

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ - СКОПЈЕ

Силвана Симоска

КОНТРАСТИВНИ ПРОУЧУВАЊА

Сложени именки во германскиот и во македонскиот јазик

Скопје, 2010

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Скопје, 2010

Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Силвана Симоска

**КОНТРАСТИВНИ ПРОУЧУВАЊА
– СИ ВО ГЕРМАНСКИОТ
И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Скопје, 2010

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

За издавачот: проф.д-р Максим Каранфиловски

Рецензенти:

Проф. д-р Волфганг Моч

Проф. д-р Мито Миовски

Проф. д-р Живко Цветковски

Лектура: д-р Лидија Тантуровска

Компјутерска подготовка и печат: БороГрафика

Тираж: 300

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	13
ВОВЕД	17

І ГЛАВА: ТЕОРИСКИ ГЛЕДИШТА ВРЗ ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО И ВРЗ СИ

1. ТЕОРИИ ЗА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО	21
1.1. Трансформациски пристап	22
1.2. Критички осврт кон трансформацискиот пристап	26
1.3. Лексикалистички пристап	29
1.3.1. Џекендоф (Jackendoff 1975)	29
1.3.2. Ароноф (Aronoff 1976)	33
1.4. Зборосинтаксички пристап	35
1.4.1. Либер (Lieber 1981)	35
1.4.2. Селкирк (Selkirk 1982).....	37
1.4.3. Зиберт (Siebert 1999)	38
1.4.4. Критички осврт кон зборосинтаксичкиот пристап	41
1.5. Моч (Motsch 1995, 1999, 2004)	44
2. ДЕФИНИЦИЈА И ТИПОЛОГИЈА НА СИ	47
2.1. Дефиниција на СИ во германскиот јазик	47
2.1.1. Критички осврт кон дефинициите на СИ во германскиот јазик	47
2.2. Типологија на СИ во германскиот јазик	50
2.2.1. Композиција (Kompositum) vs. деривација (Derivation)	50
2.2.2. Афиксоидни образувања (Affixoidbildungen)	53
2.2.3. Синтетички СИ (Zusammenbildungen)	54
2.2.4. Фразни СИ (Phrasenkomposita)	55
2.2.5. Реченични споенки (Zusammenrückungen)	57
2.3. Дефиниција на СИ во македонскиот јазик	59
2.3.1. Критички осврт кон дефинициите на СИ во македонскиот јазик	59
2.4. Типологија на СИ во македонскиот јазик	62
2.4.1. Сложенки	63
2.4.2. Срастенки	63
2.4.3. Зборовни состави (составенки)	64
2.5. Обид за единствена дефиниција на СИ	65

3. КОРПУС	69
4. ТЕОРИСКИ ПРИСТАП И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	71
4.1. Фонолошко-морфолошки регуларности	72
4.2. Семантичко-синтаксичка анализа	72
4.3. Премет и цел на истражувањето	73

II ГЛАВА: ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА НА СИ

1. Уводни белешки	75
1.1. Поимот за морфолошката глава (head)	76
2. ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ	79
2.1. Зборообразувачки модели на германските СИ	81
2.2. Комплексност на германските СИ	82
2.2.1. Од двочлен до четиричлен состав	82
2.2.2. Поликоплексен состав	84
2.2.3. Графичка демаркација на КЧ	86
2.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на германските СИ	88
2.3.1. N+N	88
2.3.2. A+N	90
2.3.3. V+N	94
2.3.4. P+N	95
2.3.5. Prop.+N	95
2.3.6. Part.+N	96
2.3.7. Синтаксички израз+N	96
2.3.8. Реченични споенки (Zusammenrückungen)	97
2.4. Фугите на германските СИ	98
2.4.1. Жепиќ (Žepić)	98
2.4.2. Велман, Рајндл и Фармајер	
2.4.3. (Wellmann, Reindl, Fahrmeier 1974)	100
2.4.4. Deutsche Wortbildung 4 (1991)	103
2.4.5. Бартке (Bartke 1993)	105
2.4.6. Регионални варијанти	108
2.4.7. Заклучок	109
2.5. Акцентот на германските СИ	118
2.5.1. Акцентот на детерминативните СИ	118
2.5.2. Акцентот на координативните СИ	119
3. ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА СТРУКТУРА НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	120

3.1. Зборообразувачки модели на македонските СИ	120
3.1.1. Чисти СИ	120
3.1.2. Синтетички СИ	121
3.1.3. СИ глаголски дел како втор КЧ	125
3.2. Комплексност на македонските СИ	127
3.2.1. Двочлен состав	127
3.2.2. Графичка демаркација на КЧ	129
3.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на македонските СИ	135
3.3.1. N+N	135
3.3.2. A+N	144
3.3.3. V+N	152
3.3.4. P+N	156
3.3.5. Prop.+N	158
3.4. Фугите на македонските СИ	159
3.4.1. Парадигматска fuga	160
3.4.2. Непарадигматска fuga	160
3.5. Акцентот на македонските СИ	162
3.5.1. Акцентот на детерминативните СИ	162
3.5.2. Акцентот на координативните СИ	163
4. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА ФОНОЛОШКО- МОРФОЛОШКАТА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ И НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	164
4.1. Зборообразувачки модели на германските и на македонските СИ	164
4.2. Комплексност на германските и на македонските СИ	166
4.2.1. Комплексен двочлен прототип	166
4.2.2. Графичка демаркација на КЧ	167
4.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на германските и на македонските СИ	168
4.3.1. N+N	208
4.3.2. A+N	173
4.3.3. V+N	176
4.3.4. P+N	178
4.3.5. Prop.+N	180
4.3.6. Морфолошки особености во германскиот и во македонскиот зборообразувачки систем	182
4.4. Фуги	182
4.5. Акцент	184
4.5.1. Акцентот на детерминативните СИ	184
4.5.2. Акцентот на координативните СИ	185

III ГЛАВА: СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА АНАЛИЗА НА СИ

1. Уводни белешки	187
1.1. Предикатско-аргументски структури на СИ	188
1.2. Семантичко-синтаксички особини на СИ	190
1.3. Координативни и детерминативни СИ	191
1.3.1. Координативни СИ	192
1.3.2. Детерминативни СИ	192
1.3.3. СИ со специфични семантички особини	194
2. СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ	196
2.1. N+N	196
2.1.1. Предикатско-аргументски структури за германски N+N	196
2.1.2. Семантички обрасци за германски N+N	199
2.2. A+N	218
2.2.1. Предикатско-аргументски структури за германски A+N	218
2.2.2. Семантички обрасци за A+N	221
2.3. V+N	228
2.3.1. Предикатско-аргументски структури за германски V+N	228
2.3.2. Семантички обрасци за германски V+N	229
2.4. P+N	234
2.4.1. Предикатско-аргументски структури за германски P+N	234
2.4.2. Семантички обрасци за P+N	235
2.5. Pron.+N	237
2.5.1. Предикатско-аргументски структури за германски Pron.+N	237
2.6. Part.+N	237
2.6.1. Предикатско-аргументски структури за Part.+N	237
2.6.2. Семантички обрасци за Part.+N	237
2.7. 'Синтаксички израз'+N	238
2.7.1. Предикатско-аргументски структури за 'синтаксички израз+N'	238
3. СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА СТРУКТУРА НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	239
3.1. N+N	239
3.1.1. Предикатско-аргументски структури за македонски N+N	239
3.1.2. Семантички обрасци за македонски N+N	241

3.2. A+N	261
3.2.1. Предикатско-аргументски структури за македонски A+N	261
3.2.2. Семантички обрасци за македонски A+N	262
3.3. V _{imp.} +N и V _{imp.} +V _{imp.}	265
3.3.1. Општи семантички белешки за V _{imp.} +N и V _{imp.} +V _{imp.}	265
3.4. P+N	268
3.4.1. Предикатско-аргументски структури за македонски P+N	268
3.4.2. Семантички обрасци за македонски P+N	268
3.5. Prop.+N	269
3.5.1. Предикатско-аргументски структури за македонски Prop.+N	269
4. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА СЕМАНТИЧКО- СИНТАКСИЧКАТА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ И НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	270
4.1. N+N	271
4.1.1. Збороинтерно пополнување на аргументско место кај N+N	272
4.1.2. Семантички обрасци за N+N	275
4.2. A+N	288
4.2.1. Семантички обрасци A+N	288
4.3. V+N	292
4.4. P+N	293
4.4.1. Семантички обрасци за P+N	293
4.5. Prop.+N	294
4.6. Заклучок	295

IV ГЛАВА: ПРЕВОДНИ ОБРАСЦИ НА СИ

1. ПО НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	297
1.1. ПО на германски N+N	298
1.1.1. ПО на германски СИ со имплицитна предикација	298
1.1.2. ПО на германски СИ со експлицитна предикација	301
1.2. ПО на германски A+N	314
1.2.1. ПО на германски едноцентрични A+N	315
1.2.2. ПО на германски елиптични A+N	317
1.2.3. ПО на германски егзоцентрични A+N	318
1.3. ПО на германски V+N	319
1.4. ПО на германски P+N	322
1.5. ПО на германски Prop.+N	323
1.6. ПО на германски Part.+N	324

1.7. ПО на германски ‘синтаксички израз’+N	325
2. ПО НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	
ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК	326
2.1. ПО на македонски чисти N+N	326
2.1.1. ПО на македонски N+N со имплицитна предикација	326
2.1.2. ПО на македонски N+N со експлицитна предикација	328
2.2. ПО на македонски A+N	336
2.2.1. ПО на македонски едноцентрични A+N	336
2.2.2. ПО на македонски егзоцентрични A+N	338
2.3. ПО на македонски V _{imp.} +N и V _{imp.} +V _{imp.}	339
2.4. ПО на македонски P+N	341
2.5. ПО на македонски Prop.+N	342
2.6. ПО на македонски синтетички СИ	342
2.7. ПО на македонски СИ со глаголски дел како втор КЧ	344

V ГЛАВА: ЗАКЛУЧОК И ИЗГЛЕДИ ЗА ПОНАТАМОШНИ ИСТРАЖУВАЊА

БИБЛИОГРАФИЈА	353
ИНДЕКС НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ	369
ИНДЕКС НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ	408

***На моите родители,
Милица и Симе Гушевски***

Предговор

Некои работи, за среќа, и со децении не застаруваат. Таков е случајот со резултатите од контрастивното проучување на сложените именки во германскиот и во македонскиот јазик, пред сè направено во периодот од 1998 до 2002 година во рамките на мојата дисертација под менторство на проф. д-р Волфганг Моч, одбранета на 28. VI 2002 година на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје¹, што еве сега конечно во форма на самостојно книжно остварување излегуваат на виделина. Причините за временскиот расчекор меѓу првичната верзија и актуелново издание се многу-слојни. Професионалните ангажмани проследени со повеќегодишни раководни функции, како и низа други проекти (од професионален и од приватен карактер), за жал, не ни го даваат неопходниот спокој за доследна посвета на научната работа.

Дотолку повеќе ми причинува вистинско задоволство што најдов време и простор да го довршам овој труд според денешните согледувања и да ѝ го претставам на македонската академска средина во современа светлина. Измените направени во споредба со првичната верзија се незначителни од теориски и од концепциски аспект. Она што придонесува кон осовременување на актуелново, целосно преработено издание се надополнувања, односно продлабочувања во одредени специфики на сложените именки (СИ), кои беа начнати во првичната верзија, но не и доволно смело разработени. Покоренити интервенции се покажаа како нужни во однос на семантичките обрасци, извршени се извесни доуточнувања и реструктурирања, а и во однос на типологијата на СИ од денешна перспектива. Така во ова издание „отворената СИ“ (open compound), калка-модел од англискиот јазик, ја прифаќае како зборообразувачки тип на СИ во македонскиот јазик, која допрва ќе го доживува својот расцвет - не само во уметничко-публицистичкиот домен, кој отсекогаш т.е. транслингвално претставувал предвесник за лексички иновации, ами и во одамна „престасаниот“ попис на современиот македонски речнички фонд, кој нетрпеливо чека на свое инвентирање и нормирање во актуелни лексикографско-правописни изданија. Дополнителни актуелни СИ од текстуален (оказионален) и од лексиконски (лексикализиран) карактер, земени предвид во ова издание, ги потврдуваат предвидувањата за незапирливиот процес на универбилизацијата, пред сè, во македонскиот јазик, изложени веќе во верзијата

од 2002 година. Особено значајно за верификација на научните резултати до коишто доаѓаме во ова повеќегодишно истражување е да се нагласи дека ниеден ексцерпт приведен во трудов не е настанат по пат на самоволие, со цел привидно да се поткрепат поставените хипотези, туку е резултат на објавени, односно цитирани извори. Од тие причини кај СИ од казационален, односно нелексикализиран карактер задолжително се наведува изворот на ексцерптитот, кој му овозможува на читателот да се увери во веродостојноста на податоците. Смеслата на објавувањето на овој труд во овој миг секако би била промашена без да се земе предвид, исто така, дополнителна современа научна литература. Од тие причини, во актуелно издание активно се вклучени најсинхрониските научни согледувања од пошироката област на зборообразувањето објавени, пред сè, во периодот од 2002 година па наваму, како во германски (Motsch ²2004, Eisenberg ²2004, Donalies ²2005, Altmann/Kemmerling ²2005, Römer/Matzke ²2005 и др.), така и во македонски научни гласила (К. Конески ²2003, Велева 2006, Тополињска 2003, 2008, Симоска 2009, Тантуровска 2009 и др.).

Со оваа книга го исполнувам својот долг и кон моите стамени професори, проф. д-р Волфганг Моч (Германија), проф. д-р Павел Борисевич (Бугарија) и проф д-р Димитија Гацов ⚔ (Македонија), кои активно учествувале во мојата научна надградба, како и кон моите студенти што пак денес голем дел од објавениите резултати ги следат на моите предавања на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Скопје, август 2010

Проф. д-р Силвана Симоска

Скратеници и симболи:

N+N	сложени именки од типот именка+именка
A+N	сложени именки од типот придавка+именка
V+N	сложени именки од типот глагол+именка
P+N	сложени именки од типот предлог+именка
Prop.+N	сложени именки од типот замена+именка
Part.+N	сложени именки од типот партикула+именка
синтаксички израз + N	сложени именки од типот синтаксички израз+именка
RHR	Righthand Head Rule (правило за десна морфолошка глава)
vs.	versus (лат.), наспрема (мак.)
→	прогресивна, односно линеарна насока на детерминација
←	регресивна, односно антилинеарна насока на детерминација
↑	цитирано според
*	хипотетичен облик
∅	нулова фуга
Г→М	преведувачки правец: германски→македонски
М→Г	преведувачки правец: македонски→германски
ЗО	зборообразувачки образец
КЧ	композициски член
ЛЕ	лексичка единица
МФ	морфолошка форма
ПЕ	преводен еквивалент
ПО	преводен образец
СЗ	сложен збор
СИ	сложена именка
СО	семантички образец
англ.	англиски
буг.	бугарски
в.	види
герм.	германски
лат.	латински
мак.	македонски
раз.	разговорен јазик
син.	синоним
сп.	спореди
срвг.	средновисокогермански

ствг.
стгрч.
тур.
франц.

старовисокогермански
старогрчки
турски
француски

ВОВЕД

*Goethe: Wer andere Sprachen nicht kennt, kennt auch seine eigene nicht.
Геѝе: Кој не знае друѝи јазици, не ѝо знае ни својоѝ.*

Резултатите што се презентираат во оваа монографија претставуваат вкрстување на две научноистражувачки области: зборообразување и контрастивна анализа. Во фокусот на вниманието се зборообразувачки обрасци (=ЗО) за германски и за македонски сложени именки (=СИ), коишто се контрастираат од фонолошко-морфолошки и од семантичко-синтаксички аспект. СИ се препознатливо обележје на германскиот јазик. Приближно две третини од целокупниот германски речник го сочинуваат СИ (DWB 1991, 3). И на македонскиот јазик му е познат процесот на лексичкото сложување, но ефективниот фонд СИ со кој располага македонскиот јазик, во споредба со германскиот, е сведен на минимум – при што јасно треба да се издвои засилениот пораст на СИ во уметничко-публицистичкиот домен. Доминацијата во однос на лексичкиот фонд на еден јазик не смее да се квалификува по автоматизам како „лексичка сиромаштија“ на друг јазик, бидејќи соодветните вакантни лексички структури се компензираат со помош на други јазичноиманентни потенцијали. На одредена семантичка репрезентација може да ѝ се припишат повеќе јазични реализации (СИ, именска фраза со модификатор (придавка, друга именска фраза, дел-реченица и др.). Ваквите механизми не само што функционираат на меѓујазично рамниште, ами и во рамките на еден јазик, но со типична тенденција да се претпочита една од потенцијалните јазични форми. Оваа маркантна типолошка разлика сведочи само за општопознатите преференции на германските и на словенските јазици. Имено, во германскиот, како претставник на германските јазици, доминираат лексички композиции, додека во македонскиот, како претставник на словенските јазици, за идентични семантички обрасци се претпочитаат деривати, односно фразни структури. Проблематичен станува несразмерниот сооднос кога треба да се пренесе СИ од јазик со релативно неограничени можности за компонирање, каков што е германскиот, во јазик со ограничени можности за компонирање, каков што е македонскиот. Опасноста од несоодветна интерпретација на релацијата меѓу композициските членови е евидентна (*Holzschuppen* <

1. ‚Schuppen aus Holz‘ ’шупа од дрво‘ *дрвена шупа*; 2. ‚Schuppen mit/für Holz‘ ’шупа со/за дрва‘).

Со овој труд сакаме, првостепено, да придонесеме за осветлување на зборообразувачките обрасци асоцирани со СИ во двата јазика под кои подразбираме фонолошко-морфолошка форма и семантички образец и да укажеме, второстепено, на тоа дека одреден семантички образец може да си најде своја фонолошко-морфолошка реализација на различно јазично рамниште. Разновидноста на семантичките обрасци на германските (чисти) СИ наспрема релативно развиениот систем на синтетички СИ во македонскиот јазик е потврда за активирање и фаворизирање на јазичноспецифични начини и средства на зборообразување во контрастираните јазици. Ќе се обидеме да го претставиме капацитетот на македонскиот јазик во однос на создавањето (генерирањето) СИ, установувајќи ги при тоа и неговите граници, кои, пак, меѓу другото, го сочинуваат прагот кон процесот на заемање и на калкирање од други јазици. Тенденцијата за прифаќање СИ од други јазици се крие, од една страна, во нивната компримирана форма, која е поекономична од фразните структури, кои аналогно ни ги нуди македонскиот јазик, сп. *ѝрес-конференција vs. конференција за ѝечайѝѝ*, како и, од друга страна, во продлабочените политичко-економски врски со западноевропските земји (ЕУ, НАТО), кои резултираат со отворање кон европските јазици. Актуелните зборообразувачки обрасци на СИ во македонскиот јазик истовремено го следат стремежот за што пошироко реанимирање на народното творештво, како и прифаќање нови типови СИ, моделирани првенствено според обрасци од престижните европски јазици – меѓу кои во голема мера англискиот и германскиот јазик; јазици коишто се општопознати по својата богата традиција во однос на процесот на сложувањето.

Испитаниот лексички материјал се современи СИ од двата контрастирани јазици, па оттаму и синхронскиот пристап кон истражувањето. Но, разбирајќи го процесот на вклучување лексеми во лексиконот на еден јазик како динамички процес во кој идиосинкразијата, од една страна, и систематичноста, од друга страна, не можат дефинитивно да се разграничат кај одредени лексички формации, сметаме дека дијахронскиот елемент целосно не може да се отфрли од синхронскиот опис.

Истражувањата направени во рамките на оваа студија се замислени како продолжение на циклус-истражувања на СИ во македонскиот јазик во споредба со западноевропските јазици. Во 1973 година на истата контрастивна тема со англискиот јазик е изработена докторска дисертација од проф. д-р Владимир Цветковски, која, со оглед на тридеценискиот изминат рок, се разбира, е работена

врз поинакви теориски начела, но глобално може да послужи за идни контрастивни студии на СИ во македонскиот јазик наспрема повеќе западноевропски јазици.

Гледајќи во контрастивниот метод, прозорецот кон осознавање заемни алтернативни решенија, кои придонесуваат како за збогатување на теориската така и на лексичката парадигма, притоа не занемарувајќи ги јазичноспецифичните обележја на контрастивните јазици, искрено се надеваме дека со овој труд ќе дадеме своевиден придонес кон науката за зборообразувањето во македонскиот и во германскиот јазик.

Во таа смисла да го привршиме воведот и да преминеме кон презентацијата на резултатите од контрастивното ипроучување, во која најпрвин, во општиот дел, ќе дадеме преглед на меѓународните теории за зборообразувањето за потем врз основа на генеративниот лексикалистички пристап да се посветиме на главната цел на поставената задача - контрастивната анализа на фактичкиот материјал, односно на германските и на македонските СИ, со зборовите на Гете:

*Viel übrig bleibt zu tun,
Möge nur keiner lässig ruhn!*
(Johann Wolfgang von Goethe)

*Уште многу остинува да се стори,
Само никој да не почива до зори!*
(Јохан Волфганг фон Гете, превод. С.С.)

I ГЛАВА

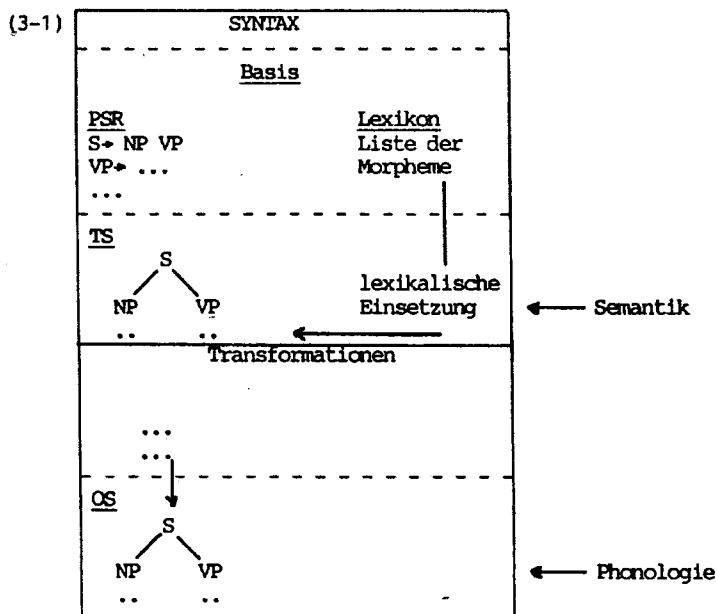
ТЕОРИСКИ ГЛЕДИШТА ВРЗ ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО И ВРЗ СИ

1. ТЕОРИИ ЗА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО

„ ...Во текот на развитокот на генеративната граматика се создава концепција на **модуларизација на граматиката**“² (Hansen/Hartmann 1991, 5). Во овој концепт граматиката се сфаќа како комплекс на автономни супсистеми на правила и принципи, кои располагаат со сопствена структура и се во интерактивен однос меѓу себе (сп. Olsen 1986, 45).

Се наметнува прашањето: Каде треба да се лоцира зборообразувањето? Дали може да се говори за автономен зборообразувачки модул или зборообразувањето може да се сведе под веќе постојните граматички модули. Во рамките на генеративната граматика се искристализираа два правца: зборообразувањето, односно создавањето и интерпретацијата на комплексни зборови да се сведе под синтаксичкиот – познат како трансформациски, односно зборосинтаксички пристап, односно под лексиконскиот модул – познат како лексикалистички пристап.

Олсен (Olsen 1986, 21) ја претставува синтаксичката компонента во рамките на стандардната теорија на генеративната трансформациска граматика во следниов дијаграм:

1.1. Трансформациски пристап

Идејата комплексните зборови³ да се третираат како редуцирани реченици потекнува од фактот што тие, од една страна, располагаат со типични карактеристики на зборови, а од друга страна се совпаѓаат со обележја својствени за реченици. Притоа треба да се истакне принципиелно различниот пристап во генеративниот граматички модел спрема прости зборови (герм. *Simplizia*, < лат. *simplicia*) и реченици. Простите зборови претставуваат фиксен инвентар и се третираат лексички, додека речениците се сметаат за резултат на операции и се третираат трансформациски. Овие два различни пристапа се претпоставуваат и при третманот на комплексни зборови. Повод за различен пристап кон комплексните зборови им дава на генеративистите различниот степен на транспарентност на комплексните зборови. Еден дел од нив се смета за „регуларен“, бидејќи длабинската структура може да им се открие по пат на трансформација (на пр., *Haustür* 'влезна врата на куќа'), другиот дел е „нерегуларен“ бидејќи е окарактеризиран со идиосинкратичности, односно семантички специфики, кои не ги обелоденува површинската структура добиена по пат на трансформација, на пр., герм. *Gelbhut* 'вид печурка со жолта капа', а не *'жолта капа', мак. *Виножиџо* 'природна појава', а не *'вино и жито'.

Во стандардниот модел на трансформативно-генеративната граматика (ТГГ) на Чомски синтаксичката компонента претставува креативен дел на граматиката. Таа се состои од базичен дел со правила за структурата на фразите (Phrasenstrukturregeln) и лексикон, како и од трансформациски дел. Со правила за структурата на фразите во базичниот дел се создаваат (можните) длабински структури во кои се вградуваат лексички елементи од лексиконот и со помош на трансформации се претвораат во површински структури. За да се дојде од длабинската до површинската структура, неопходни се различни видови трансформации, на пр., елиминација, пермутација, интерполација итн.

Длабинската структура се интерпретира семантички, а површинската фонолошки. Бидејќи семантичката и фонолошката компонента дејствуваат исклучиво интерпретативно, т.е. со трансформациите не се врши семантичка промена туку, само се определува фонолошката форма, е неопходно лексичките елементи што се вградуваат во претерминалните синцири (präterminale Ketten) да ги содржат сите неопходни информации и да се синтаксички специфицирани (сп. Vögeding 1981, 10).

Лексиконот конципиран според принципот на максимална економија (Vögeding 1981, 11) содржи прости зборови и демотивирани комплексни структури (лексикализирани СЗ и деривати, како и лексикализирани фрази), т.е. зборови коишто поради својата идиосинкратичност не можат да бидат резултат на трансформации. Лексемите регистрирани во лексиконот го претставуваат, според Чомски, „целокупното множество на нерегуларности на еден јазик“ (Chomsky 1965, 181). Од тие причини мотивираните комплексни зборови не треба да бидат евидентирани во лексиконот, бидејќи нив регуларно ги создава синтаксата. Сè што е резултат на трансформации не е составен дел на лексиконот туку на синтаксата, креативниот модул на граматиката и оној каде што се генерираат јазичните регуларности.

За да стане појасна диференцијацијата меѓу „регуларни“ („regular“) и „нерегуларни“ („irregular“) лексеми, односно меѓу комплексни и прости лексеми ќе посочиме неколку примери. Односот меѓу фонолошката и семантичката структура на простиот јазичен знак е арбитражен и е регулиран по пат на конвенција. Фонолошката низа [haus] како пример за едноставна лексема, е потполно арбитражно доведена во релација со концептот 'Haus' (куќа). Исто така, и неговите синтаксички карактеристики се арбитражно определени. Фактот што лексемата *Haus* во германскиот јазик е од среден род е исто така резултат на конвенција, а не на правило. Ваквите лексички специфики Чомски ги нарекува „нерегуларности на еден јазик“.

Поинаква е ситуацијата со комплексните зборови, како на пр., *Wohnzimmer* (дневна соба) и *Lehrer* (учител). Релацијата меѓу фонолошката и семантичката структура кај нив е регулирана со правило. Фонолошката структура на изведените и сложените јазични знаци ја определуваат конституентите. Од нивното значење се дедуира регуларно конечното значење на комплексниот збор; лексемата *Wohnzimmer* со помош на правила е изведена од *wohnen* и *Zimmer*, а *Lehrer* од глаголот *lehren* и суфиксот *-er*. Токму поради предвидливоста на овие наведени карактеристики на комплексните зборови, во трансформативно-генеративниот граматички модел се смета дека тие не им се припишуваат на „нерегуларностите на јазикот“ и следствено тие не треба да бидат регистрирани како лексички единици (Lexikoneinheiten) во лексиконот.

Од самата претпоставка дека комплексните зборови се генерираат регуларно и не се составен дел на основниот фиксен инвентар на јазикот, исто како и речениците, не произлегува нужно дека создавањето зборови и создавањето реченици се сведуваат на идентичен механизам, т.е. на трансформации од базични структури. Емпириски повод, според генеративистите, за идентичен пристап кон комплексни зборови и реченици се заедничките карактеристики, како и кореспонденцијата, пред сè, на номинализации и СЗ со синтаксички структури. Паралели меѓу комплексни зборови и реченици се:

а) рекурзивност

Според рекурзивноста, секоја веќе создадена реченица може да се прошири и да се создаде уште покомплексна. Граматички рестрикции во овој поглед нема, единствено прагматички, бидејќи човечката способност за меморирање може да прифати ограничен капацитет на информации. Фегединг го илустрира овој феномен со следниов пример:

- (1) Das Haus ist schön.
- (2) Das alte Haus ist schön.
- (3) Das alte zerfallene Haus ist schön.
- (4) Das alte, dunkle, zerfallene Haus ist schön.

(Vögeding 1981, 13)

Паралелно наспрема бесконечното потенцијално проширување на реченици, а со тоа и бесконечното генерирање на реченици, можно е и комплексни зборови да се прошируваат бесконечно, односно бесконечно да се создаваат нови комплексни лексеми. Според Селкирк, „there is no principled upper bound on the length of words“ (Selkirk 1982, 3).

Фегединг ни ја нуди следнава илустрација:

- (5) Haus
- (6) Holzhaus
- (7) Holzhaustür
- (8) Holzhaustürschloss⁴

(Vögeding 1981, 13)

Се претпоставува дека и кај СЗ нема ограничувања од граматички аспект, туку само од прагматички. Апсурд би било лексемата (8) да се збогатува со повеќе членови, бидејќи, со оглед на ограниченоста на човечкиот капацитет, би се промашила комуникативната цел. Тоа е случај со вештачко создадени монструозни конструкции од типот:

Donaudampfschiffahrtsgesellschaftskapitänswitwenkassenantragsformular

(Hohenhaus 1996, 168)

bath room towel rack designer training

(Selkirk 1982, 15)

кои се креираат како доказ за рекурзивност, но речиси немаат никаква употреба во перформансата. Селкирк дури смета дека рекурзивноста важи и за афиксациите создавајќи правила коишто, според неа, се во состојба да креираат и зборови како *tenderlessness*, *foolishnessless*. Хоенхаус ја побива оваа аргументација истакнувајќи дека Селкирк користи потенцијални примери, кои всушност претставуваат прекршок на морфолошки рестрикции. Суфиксот *-ness* се појавува исклучиво во финална позиција, така што не постои актуелен збор каде што суфиксот *-less* ќе се најде по суфиксот *-ness* (сп. Hohenhaus 1996, 167).

б) комплексни зборови како редуцирани реченици

Трансформациониот пристап е во состојба да даде образложение зошто површински различно структурирани реченици, како и комплексни зборови, располагаат со иста семантика.

Фегединг ги наведува следниве примери:

- (9) Peter öffnet die Tür zum Garten.
- (10) Peter öffnet die Tür, die zum Garten führt.
- (11) Peter öffnet die Gartentür.

(Vögeding 1981, 14)

Сите три реченици се изосемантички, бидејќи се сведуваат на истата длабинска структура. При компарација на речениците (9) (10)

и (11) станува евидентна врската меѓу синтагмата/реченицата (*Tür zum Garten / Tür, die zum Garten führt*) и комплексниот збор (*Gartentür*). Се зацврстува хипотезата реченици и комплексни зборови подеднакво да се третираат како површински структури на синтаксички длабински структури, односно дека зад комплексните зборови се кријат редуцирани реченици.

Предност на трансформациониот пристап е што може да се создадат правила за неограничен број зборови. Тоа значи дека се опфаќаат не само актуелни зборови, туку и потенцијални. Исто така, предност на овој пристап е што за создавање на реченици, односно синтагми и комплексни зборови се користи истиот систем на правила.

1.1.1. Критички осврт кон трансформациониот пристап

Самиот Чомски во својата книга „Remarks on Nominalization“ од 1970 година истакнува три главни аргументи против трансформациониот пристап, кои го доведуваат до хипотезата дека зборови како на пр., *refusal* и *destruction* се ориентирани базично. Оваа позиција Чомски ја нарекува лексикалистичка:

Првиот аргумент, кој ја доведува трансформационата теза во прашање, според Чомски, е различната продуктивност кај одредени комплексни зборови. Додека во англискиот јазик неограничено можат да се создаваат герундивни номинализации по пат на трансформации, тоа не е случај со изведени номинализации. Карактеристични за германскиот зборообразувачки систем се зборообразувачки средства со различна продуктивност. Некои афикси се со висока продуктивност (на пр., *-er*), додека некои во актуелниот јазик воопшто не се вклучени во зборообразувачки процеси. Тие во поранешните фази на јазикот биле продуктивни, но сега веќе не се. Таков е случајот со неконкатенативни зборообразувачки формации со преглас (Umlaut), на пр., одглаголски номинализации: *fliegen* > *Flug*, *springen* > *Sprung*, *werfen* > *Wurf*; исто така и конкатенативни зборообразувачки процеси можат да не служат повеќе за нови формации, како на пр., номинални суфиксации со *-icht* (*Kehrricht*, *Dickicht*) и деноминални придавки со *-bar* (*fruchtbar*, *furchtbar*), додека одглаголски придавки со *-bar* (*machbar*, *trinkbar*, *essbar* итн.) претставуваат и ден-денес активни зборообразувачки обрасци (сп. ad-hoc формација: *unkaputtbare Coca-Cola Flaschen* во реклама за кока-кола).

Односот меѓу базичен глагол и изведена номинализација не може да се опише исклучиво со трансформација, поради тоа што номинализацијата може да содржи други **идиосинкратички особини** од базичниот глагол. Под услов трансформационото правило да не

го повредува принципот на задржување на значењето ќе мора да се отстапи од трансформациона деривација во следниве случаи, кои Олсен ги посочува врз основа на Чомски:

try – trial
revolve- revolution
do – deed

(Olsen 1986a, 25)

Фегединг (Vögeding 1981, 24) ја потврдува критиката на Чомски со примери од германскиот јазик: делумно мотивираните СЗ *Großvater* и *Hochofen* тешко можат да се опишат со трансформација, но исто така и потполно мотивираните зборови, како *Schreibmaschine*, претставуваат тешкотија, бидејќи не секоја 'машина со којашто се пишува' (и компјутерот, мобилниот телефон итн.) е *машина за пишување* (*Schreibmaschine*). Концептот за *машина за пишување* за родениот говорител е потполно јасен. Тој претпоставува одреден надворешен изглед (на пр., типки за чукање) и одредена функција. Овие податоци не се застапени во површинската структура на зборот *Schreibmaschine*.

Само изведените номинализации имаат карактеристики типични за номиналните фрази (NP). Детерминатори и придавки можат само да се комбинираат со изведени (*proof*), а не со герундивни номинализации (*proving*). Во контекстот на оваа појава Фегединг говори за „синтаксички дефекти“ (Vögeding 1981, 25):

сп., *the proof of the theorem*
**the proving of the theorem*

Покрај овие аргументи на Чомски, Олсен (Olsen 1986, 24) додава дека разликата меѓу реченици и комплексни зборови се состои во следново:

При создавањето реченици не се врши дистинкција меѓу актуелни и потенцијални реченици - туку меѓу граматички и неграматички - бидејќи не постои фиксен инвентар на реченици на еден јазик. Дистинктивното обележје актуелен vs. потенцијален игра голема улога во лексичкиот инвентар на еден јазик. Таа разлика е пожелна при создавањето на „... несистемски празнини при реализацијата на продуктивни зборообразувачки обрасци (сп. *Räuber*, *Verbrecher*, но **Stehler*⁵, **Verantworter* ...“ (Olsen, 1986, 24; превод С.С.). Потенцијалните зборови **Stehler*, **Verantworter* се блокирани поради егзистенцијата на изосемантичките лексеми *Dieb* и *Verantwortlicher* во

германскиот лексикон. Овие факти говорат против синтаксичкиот третман на зборови и за различен систем на реченици и зборови.

Релативната ограниченост на лексичкиот фонд наспроти неограничената можност за креирање реченици придонесува за уште еден дистинктивен аргумент меѓу реченица и збор. Чувството за креирање на нешто ново е присутно при создавањето на нови (оказионални) комплексни зборови (*Affenherzbaby*, *Elchempel*, *Geisterfischer*; примери според Olsen 1986, 24), додека недостасува при формирањето на реченици.

Ние би ги додале уште следниве критички забелешки во контекстот на оваа аргументација:

Во врска со рекурзивноста (в. погоре) критички треба да се забележи дека се дискутираат исклучиво примери од германскиот и од англискиот јазик во кои N+N-конструкциите се најмасовно застапени, така што не треба да нè зачудува потенцијалот со рекурзивни креации. Од тие причини треба да се запрашаме дали е легитимно од овие два јазика да се изведуваат универзални правила како што си го дозволува тоа Селкирк (Селкирк 1982, 3), без да се консултираат јазици во кои композицијата е начелно застапена како зборообразувачки начин, но со исклучиво двочлена варијанта (како на пр., во македонскиот, но веројатно и во многу други словенски јазици; како и во аналитичките јазици, како што се романските - францускиот, романскиот, италијанскиот, шпанскиот и др.). Некои автори целосно заземаат скептичен став кон ова прашање, бидејќи сметаат дека самокреираните теории на одредени лингвисти се отворени само за лексички структури, кои се компатибилни со нивните теории, додека оние што не влегуваат во претпоставената шема, се игнорираат.⁶ Исто така, треба да се забележи надлингвално дека во врска со рекурзивноста на фразни и лексички структури има разлика во однос на границата на прифатливост. „Бесконечно“ долгите реченици побргу се прифаќаат отколку „бесконечно“ долгите зборови (в. Примерите горе).

Краткосежноста на речениците е обусловена и од фактот што тие се создаваат секогаш наново во говорниот акт или како што вели Хенцен: се поврзуваат поимни единици (*Begriffseinheiten*) во мигот на говорењето, додека зборовите ги земаме од лексиконот како готов производ, односно ги репродуцираме. Оваа разлика се однесува исклучиво на лексикализираните зборови, додека *ad hoc* создадените се моментален производ во мигот на говорењето исто како и речениците.

Моч (Motsch 1983, 107) укажува уште на една друга разлика меѓу реченицата и комплексниот збор. Категориите - начин, број, глаголско време и определеност - не се изразени во површинската

структура на комплексните зборови. Оваа констатација ќе треба да се проблематизира поради постоењето на формации со партицип I и партицип II + N во германскиот јазик, кои имплицитно содржат темпорални елементи во себе, на пр., *Lebendgeburt, Gebrauchtwagen*. Исто така, категоријата определеност не е во сите јазици исклучена од составот на СИ. Во македонскиот јазик се членуваат и се менуваат формации од типот *филозоф-новинар* интерно (*филозофот-новинар, филозофи-новинари, филозофите-новинари*). Самата елиминација на јазични елементи при трансформацијата од длабинска во површинска структура го повредува принципот за одржување на структурата (*Strukturerhaltungsprinzip*). Тој е повреден и при интерполацијата на семантички компоненти при декодирањето на значењето на комплексен збор. *Holzkirche*, на пр., е 'црква ПРОИЗВЕДЕНА ОД дрво'. При описот на значењето, е неопходно да се додаде релацијата во која се наоѓаат првиот и вториот член. Таа не е експлицирана во фонолошко-морфолошката форма на СЗ.

Сите овие аргументи покажуваат дека не може да се поткрепи тезата за единствен механизам за создавање на фразни и лексички структури. Според тоа: трансформациониот пристап не може да се применува во зборообразувањето.

1.2. Лексикалистички пристап

Како последица на неадекватноста на трансформациониот пристап, во третманот на комплексни зборови се развиваат низа лексикалистички теории, кои зборообразувањето наместо во синтаксата го лоцираат во лексиконот. За нашиот труд од посебно значење е различниот третман на композициски член и афикс во лексикалистичките теории. Некои од нив вршат строга делимитација меѓу овие два вида морфеме, како на пр., Ароноф (Aronoff 1979), други ги релативизираат разликите, како на пр., Хеле (Höhle 1982) и Либер (Lieber 1981).

1.2.1. Џекендоф (Jackendoff 1975)

Поттикнат од статијата „Remarks on nominalization“ од Чомски (Chomsky 1970) во која дефинитивно се отфрла трансформационата во полза на лексикалистичката хипотеза, Џекендоф во својот напис „Morphological and semantic regularities in the lexicon“ (Jackendoff 1975) претставува две алтернативни теории на лексиконот, кои се компатибилни со лексикалистичката хипотеза. Морфолошката, семантичката и синтаксичката врска меѓу зборови како *decide* и *decision*

според Џекендоф се основна лингвистичка генерализација, која не може да се побие. За „адвокатите“ на трансформативно-генеративната граматика како на пр., Лис (Lees 1960), релацијата меѓу *decide* и *decision* е од трансформациски карактер со тоа што само *decide* е инсертиран во лексиконот, а *decision* се изведува по пат на трансформација. Лексикалистичката хипотеза, која ја оспорува трансформациската релација меѓу *decide* и *decision*, мора да изнајде солуција во рамките на лексичката компонента, која ќе ја изрази таа релација со помош на правило. Во трансформациската граматика веќе беше формирана номинација за таков вид правила, кои изразуваат генерализации во рамките на лексиконот. Таквите правила се нарекуваат лексички правила за редуванција (lexical redundancy rules). Бидејќи според Џекендоф оваа идеја не беше понатаму проследена и формализирана, тој ѝ се советува поинтензивно и ги формализира „лексичките инсерти“ (lexical entries) и „правилата за редуванција“ (redundancy rules). Првото прашање што си го поставува е: На кој начин правилата за редуванција ја редуцираат независната информација на лексиконот? Според него, постојат две можности што ги претставува во две алтернативни теории. Првата теорија наречена теорија на осиромашена инсерција (improverished-entry-theory), е сродна со трансформацискиот пристап, бидејќи ги разликува простите зборови од комплексните. Во случајот на глаголот *decide* и соодветната номинализација *decision*, би ја имале следнава ситуација. Во лексиконот би била само целосно специфицирана лексемата *decide*, додека лексемата *decision* или воопшто нема да биде заведена или пак ќе располага со делумно специфицирана инсерција⁸. Правилото за редуванција е механизмот што ја надополнува информацијата што недостасува, т.е. недостатокот на информации се компензира со правилата за редуванција, кои се од општ карактер. Всушност, правилата за редуванција се склоп на морфолошки и на семантички регуларности на лексиконот, кои во други теории се назначени само со друга номенклатура: како на пр., зборообразувачки обрасци односно правила. Во случајот на *decision*, генерална и со тоа редувантна е онаа информација што ја носи суфиксот *-ion* и може да се применува за сите номинализации со овој суфикс.

Во согласност со „теоријата на осиромашена инсерција“, типична лексичка инсерција би го имала следниов индекс на податоци:

- а) број на инсерција (кој ја олеснува комуникацијата со деривациската база и правилото за редуванција)
- б) /фонолошка репрезентација/
- в) синтаксичка категорија
- г) СЕМАНТИЧКА РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА.

Џекендоф овие податоци ги претставува во својата статија на следниов начин:

- (1) $\left[\begin{array}{l} \text{entry number} \\ \text{/phonological representation/} \\ \text{syntactic features} \\ \text{SEMANTIC REPRESENTATION} \end{array} \right]$

шема (1) (Jackendoff 1975, 642)

Како пример ја посочува релацијата меѓу глаголот *decide* и соодветната номинализација *decision*. Глаголот *decide* би ја имал инсерцијата под бр. (2). Бројот на инсерцијата е арбитрарен (784). NP-индикаторите ги корелираат синтаксичките аргументи на глаголот со семантичките аргументи.

- (2) $\left[\begin{array}{l} 784 \\ \text{/decid/} \\ +V \\ +[NP_1 \text{ — } on NP_2] \\ NP_1 \text{ DECIDE ON } NP_2 \end{array} \right]$

шема (2) (Jackendoff, 1975, 642)

Правилото за редунданција за номинализациите како *decision* би било претставено како под (3) и би се читало како: „A lexical entry x having such-and-such properties is related to a lexical entry w having such-and-such properties“ (Jackendoff 1975, 642):

- (3) $\left[\begin{array}{l} x \\ \text{/y + ion/} \\ +N \\ +[NP_1's \text{ — } (P) NP_2] \\ \text{ABSTRACT RESULT OF ACT} \\ \text{OF } NP_1's \text{ Z-ING } NP_2 \end{array} \right] \leftrightarrow \left[\begin{array}{l} w \\ \text{/y/} \\ +V \\ +[NP_1 \text{ — } (P) NP_2] \\ NP_1 \text{ Z } NP_2 \end{array} \right]$

шема (3) (Jackendoff, 1975, 643)

Врз основа на правилото за редунданција (3) за *decision* е доволна ‚improverished-entry‘ т.е. осиромашена инсерција како под (4). А пак, врз основа на податоците дадени под (4) може да се реконструира индексот на обележја на *decision*. Под (4) претставениот лексиконски инсерт ни ја нуди следнава информација: *decision* (375) е деривиран од *decide* (784) со правилото за редунданција бр. 3.

$$\left[\begin{array}{l} x \\ /y + ion/ \\ + N \\ + [NP_1's \text{ --- } (P) NP_2] \\ \text{ABSTRACT RESULT OF ACT} \\ \text{OF } NP_1's \text{ Z-ING } NP_2 \end{array} \right] \leftrightarrow \left[\begin{array}{l} w \\ /y/ \\ + V \\ + [NP_1 \text{ --- } (P) NP_2] \\ NP_1 \text{ Z } NP_2 \end{array} \right]$$

шема (4) (Jackendoff, 1975, 642)

Според втората теорија на Џекендоф (Jackendoff 1975) позната како теорија на целосна инсерција (full-entry-theory), секој вид збор, едноставен и комплексен, добива максимално специфицирано место во лексиконот. Лексиконските инсерти во оваа теорија се разликуваат од оние во теоријата на осиромашена инсерција (improverished-entry theory) само врз основа на ‚влезниот број‘, кој станува непотребен. Инсерцијата за *decide* ја има формата на шемата (2) минус ‚влезниот број‘, додека *decision* ја има следнава инсерција:

$$(5) \left[\begin{array}{l} /decid + ion/ \\ + N \\ + [NP_1's \text{ --- } on NP_2] \\ \text{ABSTRACT RESULT OF ACT OF} \\ NP_1's \text{ DECIDING } NP_2 \end{array} \right]$$

шема (5) (Jackendoff, 1975, 643)

За секоја СИ – комплексните формации што се релевантни за нашиов труд - Џекендоф предвидува целосно специфицирана инсерција. Правилата за редуванција кај СИ се состојат од морфолошки и од семантички правила.

Тој претставува само три семантички правила нагласувајќи дека, се разбира, има многу повеќе. Тие можат да се споредат со семантичките обрасци кај Моч (Motsch 1999) и во нашиов труд.

Теоријата на Џекендоф опфаќа актуелни и потенцијални зборови. Правилата за редуванција се оформуваат врз основа на генерализации забележани во постојни лексички единици: значи се, пред сè, аналитички, но можат и генеративно да се употребуваат. Бидејќи „after a redundancy rule is learned, it can be used generatively, producing a class of partially specified possible lexical entries.“ (Jackendoff 1975, 668). Според оваа теорија се врши основна делимитација меѓу композициски член и афикс. Композициските членови се самостоен дел од лексиконот, додека афиксите се сврзани со дериватите. Ваквиот пристап претпоставува ригорозна поделба на композициски

член и афикс, како и отфрлање на секаков вид сличности меѓу овие две зборообразувачки морфеми.

1.2.2. Ароноф (Aronoff 1976)

Теоријата на Ароноф е многу слична на онаа на Џекендоф (Jackendoff 1975). Лексиконот кај него се состои, исто како и во „теоријата на целосна инсерција“ („full-entry-theory“) на Џекендоф, од прости и комплексни зборови, како и апарат на правила, кој се разликува од оној кај Џекендоф. Пристапот на Ароноф е, пред сè, синтетички насочен. Истакнувајќи го двојниот карактер на морфологијата, која според него, од една страна, треба да ги анализира постојните комплексни зборови, а од друга страна да формира нови комплексни зборови, Ароноф сепак смета дека примарна задача на морфологијата е „to enumerate the class of possible words of a language“ (Ароноф 1976, 19).⁹ Листата на зборови со која располага еден говорител во даден момент не е затворена, туку тој секогаш има капацитет да создава нови зборови што може да ги додаде во својот репертоар. Морфологијата е таа којашто треба да даде одговор на прашањето: Каков вид нови зборови може да формира говорителот? По активирањето на зборообразувачко правило се создава комплексен збор, кој потем најчесто, според Ароноф, преминува во трајниот лексикон, но и не мора. Особено резултатите („the output“) на најпродуктивните зборообразувачки правила не мора да бидат заведени во лексиконот. Типично за комплексни зборови со траен карактер во лексиконот е прифаќање на идиосинкратички карактеристики, кои не можат да бидат опфатени со зборообразувачки правила. Разликата меѓу етаблирани зборови во лексиконот и новосоздадени потенцијални зборови, според Ароноф, се состои во тоа што новите зборови се секогаш „чисти“ од идиосинкратични особини од проста причина што „...they have not existed long“ (Aronoff 1976, 19). Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 159) го критикува овој став тврдејќи дека и ad hoc создадени зборови може да имаат морфолошки нерегуларности, но од друг вид од оние со дијахрониска историја во лексиконот.

Значајна новина во теоријата на Ароноф е десемантизација на терминот ‚морфема‘, односно нејзино редефинирање со сведување на исклучиво формален карактер. Од тие причини монографијата на Ароноф (1976) може да се смета за основоположник на лексикалистичката генеративна морфологија, на т.н. ‚word-based morphology‘ (морфологија што се базира врз зборот), а кај Ароноф (Aronoff 1994) наречена ‚lexeme-base morphological theory‘. Како варијанта на оваа теорија Бирд (Beard 1995) ја создава ЛМБМ-теоријата (LMBM - lexeme-morpheme base morphology), која е позната по

својата ригорозна дистинкција на лексеми и на граматички морфемии. Последица на ваквиот пристап е строга делимитација меѓу композициски член, односно деривациска база (=лексема) и афикс (=морфема). Тој ги смета афиксите за фонолошки рефлексии на зборообразувачки правила (сп. со теоријата на Моч / Motsch 1999). Тоа не значи дека афиксите не можат да го модифицираат значењето на базичниот збор. Напротив, тие не треба да се сфатат како константи туку како операции. Афиксацијата е, всушност, „eine regelgesteuerte phonologische Operation an Wörtern“ (Vögeding 1981, 65) („фонолошка операција врз зборови регулирана со правило“; превод С.С.). Во оваа концепција каде што морфемите се правила, Јанда (1983, 87) говори за „R-(=rule)morphemes“ (морфемии во служба на правило) и истакнува дека со нив не се врши конкатенација, туку тоа се правила што изразуваат формални промени. Од концепцијата на Ароноф каде што морфемите се правила, произлегува дека морфемата не е најмала единица што има сопствено значење, туку зборот. Зборовите за Ароноф се минимални знаци („minimal signs“) на јазикот (Aronoff 1976, 15).

Контроверзни реакции предизвика т.н. 'word-based hypothesis' (хипотезата за зборот како база на (зборо)образувања на Ароноф според која „all regular word-formation processes are word-based“. Како база на комплексни зборови доаѓаат предвид само зборови (words) исклучувајќи врзани форми (bound forms) и фразни структури (phrases). Оваа хипотеза може да се прифати како ориентациско правило за креирање комплексни зборови, но не може да се прифати целосно, бидејќи не е во согласност со емпиријата на комплексните зборови. Егзистенцијата на врзани форми (на пр., A+N во герм. јазик: *Sonderzug*, *Kunsthonig*) и на единици што се поголеми од зборот (синтетички СИ - *Langschläfer*, *watchmaker*, *војсководец* - и фразни СИ) во комплексни зборови не може да се негира. Според 'word-based hypothesis' таквите образувања не би требало да постојат. Ако се појде од тоа дека Ароноф со оваа хипотеза ги опфаќа само потенцијалните образувања, кои треба да се вклучат во лексиконот, тогаш мора да се признае дека 'word-based hypothesis' има свое оправдување во однос на фразните СИ (*die-Welt-ist-schlecht-Blick*, „*Nach-mir-die-Sintflut-Mentalität*“¹⁰), бидејќи таквите креации не можат да бидат лексикализирани.¹¹ Проблематичен е овој став и во однос на лексеми што се состојат од два врзани елемента како на пр., герм. *politisch* (*polit*- врзан корен и суфикс *-isch*). Овој проблем се надминува со претпоставка дека во (зборо)образувања влегуваат и редуцирани зборови. Редукцијата на *Politik* - *Polit*- е веројатно фонолошки условена од суфиксот *-isch*. Но, оваа претпоставка бара дополнителни истражувања.

Како критичка забелешка на теориските начела на Џекендоф и на Ароноф, во поглед на понатамошните теории, може да се изнесе тоа дека не ги опфаќаат сличностите меѓу композициски член и афикс, како на пр., принципот на главата (Kopfprinzip / head-principal).

1.3. Зборосинтаксички пристап

Од осумдесеттите години наваму повторно се забележува тенденција зборообразувањето да се доведе во непосредна близина на синтаксата. Но, овој пат не како нејзин производ, туку како концепција што се презема од неа и се вградува во зборообразувањето, задржувајќи ја притоа во почетокот лексикалистичката хипотеза за автономија на морфологијата од синтаксата. Најновите публикации како повторно да го затвораат кругот и да го идентификуваат зборообразувањето со синтаксата (сп. Зиберт, Siebert 1999, подолу во текстов).

Со пренесувањето на основните принципи на X-бар-теоријата¹² од синтаксата врз зборообразувањето, се манифестира нов пристап во зборообразувањето наречен зборосинтакса. Со X-бар-теоријата се предвидува категоријата X во својство на глава (head) на фраза да врзува повеќе компленти и модификатори од различни „бар“-степен. За соодветно вградување на овие синтаксички принципи во теоријата на зборообразувањето, како највисока категорија се фиксира т.н. „zero-bar-level“ (X^0) (рамниште на збор), кој е истовремено дистинктивен белег за разграничување на зборообразувањето од синтаксата. Релевантно е компонентата што е лоцирана на десната страна од конструкцијата да ја определува категоријата на целокупната формација, т.е. да е нејзина глава.

1.3.1. Либер (Lieber 1981)

Користејќи ги овие претпоставки, Либер како претставник на зборосинтаксичкиот пристап ја релативизира разликата меѓу композициски член и афикс, односно разликата меѓу композиција и афиксација.¹³ Оваа теориска постапка се рефлектира и врз концепцијата на лексиконот кај Либер. Според неа, афикси и лексички основи (Stämme) се подеднакво заведени во лексиконот, но со мала разлика. Инсерцијата на афикси во лексиконот се разликува од онаа на лексички основи по однос на дополнителниот податок за супкатегоризација. Причината зошто лексичките основи можат самостојно да егзистираат, се крие во недостатокот од супкатегоризација. Лексич-

ката основа *Bach* и афиксот *-er* според Либер се заведени во лексиконот на следниов начин:

Bach

phon. Repräsentation: /bax/
 semant. Repräsentation: ...
 kategoriale Repräsentation: $N[_ _]_N$
 Einsetzungsrahmen: ...
 diakritische Merkmale: ...

-er

phon. Repräsentation: /ç/
 semant. Repräsentation: ...
 kategoriale Repräsentation: $]_V _]_N$
 Subkategorisierung: ...
 Einsetzungsrahmen: ...
 diakritische Merkmale: ...

Lieber (1981, 37)

Релативизацијата на композициски член и афикс кај Либер доаѓа до израз и во дефинициите на термините 'лексичка основа' (stem) и 'афикс' (affix):

- **лексичка основа** (Stamm): морфема чијашто лексиконска инсерција не супкатегоризира друга морфема,
- **афикс**: морфема чијашто лексиконска инсерција одредува со кој лексички елемент ќе може да се поврзе.

Оваа делимитација, всушност, е заснована врз критериумите на слободни и на врзани морфеме во традиционалните зборообразувачки теории. Проблематичен е ваквиот пристап во однос на врзани КЧ (сп. герм. *Bio-*, *Kunst-*, *Sonder-*), кои не можат да се поистоветат со афикси. Тие би требало да се супкатегоризираат за оние елементи со кои може да се конкатенираат, значи според теоријата на Либер би биле афикси (сп. Hansen/Hartmann 1991, 55).

Во концепцијата на Либер, главата (head) на конструкциите може да биде од левата или од десната страна. Таа не е фиксирана како кај Вилијамс (Williams 1981, 248), исклучиво на десната страна на конструкцијата („right-hand head rule“ = RHR). Концепцијата на десната глава е јазичноспецифична. Додека таа важи за СЗ од англиско или од германско потекло, кај француските конструкции доминира левата глава. Во македонскиот јазик се застапени двете варијанти. Со теоријата на Либер, суфиксацијата и композицијата се сметаат за истовидни процеси и нивната делимитација станува редундантна. Тие можат да се подредат под едно правило.

1.3.2. Селкирк (Selkirk 1982)

Селкирк поаѓа од автономна зборообразувачка компонента во рамките на граматиката. Всушност, сите претставници на зборосинтаксата (Wortsyntax) во зборообразувањето гледаат самостоен модул, кој е во интеракција со други модули на граматиката. Таа поаѓа од тоа дека структурата на зборот ги има истите формални карактеристики како синтаксичката структура и дека двата вида структури се генерираат со истиот систем на правила (Селкирк 1982, 2). Правилата за структурата на зборот (word structure rules) претставуваат дел од лексичката компонента или едноставно наречен лексикон. Проширениот лексикон (extended lexicon) ги содржи следниве лексички единици:

1. листа на слободни лексички единици/зборови (= ,lexicon'),
2. листа на врзани морфеми,
3. систем на правила, кои ги карактеризираат можните морфолошки структури на еден јазик, т.е. правилата на структурата на зборот (word structure rules).

Правилата на структурата на зборот заедно со проширениот лексикон ја формираат компонентата на структурата на зборот (word structure component) на лексиконот, која може да се нарече и морфолошка база (morphological base) (Селкирк 1982, 10). Поаѓајќи од идентичен систем на правила во синтаксата и во зборообразувањето, Селкирк претпоставува дека морфемите се организирани во рамките на проширената X'-шема. За англискиот јазик предвидува **три категории**, од кои две се класифицирани според X'-хиерархијата, додека третата категорија се наоѓа надвор од таа хиерархија:

1. категоријата **збор** е на рамниште X⁰,
2. категоријата **корен** (Wurzel) е на рамниште X⁻²,
3. категоријата **афикс** маркирана како X^{af}.

Надвор од овој хиерархиски систем се наоѓа категоријата афикс маркирана како X^{af}. Категоријата лексичка основа (Stamm) е на рамниште X⁻¹, а категории од X¹ и повисоко рамниште се фрази. Селкирк доаѓа до констатација дека типично за синтаксата на зборот (контра синтаксата на реченицата) е што не може пониска категорија да доминира над категорија од повисоко рамниште (Селкирк 1982, 8). Невозможна е структура како:

$$\begin{array}{l} * \text{корен} \rightarrow \text{збор} \quad \text{афикс} \\ X^{-2} \rightarrow X^0 \quad X^{\text{af}} \end{array}$$

Исклучок претставуваат фразните СИ како на пр., *Gute-Nacht-Lied*, кои ја имаат структурата $N^0 \rightarrow N^1 \quad N^0$.

Нејзините истражувања покажуваат дека правилата за структурата на зборот, за разлика од правилата на фразните структури, според универзалната граматика, треба да ја имаат следнава форма:

$$\begin{array}{l} X^n \rightarrow \phi Y^m \Psi \\ \text{каде } 0 \geq n \geq m \end{array}$$

(Selkirk 1982, 8)

За спецификација на правилата на структурата на зборот, Селкирк, исто така, го употребува принципот на главата (head-principle), кој е преземен од синтаксата. Тоа значи дека комплексен збор X^n содржи конституент со истите синтаксички карактеристики како X^n . Тоа се формализира со следново правило:

$$X^n \rightarrow \phi X^m \Psi$$

Наспроти мислењето на Вилијамс (1981), кој претпоставува исклучиво десни глави кај комплексните зборови во англискиот јазик, Селкирк укажува со примери, како на пр., *enrage*, дека главата може да биде позиционирана и на левата страна.

1.3.3. Зиберт (Siebert 1999)

Како образложение за својата зборообразувачка теорија Зусан Зиберт (Susann Siebert) ја смета 'зборообразувачката компетенција' (Wortbildungskompetenz), т.е. „граматичкото знаење на говорителите/слушателите за можни и неможни зборови на својот јазик“ (Siebert 1999, 1). Врз основа на оваа претпоставка, објект на нејзиното истражување не се само постојни комплексни зборови, туку и можни.

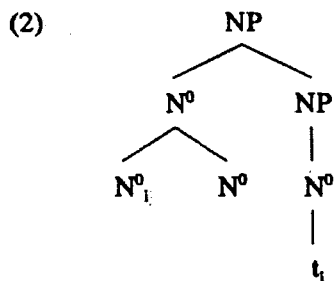
Теориската рамка врз која се потпира Зиберт е т.н. 'Government and Binding'-теоријата (теорија на рекција и конкатенација), односно моделот на принципи и параметри (Prinzipien- und Parametermodell) на генеративната граматика. Специфичната основа на нејзината теорија е инкорпорациската теорија (Inkorporationstheorie) на Бејкер (Baker 1988) во која описниот инструментариум создаден за сентенцијалната синтакса се пренесува врз синтаксата на зборот. Зиберт оваа теорија ја применува со мали модификации врз

синтаксата на германските комплексни зборови. Синтаксичката збооробразувачка хипотеза од која поаѓа е следнава: „Комплексните зборови се инкорпорациски структури, значи резултат на синтаксички движења на главата [(head)]; Рестрикциите во структурата на комплексните зборови не се од морфолошка природа, туку можат да се сведат на синтаксички рестрикции и принципи“ (Siebert 1999,1/2). Според тоа, регуларностите на збооробразувањето се изведуваат од интеракција меѓу граматички услови за доброформираност (Wohlfurmtheitsbedingungen) и селекциски карактеристики на вклучените синтаксички глави.

Во врска со односот меѓу синтаксата и морфологијата, наспроти повеќето досегашни пристапи во збооробразувањето, кои постулираат поделба на граматиката (т.н. Split-Grammar-Hypothese), Зиберт го застапува мислењето дека тие не се различни компоненти на граматиката. Според неа, принципиелната дистинкција меѓу синтаксата и морфологијата не само што не води кон дескриптивни соодветни резултати, туку и не е ниту компатибилна со целта на генеративната јазична теорија (сп. Siebert 1999, 159).

Како последица од горепретставената теориска рамка, составните делови на СИ, според Зиберт, се глави на фразни проекции. СИ се резултат на синтаксичко движење на главата. За СИ се претпоставува s-структурна репрезентација, како на пр.:

(1) Romanautor

(Siebert 1999, 123)

До нови корисни сознанија доаѓа Зиберт во врска со давањето аргументи во наследство (Argumentvererbung/Perkolation). По правило, вториот член на СЗ ги пренесува, односно - говорејќи со генеративната терминологија - ги дава своите надворешни карактеристики во наследство на целиот СЗ. Доминантната улога на вториот член на СЗ се објаснува и со неговата семантичка репрезентација. Првиот член има примарно модифицирачка функција, но

може и да пополнува аргументско место на вториот член (сп. Motsch 1999, 10).

Покрај поголемиот број немаркирани случаи кај именките од типот N+N, каде што давањето аргументи во наследство потполно регуларно му припаѓа на вториот член на СИ, Зиберт посветува посебно внимание и на специфични конструкции, кои допуштаат оваа функција да ја врши првиот член. Се наметнува прашањето: Кои се карактеристиките на овие специфични инкорпоранси (номенклатура според Зиберт за вторите членови) што допуштаат способноста за рекција (Rektionsfähigkeit) да премине од главата на првиот член (сп. Siebert 1999, 141). Томан (Tomann 1987, 62) смета дека транспарентните¹⁴ втори членови, така ги именува вторите членови, кои допуштаат перколација од страна на првиот член, се одликуваат со 'висок степен на обопштување' односно се семантички „непромиентни“. Вилдген (Wildgen 1982, 304) ги нарекува овие СИ оние зборови чии глави се предестинирани за префрлување на перколацијата врз првиот член „rechtsgebleicht“ („десноизбледени“). Слична номинација нуди и Лаутербах, гледајќи во базите (*Frage, Problem* итн.) на овие формации „излитена семантичка содржина“¹⁵, која се дополнува со прв член (на пр., *Bündnisfrage, Raumfrage, Hauptstadt-Frage, Zeitnot-Situation, Mobilitätswahn*).

Зиберт (Siebert 1999, 142) ја проследува оваа идеја и доаѓа до констатација дека спецификата на транспарентните (втори) КЧ се состои во тоа што доследно се работи за апстрактни поими¹⁶, како на пр.:

Grad

„Härtegrad des Wassers“,

** „Grad des Wassers“*

„Härte des Wassers“

Zeit

„Vorbereitungszeit auf den Flug“,

** „Zeit auf den Flug“*,

„Vorbereitung auf den Flug“

Möglichkeit

„Lösungsmöglichkeit des Problems“,

** „Möglichkeit des Problems“*,

„Lösung des Problems“

Versuch

„Attentatsversuch auf den Papst“,

* 'Versuch auf den Papst',
'Attentat auf den Papst'

(Siebert 1999, 136)

Овие СИ со апстрактен поим, како глава, убедливо демонстрираат дека нивните компленти (додатоци – Ergänzungen) (на пр., *Härtegrad des Wassers*) не се однесуваат на главата (*Grad*), туку - спротивно на вообичаената релација - на првиот член (*Härte*). Од тие причини ваквите формации ги нарекуваме обележани (маркирани)¹⁷. Конкретни именки во улога на глава (втор член), од друга страна, се непропустливи (орак) т.е. не дозволуваат улогата за давање аргументи во наследство да премине врз првиот член, туку тоа право го задржуваат за себе. Нетранспарентни, т.е. конкретни глави претставуваат дифолт-случај (Default-Fall), т.е. регуларен случај. Кај СИ со транспарентна глава треба да се нагласи дека не се менува детерминацискиот правец во рамките на СИ, т.е. главата и понатаму ги детерминира надворешните карактеристики на целокупната формација (зборовна класа, род, деклинациска класа). Зиберт сепак смета дека има потреба од дополнителни емпириски истражувања за да се верифицира дистинкцијата меѓу апстрактни и конкретни именки како вистински надлежен критериум за транспарентноста на инкорпорансот X^0 (=именките што го сочинуваат вториот член на СИ од типот N+N) (сп. Siebert 1999, 142).

1.3.4. Критички осврт кон зборосинтаксичкиот пристап

Приврзаниците на зборосинтаксата, според Моч, загубија скапоцено време посветувајќи внимание на зборообразувачки проблеми коишто, според него, на крајот на краиштата се покажаа како псевдо-проблеми. Во зборосинтаксичките теории се усвоени следниве општи премиси:

1. Комплексните зборови имаат сопствена синтаксичка структура, односно се сопствени базични структури, кои се претставуваат со помош на специфични правила за супституција (Ersetzungsregeln).
2. Синтаксата ги детерминира сите можни зборови на еден јазик и овозможува калкулација на значењето на комплексните зборови од значењето на лексичките елементи и нивната комбинација.
3. Таа создава фонолошки структури, кои се модифицираат со морфонолошки правила.

Најосновната шема на зборосинтаксичките правила може да се претстави на следниов начин:

$$(1) \quad X^0 \rightarrow Y^0 X^0 \quad \text{при што:} \quad \begin{array}{l} X^0 = N, A, V, \\ Y^0 = N, A, V, P \end{array}$$

N(omen), A(djektiv), V(erb), P(räposition)

Супституцијата на лексичките главни категории во шемата (1) со морфолошките категории - префикс, суфикс и збор - резултира со следнава

морфолошка шема (2):

$$(2) \quad \text{збор} \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \text{префикс} \\ \text{збор} \\ \text{збор} \\ \emptyset \end{array} \right. \begin{array}{l} + \\ + \\ + \\ \end{array} \left. \begin{array}{l} \text{збор} \\ \text{суфикс} \\ \text{збор} \end{array} \right\}$$

(Motsch 1995b, 199)

Речиси сите претставници на зборосинтаксата оваа шема ја сметаат за специјален случај на X-bar-теоријата легитимирајќи ја преку универзалниот статус на X-bar-теоријата како универзално-граматичка. Во која мера оваа теорија ги задоволува емпириските факти и постулираниот универзален карактер, останува да се провери. Моч во низа свои публикации го изнесува својот критички став спрема оваа теорија. Според него, шемите (1) и (2) имплицираат низа хипотези чијашто емпириска прифатливост е дискутабилна.

(1) *Комплексни зборови се комбинации од зборови (СЗ) или од зборови и афикси (префиксации и деривации)*

Оваа претпоставка ги сведува сите зборообразувачки процеси на конкатенативни структури. Семантичко-синтаксичката структура на комплексни зборови може да се модифицира и со промена на фонолошката структура на базичниот збор (на пр., со аблаут: *werfen* – *Wurf*), без фонолошка промена (*laufen* – *Lauf*), како и со дуплирање на дел од базичниот збор од левата односно од десната страна (редупликација; сп. мак. *брљу-брљу*, *брзо-брзо*, *зџора-зџора*).¹⁸ Горенаведената претпоставка е во контрадикција со мошне продуктивниот зборообразувачки тип на синтетички СИ, чија база не може да

се опише како комплексен збор, туку како комбинација на два збора (*Dreimastsegler* < *drei Mast* + *Segler*).

(II) Ситите лексички структури се бинарни

Горенаведената шема генерира исклучиво бинарни структури од лексичките главни категории глагол (V), придавка/предлог (A), именка (N) и предлог (P). На прашањето, зошто токму овие лексички категории се вклучени во комплексните зборови, а другите се блокирани, зборосинтаксата не може да даде одговор. Наведувајќи примери со тричлена структура (*Vater-Sohn-Konflikt*, *schwarz-rot-gold*), Моч со право смета дека бинарноста не е единствен начин на морфолошката рефлексива (Motsch 1995c, 514).

(III) Десниот член на лексичката структура е главната целокуќна конструкција

Десниот член на лексичката структура е „главата“ т.е. детерминаторот на надворешните карактеристики на целата конструкција. Оваа претпоставка е валидна исклучиво за десноглави композиции и за суфиксации, но не и за префиксации бидејќи тие не се во состојба да ги детерминираат карактеристиките - зборовна класа, род итн. - на комплексниот збор. Се исклучува, исто така, можноста главата на СИ да биде лоцирана од левата страна, како на пр., кај дел од македонските СИ (*нацрт-закон*).

(IV) Фонолошко-морфолошките регуларности ирејностивуваат хиерархиска структура на зборот

Последица на горенаведената шема е хиерархизација на вклучените морфолошки елементи. Таа има само смисла кај СЗ, додека хиерархиската структура на базичниот збор не игра никаква улога за префиксации и за суфиксации. Суфиксите се сензибилни за други суфикси и за фонолошките својства на базичниот збор, а префиксите само за префикси и за фонолошките својства на базичниот збор. Со други зборови, фонолошко-морфолошките регуларности на афиксацијата не претпоставуваат хиерархиски структури на зборот (сп. Motsch 1995c, 514).

(V) Афиксите се лексички единици (ЛЕ)

Во случај да не се ограничи горната шема на правила за композиции, тогаш ќе мора сите составни делови на комплексни

зборови (префикси и суфикси) да се сфатат како лексички единици (ЛЕ). Ваквиот третман на афиксите постулира спецификација во согласност со општите својства на лексичките единици. На афиксите со оваа теорија им се припишува сопствена фонолошка и семантичка форма, како и лексичка категорија (зборовна класа). Ваквата претпоставка е дискутабилна од причина што особено афиксите во голема мера се полисеми и тешко би можело да се определи нивното значење и нивната категорија. Проблематичен е исто така третманот на префиксите, бидејќи тие не можат да бидат глави и следствено не индицираат ниедна лексичка категорија.

(VI) Значењето на комплексниот збор се декодира врз основа на лексичките единици

Семантичката репрезентација на комплексни зборови не може да се открие само врз основа на фонолошко-морфолошката форма на комплексниот збор, туку многу често треба да се интерполираат семантички компоненти, кои се израз на семантичката релација. СИ *Holzkirche* се парафразира како ‚Kirche, die AUS HOLZ HERGESTELLT ist‘ (Motsch 1995c, 515) (*дрвена црква*, црква што е ИЗРАБОТЕНА ОД ДРВО‘). Како што покажува овој репрезентативен пример (*Holzkirche*), значењето на комплексните зборови имплицира далеку посложени релации отколку што ги изразуваат конкатенативните површински форми.

1.4. Моч (Motsch 1995, 1999, 2004)

Како последица на горенаведените недостатоци од зборосинтаксата, Моч предлага комплексните зборови да се третираат без посредство на синтаксата како **директни проекции** на семантички обрасци врз морфолошки структури. Со овој строго лексикалистички мотивиран пристап, Моч (Motsch) се доближува до оној на Џекендоф (Jackendoff) и на Ароноф (Aronoff) (в. погоре).

Општата теоретска рамка на Моч може да се сумира во неколку хипотези:

(I) хипотеза за директна проекција

Моч поаѓа од тоа дека зборообразувачките регуларности можат да се опишат со теориски средства, кои се потребни и за дескрипција на лексичките единици, како и врз основа на ‚зборообразувачки обрасци‘.

(II) хипотеза за разграничување (*Separation hypothesis, Trennungshypothese*)¹⁹

Дескрипцијата на фонолошко-морфолошките особини на комплексните зборови претпоставува правила и принципи, кои начелно се разликуваат од оние што се потребни за дескрипција на семантичко-синтаксички својства. Принципиелната структурна независност на овие две одделни нивоа не значи дека не постои никаква релација меѓу нив. Напротив, таа е од функционален карактер. Морфолошките процеси се во функција на семантичко-синтаксичките промени. Оваа функција Моч ја нарекува „семиотички принцип на зборообразувањето“ (Motsch 1995b, 207). Релацијата меѓу споменатите нивоа е конвенција што ги обезбедува семиотичките функции. Комплексните зборови според оваа хипотеза се „примарни семиотички структури“ (сп. Motsch 1995b, 193).

(iii) хипотеза за креација (*Kreationshypothese*)

Нагласувајќи ги семантичките основи на зборообразувањето, надворешните својства на комплексни зборови може да се опишат со правила коишто оперираат врз семантички структури. Тоа значи дека сите семантички промени, кои се поврзани со комплексните зборови, всушност претставуваат нивна креативна основа.

(IV) хипотеза за воедначување на дескрипцијата на лексиконски и на текстуални зборови

Узуални зборови, етаблираниот лексички фонд на еден јазик, од Моч наречени лексиконски зборови (=ЛЗ) (Lexikonwörter) и окационални формации²⁰, новосоздадени зборови за специфични потреби во писмен или во устен текст, кои не се интегрирани во лексиконот,²¹ од Моч наречени текстуални зборови (=ТЗ) (Textörter), може да се опишат со единствена теорија, бидејќи се работи за принципиелно идентични зборообразувачки процеси сведени на идентични зборообразувачки правила. Хоенхаус убедливо истакнува дека *ad hoc* создадените зборови не се арбитраен резултат создаден ‚од ништо‘ (‚aus dem Nichts‘, Hohenhaus 1996, 20), туку се создадени врз основа на зборообразувачки правила и веќе постојниот морфолошки материјал. Зборообразувањето не е за него „творечка креативност“ (schöpferische Kreativität)²² туку „креативност сврзана со правила“ („regelgebundene Kreativität“, Ербен (Erben 1976, 301), ↑Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 20).

Особено висока фреквенција на ТЗ се забележува во: медиумите, печатот, рекламите и уметничката литература. Таканаречените „литерарни и новинарски (зборо)образувања“ се добар пример за *ad hoc* создадени формации, кои не ги следат лексикографските и општествените конвенции за номинација. Ваквите препознатливи креации на писатели, на новинари и на (јазични) уметници, во најширока смисла на зборот придонесуваат за експресивност во текстовите. Веројатноста окказионалните образувања да пристапат кон лексиконот, т.е. да бидат прифатени од говорната заедница е релативно мала, но тоа не се исклучува, особено кога станува збор за зачестени образувања на коишто се навикнуваат говорителите со текот на времето и ги прифаќаат како рамноправи елементи на речничкиот фонд. Во врска со ова, Олсен истакнува:

„Einige okkasionelle Bildungen sind sicherlich usualisierungsfähig und gehen, sobald sie den Status „bekannt“ erreichen, ins Lexikon über. Für den Großteil der okkasionellen Wörter gilt aber, daß sie -- ähnlich wie Sätze -- aus einem momentanen Bedarf heraus gebildet und gebraucht werden, um gleich darauf zu verstummen, ohne aufzufallen oder gar als „Wörter“ erkannt zu werden.“

(Olsen 1986, 51)

Уникатноста на *ad hoc* создадените текстуални зборови доаѓа до израз и во следниов цитат од Блумфилд/Њумарк:

„Some (**words**) are made up for a special occasion (nonce-words) or in special circumstances, and are never used again – indeed never get into dictionaries at all.“

(Bloomfield/Newmark 1967, 329)

Заклучно може да се истакне дека лексичкиот фонд на еден јазик претставува отворено, динамично множество на узуални (прифатени) и на потенцијални зборообразувања од кои само дел е регистриран во текстовите и во речениците (сп. Тополињска 2003, 9).

2. ДЕФИНИЦИЈА И ТИПОЛОГИЈА НА СИ

Дефиницијата на СИ е од начелно значење за овој труд, бидејќи врз основа на неа се определува составот на корпусот, т.е. емпириската база за истражувањето. Билатералниот пристап на овој труд значително ја отежнува дефиницијата на СИ со оглед на различната припадност и лоцираност на контрастираните јазици во јазични семејства и ареали.²³ Навидум јасната претпоставка за она што е СИ во македонскиот јазик и наводниот германски пандан *Nominalkompositum*, по сериозно продлабочување во проблематиката, се искристализира како мошне сложен зафат. Веќе во неколку публикации (в. библиографија) сме се обиделе да укажеме на тешкотијата за единствена дефиниција на СЗ во македонскиот јазик, како претставник на словенските јазици, и во германскиот јазик, чија генеза спаѓа во семејството на германските јазици. Што се подразбира точно под терминот *сложен(а) збор/именка* во македонскиот јазик и како се дефинира неговиот (наводен) преводен еквивалент *(Nominal)Kompositum*²⁴ во германскиот јазик, ќе стане збор во наредните две подглавја. Во нив ќе се послужиме најпрвин со јазично-иманентен пристап, т.е. поединечно разгледување на дефиницијата на сложените конструкции во германскиот и во македонскиот јазик. Во следниот чекор ќе се обидеме да направиме синтеза според компаративниот пристап на она што во двата јазика се подразбира под горенаведените термини за потем да донесеме заклучок кои видови конструкции *per definitionem* ги сметаме за релевантни за нашето истражување.

2.1. Дефиниција на СИ во германскиот јазик

2.1.1. Критички осврт кон дефинициите на СИ во германскиот јазик

Ханзен и Хартман (Hartmann / Hansen 1991, 17f.) ги класифицираат дефинициите за СЗ во шест групи:

1. група:

Во класичните теории доминира дихотомијата слободен vs. врзан збор во дефиницијата на СЗ. Според Хемпел (Hempel 1980, 152) „во

композитумот [...] се сврзани два (евентуално и повеќе) носители на значење, два збора, кои можат самостојно да се појават во дискурсот, во една семантичка целина од нов вид *Faust-schlag*).²⁵ Ваквата дефиниција²⁶ не допушта ни редуцирани КЧ ни лексички корени, како што ги имаме во случајот на V+N во германскиот јазик, на пр., *Schreibtisch*, *Lesebuch* и претпоставува јасна дефиниција на зборот, која, како што е познато, тешко може да се даде.

2. група:

Во втората група се одбегнува терминот 'збор' и СЗ се третираат, на пр., според Ронка (Ronca 1975, 25), како „конструкции, кои се состојат од слободни морфемии“²⁷. На ова место Ханзен и Хартман упатуваат неоснована критика кон оваа дефиниција, тврдејќи дека со оваа дефиниција не се опфатени СЗ, коишто во својот состав имаат и неврзани морфемии, и како примери ги посочуваат: *Organverpflanzung* и *Gebäudereinigung*. Притоа забораваат на фактот дека непосредните конституенти на овие примери се слободни морфемии (*Organverpflanzung*; *Gebäude Reinigung*). Секоја слободна морфема може сама по себе да биде комплексна и да содржи во себе неврзана морфема. Слична дефиниција на СЗ дава Тиле: „Комбинации од најмалку две морфемии, кои фигурираат и како слободни морфемии.“ (Thiele 1981, 84).

3. група:

Карактеристично за третата група е паралелната употреба на термините 'слободна морфема' и 'збор'. Кастовски, меѓу другото, ги дефинира СЗ вака: „зборовите, коишто повторно можат да се расчленат во зборови, ги нарекуваме сложени зборови или композитуми. Притоа можат да бидат вклучени минимални зборови, т.е. слободни морфемии, и комплексни зборовии“²⁸ (Kastovsky 1982, 146). И во оваа дефиниција недостасува јасна дефиниција на зборот и редуцираните композициски членови не се опфатени.

4. група:

Во оваа група СЗ се дефинира без употреба на терминот 'збор', а се вклучуваат комплексни членови. Така на пр., Ингулт (Inghult 1975, 16) го дефинира сложениот збор како состав на „две слободни морфемии или морфемски конструкции“.

5. група:

Како алтернативна дефиниција во однос на досегашните е сложениот збор да се третира како комбинација на корени, при што еден корен е морфема врз која се додаваат наставки. „When two (or

more) elements which could potentially be stems are combined to form another stem, the form is said to be a compound (Bauer 1983, 28 ↑Hansen /Hartmann 1991, 19). Во оваа дефиниција се избегнува 'зборот', како и 'слободната морфема'. Со оваа дефиниција се опфатени и редуцираните видови сложени формации, дури и оние со неменливи зборови, на пр. *Dreirad, Ich-Erzähler, Vorzeit*.

6. група:

Постојат и обиди сложениот збор да се дефинира семантички. Крамер го дефинира сложениот збор како „врска меѓу два јазични знака со цел едниот од нив да се определи поблиску и да се стесни неговата содржина“ (Kramer 1962, 408 ↑Hansen /Hartmann 1991, 19). Оваа дефиниција е валидна само за детерминативните СЗ, а не важи за копулативните (*süß-sauer*) и за лексикализираните (*Handschuh*). Со горенаведената дефиниција се опфатени и одреден број деривации, сп. *Bäumchen* ‚дрвце‘.

Во сите шест дефинициски групи на СЗ се говори исклучиво за морфемскиот состав. Формалните аспекти потполно се игнорираат. Во ни една од овие дефиниции не се говори за слеаното пишување на конкатенираните лексички единици. Овој, според наше мислење, апсолутно релевантен критериум за делимитација на сложениот збор од синтаксичката група во германскиот јазик спаѓа во карактеристиките *differentia specifica*. Следниве причини одат во прилог на апострофирањето на ортографскиот критериум.²⁹

Со исклучително нагласување на биморфемскиот состав на СЗ, без оглед на графичкото единство на КЧ, тој не се разграничува од зборовните состави (составенки)³⁰ (Mehrwortlexeme), како на пр., *Schwarzes Meer/Црно Море, Weißes Haus/бела куќа*, кои исто како и СЗ сочинуваат една семантичка целина и номинираат еден единствен референт.

Слеаното пишување на конституентите на СИ повлекува уште еден мошне релевантен критериум, кој по правило³¹ ја делимитира СИ од синтаксичката група: отсуство на флексија кај првиот КЧ, односно отсуство на збороинтерна флексија. Ова правило е релевантно за менливите видови зборови, кои го сочинуваат првиот член на СИ, т.е за конструкциите А+N, V+N, N+N. Начелно се редуцира придавката за својата наставка кога се конкатенира со именка во споредба со соодветната синтаксичка група, *Rotwein vs. roter Wein, Schönwetter vs. schönes Wetter*. Аргументот за отсуство на збороинтерна флексија не е валиден во случај на ретките компаративни и суперлативни придавки во составот на А+N, сп. *Höchstgeschwindigkeit* (максимална брзина), *Tiefstpreis* (најниска цена). Глаголот по правило

е редуциран за својот глаголски суфикс (на пр., *Schreibtisch*, *Fahrerlaubnis*), а именката по правило влегува без флексија во состав со друга именка (на пр., *Computertisch*, *Fensterbank*). Рудиментарни флексиски остатоци има кај N+N со фуга, која може да биде од парадигматски и непарадигматски карактер (*Tageslicht*, *Verkehrspolizist*, *Küchentisch*, *Kindergarten*).³² За преостанатите видови зборови (Präp., Pron, Part.), кои го сочинуваат првиот КЧ, редундантни се податоците за флексијата, бидејќи се работи за неменливи зборови.

На правилото за отсуство на флексија не му подлежат СИ со фраза како прв член (синтаксички израз+N). Ad hoc создадените формации од овој тип го нарушуваат начелото со тоа што допуштаат фразна структура како прв непосреден конституент, кој содржи флексија.

2.2. Типологија на СИ во германскиот јазик

Секој дефиниендум (*definiendum*), предмет што треба да се дефинира, според генеричкиот тип дефиниции располага со најмалку две групи репрезентанти:

1. типични репрезентанти (прототипи), кои се носители на *genus proximum* и
2. атипични репрезентанти, кои се носители на *differentia specifica*.

Обидот за дефинирање, односно разграничување на одреден зборообразувачки тип од друг, неминовно води кон конфронтација со други (сродни) типови, кои се лоцирани во термилошка меѓузона, а понекогаш и во термилошка контразона. Конкретно во нашиов случај ќе се обидеме најпрвин да извршиме делимитација на композицијата и деривацијата, според Ханзен и Хартман, најпродуктивните постапки за образување нови зборови во германскиот јазик (Hansen/Hartmann 1991, 3); за потем да преминеме на синтетички СИ (герм. *Zusammenbildungen*) и реченични споенки (герм. *Zusammenrückungen*).

2.2.1. Композиција (Kompositum) vs. деривација (Derivation)³³

Како во трансформацискиот така и во лексикалистичкиот пристап, кој го заменува трансформацискиот, се врши диференцијација меѓу композиција и деривација. Во понови пристапи од трансформацискиот и лексикалистичкиот пристап, како што се оние

од Либер (Lieber, 1981) и од Хеле (Höhle, 1982) композицијата и деривацијата се третираат како принципиелно идентични процеси. Се наметнува прашањето дали е потребна и можна дистинкцијата меѓу композиција и деривација (сп. Hansen / Hartmann 1991, 3). Дистинкцијата меѓу слободни и врзани морфеме привидно нуди решение за дистинкцијата меѓу композиција (композитум) и деривација.

2.2.1.1. Врзана vs. слободна морфема

За врзани морфеме ги сметаме оние што не можат самостојно да оперираат, односно на кои им е потребна најмалку уште една неврзана морфема. Аналогно на оваа дефиниција, слободната морфема ја дефинираме како морфема, којашто може самостојно да функционира.³⁴ Овој вид морфема се поистоветува со лексемата. Слободната морфема може да биде приврзана за неврзана (сложен збор) и врзана морфема (деривација), но може, исто така, потполно независно да биде употребена во текст (лексема). Врзаните морфеме во зборообразувањето ги нарекуваме афикси. Сè што се наоѓа лево од коренот (базата) е префикс и сè што е десно од коренот (базата) е суфикс. Афикси во германскиот јазик се, на пр., : *an-*, *um-*, *ver-*, *er-*, *be-*, *-ung*, *-keit*, *-heit*, *-schaft*, *-lich*, *-isch*, *-ern*, *-en*, *-eln*.

Вулф (Wolff) со право констатира дека не може секоја врзана форма да се третира како афикс. „While all affixes are bound forms, it would be grossly oversimplifying to equate bound forms with affixes“ (Wolff 1984, 86). Во составот на мошне мала група германски СИ се наоѓаат и т.н. уникални морфеме, етимолошки остатоци од поранешни развојни фази (најчесто од старовисокогерманската фаза) на германскиот јазик, кои денес немаат самостоен статус и не се продуктивни. Карактеристично за нив е што се појавуваат како уникати, на пр., во следниве состави: *Bräutigam* (младоженец) < ствг. *gomo* ‚Манп /маж‘, *Himbeere* (малина) < ствг. *hinta* ‚Hirschkuh/кошута‘, *Lindwurm* (змеј, ламја) < ствг. *lind* ‚Schlange / змија‘, *Nachtigall* (славеј) < герм. **galan* ‚singen/пее‘ (сп. Fleischer 1992, 33). И покрај тоа што овие елементи од синхронски аспект не располагаат ни со самостоен статус ни со сопствено значење, во класата на уникални КЧ ги вбројуваме од следниве причини:

- Поради нивниот првобитен самостоен статус не спаѓаат во парадигмата на афиксите и се сведуваат на историски обрасци, кои денес не се веќе активни.

- Не можат да се вбројат во парадигмата на афиксоидите (за овој термин види подолу), бидејќи не се појавуваат сериски, туку претставуваат уникати.

2.2.1.2. Врзан композициски член

За уште поголема конфузија во дистинкцијата меѓу композицијата и деривацијата придонесува постоењето на т.н. **врзани композициски членови** (=КЧ) (*gebundene Kompositionsglieder*). Нив во голем број случаи ги среќаваме кај зборови од туѓо потекло, но исто така и во синхрониски варијанти на германскиот јазик. Кај зборовите од туѓо потекло се работи за лексички елементи, кои во изворниот јазик (најчесто грчкиот или латинскиот) имаат самостоен статус, додека истиот го немаат во прифатениот јазик: *Bibliographie* < *biblios* + *grafija* - библиоџрафија, *Elektrotechnik* < *elektron* + *tehnikos* – елекџроџехника и др. Од причини што овие т.н. интернационализми се прифатени во речиси идентична морфолошка форма во голем број јазици, меѓу другото во германскиот и во македонскиот јазик, и не се вклучени во активни зборообразувачки процеси, нема да бидат во фокусот на нашето истражување. Нашето внимание ќе биде свртено кон оние врзани КЧ од домашно потекло и оние што создаваат хибридни формации и се одликуваат со продуктивност, како на пр., герм. *Kurzzeitgedächtnis*, *Langkorn-Reis*, *Langzeit-Farbschutz*, *Polit-Rock*. Во споредба со уникалните морфеми, врзаните КЧ учествуваат во активни зборообразувачки процеси, на пр.:

Biogenese, Bio-Getränk, Bio-Joghurt, Bioladen, Bio-Nahrung, Biorhythmus, Bioströme, Kunsthonig, Kunstseide, Langzeitarbeitsloser, Langzeitarbeitslosigkeit, Langzeit-Duft, Langzeit-Farbschutz, Langzeitfolgen, Langzeitgedächtnis, Langzeitwirkung, Ökoaktivist, Öko-Fighter, Öko-Institut, Öko-Kamera, Ökoladen, Öko-Lyrik, Ökosammler, Öko-Supermarkt, Polit-Büro, Polit-Professor, Sonderbeauftragter, Sonderbus, Sondereinrichtung, Sondergenehmigung, Sonderprogramm, Sonderzug, Sonderregelung;

Врзаниот КЧ, кој претставува редуцирана фонолошка варијанта на неврзана лексичка единица (на пр., *Bio-*, *Elektro-*, *Kunst-*, *Sonder-*, *Öko-*), е семантички потполно идентичен со својот самостоен партнер (*biologisch, elektronisch, künstlich, besonders, ökologisch*). Неговата фонолошка форма е предизвикана од морфолошка рестрикција, која се активира во случајот на конкатенација. Семантичкото совпаѓање на врзаните КЧ со нивите неврзани партнери ја делимитира оваа специфична зборообразувачка категорија од афиксоидите (види подолу). Комплексните врзани КЧ (на пр., *Kurzzeit-*,

Langzeit-, Langkorn-) мораат да се прифатат како егзистентна појава, бидејќи тие не се појавуваат самостојно во германскиот лексикон, а сепак располагаат со сопствено значење.

Според Ханзен и Хартман (Hansen/Hartmann 1991, 22), поимот „врзан КЧ“ претставува *contradictio in adjecto*, бидејќи ја побива основната дистинктивна карактеристика меѓу композицијата и деривацијата, т.е. меѓу слободни и врзани морфеми. Според наше мислење, емпиријата е таа што налага да се прифати овој термин. Алтернативно решение нема, бидејќи врзаните КЧ располагаат со сопствена семантичка репрезентација и врз основа на тоа не можат да се интерпретираат како афикси.

2.2.2. Афиксоидни образувања (Affixoidbildungen)

Преодната категорија афиксоид³⁵ е морфема чијашто позиција е меѓу афикс и КЧ, т.е. во термилошката меѓузона на композиција и деривација. Врз основа на хипотезата за сепарација (*Trennungshypothese*, в. погоре), која меѓу фонолошко-морфолошките и семантичко-синтаксичките карактеристики на комплексните зборови не претпоставува структурни правила, афиксите не се лексички единици (*Lexikoneinheiten = LE*), бидејќи не располагаат со сопствена семантичка репрезентација, туку се морфолошки индикатори за семантички обрасци.³⁶ Афиксоидите, за разлика од афиксите, претставуваат лексички единици и располагаат со сопствено значење. Тие се делимитираат од КЧ врз основа на следниве карактеристики:

1. „Афиксоидите се врзани форми.
2. Отстапуваат семантички од своите неврзани партнери, значи претставуваат нивни варијанти.
3. Поради своето лексичко значење интервенираат во системот на деривациите, т.е. конкурираат со други афикси, кои го покриваат истото функционално поле.
4. Се појавуваат сериски.“ (Симоска 1997, 37)

Како аугментативни префиксоиди³⁷ во германскиот јазик често се појавуваат следниве членови: *Riesen-*: *Riesenballon, Riesentorte, Bomben-*: *Bombenstimmung, Bombenveranstaltung, Höllen-*: *Höllenangst, Höllenlärm*.³⁸ Исто така, придавки од врзан вид можат да бидат во улога на префиксоид, како на пр., *Kardinal-*: *Kardinalfehler, Kardinalzahl; Ober-*: *Oberarzt, Obergefreiter; Unter-*: *Untermieter, Unteroffizier* и др.³⁹ Примери за поранешни втори КЧ, кои со текот на времето претрпеле семантички модификации и се појавуваат сериски, т.н. суфиксоиди, се, на пр.: *Flugzeug, Naschwerk, Kaufmann*.

Поради својот двоен зборообразувачки статус, афиксоидните конструкции не ги сметаме за вистински СИ и од тие причини нема да бидат земени предвид во нашево истражување. Исклучок ќе направиме кај формациите со именка како прв КЧ, како на пр., *Bombenstimmung*, *Heidenrespekt*, *Höllenangst*, кои имаат амбивалентен зборообразувачки статус.

2.2.3. Синтетички СИ (*Zusammenbildungen*)

Во делимитацијата меѓу композиција и деривација неминовно мора да се спомене и зборообразувачкиот тип *Zusammenbildung*⁴⁰, кој, врз основа на англискиот термин *synthetic compound*⁴¹, го преведуваме како *синтетиички сложен збор*, бидејќи македонската литература не располага со посебна номенклатура. Во голем број стручни статии се нагласува хибридниот статус на овој зборообразувачки тип, кој поради својата позиција меѓу композиција и деривација им создава главоболка на лингвистите и од тие причини од Ренике е соодветно наречен: „enfant terrible на зборообразувањето во германскиот јазик“ (Renicke 1965, 410).⁴² Селкирк (Selkirk 1982, 25) дури смета дека овие СЗ се единствен зборообразувачки тип, чија интерпретација е од лингвистички интерес. Самата номенклатура во англискиот јазик - *synthetic compound* - ја зголемува мистификацијата дека овој зборообразувачки тип спаѓа во редовите на *compounds*, односно на *Komposita*. Германската номенклатура -*Zusammenbildung*- е „посреќна“ креација⁴³, бидејќи со неа не се конотира непосредно композитум, туку само формација што е создадена од елементарни лексички единици („zusammenbilden“).

Синтетичките СИ во германската и во англиската литература се делимитираат од композитумот (герм. *Kompositum*, англ. *compound*) врз основа на својот несамостоен втор член, *Arbeitgeber*, *Goldgräber*, *Langschläfer*.⁴⁴ Врзаниот втор член е, всушност, *impetus* за поинаков пристап кон овие конструкции во споредба со чистите композиции (сп. исто така Eichinger 2000, 136/137). Почитувајќи ја теоретската хипотеза на лексикалистичкиот пристап, која предвидува комплексните формации да се опишуваат исклучиво во рамките на лексиконот, т.е. без потпирање врз други компоненти на граматиката (синтаксата), треба да претпоставиме дека во составот на комплексни формации како прв член, покрај прости (*simplicia*), влегуваат и комплексни лексички единици (деривации и композиции) и комбинации на лексички единици (на пр., глагол (V), именка (N) и придавка (A)), кои не смеат да се поистоветат со фразни структури (NP, VP).⁴⁵ Семантичките обрасци на комплексни зборови дозволуваат проширување на базата врз основа на семантичката компатибил-

ност. Глаголите можат да бидат проширени од именки (*Autohändler*) и од модифицирачки прилози (*Frühaufsteher*). Првиот член на синтетичките СИ може да биде аргумент (*Auftraggeber*, *Weintrinker*) или адјункт (*Liebhaver*, *Passivraucher*). Врз комбинацијата на лексички единици секундарно најчесто се додава суфиксот *-er*⁴⁶ и се добиваат синтетички СИ од семантичката класа *nomina agentis*, на пр.:

Großtuer

Großtuer (не постои **Tuer*) е резултат на двоен процес:

1. процес: комбинирање на *groß* + *tun* = (*groß* + *tun*);
2. процес: деривација на лексичката комбинација (*groß* + *tun*) со помош на суфиксот *-er*: [(*groß* + *tun*) + *-er*] = *Großtuer*.

Така се анализираат и : *Arbeitgeber* < *Arbeit* + *geben* + *-er*, *Goldgräber* < *Gold* + *graben* + *-er*, *Langschläfer* < *lang* + *schlafen* + *-er* и др.⁴⁷

Оваа хипотеза е поткрепена и од фактот што се исклучува можноста за сложени формации како база на синтетички СИ, бидејќи не се застапени соодветни СЗ во германскиот лексикон, сп. *Weichspüler* **weichspülen*, *Schnellläufer*, **schnelllaufen*.⁴⁸ За таков пристап аргументира Хеле (Höhle 1982, 96), кој аналогно на постојните базични сложени формации, како на пр., *arbeitswütig* > *Arbeitswut*, претпоставува врзани СИ како база на синтетички СИ (*baulustig* < **Baulust*).⁴⁹

За хибридни формации во вистинска смисла на зборот т.е. деривации и композиции, може да се говори кога вториот член има и самостојна употреба во лексиконот, на пр., *Gemüsehändler*, *Brötchenverkäufer*, *Bergführer*.

2.2.4. Фразни СИ (Phrasenkomposita)

Фразните СИ се релативно млада зборообразувачка појава, која зазема посебно место во зборообразувањето на германскиот јазик од три аспекта.

Аспект бр. 1: Првиот КЧ на фразните СИ го надминува лексичкото рамниште, т.е. го сочинуваат синтаксички фрази (на пр. *Null-Bock-Generation*), понекогаш дури и цели реченици (на пр., *Ab-und-zu-muss-man-es-wieder-einmal-probieren-Einsatz*). Покрај тоа што Хоенхаус (Hohenhausen 1996, 90) смета дека терминот „фразни СИ“ е „претесен“ („zu eng gefaßt“ 1996, 90) и предлага да се прецизира со 'Phrasenkomposita' („фразни СИ“), од една страна, и 'Satzkomposita'

(реченични СИ'), од друга страна, и тој, како и ние, се определува за употребата на овој термин со оглед на веќе етаблираниот статус во зборообразувачката литература од англиска и од германска провениенција. Фразните СИ го почитуваат принципот на десната глава и од тие причини, според наше мислење, има оправдување да се наречат СИ (комполитуми).

Аспект бр. 2: Се работи за популарни формации во современиот германски јазик, кои не се лексикализирани.

Аспект бр. 3: Фразни СИ претставуваат проблематични формации од зборосинтаксички аспект, според кој комплексни зборови се исклучиво резултат на комбинација на поврзани зборови и афикси. Ова сфаќање е некомпатибилно со синтетички СИ и со фразни СИ, кои располагаат со комплексна база, која не може да се сведе на еден збор.

Дека фразните СИ отстапуваат од регуларни зборообразувачки правила говори нивната нелексикализираност (Nicht-Lexikalisierbarkeit).⁵⁰ Покрај нивната продуктивност и прифатеност во жанрови од иновативен карактер (журналистика, белетристика), фразните СИ не се застапени во германскиот лексикон, тие се *ad-hoc*-формации *sui generis* (сп. Hohenhaus 1996, 89). Томан (Tomann 1983, 47), како претставник на зборосинтаксата, го изразува обележаниот статус на фразните СИ, за кои во своите зборообразувачки правила, за модифицирачката позиција (првиот КЧ) предвидува и „неминимални проекции“ ($X^{\text{non-min}}$; nicht-minimale Projektionen), т.е. структури над зборот, додавајќи ја врз општата шема

„ $X^n \rightarrow \dots X^{n-1}$ “ следнава шема:

$n X \in X^{\text{min}}$

во контекст $[_ Y^{\text{min}}]_{Y^{\text{min}}}$

$m X \in X^{\text{non-min}}$

(n = немаркиран, m =маркиран, min = минимална проекција, non-min = неминимална проекција).

Оваа шема значи дека минималната проекција (т.е. збор) на категоријата X (прв КЧ) и на категоријата Y (втор КЧ), која може да биде само минимална проекција, е немаркирана. Додека неминималната проекција (т.е. фраза) на X на прва позиција ($X^{\text{non-min}}$) е маркирана.

Фразните СИ се популарни и во англискиот јазик. Примери за фразни СИ (фразни комполитуми ‚phrase/phrasal compounds‘) ни посочува Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 87) во својата дисертација за *ad-hoc*-образувања во англискиот јазик,

(со фраза како прв КЧ):
beer-cans-and-walkers piece,
people-getting-banged-in-the-face material;

(со реченица како прв КЧ):
don't-clap-just-rattle-your-jewelry kind,
I-keep-forgetting-you're-watching-me smile.

Англиските фразни СИ се отворени, т.е. дисконтинуирани СИ. Членовите на комплексниот прв КЧ се демаркирани со цртичка, додека меѓу вториот и првиот КЧ нема графички елемент. Германските примери на фразни СИ се конкатенативни модели:

„Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel“
Haltet-den-Dieb-Methode
Die Welt-ist-schlecht-Gejammer (↑DWB 4, 47/48)
„... Nicht-wahrhaben-Wollen unangenehmer Wahrheiten -, sind familiäre Mechanismen.“ (Mayer/Koberg (*Elfriede Jelinek – Ein Porträt*) 2006, 40)

2.2.5. Реченични споенки (*Zusammenrückungen*)

Според Ербен (Erben ³1993, 33), под терминот *Zusammenrückung* се подразбираат формации што се резултат на синтаксичка група и коишто ги задржале збороредот и евентуални флексиски морфемии, на пр., *Saugurkenzeit*, *Langeweile*. Како дополнителна карактеристика за типичните реченични споенки треба да се наведе дека вториот КЧ не е носител на надворешните карактеристики, т.е. не определува ни зборовна класа ни род на целокупната конструкција. Овој тип формации во постарата германска зборообразувачка литература, назначен како *Zusammenrückung*, го сочинуваат исклучиво идиоматизирани формации, на пр.

[*Drei*_{Num}*käse*_N*hoch*_A]_N, [*Vater*_N*unser*_{Pron}]_N, [*Nimmer*_{Adv}*satt*_A]_N,
[*Gerne*_{Adv}*groß*_A]_N, [*Tauge*_V*nichts*_{Pron}]_N, [*Vergiss*_V*mein*_{Pron}*nicht*_{Neg}]_N,
[*Rühr*_V*mich*_{Pron}*nicht*_{Neg}*an*_{Prap}]_N

Овие лексикализации се номинализирани фрази или реченици коишто не можат да се сведат на бинарна структура. Сите посочуваат на егзоцентрични (надворешни) референти, кои не се експлицирани во самиот состав. Реченичните споенки спаѓаат во народната германска лексика и од синхронски аспект не се веќе вклучени во активни зборообразувачки процеси.

Во македонската литература реченичните споенки се вбројуваат во зборообразувачкиот тип јукстапозиција. Под терминот „јукстапозиција“ Кубеш подразбира:

„Сложените зборови што се добиени со спојување ги одликува непроменета форма на деловите на синтагмите од реченичен или од полуреченичен карактер, на фразите, на изразите и на споевите (значи може да се јавуваат како делови на овие сложени зборови и падежни форми и кратки заменски форми и предлози и сврзници, покрај, се разбира, полнозначните зборови).“

(Кубеш 1992, 129)⁵¹

Сè што се конкатенира без сврзувачки елемент (без *o-* и *e-*фуга) според Кубеш е јукстапозиција. Покрај реченични споенки (*џосјодибраничувај, недајбоже, неранимајко, ѓусџикуќа, влечиоџинок, најшемаџо*), таа вбројува и императивни СИ (*лајниџолџни, молчиџолчи*) и регуларни формации што немаат фуга под јукстапозиција (*џрасчорба, џенералмајор*). Ни се чини дека регуларни СИ со бинарна морфолошка структура (*џрасчорба, џенералмајор*) неоправдано се сведуваат под овој термин, кој во меѓународната зборообразувачка литература е резервиран, пред сè, за комплексни зборови со фразни структури. Ние се ориентираме според терминологијата на Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 87), кој го користи терминот „јукстапозиција“ како хипероним за сите (зборо)образувања, кои во својата структура соединуваат елементи над лексичкото рамниште. Под „јукстапозиција“ според Хоенхаус спаѓаат фразни СИ (Phrasenkomposita; за овој термин в. горе), фразни деривати (Phrasenderivate), кои ги дефинира како морфолошки дефектни афиксации на цела фраза:

going sparal,
Worth Waiting Forable,
you-don't-matter-ism,
auto-just-about-everything-else,
out-to-lunchness и др.

(Hohenhaus 1996, 96)

и реченични споенки (Zusammenrückungen, за овој термин в. горе) во потесна смисла.

Врз основа на изложеното доаѓаме до заклучок дека типичен претставник (прототип) на СИ во германскиот јазик е морфемски состав со следниве карактеристики (*genus proximum*):

Најмалку две лексички единици, од кои една (најчесто првиот КЧ) потенцијално може да биде редуцирана варијанта на полна лексичка единица и двете факултативно да бидат поврзани со фуга. Вториот КЧ ги определува надворешните карактеристики (зборовна класа, род, број, флексиска класа) на целокупната конструкција.

Сродните видови СИ со афиксоидни образувања (*Affixoidbildungen*), синтетички СИ (*Zusammenbildungen*), фразни СИ (*Phrasenkomposita*) и реченични споенки (*Zusammenrückungen*) се носители на карактеристики од типот *differentia specifica* и се наоѓаат во термилошка меѓузона поради нивното вкрстување со карактеристики од други зборообразувачки типови. Во контразоната од СИ треба да се лоцира типичната деривација, која се состои од најмалку една самостојна лексичка единица и афикс.

2.3. Дефиниција на СИ во македонскиот јазик

2.3.1. Критички осврт кон дефинициите на СИ во македонскиот јазик

При компарацијата на дефинициите дадени во македонските стручни статии за СЗ може да се издвојат две групи.

1. група:

За првата група карактеристична е употребата на терминот „збор“, односно „лексема“, без посебна дефиниција за нив. Така, во првата статија за македонските СЗ, Видоески ги дефинира СЗ како „состави од два, најчесто, или повеќе збора сврзани меѓу себе формално и по значење“ (Видоески 1951, 131). Слична дефиниција дава и Кубеш: „При сложувањето на два полнозначни збора доаѓа до нови семантички нијансирања на одделно полнозначните зборови или настануваат нови ономазиолошки единици“ (Кубеш 1992, 3). Синтагмата *полнозначни зборови* за СИ ја прифаќа и К. Конески, дефинирајќи ги како „зборови образувани од два (ретко од повеќе) полнозначни збора“ (К. Конески 1995, 75). Според Шокларова-Љоровска „...сложените зборови се образуваат со здружување на две

лексеми, нивното сраснување, па сè до нивното слевање во една неразделна целина.“ (Шокларова-Љоровска 1980, 31). Во сите три дефиниции е застапен процесот на формално конкатенирање на т.н. зборови, односно лексеми со потенцијална семантичка диференцијација во однос на слободната употреба.

2. група:

Посебен акцент врз семантичкиот критериум става Бл. Конески со својата дефиниција на СИ дадена во неговата граматика. Тој не го експлицира процесот на спојување и не говори за зборови/лексеми, туку за составни делови на СИ. Според него за „...една сложенка во вистинска смисла може да зборуваме доколку низ проникнувањето на значењата на составните делови се породува изделено по себе, самостојно значење, па било тоа сосем да се одвлекло од значењата на деловите, било по некој начин сè уште да ги сумира тие значења (*лџџокаџ* [капење, паѓање на листот]: *срцебиење*).“ (Бл. Конески 1982, 291). Дефиницијата на Бл. Конески е попрецизна од четирите горенаведени дефиниции на Видоески, Кубеш, К. Конески и Шокларова-Љоровска поради одбегнувањето на термините *збор*, односно *лексема* за конституентите на СЗ.

Според дефинициите на Видоески, Кубеш, К. Конески и Шокларова-Љоровска во составот на СЗ би требало да влегуваат исклучиво самостојни лексички елементи. Дека тоа не е така, сведочат мошне продуктивните зборообразувачки формации од типот: *водовод*, *самовар*, *кривоверец*, *брзојисец*, *јрволиѓаш*, кои во македонската лингвистика, исто така, се сведуваат под терминот СИ. Овие образувања се добиени како резултат на конкатенација на лексички единици со редуција на вториот КЧ, односно со суфиксална деривација. Со оглед на тоа што за формациите со суфиксална деривација во македонската литература не е формирана посебна номенклатура, ќе ги именуваме како синтетички СИ врз основа на англискиот *synthetic compounds* (в. горе и германскиот термин *Zusammenbildung*). Синтетичките СИ се резултат на двоен зборообразувачки процес. Карактеристично за нив е што нивната деривациска база е комбинација на лексички единици, која секундарно се деривира со помош на т.н. синтетички, односно композициски суфикс.⁵² Приклучувањето на суфиксот врз вториот член на формацијата во најголем број случаи резултира со несамостоен втор член, на пр., *друѓоселец* (не постои **селец*).

друѓоселец е резултат на двоен процес:

1. процес: комбинација на *друго* + *село* = (*друго* + *село*);
2. процес: деривација на комбинацијата (*друго* + *село*) со помош на суфиксот
-ец: [(*друго* + *село*) + -ец], = *другоселец*.

Веројатноста вториот член на синтетичките СИ да е самостоен е најголема во случајот на девербативен член, на пр., тугуноберач, братоубиец. Овој тип формации дозволува двојна анализа. Од една страна, легитимно е овие формации да ги интерпретираме како чисти СИ, како што тоа всушност го прави К. Конески (1995, 77), бидејќи нивните втори членови се самостојни лексички единици во македонскиот лексикон. Од друга страна, може да се појде од вербална деривациска база *иуџун бере/браџи убива*, која секундарно се изведува со суфиксите -ач / -ец. Ваквата анализа ги идентификува овие формации како синтетички СИ.

Во рамките на СИ, покрај горепретставените чисти и синтетички СИ во македонската литература се наведуваат образувања како на пр., *кривоверец*, *разнојазичник*, *благородник* итн. И овие *номина аџенџис* се со амбивалентен зборообразувачки статус. Тие можат од една страна да се интерпретираат како синтетички СИ:

кривоверец (<крива вера + -ец),
разнојазичник (<разен јазик + -ник),
благородник (<благ род + -ник),

но можат, исто така, да претставуваат **суфиксации од сложени придавки**:

кривоверец (<кривоверен + -ец),
разнојазичник (<разнојазичен + -ник),
благородник (<благороден + -ник).

Одредени формации од овој тип дозволуваат од синхронски аспект само деривациска интерпретација. Анализата на *малолейник/малолейничка* (<малолетен + -ник/-ничка) дефинитивно илустрира дека овие лексеми треба да се интерпретираат како суфиксации од сложени придавки.

Како последица на непрецизната делимитација на зборообразувачките типови, во македонската литература⁵³ за СИ се третираат и *номина есенди*, деривации од сложени придавки со помош на суфиксот -ие, -је, -осџ, -сџво, на пр., *рамнодушие / рамнодушносџ* (<рамнодушен + -ие / -ост), *разногласие / разногласје / разногласносџ* (<разногласен + -ие, -је, -ост), *разнообразие* (<разнообразен + -ие), *полнолешсџво* (<полнолетен + -ство), *ексџраваганаџносџ* (<екстравагантен + -ост). Неконсеквентен е пристапот на Кубеш, која овие

конструкции ги вклучува во својот магистерски труд, иако самата аргументира дека „сите формации од среден род се всушност само деривирани од веќе сложени придавки и кај нив нема процес на сложување комбинирано со деривација. Тие се секундарни сложенки.“ (1992, 107).

Како што можевме да покажеме, делимитацијата на СИ од сродните зборообразувачки типови во македонскиот јазик претставува огромна тешкотија поради непрецизните дефиниции дадени во речиси сите стручни статии. Оваа дилема ја засилува релативно големиот број амбивалентни конструкции, пред сè, на оние што се наоѓаат на меѓата меѓу чисти и синтетички СИ, како и деривациите. Доколку доследно се почитува дефиницијата за СИ (в. горе), доаѓаме до заклучок дека вторите членови на синтетичките СИ и деривациите од сложените придавки не се полнозначни зборови, бидејќи не постојат во лексиконот на македонскиот јазик, на пр.: *селец, *џлавец, *јазичник, *родник, *лейник, *душице, *ваѓанџност. Со цитирањето на вакви конструкции во контекстот на СИ, како што го прави тоа Шокларова-Љоровска (1980, 33), идентификувајќи ги со германскиот *zusammengesetztes Wort*, францускиот *mot composé* и англискиот *compound word*, настанува контрадикција и се ревидираат германската и англиската дефиниција за СИ. Всушност, синтетичките СИ претставуваат деривации.⁵⁴

2. 4. Типологија на СИ во македонскиот јазик

Еклатантно е што супкласификацијата на типови СИ во македонскиот јазик се врши врз основа на критериумот присуство, односно отсуството на составен вокал, за кој ние го користиме терминот *фуџа*.

Божидар Видоески (1951) во првата статија за македонските СЗ разликува два вида „сложенки“ според степенот на сраснатоста:

1. **Прави сложенки**, „кај кои составните делови се сраснати наполно, на пр.: *џороцвейџ, сончоџлед, неранимајка ...*“ (стр. 132).
2. **Неправи сложенки**, кај кои „составните делови уште не им се наполно сраснати, како: *Шар Планина, Овче Поле*“ (стр. 132).

Правите сложенки Видоески понатаму ги класифицира врз формалното (не)присуство на составен вокал. Оваа основна класификација на македонските СЗ ќе биде прифатена во понатамошни

статии и од други автори, како на пр., од Борис Марков (1979, 45-60) и во граматиката на Блаже Конески (1982, 292-298).

Врз основа на морфолошкиот критериум, односно степенот на сраснатост, Шокларова-Љоровска (1980) и К. Конески (1995) кај СИ разликуваат три поттипа:

1. **сложенки**,
2. **срастенки** (Шокларова-Љоровска: сраснатици),
3. **зборовни состави** (составенки).

2.4.1. Сложенки

Сложенка е „лексема што е добиена со слевање на две лексеми во една формална и семантичка целина. Наместо лексеми можат да бидат само корени или основи“ (Шокларова-Љоровска 1980, 32). Според К. Конески, овој вид СИ се окарактеризирани дополнително со формален индикатор, т.е. со фугата *-o-* (*див-o-коза*, *сѝар-o-сваѝ*) или поретко со *-e-* (*оч-e-видец*, *вени-e-носец*). Шокларова-Љоровска и К. Конески за сложенки ги сметаат и СИ добиени од вербални синтагми во процес на безафиксална, односно суфиксална деривација, т.е. синтетички СИ, на пр., *ѓроздобер*, *сончољед*, *ѝравоѝис*, *мршојад*, *белољлавец*, *коњокрадец*, *женомрзец*, *ѝвроройќа*, *ѓосѝољубник*. Шокларова-Љоровска во групата сложенки, наспроти К. Конески (в. срастенки), ги вбројува и т.н. (егзоцентрични) императивни сложенки за кои е карактеристичен глаголски прв член во форма на императив и именски втор член, на пр. *изѓрејсонце*, *зајдисонце*, *скубисвекрва*, *ѝечијаре*, *кршикоски*, *ѝусѝикуќа*, *влечиоѝинок*, *мавнивила*. На македонскиот термин *сложенка*, според Шокларова-Љоровска (1980, 33), во германскиот јазик му соодветствува *zusammengesetztes Wort*. За оваа несоодветна констатација ќе продискутираме подолу.

2.4.2. Срастенки

Срастенки се СЗ чишто конституенти се поврзани директно, т.е. без формален индикатор, „при што се чува меѓусебниот синтаксички однос на зборовите и нивните флексиски елементи“ (К. Конески 1995, 75). Од тие причини, според Шокларова-Љоровска (1980, 32), овој вид СИ стои на границата меѓу составенка и сложенка, на пр.: *Илинден*, *Пеѝровден*, *Сѝасовден*, *Велиѓден*. Чисти срастенки претставуваат раритет во македонскиот јазик. Такви формации би биле: *ѝрасчорба*, *чкембе-чорба*, *чајшеќер*, *виножиѝо* и др.

К. Конески (Конески 1995, 75), наспроти Шокларова-Љоровска, смета дека императивните СИ се срастенки. Тој ги цитира горенаведените примери (*иззрејсонце* итн.) под оваа супкласификација. Со оглед на задржаните флексиски елементи меѓу првиот и вториот член, сметаме дека класификацијата на императивните сложени именки во редовите на срастенките е посоодветна.

2.4.3. Зборовните состави (составенки)

Зборовните состави (составенки), подведени под еден акцент⁵⁵, и покрај тоа што се пишуваат разделено,⁵⁶ дефинираат единствени класи на предмети, на пр., *Охридско Езеро, Шар Планина, Крива Паланка, Александар Македонски, црн ѝијер, бела книџа* и сл. Од причина што овие конструкции имаат свое морфосинтаксичко оформување - се менува придавката (на пр., *Охридско(шо) Езеро, црн(иоѝ) ѝијер, бела(ѝа) книџа*) - и претставуваат „затврдени синтаксички изрази“ (К. Конески 1995, 76), К. Конески со право не ги вбројува во доменот на зборообразувањето, туку ги подредува во фразеологијата.

Поинаква делимитација на СЗ прави Кубеш (1992), која разликува:

1. **чисто сложување** (сраснување) (резултат: сложенки) - на пр., *сѝаросваѝ, новоџрадба*;
2. **сложување со деривација** (резултат: сложенки) - на пр., *водовод, дебелокожец*;
3. **спојување** (јукстапозиција) (резултат: споенки) - на пр., *Илинден, ѝрасчорба*;

Споредувајќи ја номенклатурата кај Кубеш и кај авторите К. Конески и Шокларова-Љоровска, доаѓаме до констатација дека нема унифицирани термини за еден ист зборообразувачки феномен. Најеклатантна разлика во класификацијата на СЗ кај овие автори постои во однос на зборовните состави (составенки) (третиот тип СИ кај К. Конески и Шокларова-Љоровска). Кубеш со право ваквите конструкции не ги вбројува во парадигмата на зборообразувањето. Дијаметрални становишта горенаведените автори исто така застапуваат и во врска со терминот *сраснување*. Додека Кубеш подразбира конкатенација на самостојни морфеме со фуга (-о- или -е-), К. Конески и Шокларова-Љоровска го сфаќаат како сложување при што се чува меѓусебниот синтаксички однос на конституентите. Терминот *срасѝенка* (под 2) кај Шокларова-Љоровска и К. Конески се

совпаѓа со терминот *сџојување* (*јуксџаџозиџија*) (под 3) кај Кубеш. Забележителна заедничка карактеристика на класификаџијата кај сите три автори е одвојувањето на оние СИ што располагаат со фугите *-o-* или *-e-*. Номенклатурата се разликува: Кубеш овој процес го именува како *чисџо сложување* (*сраснување*), а Шокларова-Љоровска и К. Конески резултатот на овој процес го нарекуваат *сложенки*.

Различен пристап покажуваат авторите во однос на сложувањето со деривација, според нашата номенклатура - синтетички СИ. Додека според Кубеш овој тип „сложување“ претставува посебен тип СЗ, авторите Шокларова-Љоровска и К. Конески го инкорпорираат овој вид во *сложенкиџе* (под 1). Можна мотивација за ваквата постапка е фактот што речиси сите македонски СИ со деривација (терминологија според Кубеш, всушност синтетички СИ) располагаат со фугата *-o-* (исклучок: *џрчилаж*, *мноџуженец*). Притоа, Шокларова-Љоровска и К. Конески го занемаруваат несамостојниот статус на вториот КЧ на синтетичките СИ (*очевидец*, *венценосец*).

2.5. Обид за единствена дефиниџија на македонските СИ

Сумирајќи ги резултатите од дефиниџијата на СИ⁵⁷ во германскиот и во македонскиот јазик, доаѓаме до заклучок дека овој термин е хипероним на повеќе зборообразувачки типови. Во германскиот јазик се изведуваат зборообразувачките типови на СИ врз основа на следниве критериуми:

1. самостојност на КЧ,
2. процес на сложување,
3. крајниот член на формацијата (не) е носител на надворешните (екстерните) обележја, т.е. (не) е морфолошка глава на конструкџијата

Претставените критериуми резултираат со следниве зборообразувачки типови:

Композит(ум) (*Kompositum*):

СИ од најмалку две лексички единици \pm фуга, чиј втор КЧ е од зборовната класа N и ги определува екстерните карактеристики на целокупната конструкџија (*Mutterliebe*, *Großstadt*, *Trinkbecher*). Како поткласа на *Kompositum*-от ги сметаме т.н. фразни СИ чијшто прв КЧ е синтаксички израз (*Phrasenkomposita*) (*Ferien-auf-dem-Bauernhof-Atmosphäre*, „*Nie-wieder-Krieg*“-*Ruf* (↑DWB 4 1991, 47).

Синтетичка СИ (Zusammenbildung):

Суфиксација на комбинирана деривациска база (*Arbeitgeber, Langschläfer*).

Реченична споенка (Zusammenrückung):

Идиоматизиран, неактивен тип СИ чијшто краен член не ги определува екстерните карактеристики на целокупната конструкција и чијашто морфолошка форма потенцијално има синтаксички траги (*Gerne groß, Störenfried, Taugenichts*).

Од сето погоре кажано може да заклучиме дека зборообразувачките типови на СИ во македонскиот јазик се определуваат врз основа на критериумите:

1. ± фуга,
2. присуство на т.н. композициски суфикс,
3. степен на сраснатост на КЧ.

Врз основа на дадените критериуми, добиените зборообразувачки типови не се именуваат идентично од сите македонски автори (в. горе). Од таа причина ја предлагаме следнава номенклатура за зборообразувачки типови подведени под терминот *сложена именка*.

Чиста СИ:

СИ од најмалку две лексички единици ± фуга, чиј втор КЧ е од зборовната класа N. Екстерните карактеристики (зборовна класа, род, број) на целокупната СИ се определуваат во зависност од видот на секвенцијата: во случај на регресивна секвенција (←), на пр., *дивокоза, дебеломесо, прасчорба, чај-шекер*, вториот КЧ е носител на екстерните карактеристики, додека во случај на прогресивна секвенција (→), на пр., *жена-министер, лек-аналгетик*, првиот КЧ ја зазема таа улога (со исклучок на категоријата број, бидејќи множинската морфема се бележи кај двата КЧ, *жени-министри*).

Синтетичка СИ:

Суфиксација на комбинирана деривациска база (*арношворец, водоносец, иџраорец*).

СИ со редуциран втор КЧ

Разликуваме два вида:

1. СИ што имаат редуциран глагол (глаголски корен) како втор КЧ (*џроздобер, доброшвор, кождер, самовар*);

2. СИ што имаат редуцирана именка како втор КЧ (*џолобрад, џнилозаб, долџонос*).

Реченична споенка:

Идиоматизиран, неактивен тип СИ чишто краен член не ги определува екстерните карактеристики на целокупната конструкција и чијашто морфолошка форма потенцијално има синтаксички остатоци (на пр., *неранимајко, недајбоџ*).

Компарацијата покажува дека во македонската наука за зборообразување терминот *сложена именка* е хипероним за горенаведените зборообразувачки типови.⁵⁸ Од тие причини СИ не претставува пандан на германскиот *Nominalkompositum*. Германскиот *Kompositum* е пандан исклучиво на *чистииије СИ* во македонскиот јазик. Како синоним на СИ/СЗ под влијание на латинскиот *compositum* (а можеби и под влијание на герм. *Kompositum*, англ. *compound*) во македонската литература се користи и терминот *композиции(ум)* (сп. К. Конески 1995, 25; Миовски 1996, 141-145). Притоа треба да се има на ум дека *композициои* како синоним на СИ/СЗ е поширок во својата екстензија и ги опфаќа горенаведените зборообразувачки поттипови. Значи, не смее да се поистоветува со германскиот *Kompositum* (сп. Симоска 1999а). Со овој проблем неминовно се соочуваат сите автори коишто вршат контрастивна анализа на германски СИ со СИ од други словенски јазици. Кречмар (Kretschmar, 1982, 90-91) наидува на истите тешкотии при компарација на германски и на руски СИ, укажувајќи притоа на истиот проблем и во чешкиот јазик. Класификацијата на зборообразувачки типови се врши попрецизно во германската литература за зборообразување. Супкласификацијата на германските формации не се подведува под еден заеднички термин. Секој зборообразувачки тип јасно се делимитира од друг. „Лошото дете“ („*enfant terrible*“) на зборообразувањето – синтетичките СИ – се потенцијално хибридни формации во двата контрастирани јазици. Ако ригорозно се применат германските критериуми за СИ, тогаш синтетичките СИ, кои всушност претставуваат деривации, не би требало да се земат предвид во труд од областа на композициите. Почитувајќи ги јазичноспецифичните карактеристики на македонскиот зборообразувачки систем во кои токму синтетичката СИ претставува еден од најмаркантните зборообразувачки типови, сметаме дека за неа, со оглед на нејзината меѓупозиција, има оправдување да биде земена предвид во овој труд. Кај германските формации држиме, пред сè, до дефиницијата на СИ и ги земаме предвид само оние формации што располагаат со најмалку две лексички единици, вклучувајќи и редуцирани лексички

форми. Германските синтетички СИ се маргинално опфатени во трудот.

Отворена СИ:

Поради релативната ограниченост на СИ во македонскиот јазик по теркот на чистите германски СИ (в. погоре), сè позачестена е појавата на прифаќање на т.н. отворени СИ (англ. *open compounds*). Станува збор за современи образувања што се прифатени во македонскиот јазик под влијание на англискиот, односно претставуваат зборообразувачки калки на англиски истоветни СИ. Отворениот тип СИ е познат и во други јазици, како на пр. во турскиот јазик. Отворените СИ се покажуваат мошне флексибилни во однос на повеќе аспекти и од тие причини се атрактивни за калкирање. На пр., СИ *шунд зџрадикчи* (ДМ 1999, 68 / 2003, 269), не само што ги надминува со леснотија фонолошко-морфолошките спреги, туку отвора дури и можност за дополнително вметнување на атрибут меѓу првиот и вториот КЧ (*кич* [божикни] *сунсурки* (ДМ 1999, 68 / 2003, 269) загради поставени од С.С.) – феномен спротивен на претпоставката за неповредливост на лексичката структура. Овој тип СИ, што се активира, пред сè, во случај на хибридни формации, чии компоненти се од различно јазично потекло, како што е случајот со *шунд зџрадикча* (<герм. *Schund* + мак. *иџрачка*), *кич сунсурка* (<герм. *Kitsch* + мак. *сунсурка*), *ѱоѱ кулѱура* (Вест 24/25.7.2010, 20), *феѱѱа сирење* (Клуб 360, бр. 73, 11), *хорор филм* (Вест 24/25.7.2010, 19) и др., отвора, според наше мислење, нова страница во поглавјето 'зборообразувањето во современиот македонски јазик' и бара посериозен пристап. СИ навлегуваат на овој начин во македонскиот јазик без тие формално да бидат идентификувани како такви. Оваа нова генерација лексички структури, неусетно, но агресивно и бунтовнички се наметнува и ќе предизвика извесно поместување во однос на сфаќањата за СИ во македонскиот зборообразувачки систем во догледно време. Англискиот не само што се наметнува експлицитно преку својата лексика, што се „извезува“ како готов производ во сите јазици, ами и имплицитно преку ЗО што се извезуваат како полуфабрикат што треба допрва да се преработува, филувајќи го со соодветна домашна лексичка суровина. Доајенот на современата англистика Британецот Рандолф Квирк (Randolph Quirk 1981) одамна смета дека „the world needs a single medium for international communication“, а според него, како и според други лингвисти „the best current candidate for this role is English“. (↑Wierzbicka 2008, 15). Но, не реферирајќи при тоа на англискиот во својата „нормална“, раскошна форма, туку во вид на т.н. „природен семантички мета-јазик“ (NSM

Englisch = Natural Semantic Metalanguage English), кој претставува своевиден „нуклеарен“ (“nuclear English” (Quirk 1981) мини-јазик (“mini-language”, Wierzbicka 2008, 15), “a subset of “full English”, easy to learn, and culture-free as calculus, with no literary, aesthetic or emotional aspirations, and for some purposes (though by no means all), communicatively adequate.” (Wierzbicka 2008, 16). Прифаќајќи го англискиот, макар и во својата мини-верзија, како практично помошно средство за меѓународна комуникација, односно како lingua franca, научниците широм ги отвораат портите за негова пенетрација во сите јазици. До каде ќе се допушти влијанието на англискиот јазик, ќе зависи од соодветните превентивни мерки што ќе ги преземат релевантните структури во јазичните заедници. Според наши согледувања, англискиот ќе изврши посилно влијание таму каде што ќе најде незацврстени јазични структури, односно заедници со ниска свест за јазичната норма.

3. КОРПУС

Со цел теориските начела да ги поткрепиме со емпириски факти, т.е. да создадеме здрава рамнотежа меѓу зборообразувачката теорија и емпириското истражување, според билатералниот карактер на овој труд оформени се повеќе корпуси:

1. корпус со германски СИ (K1),
2. корпус со македонски СИ (K2),
3. корпус со германски СИ и македонски еквиваленти (K3),
4. корпус со македонски СИ и германски еквиваленти (K4).

Со цел да се анализира репрезентативен лексички материјал од двата контрастирани јазика, во сите четири корпуси се вклучени како лексиконски, хронолошки постар лексикализиран лексички фонд така и текстуални СИ, т.е. актуелни нелексикализирани дополнувања од печатот, радиото, телевизијата, рекламен материјал, како и од современи книжевни дела ексцерпирани во периодот 1999 – 2010 година (в. долу).

Во анализата на корпусот K1, покрај актуелни формации, беа земени предвид ексцерпти од речникот „Wahrig“, како и трудовите DWB 4 (1991), Ортнер/Ортнер (Ortner/Ortner 1984), Моч (Motsch 1999), Симоска (Simoska 1996, 1997). Корпусот K2, покрај актуелни (збо-ро)образувања, го сочинуваат и ексцерпти од РМЈ, од корпусите на

Кубеш (1992), Велева (1994), Цветковски (1972), како и од Граматиката на Блаже Конески (1984).

Корпусите К3 и К4 се резултат на ексцерпти од следниве (книжевни) дела:

К3: (за целосните наслови на публикациите в. библиографија)

Клајн, Андреас (приредувач): *Државникои Конрад Аденауер. Германец и Европеец.* (=КА)

Hesse, Hermann: *Der Steppenwolf.* (=НН)

Хесе, Херман: *Стѐйскиои волк.* (=XX)

К4: (за целосните наслови на публикациите в. VII глава - библиографија)

Владова, Јадранка: *Битѝазар.* (=JB)

Vladova, Jadranka (2001): *Bitpazar.* (=JV)

Манчев, Васе: *Племе.* (=BM)

Mančev, Vase: *Die Sippe.* (=VM)

Михајловски, Драги: *Милѝон.* (=DM)

Mihajlovski, Dragi: *Das lange und nicht besonders glückliche Leben des Herrn J.M.* (=DM)

Рацин, Коста: *Бели муѝри.* (=KP)

Ratsin, Kosta: *Weiße Dämmerungen.* (=KR)

Старова, Луан: *Времѝо на козиѝе.* (=LS)

Starova, Luan: *Zeit der Ziegen.* (=LS)

Особено при компарацијата на преводните еквиваленти (=ПЕ), покрај со овој документиран емпириски материјал, исто така, се служиме и со методот на интроспекција гледајќи во него легитимен метод за декодирање на ПЕ на оние СИ што се од К1 и К2, а не се лексикографски опфатени во двојазичните речници, односно не беа застапени во К3 и К4. Таков е случајот со текстуалните СИ, како и со голем број егзоцентрични СИ.

Со цел да не се преоптовари трудот со цитати од изворите на ексцерпираниот лексички материјал, изворот се наведува само во случај на текстуални СИ (ad hoc создадени авторски креации, односно индивидуализми; термин според К. Конески 1984) и во случај на документиран ПЕ од К3 и К4. Лексиконски СИ, како и ПЕ од

двојазичниот речник (МГ-ГМР) не се наведуваат посебно. Изворот на ексцерптите е наведен само при неговото прво цитирање.

Обемноста на лексичкиот корпус на СИ во германскиот јазик ја наложува потребата од ограничување на анализата на зборообразувачките обележја на формален и на семантички план во рамките на двочлената СИ. Повеќечлените конструкции ќе бидат егземпларно претставени во фонолошко-морфолошкиот опис (*Damenfeinstrumpfhose, Volkshochschulverband*), додека семантичкиот опис се посветува исклучиво на двочлените СИ (на пр., *Strohhut, Frischfleisch, Singvogel*). Секој друг состав на корпусот непотребно би го отежнал истражувањето и би го отргнал вниманието од централната цел на овој труд.

5. ТЕОРИСКИ ПРИСТАП И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Секој обид за опис на зборообразувањето на еден јазик е, всушност, имплицитно одговор на прашањето, кое место го зазема зборообразувањето во рамките на граматиката (сп. Motsch 1988, 147). Со оваа формулација е тесно поврзана претпоставка за:

- концепцијата на граматиката,
- структурните карактеристики на комплексните зборови.

Зборообразувачките обрасци (ЗО), применети и во вој труд, според Моч (Motsch 1999, 1) се составен дел на лексиконската компонента на граматиката, од два аспекта:

1. ЗО ги опишуваат лексичките единици.
2. Комбинаториката на лексички единици се врши директно без синтаксички правила.

Овие претпоставки имплицираат дека комплексните зборови можат да се опишат исклучиво со теориски средства, кои се потребни за опис на лексички единици. (Во врска со концепцијата на граматиката, односно за местото на зборообразувањето во лексиконот в. теории за зборообразувањето: 1. глава).

Целта на овој труд е изнаоѓање на, пред сè, системски особини на СИ. Системските особини на лексичките единици се предвидливи

(предиктабилни) и со тоа претставуваат модели за нови образувања, додека идиосинкратичните се специфични карактеристики врзани за одредена лексема. Врз основа на фонолошко-морфолошкиот и на семантичко-синтаксичкиот опис на СИ се формираат т.н. зборообразувачки обрасци. Зборообразувачките обрасци се тентативни средства за лингвистичката анализа и синтеза на комплексните зборови. Тие се резултат на фонолошко-морфолошка компонента и на семантички образец (=СО) на комплексен збор.

Зборообразувачките обрасци за СИ се структурирани на следниов начин.

[SM; PFx (Fuge) PFy]⁵⁹

[CO; ФФх (фуга) ФФу]

Тие се состојат од семантички образец (СО) и фонолошка форма (ФФ) на составните елементи на СИ: првиот (ФФ_x) и вториот (ФФ_y) КЧ, кои пак сами по себе можат да бидат комплексни, како и факултативната сврзувачка морфема, наречена фуга.

4.1. Фонолошко-морфолошки регуларности

Фонолошко-морфолошките регуларности на комплексните зборови се, пред сè, од ориентациски, а не од нормативен карактер, бидејќи не може начелно да се исклучат образувања што не ги почитуваат регуларностите. Факт е дека комплексни образувања со атипични фонолошко-морфолошки обележја се поретки.

4.2. Семантичко-синтаксичка анализа

Семантичките обрасци за СИ се предикатско-аргументски структури со најмалку две варијабилни, кои се пополнуваат со лексичките единици вклучени во СИ. За семантичката репрезентација на обрасците ќе се послужиме со средства на логичката семантика, односно со предикатско-аргументски структури. Не претпочитаме одредена семантичка теорија, туку средствата за семантичкиот опис ги сфаќаме како формули на лингвистичката порака. КЧ на СИ можат да бидат предикати или аргументи, односно адјункти. Но, постои можност првиот и вториот КЧ да се аргументи или адјункти на предикат, односно на релација којашто не е репрезентирана на

површината.⁶⁰ Таков е случајот кај голем број формации од типот N+N.

4.3. Предмет и цел на истражувањето

Предмет на истражувањето е контрастивна анализа⁶¹ на СИ во германскиот и во македонскиот јазик. Со описот на фонолошко-морфолошките и на семантичко-синтаксичките регуларности и рестрикции на СИ во двата контрастирани јазици сакаме да укажеме на различните патишта и можности за експлицирање на идентични појмовни содржини во двата јазични системи. Со резултатите од овој труд, исто така сакаме да понудиме практична помош при транслацијата на германски СИ во македонскиот јазик и обратно (сп. глава IV, V). Покрај декодирањето на постојни СИ, од голема важност е исто така и активирањето на нови СИ од страна на говорителите. За таа цел ќе се обидеме да изработиме селективни рестрикции кога соодветен семантички образец во контрастираните јазици се реализира со СИ, а кога на друго јазично рамниште, со други јазични средства.

Резултатите од овој труд ќе ни овозможат сознанија за дистрибуцијата на универзалните, како и на јазичноспецифичните средства за конвенционализирани концепти во лексиконот на македонскиот и на германскиот јазик.

II ГЛАВА

ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА НА ГЕРМАНСКИТЕ И НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ

1. УВОДНИ БЕЛЕШКИ

Фонолошко-морфолошкиот опис на СИ во двата јазика подетално ќе биде разгледан во пет поглавја.

1. Во фонолошко-морфолошката анализа најпрвин ќе ги разгледаме СИ од аспект на зборообразувачките модели, т.е. кои видови зборовни категории ги сочинуваат СИ во германскиот и во македонскиот јазик.
2. СИ според својата структура е комплексна лексичка единица, која е конституирана од помали лексички сегменти, кои ги нарекуваме КЧ⁶². Комплексноста на СИ, т.е. определувањето на бројот на самостојните КЧ што влегуваат во составот на СИ во двата контрастирани јазика е тема на разгледување во второто поглавје. Ќе треба да се разгледа потенцијалниот капацитет на лексички сегменти сврзани во СИ во двата јазика. Се претпоставува дека македонската СИ нема да може да ја побие можноста за сложување на дури до седум самостојни збора во една СИ, како што е тоа случај со стручниот германски термин *Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine* (DWB 4, 30). При компарација на комплексноста на структурата треба, доколку се верифицира хипотезата за релативно висока комплексност кај германските СИ, да се направи обид за изнаоѓање причини за овој феномен во германскиот јазик наспроти релативно ограниченото сложување во македонскиот, односно во словенските јазици.

3. Во третото поглавје ќе се разгледаат **фонолошко-морфолошките (не)регуларности** на поединечните зборообразувачки модели на СИ.
4. Во четвртото поглавје ќе бидат разгледани сврзувачките елементи меѓу КЧ, наречени **фуги**. Притоа треба да се даде одговор на прашањето: Кои фактори влијаат врз фонолошката форма на фугата и со кои видови фуги располагаат СИ во контрастираните јазици.
5. Во петтото поглавје ќе се разгледа **акцентот на СИ** во двата јазика. Кај германските СИ главниот акцент, по правило, паѓа на првиот, а споредниот на вториот КЧ. Во македонскиот јазик кај истиот тип формации во принцип се почитува третосложниот акцент. Можеби токму тоа е причина за рестрикциите во однос на должината на македонските СИ.

Пред да преминеме на фонолошко-морфолошкиот опис ќе ја претставиме теоријата за морфолошката глава, која ќе ни послужи во понатамошната анализа на СИ.

1.1 Поимот за морфолошката глава (*head*)

Поимот *head* (глава) потекнува од традиционалната синтакса. *Head* на конструкција е носечкиот елемент на конструкцијата, кој ги има истите карактеристики и располага со истата дистрибуција како и целокупната конструкција. Во лингвистиката има повеќе теории за поимот *head*, од кои ќе ја издвоиме теоријата на Вилијамс (Williams 1981), дополнувајќи ја со ставовите на Олсен (Olsen 1990, 1992), Доналис (Donalies ²2005, 55) и на Селкирк (Selkirk 1982).

Вилијамс смета дека првобитно во синтаксата на реченицата употребуваниот поим *head* (глава) може да се пренесе и врз синтаксата на зборот.

„In morphology, we define the head of a morphologically complex word to be the righthand member of that word.” (Williams 1981, 248)

Дефинирајќи ја морфолошката глава (*head*) како *Righthand Head Rule* (RHR / PXP), тој всушност ја истакнува позициската определеност на главата, а не релациската, што е типична за синтаксата на реченицата (Olsen 1990, 127). Со тоа Вилијамс создава асиметрична теорија на морфолошката глава. До овие сознанија доаѓа

поради фактот што во англискиот јазик суфиксот и вториот КЧ на СЗ се секогаш позиционирани на десната страна од комплексната лексема (десниот конститутивен член на зборот) и ја определуваат нејзината синтаксичка категорија.

<i>X-ism</i>	→ N	<i>X-ize</i>	→ V	<i>X-ish</i>	→ A
<i>X-ist</i>	→ N	<i>X-ify</i>	→ V		
<i>X-ion</i>	→ N				
<i>X-er</i>	→ N				
<i>X-ness</i>	→ N				

Williams (1981, 248)

Правилото за десната глава (PXP) според зборосинтаксарите е валидно и за германскиот јазик:

<i>X-er</i>	→ N	<i>X-en</i>	→ V	<i>X-isch</i>	→ A
<i>X-ist</i>	→ N	<i>X-ieren</i>	→ V	<i>X-lich</i>	→ A
<i>X-keit</i>	→ N	<i>X-eln</i>	→ V	<i>X-ern</i>	→ A
<i>X-schaft</i>	→ N	<i>X-ern</i>	→ V	<i>X-ig</i>	→ A
<i>X-tion</i>	→ N				

Префиксите, од друга страна, начелно не се во состојба да ја определат синтаксичката категорија на зборот (за исклучоци, односно поинаков став кон ова прашање сп. Donalies ²2005, 55). Со промена на префиксот начелно не се менува синтаксичката категорија на зборот, на пр.:

<i>counter + revolution_N</i>	→ N
<i>counter + sink_V</i>	→ V
<i>counter + productive_A</i>	→ A

Williams (1981, 248)

Базите на овие префиксации се морфолошки глави (head) на целата конструкција, така што во сила стапува PXP и ја определува синтаксичката категорија (зборовната класа).

Со RHR-правилото не се определуваат само екстерните карактеристики на комплексните зборови, туку според Вилијамс се врши и перколација, односно пренесување на сите карактеристики на главата на комплексниот збор врз базата на конструкцијата, исто така наречена матичен јазол (Mutterknoten). Перколацијата според Вилијамс е резултат на дефиницијата на морфолошката глава:

If both X and the head of X are eligible members of category C, then X
 $\in C = \text{head of X} \in C$

Williams (1981, 247)

Олзен (Olsen 1990, 128) смета дека РХР-правилото важи подеднакво за афиксации и за СЗ, т.е. за сите конкатенативни зборообразувачки начини во германскиот јазик. Сметајќи го германскиот јазик за строго „десноориентиран“ („rechtsorientiert“) јазик во кој префиксите речиси и немаат можност да ја преземат улогата на главата, таа со помош на историска реконструкција докажува дека средниот род на *nomina collectiva* од типот *Gestühl, Gespött, Geäder* не се сведува на префиксот, туку на стара неутрална флексиска парадигма, која преку средновисокогерманската апокопа на финалниот вокал постепено била поистоветувана со други флексиски парадигми. Номиналната основа на овие образувања од среден род (-*stühl, -spött, -äder*) ќе треба денес да се сфати како „врзана“ за префиксот „ge-“ (сп. Olsen 1992, 14). Стариот „ge“-образец со деноминални конституенти (*Gestühl, Getier, Geäder*), според Олзен (Olsen 1992, 13), денес е активен во одглаголски образувања со регуларно експлицитна десна глава во форма на суфиксот -e (*das Gespötte, das Geschreie, das Gebrülle*).

Теориските сознанија на Селкирк (Selkirk 1982) во однос на морфолошката глава од аспект на македонскиот јазик се поцелисходни, бидејќи го прошируваат РХР-правилото на Вилијамс. Селкирк начелно се согласува со Вилијамс во врска со позициската определеност на морфолошката глава, но не ја прифаќа задолжително десна позиција. Повод за ревизија на десната позиција ѝ даваат комбинации на глаголски префиксации во англискиот јазик кај кои морфолошката глава се наоѓа на левата наместо на десната страна, на пр., кај глаголот *enrage* (сп. 1 глава).

Третирајќи ги суфиксите како морфолошки глави на комплексните зборови, Вилијамс и други приврзаници на зборосинтаксата суфиксите ги ставаат на исто рамниште со слободните морфемии и им припишуваат одредена фонолошка и семантичка форма, како и лексичка категорија (зборовна класа). Ваквите теоретски премиси водат кон емпириски компликации (сп. Motsch 1995c, 515). Хомонимијата на суфиксите тешко може да се поистовети со одредена зборовна класа, сп. суфиксот -ачка во *играрчка* (N), *рејубличка* (A). Според зборосинтаксичкиот пристап би требало суфиксите да ја содржат главната семантичка репрезентација, а не деривациската база. Зарем кај деривацијата *учиџел* суфиксот -џел е главен носител на семантичката репрезентација наспрема деривациската база *учи*? Емпириските податоци јасно одат во насока на втората варијанта. Според наше мислење, терминот „глава (head)“ кај афиксациите

треба да се сфати исклучиво од морфолошки аспект, делимитирајќи ја притоа морфемата, како индикатор на семантички модификации, од лексемата која е вистински носител на значењето. Принципот на десната глава кај суфиксациите има граматичко значење (род, број, синтаксичка категорија), додека кај СИ главата може да се интерпретира семантички и граматички.

Под терминот „глава“ (head) во нашиот труд подразбираме КЧ на СИ позициониран на десната или на левата страна од СИ (десноглави и левоглави формации), кој ги експлицира екстерните карактеристики (род, број, определеност, синтаксичка категорија) и кој истовремено е главен носител на семантичките карактеристики на целокупната конструкција. Десноглавоста, односно левоглавоста на комплексни зборови претставува параметар на дирекционалноста во јазиците. За германските јазици начелно може да се наведе десноглавоста како структурен принцип по кој се параметризираат комплексни зборови. За романските јазици пак, кои и онака не бележат висока фреквенција СИ, може да се констатира принципиелна левоглавост (*assurance vie* (франц), *Lebensversicherung* (герм.), *живојно осигурување* (мак.). Словенските јазици, за кои исто така сложувањето не претставува доминантен зборообразувачки начин, како да ги соединуваат двата принципа подеднакво. Моменталната урамно-теженост на принципот на десната и на левата глава кај СИ, на пр., во македонскиот јазик, може со текот на времето да се дестабилизира и да натежнее кон едната страна. Кој од овие два принципа сукцесивно ќе преовладее останува сега засега отворено. Нашата прогноза, сепак, оди во насока на растечка тенденција за десноглавите СИ под влијание на англискиот јазик. За поткрепа на нашето предвидување го посочуваме огромниот корпус англиски оригинали (на пр. во *acquis communautaire* - европско законодавство), што служат како матрица за превод на македонски јазик.

2. ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ

2.1. Зборообразувачки модели на германските СИ

Зборообразувачките обрасци (ЗО) се состојат од фонолошко-морфолошка форма и семантички образец. Фонолошко-морфолошката форма на СИ, т.е. КЧ се категоризирани во одредена зборовна класа (N(omen), A(djektiv), V(erb), P(räposition)). На која зборовна класа можат да ѝ припаѓаат лексичките единици вклучени во СИ и

која интерпретација ја дозволуваат, зависи од семантичките обрасци (в. 3 глава). За СИ/СЗ (Kompositum) општо важи:

(I) Надворешните (екстерните) карактеристики на СИ/СЗ ги определува оној збор што се дополнува со друг збор, т.е. кај германските СИ/СЗ вториот КЧ, односно главата на конструкцијата.

(II) Како КЧ доаѓаат предвид само зборовни класи што се релационални или се во состојба да функционираат како семантички аргументи или модификатори на релации. Од тие причини како втор КЧ доаѓаат предвид само зборовни класи коишто можат да бидат модифицирани, т.е. вториот КЧ на СЗ е ограничен на зборовните класи именка (N), придавка (A) и глагол (V) (Motsch 1996, 448-450).

Комбинацијата на две синтаксички категории (N, A, V, P) во рамките на СИ ја дефинираме како зборообразувачки модел. Зборообразувачките модели на германските СИ се детерминирани од начелото (I), т.е. главата на СИ (сп. RHR-rule Williams 1981). Вториот КЧ на германските СИ е задолжително именка, бидејќи тој е истовремено и носител на екстерните карактеристики на целокупната конструкција (зборовна класа, род, број). Ова правило подеднакво важи за детерминативни и координативни, како и за ендоцентрични и егзоцентрични СИ. Егзоцентричните СИ ги третираме поради детерминативната релација меѓу КЧ како семантичка поткласа на детерминативните СИ.

Детерминативни ендоцентрични СИ:

- (1) die Haustür < die Tür
- (2) der Schreibtisch < der Tisch
- (3) die Buntwäsche < die Wäsche
- (4) der Vorgarten < der Garten
- (5) das Selbstporträt < das Porträt
- (6) der Beinahezusammenstoß < der Zusammenstoß
- (7) die Schmeiß-mich-raus-Frage < die Frage

Детерминативни егзоцентрични СИ:

- (1) der Blondkopf < der Kopf
- (2) das Langbein < das Bein
- (3) die Rothaut < die Haut
- (4) das Rotauge < das Auge
- (5) das Schiefblatt < das Blatt

Координативни СИ:

(1) der Arbeiter-Dichter < der Dichter

(2) die Strumpfhose < die Hose

За да може воопшто да се говори за комплексна именка, неопходно е оној морфолошки елемент (лексички елемент и суфикс) што се наоѓа на крајната десна страна на лексичката конструкција, да припаѓа или на зборовната класа именки или на класата суфикси што индицираат именска класа (-ant, -er, -ent, -e, -ung, -heit, -keit, -schaft и др.). Кај секој СЗ во германскиот јазик, вториот КЧ е идентичен со целата конструкција во однос на зборовната класа и родот.⁶³ Ова граматичко решение е поткрепено и од семантичката релација меѓу КЧ (за оваа проблематика в. семантичко-синтаксичка анализа).

Кај лексиконските и текстуалните детерминативни германски СИ, првиот КЧ е претставен преку следниве зборовни класи: именка (N), придавка (A), глагол (V), предлог (P), замена (Pron.), партикула (Part.), како и преку синтаксички израз, кој го надминува лексичкото рамниште.

2.1. Зборообразувачки модели на германските СИ

Детерминативни СИ

1. N+N
2. A+N⁶⁴
3. V+N
4. P+N
5. Pron.+N
6. Part.+N
7. Синтаксички израз+N

(За декодирање на скратениците в. скратеници и симболи)

Координативни СИ

8. N+N

Не може за сите зборообразувачки модели да се каже дека се типични претставници на лексичкиот фонд на германскиот јазик. Горепретставената комбинаторика не ја рефлектира фактичката состојба во актуелниот германски лексикон, кој го дефинираме како ментален конгломерат на целокупниот етаблиран лексички фонд. Покрај тоа што сме свесни за тешкотиите што произлегуваат од ваквиот вид дефиниција на лексиконот, поаѓаме, сепак, од тоа дека компетентниот говорител на германскиот јазик, по пат на интроспекција, може да прави разлика меѓу лексиконски (етаблирани зборови во лексиконот) и текстуални зборови (неетаблирани нови зборови). Личниот ментален лексикон во зависност од степенот на

образование, професија, социјална средина може да варира од говорител до говорител. Но, убедени сме дека од синтезата на сите „авто-лексикони“ може да се претпостави еден општоважечки хиперлексикон (терминот *Hyperlexikon*⁶⁵ е според Моч (Motsch 1999, 15), но со мала модификација), каде што се регистрирани сите симплексни и комплексни лексички единици, кои можат по потреба да се отповикаат како готови формации (сп. англ. *ready-made*). Како типични претставници на лексиконски зборови ги третираме комбинациите (1, 2, 3, 4, ((5) е само фреквентна со прв КЧ *Selbst-*)), додека (зборо)образувањата според моделите (6, 7) се, пред сè, текстуални зборови со многу мал број лексиконски реализации. Комбинациите ((5), 6, 7) се реализираат во специфични комуникациски ситуации. Причината зошто одредени комбинации на зборовни класи (5, 6, 7), како и комбинацијата на синтаксички израз со именка (7), која е мошне популарна во германскиот јазик во последните дваесетина години, не се лексикализирани, или пак според Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 55) не можат да бидат лексикализирани (*Nicht-Lexikalisiertbarkeit*), ќе треба да се бара во комплексноста на првиот КЧ, т.е. во рестрикции од морфолошки карактер, како и во употребата на фразни структури во рамките на лексичките единици. На оваа тематика ќе се навратиме во фонолошко-морфолошката и семантичко-синтаксичката анализа на овие конструкции.

Карактеристично за германскиот координативен зборообразувачки модел кај СИ е припадноста на КЧ кон идентична зборовна класа. Бидејќи, како што беше истакнато погоре, вториот член на германската СИ задолжително ѝ припаѓа на зборовната класа именка, кај координативните конструкции, а првиот член е од номинален карактер. Координативната СИ според наведените морфолошки рестрикции располага само со составот: N+N, на пр., *Arbeiter-Dichter*, *Strumpfhose* и др. КЧ на германската координативна СИ се конкатенираат, пред сè, без фуга. Морфолошката рестрикција налага само во случај кога првиот член завршува на *-e* (т.н. *Schwa*) да има фуга *-n-* меѓу членовите, сп. *Hosenrock*. За полесна делимитација на КЧ, координативните германски СИ во најголем број случаи се пишуваат со црточка (*Arzt-Kosmonaut*).

2.2. Комплексност на германските СИ

2.2.1. Од двочлен до четиричлен состав

Германската СИ според својот комплексен карактер е спој на најмалку два самостојни члена, поточно две лексеми. Покрај мож-

носта за конкатенирање на релативно голем број лексички членови во СИ – за поликомплексноста ќе стане збор понатаму - двочлените конструкции се основен состав и прототип на германската СИ. Овој податок се потврдува со нивната максимална застапеност во текстови. Според DWB 4 (1991, 9), 80% до 90% од СИ во еден текст се двочлени. Двочлените СИ ги сочинуваат, пред сè, зборообразувачките типови A+N (*Großstadt, Kleinkind, Sofortbild*), V+N (*Schreibtisch, Essgeschirr*), P+N (*Vorgarten, Spätausgabe*) и Pron.+N (*Ich-Erzähler*). Преостанатите конструкции се со покомплексен состав т.е. со три- и повеќечлен состав (11,8 % од сите СИ - DWB 4 (1991, 13)). Три- и четиричлениот состав е релативно застапен во германскиот лексикон, додека пет- и повеќечлените конструкции се застапени само со незначителна фреквенција. Тричлениот состав, врз основа на непарниот број на членовите, е со десна, односно со лева комплексност. Кај четиричлениот комплексен состав се забележува тенденција на урамнотежена распределба на членовите, т.е. нивна симетрична дистрибуција.

- Двочлени детерминативни СИ:
All|tag, Auto|bahn, Bade|hose, Bilder|buch, Fehl|leistung, Fünf|kampf, Gefrier|punkt, Hinter|tür, Neu|bau, Schwarz|brot, Wind|mühle;
- Тричлени детерминативни СИ со лева комплексност:
Fußmassage|-Gerät (реклама), Kochbuch|-Sortiment (реклама), Lautsprecher|boxen, Pressluft|hammer, Schwarzweiß|foto⁶⁶, Tiefdruck|gebiet, Weißwein|sorte;
- Тричлени детерминативни СИ со десна комплексност:
ARAL|-Tankstelle, Groß|parkplatz, Hallen|handball, Holz|spielzeug, Kinder|strumpfhose, Nikki|-Hausanzug (реклама), Schmuck|reinigungsbad;

Симетрична дистрибуција на членовите:

- Четиричлени детерминативни СИ:
Arbeitsplatz|verbesserungsvorschlag, Autobahn|raststätte, Blutdruck|messgerät, Kindergarten|spielplatz, Schmalspur|eisenbahn, Steinkohlen|bergwerk, Straßenbahn|haltestelle, Teilnehmer|höchstzahl, Weihnachts|geschenkpapier;

Асиметрична дистрибуција на членовите:

- Четиричлени детерминативни СИ со лева комплексност:
Magenschleimhaut|entzündung, Volkshochschul|programm,
Waffenstillstands|verhandlung;
- Четиричлени детерминативни СИ со десна комплексност:
Herren|-Thermo-Flanellhemd, Roggen|vollkornbrot,
Welt|erdölproduktion, Wetter|kurzvorhersage;

2.2.2. Поликомплексен состав

Структурата на германската СИ е карактеристична по својот потенцијален поликомплексен состав, под кој подразбираме конструкција со пет и повеќе члена. Поликомплексноста е уникатно обележје на зборовната класа именки во германскиот јазик. Ниеден друг вид збор не е во состојба да креира толку долги детерминативни сложени зборови како именката.⁶⁷ Со цел што поголем концентрат на информации да се збие во една лексема, се врши универбизација на повеќе самостојни лексички елементи. Процесот на спојување на повеќе самостојни лексеми во сложени комплекси речиси не подлежи ни на морфолошки ни на семантички рестрикции. Единствените пречки за бесконечно конјугирање на лексеми се прагматските бариери, кои опструираат предолги СИ поради нивната неупотребливост. Човечкиот мозок има ограничен капацитет за ефикасно меморирање на поликомплексни именки од окационален карактер. Сè што ја надминува границата на шест самостојни КЧ станува бесмислено, ја губи првобитната максима за олеснување и преминува во оптоварување. Оттаму станува јасно зошто стручни СИ од типот *Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine* (DWB 4, 30) се припишуваат исклучително на писмениот текст. Во усниот дискурс овие конструкции сигурно би се редуцирале. Токму поради нивната комплексност СИ со шест самостојни членови според DWB 4 (1991, 28) претставуваат само 1% од вкупниот број СИ во германскиот лексикон. За оние со повеќе од шест самостојни члена може дури и во германскиот јазик слободно да се говори за апсолутни исклучоци, како на пр.:

- (I) *Atomkraftwerksstandortsicherungsprogramm,*
- (II) *Zweiliter-115PS-Vierzylindermotor,*
- (III) *Strohhaufen-Brombeer-Brennessel-Nullkosten-Nullenergie-Haus.*

Нивната појава е преференцијално врзана за стручни текстови, односно во случај на хиперкомплексност како кај примерот (III) може да стане збор и за okazjiонализам, кој се припишува на текст со иновативен, рекламен карактер. Најчесто поликомплексноста од видот на горенаведените примери (I-II) расте пропорционално со припадноста на СИ кон стручната терминологија.

Во поново време во германскиот јазик има појава на специфична поликомплексност за која е карактеристично компримирање на фразни структури, па дури и цели реченици како прв конституент⁶⁸ на СИ, на пр.:

(I) *35-Stunden-Woche*,

(II) *Mutter-Tochter-Beziehung*,

(III) *„Kaum-zu-glauben-Preis“*,

(IV) *„Hoppla-jetzt-komm-ich“-Elan* (DWB 4, 47),

(V) *„Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel“* (DWB 4, 47).

Врз основа на податоците од корпусот вториот КЧ на овие т.н. фразни СИ (*Phrasenkomposita*⁶⁹) е едноставен. Како морфонолошка тенденција може да се формулира:

⇒ Кај фразите СИ превладува тенденција сложениот прв КЧ да се конкатенира, пред сè, со прост, поретко со деривиран втор КЧ.

Овој вид хиперкомплексни СИ е од текстуален карактер и си наоѓа свое одредиште во специфични текстови. Конструкциите (III - V) не се лексикализирани.

Врз основа на методологијата на непосредните конституенти, поликомплексните СИ во најголем број случаи се сегментираат по вториот, односно по третиот самостоен член. Во случај на петочлен состав, најчеста варијанта е: два наспрема три члена, додека шесточлена СИ се сегментира најчесто три наспрема три члена. Во овие случаи се говори за симетрична дистрибуција на членовите на СИ: Симетрична дистрибуција на членовите:

Eiskunstlauf|-Weltmeisterschaft,

Поретко се среќава комбинација на комплексен прв член и едноставен втор член, и обратно. Исклучоци со асиметрична дистрибуција на членовите се:

Асиметрична дистрибуција на членовите:

Fußballweltmeisterschafts|spiel;

Kleenex-|Baby-Pflege-Allzweck-Tuch;

Во однос на застапеноста на одредена зборовна класа кај полиморфематските стручни термини, кај првиот непосреден конституент може да се посочи блага тенденција за квантификатор, кој е експлициран преку придавка односно придавски број:

Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine
2-Zylinder-Motorrad-Triebwerk
Zweikreis-Vierrad-Scheibenbremsen

2.2.3. Графичка демаркација на КЧ

Графичка демаркација⁷⁰ на КЧ на СИ во германскиот јазик се врши од индивидуални и од неопходни причини. За индивидуални причини станува збор кога се демаркираат КЧ на веќе етаблирани или новосоздадени СИ со цел да се апострофира еден КЧ, сп., *fremdKörper*, *AktivFrische*, *Digital-Kamera*. Неопходно станува графичкото средство за демаркација на непосредните конституенти во случај на поликомплексна СИ. Пропорционално со комплексноста на СИ расте и потребата од графичка демаркација на непосредните конституенти заради побрза идентификација. За таа цел, непосредните конституенти кај поликомплексните СИ се делимитираат, пред сè, со помош на **цртичка**, односно самите непосредни конституенти можат поради нивната интерна комплексност да бидат делимитирани со втора дополнителна цртичка (*Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine*). СИ со прв непосреден конституент од фразен карактер неопходно располагаат со повеќе цртички со чија помош се разграничуваат, од една страна, вклучените лексички единици на првиот непосреден конституент, а од друга страна и цртичката што го делимитира вториот од првиот непосреден конституент. Визуелниот резултат на овие специфични СИ е налик на синџир од лексички алки, на пр.:

„Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel“
Haltet-den-Dieb-Methode
Die Welt-ist-schlecht-Gejammer (↑DWB 4, 47/48),

кој поради невообичаениот спој бара подолг период за распознавање на меѓата меѓу првиот и вториот непосреден конституент. Со цел да се минимизира сложената делимитација на конституентите, се оди на тоа првиот непосреден конституент да се става во **наводници** поради неговиот експресивен карактер, како на пр., кај:

„Herr-im-Haus“-Standpunkt
„Kunst-kommt-von-können“-Apostel
„Sing-mit“-Idee
„Sei-spontan!“-Paradoxie (↑DWB 4, 47)

Меѓутоа, има и такви творби коишто креативните автори целосно ги ставаат во наводници, така што повторно се појавува проблемот со демаркацијата на првиот и вториот непосреден конституент, на пр.:

„Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel“
„Ausländer-raus-Begehren“
„Merkel-raus-Rufe“ (↑DWB 4, 48))

Досега претставените графички средства (цртичка, наводници) спаѓаат во етаблираните, односно прифатените средства за демаркација на непосредните конституенти кај СИ. Од раритетен карактер, поради малата фреквенција, ги сметаме оние СИ што полагаат со **мајускула** кај вториот КЧ и оние со **спациум** меѓу КЧ, од Барц наречени „дисконтинуирани композитуми“ (Barz 1993, 167), односно од Ортнер/Ортнер назначени како конструкции со нулова графема (Ortner/Ortner 1984, 111). Мајускулата е, пред сè, рекламно средство или индивидуална креација на естетски верзирани автори, со чија сликовита поддршка се овозможува побрза делимитација на вклучените КЧ, на пр.:

fremdKörper
AktivFrische
RegionalBahn
RegionalExpress
InterCity

(Симоска 1997, 94/95; 1999, 104; Simoska 1999).

„Најголема отстапка од ’нормалниот тип“ на сложенката се забележува кај... [„дисконтинуирани композитуми“] ...како *Tomaten Ketchup, Chemisch Reinigung, Frisch Fleisch* ...за кои е карактеристичен спациум меѓу непосредните конституенти.“ (Симоска 1999, 104). Легитимација за вклучување на овие креации во нашиот корпус на СИ е отсуството на флексиви кај првиот непосреден конституент. Прогнозата дадена од мене во 1999 година за понатамошно генерирање на овој вид СИ ја потврдува и актуелниот корпус.

„Дисконтинуираните... [СИ] и оние со интерна мајускула, по сè, ќе останат специфики на одредени жанрови.“ (Симошка 1999, 105).

2.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на германските СИ

2.3.1. N+N

2.3.1.1. Детерминативни N+N

Првиот (N_1) и вториот (N_2) КЧ можат, во составот N+N, да бидат од симплексен, односно од комплексен карактер (деривирани/композициониран). Потенцијални структурни комбинации кај германските СИ од типот N+N, без обзир на фугите, се:

- а) симплекс N_1 + симплекс N_2 (*Tischtuch, Fensterbank, Zahnarzt*)
- б) симплекс N_1 + дериват N_2 (*Opernsänger, Landespolitiker*)
- в) симплекс N_1 + композитум N_2 (*Roggenvollkornbrot, Sporthochschule*)
- г) дериват N_1 + симплекс N_2 (*Geschäftsmann, Erfolgsstory*)
- д) дериват N_1 + дериват N_2 (*Leistungsschwankung, Versicherungsvertreter*)
- ѓ) композитум N_1 + симплекс N_2 (*Weißweinsorte; Tiefdruckgebiet*)
- е) композитум N_1 + дериват N_2 (*Fußballspieler, Taschengeldgesellschaft, Fingerspitzengefühl, Erdbeermarmelade*)
- ж) композитум N_1 + композитум N_2 (*Straßenbahnhaltestelle, Arbeitsplatzverbesserungsvorschlag*)

Фугите не ги земаме предвид во горенаведената комбинаторика во интерес на компактна информација во врска со морфологијата на КЧ. Нивното вклучување значително би ја зголемило комбинаториката. За разнообразието на фугите детално ќе стане збор во посебна глава (в. II.2.4.).

N+N-конструкцијата е најфреквентната варијанта на германската СИ (DWB 4, 1991, 36). Таа се истакнува од другите зборообразувачки модели врз основа на својата потенцијална комплексност (види структурна комбинација з) композитум N_1 + композитум N_2). Кај овој состав првиот КЧ може да се појави со или без фуга.⁷¹ По правило, именката од првиот член влегува во овој состав во својата неменуванa основна форма. Јакоб Грим (Jacob Grimm)⁷², како прв германски автор, овој феномен го истакнува со термините „вис-

тински“ („echte“) и „невистински“ („unechte“) СИ. Во случајот кога првиот непосреден конституент се појавува во својата основна форма, тој говори за „вистински“ („echte“) СИ, а кога е поврзан со вториот преку фуга говори за „невистински“ („unechte“) СИ. Според Грим, „вистинските“ („echte“) СИ датираат од поодамна - од индоевропскиот прајазик. „Невистинските“ се настанати во индоевропските јазици откако тие се искристализирале од индоевропскиот прајазик. Жеѳиќ го демантира временскиот фактор за генезата на СИ, потпирајќи се врз податоци од граматиката на Вилманс (Wilmanns² 1899, 519), кој вели дека низа „невистински“ СИ прераснале во „вистински“, на пр., *sunntag – Sonntag, reganes tropfo – Regentropfen, senefes korn - Senfkorn*. Исто така, според Жеѳиќ (Žerić 1972, 23), во некои случаи тешко може да се определи дали првиот КЧ е именка во номинатив или основна морфема (Stammorphem) со фуга. Таков е случајот на пр., кај именките од јаката деклинација, кои формираат множина со флексивот –er, кој потенцијално може да биде и фуга: *Lehrer-zimmer*, односно *Lehr-er-zimmer*,

2.3.1.1.1. Елиптически N+N

Детерминативните елиптически СИ се карактеристични по својата морфолошка елипса. Всушност, површината на овие конструкции е редуцирана за конституент, кој може да припаѓа на првиот или на вториот непосреден конституент на целокупната комплексна лексема. Наспроти мислењето на Степанова/Флајшер (Stepanova /Fleischer 1985, 116), сметаме дека семантичката релација меѓу првиот и вториот непосреден конституент кај овој вид детерминативни СИ може да се открие без да се интерполира елиптичниот елемент. Родениот говорител ги има интериоризирано ваквите конструкции и е во состојба да го декодира соодветното значење на *Bierdeckel*, без да ја реконструира целосната форма: *Bier(glas)deckel*. Ист е случајот и со *Tankwart / Tank(stellen)wart, Ölweig / Öl(baum)weig, Laubwald / Laub(baum)wald*. Причина за редукција на средниот елемент, според Ширмер (Schirmer 1949, 129), е релативната ирелевантност на тој елемент за семантиката и за ритмиката (прозодијата) на целокупната конструкција, бидејќи врз него паѓа најслабот акцент. Овие факти ќе треба да ги ограничиме на елиптичните N+N-конструкции, бидејќи не можат целосно да се применат врз елиптичните СИ од типот A+N, за кои ќе стане збор подоцна.

2.3.1.2. Координативни N+N

Координативната СИ поради идентичниот категоријален состав исклучиво се реализира со составот именка (N) и именка (N). Таа карактеризира референцијални области (x), коишто се предикатски комплекс на двете вклучени именки, така што може да се парафразира со „x е N и N“. Од тие причини именките вклучени во координативните СИ не подлежат на морфолошки алтернации, туку се конкатенираат во својата номинална форма без фуга, на пр., *Strumpfhose, Strichpunkt, Arzt-Kosmonaut, Ofenkamin (Kaminofen), Hemdbluse*. Исклучок претставуваат координативните СИ чијшто прв член завршува на *-e*: *Hose - Hosenrock, Bluse - Blusenjacke, Weste - Westerpullover*. *-n*-фугата е кај овие СИ обусловена од финалната фонема (Schwa-*e*) на првиот член (*Hose, Bluse, Weste*). Начелно може да се каже дека сите именки во улога на прв КЧ во рамките на СИ што завршуваат на *-e* постулираат *-n*-фуга. Ова правило подеднакво важи и за детерминативни СИ. Мошне чести се координативните СИ со цртичка, на пр.: *Arbeiter-Dichter, Kino-Café*.

2.3.2. A+N

Структурни комбинации на A+N

- a) симплекс A + симплекс N (*Kleinbus, Flachland, Zweirad, Einhorn*),
- б) партицип 1/2 A + дериват N (*Lebendgeburt, Gebrauchtwagen*),
- в) композитум A+ симплекс N (*Schwarzweißphoto, Schwarzweißfilm*),
- г) дериват A_{редуциран} + N (*Bio-Joghurt, Elektrotechnik, Öko-Laden*),
- д) A + (елипса) + N (*Akutbetten, Feinbäckerei*),
- ѓ) симплекс A_{степенуван} + симплекс/дериват N (*Höherentwicklung, Mehrwert, Tiefstpreis, Höchstgeschwindigkeit*),
- е) симплекс A_{флектиран} + симплекс/дериват N (*Hohepriester, Langeweile, Gutestube*).

Придавките што влегуваат во составот на германските A+N⁷³ по правило се примарни и нефлектирани по својата морфолошка форма. Тоа е основно дистинктивно морфолошко обележје наспрема соодветните синтаксички групи, на пр., *Buntwäsche* vs. *bunte Wäsche*, *Letztfragen* vs. ‚*letzte Fragen*‘ (DUDEN Zweifelsfälle 1972, 392). СИ од составот A+N и врз основа на акцентот се разликуваат од синтаксичката група. Додека кај СИ главниот акцент паѓа на првиот КЧ, т.е. на придавката (*'Klein,kind*), кај синтаксичката група тој е на вториот член (*kleines 'Kind*).

Морфолошката рестриција, која предвидува да не се вклучуваат флексиски елементи кај придавката, не ја почитуваат формации со степенувани придавки (компаратив и суперлатив), како и флектирани придавки:

Придавка во компаратив:

Höherentwicklung, Mehrwert, Minderzahl, Niederdruck;

Придавка во суперлатив:

Bestleistung, Kleinstbildkamera, Mindestabstand, Tiefstpreis;

Флектирана придавка:

Gutestube, Hohepriester, Langeweile, Mürbeteig

Оваа морфолошка отстапка се толерира кај германските А+N-формации, бидејќи кај нив морфолошките рестрикции се подредени на фонолошките, т.е. на прозодиските. Регуларна форма на придавката што влегува во составот А+N е моносилабична примарна придавка од германско потекло, и изведена би- до трисилабична придавка од меѓународно потекло со нагласен суфикс. Регуларната морфолошка форма на придавката во А+N е обусловена од прозодиката на првиот член. Како фонолошко-морфолошка тенденција кај А+N може да се формулира следново тентативно правило:

⇒ **Предуслов за вклучување на придавка во СИ од типот А+N не е нејзината должина, ами нејзиниот нагласен финален слог.**

Поголемиот дел германски примарни придавки што влегуваат во составот А+N се еднословни, така што акцентот неминовно паѓа на нив. Изведени придавки од туѓо потекло располагаат, како што е познато, со нагласен суфикс, на пр., *digi'tal, elemen'tar, experimen'tal, inten'siv, krimi'nal, lo'kal, sekun'där, zi'vil* итн.⁷⁴

Digitalanzeige, Elementarunterricht, Experimentalphysik, Intensivstation, Kriminalbeamter, Kriminalfilm, Kriminalkommissar, Kriminalpolizei, Kriminalpsychologe, Kriminalrecht, Lokalzeitung, Sekundärliteratur, Zivilcourage;

Со прозодиското правило се компатибилни и формации со сложена придавка (*Schwarzweißfilm, Schwarzweißmalerei*), како и оние со партицип перфект (*Gebrauchtwagen, Gemischtwarenhandlung,*

Besetzzeichen), бидејќи кај нив вториот слог е нагласен. Партиципот презент (*Lebendgeburt*), кој повремено се среќава кај А+N, отстапува во тој поглед.

Во прилог на нагласен прв КЧ кај А+N одат редуцирани форми на придавки, кои не постојат како самостоен збор во германскиот лексикон. Овие редуцирани придавки се исклучиво реализирани во комбинација со именка, на пр.:

Bio-: *Bio-Joghurt*, *biologischer Joghurt*, *Biodiesel*, *Biogas*, *Biomasse*, *Bioinformatik*, *Biokatalysator*, *Bioethik*, *Biokost*, *Bioladen*, *Biomüll*, *Biowaffe*, *Biorhythmus*, *Biotonne*

Kunst-: *Kunsthonig* 'künstlicher Honig' ('вештачки мед', *'уметнички мед'), *Kunstdarm*, *Kunstdünger*, *Kunstfaser*, *Kunstharz*, *Kunsthertz*, *Kunstleder*, *Kunstrasen*, *Kunstschnee*, *Kunstseide*, *Kunststoff*

Öko-: *Öko-Laden*, *ökologischer Laden*, *Ökopartei*, *Ökosteuern*, *Ökostrom*, *Ökosystem*, *Ökotourismus*, *Ökotrophologe*, *Öko-Supermarkt*

Polit-: *Politszene/Polit-Szene*, *politische Szene*, *Politlandschaft*, *Politoffizier* (DDR), *Politrevue*

Sonder-: *Sonderausgabe*, *besondere Ausgabe*, *Sonderausführung*, *Sonderangebot*, *Sonderbeauftragte*, *Sonderbehandlung*, *Sonderbotschafter*, *Sonderbus*, *Sonderinteresse*, *Sonderklasse*, *Sonderkommando*, *Sonderkommission*, *Sonderkonto*, *Sonderkosten*, *Sondermüll*, *Sondernummer*, *Sonderpreis*, *Sonderrabatt*, *Sonderrecht*, *Sonderregelung*, *Sonderrolle*, *Sonderurlaub*, *Sonderwunsch*, *Sonderzug*

Прозодиската хипотеза се чини ја ревидираат СИ чијшто прв член завршува на ненагласен суфикс *-el*, *-er*, *-en*. Присуството на темниот вокал *e*, т.н. Schwa-Laut, ги редуцира овие суфикси, така што повторно се добива, речиси, едносложна структура (*Magersucht*, *Dunkelkammer*, *Offenstall*). Сметаме дека од тие причини се допуштаат и степенувани придавки во компаратив, кој се бележи со постпозитивен маркер *-er* во германскиот јазик. Отстапување во однос на прозодиката на првиот член се забележува спорадично кај текстуални формации: *Billig-Auto*, *Haltbar-Milch*, *Harmlos-Zaun*, *Seltsamsaft* (сп. Симоска 1997б, 262).

Појавата на овие формации сведочи за потенцијални фонолошко-морфолошки олабавувања кај првиот КЧ во случај на семантичка компатибилност на придавката со именката. Семантиката е во состојба да деблокира морфолошки регуларности. Од тие причини несоодветно би било во зборообразувањето да се бараат стриктни

правила како во синтаксата. Зборообразувачките регуларности треба да се сфатат како тентативни апроксимации кон актуелната состојба во лексиконот на еден јазик.

Во одделот за морфологијата мора да се наведе уште еден значаен тип на А+N, за кои поексплицитно ќе стане збор во описот на семантиката. Се работи за т.н. елиптични СИ, чиј прв член не се однесува директно на формалниот втор член, туку на еден неексплицитан, елиптичен елемент којшто е можан аргумент на вториот член, на пр., *Fein(backwaren)bäckerei* 'Bäckerei für feine Backwaren' (фурна за фини печива ≠ фина фурна), *Akut(fälle)betten* 'Betten für akute Fälle' (кревети за акутни случаи ≠ акутни кревети).

Како естетски отстапувања ги третираме *ad hoc* формациите од типот *Bier-schwarz*, *Edelstahl-Rostfrei*, *Kräuter-frisch*, коишто имаат невообичаен редослед, имено, кога придавката е во постпозиција. Всушност, се работи за СИ со прогресивен редослед на КЧ. Пермутацијата на КЧ е интендирана со цел да се апострофира придавката. Оваа невообичаена комбинаторика се наоѓа исклучиво во текстови од иновативен и белетристички карактер.

За морфологијата на првиот КЧ во составот А+N заклучно може да се констатира тенденција на моносилабична нефлектирана придавка, но порелевантно од тоа е нагласениот слог од крајот на првиот член. Со тоа се објаснуваат примарните придавки од германско потекло (*alt, blau, dick, gelb, groß, jung, klein, lang, neu, schnell, voll, weit* и др.), изведените повеќесложни придавки од туѓо потекло (*experimental, intensiv, sozial, territorial*), како и несамостојните редуцирани придавки (*Bio-, Dokumentar-, Kunst-, Öko-, Polit-, Sonder-* и др.).

Од оваа регуларност отстапува мала група лексикализирани СИ со придавка како прв член, која се одликува со интерна флексија.

Во рамките на оваа група може да се супкласифицираат две групи:

1. Во првата група спаѓаат СИ, чишто прв составен дел ја има задржано целосната флексиска функција и се деклинира според синтаксичките потреби (Симоска (1997,74), на пр.: *die Rote-Kreuz-Schwester / der Roten-Kreuz-Schwester*, (исто е можно: *Rotkreuzschwester*); *die Armesünderglocke / der Armesünderglocke* (исто е можно: *die Armsünderglocke*); *die Loseblattsammlung / der Losenblattsammlung*; *der Dummejungenstreich / ein Dummerjungenstreich*; *die Sauregurkenzeit / in der Sauregurkenzeit*; *der Hohepriester /des Hohenpriesters*; *das Hohelied /des Hohenliedes*; *die Langeweile /der Langenweile*.

2. Втората група ја сочинуваат СИ кај кои придавката го задржала флексивот *-e*, но е исклучена деклинацијата: *ein Armeleuteschloss / des Armeleuteschlusses, die Krauseminze / der Krauseminze*.

Постои тенденција овие флексиски елементи да се елиминираат и со тоа овие конструкции да ги загубат синтаксичките остатоци и да се доближат кон вистински СИ. Индикатори за оваа појава се двојни форми, на пр.: *Krauseminze / Krausminze, Mürbeteig*, регионално се користи како *Mürbeteig, Langeweile* и *Kurzeweile*, кои можат, но не мораат да се деклинираат (сп. Wahrig). Со двојна егзистенцијална форма на СИ со флексија се: *Hohelied / Hoheslied* како и *Hohepriester / Hoherpriester* (Симошка 1997а, 75).

Кај германските СИ од типот А+N, фонолошко-морфолошки рестрикции има само во однос на првиот член (А). Вториот член кај овој тип СИ не подлежи на морфолошки рестрикции, така што за него може да се наведат општи статистички податоци. Најфреквентни се изведените именки како втор член (*Kleinwohnung, Simultandolmetscher*), следени од симплексните структури (*Steildach, Kurzhaar*), а најслабо застапени се СЗ (*Generalmusikdirektor, Nobelnachthemd*) (Симошка 1997б, 262).

2.3.3. V+N

Типична морфолошка форма на првиот КЧ на регуларни СИ од типот V+N е корен на неизведен глагол:

Bratwurst, Essgeschirr, Fahrerlaubnis, Hackfleisch, Hörgerät, Kratzwunde, Lehrangebot, Parkplatz, Schreibtisch, Surfbrett, Waschanleitung,

Како прв член се појавуваат и глаголи со проширен суфикс на *-ern, -eln, -ieren*. Елиминиран е само суфиксот *-n* (кај образувањата со *-ieren: -en*), кој отпаѓа и при флексијата на овие глаголи:

Räucherwurst, Flüsterparole, Bügelzimmer, Kritzelzeichnung, Sammelware, Wickeltisch, Betonierarbeiten, Experimentierverbot, Friesierkommode, Tranchierbesteck,

Проширување на неизведената глаголска база со фонолошкиот додаток *-e-* (Schwa *-e*), од некои автори интерпретиран како фуга, има на пр. кај:

Bindeglied, Badesalz, Haltestelle, Hängematte, Lesesaal, Ladefläche, Schneidezahn, Schweigepflicht, Siedetemperatur.

Ретки се глаголите со префикс како прв КЧ:

Abstellkammer, Anstecknadel, Aufklappbett, Ausziehfernrohr, Ausziehtisch, Bedenkzeit, Durchhaltevermögen, Einknöpfutter, Einsteckkragen, Abziehbild, Auswechselfpieler, Gedenkstätte, Abholtermin, Verladearbeiten, Verschmaufpause, Wegwerfartikel,

И кај нив може да биде застапено Schwa –e:

Anlegeleiter, Anmeldepflicht, Einlegeblatt, Einlegegurke, Vorzeigeviertel

Двоен зброобразувачки статус V+N vs. N+N:

Кај некои формации тешко може да се разграничи дали првиот КЧ е глагол или именка. DWB 4 ги вклучува следните образувања во V+N. Според наше мислење во прашање доаѓаат двете интерпретациски шеми: V+N и N+N.

Ausbauwohnung ‚Wohnung, die ausgebaut wird/ werden muss‘ ‚W., die sich im Ausbau befindet‘,

Abbruchhaus ‚Haus, das abgebrochen werden muss‘ ‚H., dem der Abbruch droht‘

Exportbier ‚Bier, das exportiert wird‘ ‚B. das für den Export bestimmt ist‘

Importzigarren ‚Zigarren, die importiert werden‘ ‚Z., die für den Import bestimmt sind‘.

2.3.4. P+N

И овие СИ спаѓаат во групата СИ со едноставна морфологија, бидејќи првиот член спаѓа во класата на неменливи зборови. Се конкатенира предлогот врз вториот член, кој е претежно од симплексен карактер:

Beigeschmack, Beiklang, Nachsommer, Nachgeschmack, Nebenzimmer, Nebenkosten, Vorort, Vorwort, Hintertür, Zuname, Zwischenzeit, Zwischenmahlzeit, Zwischenprüfung;

Всушност, не постојат семантички причини зошто голем број предлози не се конкатенирани со именки. Потенцијален фактор за оваа појава може само да биде комплексноста на предлозите. Во германскиот лексикон во составот P+N не се реализирани следниве предлози: *bis, ohne, von, wegen, bezüglich, außer, außerhalb, innerhalb, entlang, inmitten*. Со мошне мала фреквенција се застапени СИ со *für* (*Fürsorge, Fürsprache, Fürsprecher*) и *in* (*Inland*).

2.3.5. Pron.+N

Формации од типот Pron.+N не се фреквентни во германскиот лексикон и се одликуваат со слаба активност во однос на нови креации. Лексикализирани се само формации со неопределена (инфинитна) замена како прв член (*Selbstkritik, Selbstsucht* (=Egoismus), *Selbstverteidigung, Selbstverachtung, Niemandland, Jedermannsgröße, Alltag, Allmacht, Alleswisser* (синтетичка СИ)). Формации со лична (*Ich-Kult*) и присвојна замена (*Ich- und Mein-Gefühl* (Thomas Mann)) се маркирани случаи и претставуваат апсолутен раритет, освен кај некои лексикализации (*Ich-Erzähler/лик-раскажувач*). Заменките *niemand* и *jedermann* во состав на Pron.+N се конкатенираат со вториот член преку фугата *-s* (*Niemandland, Jedermannsgröße*).

2.3.6. Part.+N

Под скратеницата Part.+N ги подведуваме СИ со партикула како прв КЧ, како на пр.: *beinahe, fast, noch, nur, schon*. Кај овој вид СИ содржината на вториот КЧ се модифицира во толкава мера колку што е реализиран првиот КЧ.⁷⁵ Бидејќи кај овие конструкции првиот член спаѓа во класата неменливи зборови, тој се конкатенира според адитивен начин со вториот КЧ, на пр.:

Beinahe-Skandal, Fast-Nichtraucher, Noch-Minister, Nurhausfrau, Schon-Absolvent.

Освен некои спорадични лексикализирани образувања (*Beinahezusammenstoß* (особено кај авиони), *Fastebene* (=Rumpffläche) (гео.), *Nochgeschäft* (берза), се работи исклучиво за текстуални СИ. Образувањата со *Schon-* како прв КЧ, се потенцијално хомоними, т.е. можат да бидат партикула, односно основа на глаголот *schonen*, како на пр., кај *Schonkost, Schonfrist, Schongang, Schonwaschmittel, Schonplatz, Schonzeit*.

2.3.7. Синтаксички израз + N

СИ од типот синтаксички израз + N, т.н. фразни СИ, отстапуваат од другите формации во однос на својата поликомплексна морфолошка форма на првиот член. Овие СИ се одликуваат со прв КЧ во вид на фразна структура, односно со цела реченица. Првиот КЧ го сочинуваат, пред сè, количествени, вредносни и темпорални податоци, како на пр., *Vier-Sterne-Hotel, 35-Stunden-Woche*. Реченичните први членови можат да се интерпретираат како обележја,

ставови, становишта: *Mein-Bauch-gehört-mir-Haltung*, *Schmeiß-mich-raus-Frage* (акустички пример од емисијата *Wer wird Millionär?* RTL, 18.03.2002). Повремено се појавуваат и елиптични реченици: *Sowohl-als-auch-Mentalität*, *Trotzdem-Optimismus*, *Als-ob-Haltung*.

Карактеристично за овој модел СИ е што не е лексикализиран.

2.3.8. Реченични споенки (Zusammenrückungen)

Како специфична морфолошко-синтаксичка група, СИ мораат да се издвојат лексикализациите од типот: *Rührmichnichtan*, *Vergissmeinnicht*, *Tunichtgut*, *Gottseibeins*, *Schlagetot*, *Fürchtegott*, *Störenfried*, кои отстапуваат од повеќе аспекти од прототипот на СИ. Тие сведочат за идиосинкратични, т.е. несистемски својства на образувања, кои датираат од поодамна во германскиот лексикон. Овие формации, во германската зборообразувачка литература наречени „Zusammenrückungen“, се сметаат за универбизации на цели реченици. Од тие причини постои тенденција некои автори да ги подведуваат овие формации под зборообразувачкиот начин конверзија (на пр., Fleischer/Barz 1992, 48). Карактеристично за нив е што претставуваат конкатенација на целосен или делумен реченичен состав со морфолошко-синтаксички признаци што се атипични за регуларните СИ. Следствено, овие образувања не го почитуваат принципот на десната глава (RHR) и не подлежат на анализата на непосредните конституенти (IC). Од семантички аспект се работи за идиоматизирани формации, чие значење не може да се изведе од сумацијата на значењата на вклучените лексички единици. Особено интересен е фактот што кај повеќето од нив глаголот е во императивна форма и ја зазема маркантната прва позиција:

Rührmichnichtan, *Vergissmeinnicht*, *Schlagetot*, *Tunichtgut*,
Fürchtegott, – (исклучок: *Gottseidank*)

Императивот е реализиран без или со фуга (–e-; –en- (само кај *Störenfried*)). Фугата –e- ја имаат само двочлените формации со императив на прва позиција: *Schlagetot*, *Fürchtegott*, додека другите „Zusammenrückungen“ го реализираат императивот без фуга. Оваа морфолошка рестрикција веројатно се должи на повеќелексичкиот состав, кој следува по императивот (*Vergissmeinnicht*₂). Со цел да се растовари формацијата, се отстапува од фуга. Други морфолошки рестрикции не се познати. Исто така, не може да се говори за одредени рестрикции во однос на изборот на одредени класи глаголи. На универзалните признаци на овој тип зборообразувања во

германскиот, во англискиот и во македонскиот јазик подетално му посветува Симоска (2009, 173).

2.4. Фугите на германските СИ

Под терминот fuga во зборообразувањето се подразбира сврзувачки елемент, кој ги поврзува (фузионира) првобитните самостојни лексеми. Со други зборови: тоа е морфолошки конјунктор, кој се вметнува меѓу првиот и вториот КЧ. Во рамките на ова поглавје критички ќе бидат претставени, пред сè, статиите на Жепиќ (1970), Велман i dr. (1974), DWB 4 (1991), Бартке (1993), како и Фурхоп (Fuhrhop 1996) за на крај да се обидеме да извршиме синтеза меѓу резултатите кај наведените автори и нашиот корпус.

2.4.1. Жепиќ (Žepić 1970)

На проблематиката со фугите систематски ѝ се посветува Станко Жепиќ во својата статија од 1970 година „*Morphologie und Semantik der deutschen Nominalkomposita*“ поаѓајќи од четири критериуми за првиот КЧ:

1. флексиска класа,
2. присуство на суфикс,
3. финална фонема,
4. за $-(e)s$ - фугата: должина на определувачот (Bestimmungswort= прв КЧ).

Поаѓајќи од првобитната морфолошка шема:

A+V+B

(A (1. КЧ) +V (фуга)+B (2. КЧ),

која ја прецизира поради, според негово мислење, припадноста на фугата кон првиот КЧ во шемата (A+V)+B, Жепиќ ги класифицира фугите во 9 групи:

1. A+0+B	<i>Dampf-maschine, Arznei-mittel, Fach-mann,</i>
2. A+(e)s+B	<i>Antritts-rede, Freiheits-strafe, Jahres-zeit,</i>
3. A+(e)n+B	<i>Affen-art, Bomben-erfolg, Elektronen-röhre,</i>
4. A+er+B	<i>Männer-chor, Hühner-auge, Bilder-buch,</i>
5. A+e+B	<i>Tage-buch, Mause-falle, Pferde-stärke,</i>
6. A+(-e ^A =s)+B	<i>Gebirgs-zug, Gefolgs-mann, Hilfs-morphem,</i>
7. A+(-e ^A)+B	<i>Schul-kind, Aug-apfel, Kron-leuchter,</i>
8. A+ens+B	<i>Frauens-person, Menschens-kind,</i>
9. A+(-en ^A)+B	<i>Fried-hof, Funk-dienst, Schreib-maschine.</i>

Žepić (1970, 24/25) [маркација извршена од С.С.]

Класификацијата на фугите кај Жепиќ се базира врз фонолошко-морфолошки (не)отстапувања на првиот КЧ во однос на неговиот првобитен облик. Начелно фугите би можеле да се супкласифицираат на следниве четири групи:

1. нулова фуга (\emptyset -фуга, под број 1),
2. фуга од адитивен карактер (под број 2, 3, 4, 5, 8),
3. фуга од редуktivен карактер (под број 7, 9),
4. Фуга од супститутивен карактер (под број 6).

Точките 1 и 3 се доказ за тоа дека Жепиќ не ја интерпретира фугата исклучиво материјално туку и иматеријално, означувајќи го отсуството на фугата и редукијата на морфолошката форма на првиот КЧ како фуга. Бидејќи Жепиќ зема предвид исклучиво лексички материјал од германско потекло, недостасуваат туѓите фуги *-i-* и *-o-*.

- Ad 1: При оваа шема тој упатува и на можноста за преглас (Umlaut) кај првиот непосреден конституент, кој индицира множина, но нагласува дека тоа е семантички критериум, кој не смее да се меша во морфолошката анализа. Во врска со множинскиот маркер нагласува дека тој не е релевантен за семантичката релација меѓу композициските членови А и В (сп. Žerić 1970, 25).
- Ad 2: Подолгата форма *-es-* според Жепиќ се појавува аналогно на формите во генитив еднина (по *s*, *z*, *sch*, два консонанта, моносилабични именки). Оние именки што го немаат флексивот *-es-* во својата парадигма можат само да ја имаат фугата *-s-* (сп. Žerić 1970, 25).
- Ad 3: Подолгата форма *-en-* се појавува кај именки што завршуваат на согласка, додека кратката форма *-n-* е карактеристична за именките на *-e-* (сп. Žerić 1970, 25).
- Ad 4: Оваа фуга е идентична со множинскиот флексив кај именките од машки и среден род. Поради тоа има и преглас (Umlaut) (сп. Žerić 1970, 25).
- Ad 5: За оваа шема е валидно она што е кажано под ad 1 (сп. Žerić 1970, 25).
- Ad 6: Бидејќи смета дека не се работи за општата *s-*фуга, тој ја класифицира посебно. Имено, финалниот вокал *e* се супституира

со фугата *-s-*. Во ваквите случаи се говори и за *replacive morph* (сп. Žerić 1970, 26).

- Ad 7: Кај фугата (*-e^A*) се работи за *subtractive morph*, фонема што се суптрахира (одзема) од коренот на зборот (сп. Žerić 1970, 26).
- Ad 8: Карактеристична парадигматска фуга за именките *Herz*, *Mensch* и *Schmerz* (сп. Žerić 1970, 26).
- Ad 9: Фугата (*-en^A*) ја третира како исклучок. Се појавува кај именките *Friede(n)*, *Funke(n)* (сп. Žerić 1970, 26).

Критика врз оваа постапка вршат авторите од кружокот на Х. Велман (Wellman et al. 1974, 360), аргументирајќи дека со резултатите на Жепиќ може да се стесни кругот на потенцијалните фуги, но не може однапред да се определи задолжителна фуга за одреден прв КЧ.

2.4.2. Велман, Рајндл и Фармајер (Wellmann, Reindl, Fahrmaier 1974)

Хетерогените истражувачки резултати (Жепиќ 1970, Wurzel 1970), во врска со фугите ги анимираат авторите: Велман, Рајндл и Фармајер во 1974 година (Wellmann et al. 1974, 358-378) лично да се посветат на овој проблем. За таа цел вршат испитувања врз три корпуси со различна димензија и содржина. Нивното внимание, покрај *ø*-фуга, пред сè, е свртено кон *-(e)n*-фугата. Притоа доаѓаат до следниве резултати:

***ø*-фуга** стои во случај на:

- координативни СИ: *Gottmensch*, *Prinzgemahl*, *Strichpunkt*,
- именки од женски род со суфиксот *-el*: *Kachelofen*, *Brennnesselgebüsch*,
- речиси без исклучок кај именки од машки и среден род со суфиксот *-er*, *Zimmertür*, *Fensterbank*, *Richterspruch*, *Charakterkunde*, *Ausbeutergesellschaft*.

***-(e)n*-фугата** стои во случај:

Кога определувачот завршува на *-e*, фугата гласи *-n*, инаку *-en*. Кај оваа фуга е неопходна дистинкција меѓу парадигматска и непарадигматска *-(e)n*-фуга. Според резултатите на овие тројца автори 96,8% од *-(e)n*-фугите се парадигматски, додека преостанатите 3,2% се непарадигматски. DWB 4 (1991, 76) доаѓа до речиси

истиот резултат: кај 3% од сите СИ со *-(e)n* фугата е непарадигматска, додека преостанатите се со парадигматска фуга.

Според нивните истражувања, **парадигматската *-(e)n*-фуга** (за дефиницијата на парадигматска/непарадигматска фуга в. подолу, DWB 4) се среќава во следниве случаи:

- именки од машки род од слабата деklinација, како и супстантивизирани придавки: *Studentenwerk, Patientenwarteliste, Hasenfuß, Bauernaufstand, Krankenbett*;
- исклучоци: координативни СИ: *Herrgott, Prinzgemahl* (но: *Prinzenrolle*);
- во некои случаи на именки од машки род од мешовитата деklinација со мошне често застапена дополнителна карактеристика [+множина]: *Staatenbund, Seenplatte, Dornenhecke, Zinskonto. Strahlenbündel, Augenarzt, Ohrenarzt, Motorenlärm*;
- именки од среден род на *-um*: *Faktum – Faktenwissen, Studium – Studienreise, Datum – Datenverarbeitung*, како и туѓиот термин *Thema – Themenwahl*;
- германските именки *Bett* и *Ohr*: *Bettzahl* (но: *Bettgeflüster, Bettzeug*), *Ohrenscherzen* (но: *Ohrläppchen, Ohrwurm*);
- именки од туѓо потекло, како на пр.:

Drama: *Dramenheld, Dramenaufführung*;

Elektron: *Elektronenhülle, Elektronenmikroskop, Elektronenoptik, Elektronenorgel*;

Indiz: *Indizienbeweis, Indizienprozess*;

Interesse: *Interessengruppe, Interessengemeinschaft, Interessensphäre*;

Juwel: *Juwelenarmband, Juwelenhalsband, Juwelenkette, Juwelenring*;

Nerv: *Nervenentzündung, Nervenheilstalt, Nervenkrankheit, Nervenkitzel*;

Neutron: *Neutronenbilanz, Neutronenbombe, Neutronenwaffe, Neutronenquelle*;

Prinzip: *Prinzipienreiter, Prinzipienreiterei, Prinzipienstreit*;

Professor: *Professorentasche, Professorentreffen, Professorengespräch*;
регионално обоена е варијантата со *s*-фугата: *Professorsgattin*;

Statut: *Statutenverordnung*.

Овие случаи Вурцел ги третира како „специфични лексички карактеристики“ (Wurzel, 1970 ↑ Wellmann et al. 1974, 368).

- именки од женски род на *-r/, -t/, -l/* и на *-s/*: *Auster – Austernschale, Jungfer – Jungfernfahrt, Natter – Natternbiss, Bütt –*

- Büttenrede, Anschrift – Anschriftenänderung, Nachtigall – Nachtigallenschlag, Box – Boxenstopp* (стр. 372);
- кај лексемите *Seife, Seide, Galle, Tinte, Rinde* и делумно кај *Asche* и *Erde* како прв составен дел на конструкцијата: *Seifenblase, Seidenhemd, Gallenstein, Tintenfass, Rindenkanu, Aschenbecher, Erdenbürger* (стр. 370);
 - лексеми на *-(i)tät* како прв составен дел на конструкцијата: *Raritätenhandel, Antiquitätenmarkt, Aktulitätenkino, Spezialitätenangebot*;
 - лексеми на *-t* како прв составен дел на конструкцијата: *Geburtenrate, Schriftenstand* (но: *Schriftart*);
 - лексеми на *-heit* како прв составен дел на конструкцијата: *Minderheitenfrage*;

Ова правило неубедливо е претставено од самите автори со тоа што наведуваат само еден пример, а и самите го релативизираат својот резултат наведувајќи во фуснота 31 дека по деривациите со *-heit* по правило стои непарадигматската *-(e)s*-фуга (Wellmann et al. 1974, 369): *Schönheitsfleck, Freiheitsstatue, Gesundheitsamt*;

- Апстрактни поими на *-e*: *ausgeben - Ausgabe – Ausgabenrechnung, fragen - Frage – Fragenkatalog, raten - Rate – Ratenzahlung, groß – Größe – Größenwahn, hoch – Höhe – Höhengipfel*;

И ова правило, како и претходното, не го потврдува емпиријата за секој апстрактен поим на *-e*. Апстрактните поими на *-e* се одпридавски или одглаголски деривации и се врзуваат со втора лексема со посредство на *-(e)n*-фуга или \emptyset -фуга. Со \emptyset -фуга се, на пр., *kalt – Kälte – Kälteeinbruch, warm – Wärme – Wärmeschutz, gut – Güte – Gütesiegel, klagen – Klage – Klagelied, proben – Probe – Probeaufnahme, ernten – Ernte – Erntedankfest, reisen – Reise – Reisetasche*.

Велман и др. (Wellmann et al. 1974, 370) сметаат дека во случај на морфолошко сроден прв КЧ СИ со *-(e)n*-фуга се секогаш именки на *-e*, додека кај оние со \emptyset -фуга се работи за глагол или придавка, на пр.:

Fallensteller (Falle) vs. (fallen) Fallobst; Pfeifenspitze (Pfeife) vs. (pfeifen) Pfeifton; Spinnennetz (Spinne) vs. (spinnen) Spinnmaschine; Stellenbewerbung (Stelle) vs. (stellen) Stellschraube; Spitzenkleid (Spitze) vs. (spitz) Spitzbauch, Längengrad (Länge) vs. (lang) Langbein;

Според авторите, именките на *-e*, коишто ја губат наставката при спојувањето со друга лексема во СИ се поретки и етимолошки постари варијанти:

Kirchturm - Kirchenbeitrag, Birnbaum – Birnensaft, Krückstock – Krückenschlag.

Според истражувањата на: Велман, Рајндл и Фармајер, **непарадигматската *-(e)n-фуга***, која се појавува кај именки што не формираат множина со *-en*, се среќава во следниве случаи:

- од 3,2% СИ со непарадигматска фуга, речиси половина од нив се од машки род: 14 од 32 во корпусот III (стр. 372);
- поголемиот дел од определувачите од машки род означуваат лица или животни: *Greisenalter, Zwergenlandschaft, Schwanensee, Straußenei.*

Велман, Рајндл и Фармајер, при евалуацијата на своите истражувачки резултати, доаѓаат до констатација дека не може да се каже дека не постои никаква систематичност во дистрибуцијата на фугите, ниту може да се примени едноставниот модел на правила на Вурцел (Wurzel, 1970). Со методологијата што ја применуваат, се внесуваат повеќе одлучувачки критериуми и попрегледно се изолираат множества на СИ, со што следствено се донесуваат попрецизни заклучоци.

2.4.3. Deutsche Wortbildung 4 (1991)

Приказот за фугите кај СИ во Deutsche Wortbildung 4 (=DWB 4, 1991, 50-111) е еклатантно инспириран од статијата „*Zur morphologischen Regelung der Substantivkomposition im heutigen Deutsch*“ на: Велман, Рајндл и Фармаер од 1974 година (Wellmann et al. 1974). Така, паралелно, во двете публикации се поаѓа од дихотомијата:

1. нулова фуга (\emptyset -фуга / Null-Fuge)⁷⁶,
2. фуга⁷⁷.

Фугите врз основа на горенаведената статија се супкласифицираат на парадигматски и непарадигматски фуги⁷⁸, така што множинската фуга, која Бартке (1993) посебно ја наведува (види подолу), во DWB 4 се вбројува во парадигматска фуга. **Парадигматската фуга** е морфема којашто спаѓа во флексиската парадигма на првиот КЧ на СИ, т.е. фуга што се совпаѓа „со флексив за

номинатив, генитив и акузатив еднина и множина“ (Wellmann et al. 1974, 359 и DWB 4, 50). Аналогно на тоа, гласовната структура на непарадигматската фуга се наоѓа надвор од морфолошката парадигма на првиот КЧ на СИ. Термините парадигматска/непарадигматска фуга Велман i dr. (Wellmann et al. 1974, 359) ги користат со цел да се избегне синтаксичка интерпретација на фугите, како што всушност практикува Хенцен со делимитацијата на „генитивни и множински композитуми“ (Genitiv- und Pluralkomposita) (Henzen ³1965 54 ff.). Потполно истата аргументација за употребата на оваа терминологија ја наоѓаме и во DWB 4 (DWB 4, 50). И во поновите стручни публикации авторите повторно се навраќаат на дихотомијата парадигматска/непарадигматска фуга (сп. Eisenberg ²2004, 235-243).

Според фреквенцијата во денешниот современ германски јазик, позастапени се парадигматските фуги - кои се и постари - од непарадигматските - кои настанале во доцниот среден век - (DWB 4, 50-52). Овој податок ја потврдува хипотезата на Паул во петтиот том на неговата граматика според чие мислење СЗ од дијахрониски аспект биле зборовни групи, кои со текот на времето прераснале во СЗ за потем аналогно на постојните СЗ да се создаваат нови сложени формации. Синхрониски настанатите СЗ функционираат според принципот на аналогичност, а не се изведени од синтаксички групи (Paul 1889, 5).⁷⁹

СИ во современиот германски јазик располагаат, според DWB 4, покрај со \emptyset -фуга (најфреквентната варијанта – 72,8 %) и со следниве фуги:

-(e)s, -(e)n-, -(e)ns-, -er-, -e-, -al-, -an-, -o-, -i-

Во споредба со постарите публикации, паѓа в очи дека DWB 4 (1991) ја проширува бројката на фугите. Нови во овој состав се -al-, -an-, -i-, -o-. Сметаме дека вклучувањето на фугите -o- и -i- е оправдано, бидејќи се застапени во низа СИ од туѓо потекло, на пр., *Gasometer*, *Elektroanalyse*, *Italowestern*, *Chemotherapie*, *Stratigraphie*. Исто така и фугата -an-, која според DWB 4 се врзува исклучиво за лексемата *Diözese* (*Diözesanbischof*, *Diözesangrenze*), може да се третира како фуга. Проблематично е вклучувањето на аломорфот -al- во класата на фугите. Аргументирајќи дека не постоеле соодветни придавки во слободна форма, конструкции од типот *Gymnasialbildung*, *Ministerialbeamter*, *Konsistorialrat* DWB 4 (стр. 81) ги третира како СИ со фуга -al-. Сметаме дека ваквиот пристап не е соодветен од повеќе причини. Како прво, вообичаена е употребата на придавките *gymnasial* < *Gymnasium* (на пр., *gymnasiale Oberstufe* / гимназиско средно образование) и *ministerial*, односно *ministeriell* < *Ministerium*, а во случај

кога апстинира соодветна придавка, во германскиот лексикон е поприфатлив аргументот дека придавки на *-ell* (*kriminell, individuell, experimentell*) во состав на СИ задолжително алтернираат кон *-al* (*Kriminalpolizei, Individualpsychologie, Experimentalphysik*). Оваа појава несомнено ја документира и корпусот составен во рамките на мојот магистерски труд на тема „Сложени именки со придавка како прв член во современиот германски јазик“ (стр. 68). Од тие причини *-al-* во рамките на СИ не може да се интерпретира како фуга, туку како суфиксална алтернација на суфиксот *-ell*. Според наведените примери, за фуга ги сметаме оние морфемии што се адирани врз номиналната форма на првиот КЧ или се редуцирани. Морфонолошки промени во рамките на самиот форматив (придавките во составот А+N на *-al < -ell*) не се легитимираат како фуги.

2.4.4. Бартке (Bartke 1993)

Од досега претставените хипотезии за фугите кај СИ отстапува пристапот на Бартке. Првиот член на СЗ, според Бартке (Bartke 1993, 3), може да се појави во три морфолошки варијанти:

1. еднина,
2. множина,
3. со фуга (асемантична, односно со граматичко значење).

Спецификата на оваа класификација се состои во тоа што Бартке ги издвојува еднинската и множинската форма на првиот КЧ кај СИ од класата на фугите. Со овој пристап таа се дистанцира од поранешните класификации направени, пред сè, во седумдесеттите години (Wellmann et al. 1974; Žepić 1970) и од оние што се инспирирани од нив (DUDEN 1984, Deutsche Wortbildung 1991 (=DWB 4), како и од други (Fleischer 1992, 32/33).

Номиналната множинска флексија во германскиот јазик се одликува со мошне богата морфолошка варијација во споредба со англискиот јазик. Таа се состои од четири овертни (*-er, -e, -en, -s*) и еден неовертен (\emptyset) множински флексив наспроти само еден овертен (*-s*) множински флексив во англискиот јазик. Регуларниот множински флексив, исто така наречен и дифолт-вредност (Defaultwert), е претставен, според Бартке, во германскиот преку *-s*, додека останатите четири се сметаат за нерегуларни (*-er, -e, -en, -\emptyset*). Исто така и во англискиот јазик маркерот *-s* се смета за регуларен флексив. Интересен е податокот што во однос на фреквенцијата на регуларниот множински флексив *-s*, германскиот и англискиот јазик дијаметрално се разликуваат. Додека регуларниот множински

маркер *-s* во англиската номинална флексија е најфреквентен - 86% од англиските именки формираат множина со *-s* (на пр., *car – cars*) vs. 14% со нерегуларни множински маркери (на пр., *mouse – mice*) - истиот регуларен маркер *-s* е најслабо застапен во формирањето множина кај германските именки. Тој служи, пред сè, за маркирање на множина на скратеници (*Auto – Autos, Akku – Akkus*), акроними (*LKW – LKWs, PKW – PKWs*), имиња (*Schneider – Schneiders*) и именки од туѓо потекло (*Hotel – Hotels, Kino – Kinos*).

Оваа мала екскурзија за потенцијалните морфолошки варијанти за формирање множина кај германските именки е важна во контекстот на морфолошката форма на првиот КЧ на германската СИ. Вршејќи компарација на фугите (\emptyset , *-(e)s*, *-s*, *-(e)n*, *-(e)ns*, *-er*, *-e*, *-i*, *-o*) со горенаведените потенцијални множински флексиви (\emptyset , *-er*, *-e*, *-en*, *-s*) доаѓаме до констатација дека има совпаѓање и дека некои од нив се потенцијални морфолошки множински форми. Предуслов за идентификација на фугите (\emptyset , *-er*, *-e*, *-en*, *-s*) како првобитни множински флексиви е нивната припадност кон флексивната парадигма на првиот член на СИ. Доколку тоа не е случај, не би можеле да говориме за fuga со морфолошка множинска мотивација.

Тоа значи дека фугите, вонконтекстуално гледано, по својата форма се амбивалентни, т.е. хомонимни. Една иста fuga може потенцијално да има повеќе граматички индикации. Амбивитетот сукцесивно се намалува со одредување на видот на зборот, на пр., *-e*-фугата кај именка може да претставува множински маркер додека кај глаголот е чиста fuga (*Wartezeit, Ladegerät, Liegematte*), бидејќи глаголот во комбинацијата V+N по правило е во форма на корен (*Schreibtisch, Trinkbecher*).

Врз основа на ексцерптите застапени во корпусот од потенцијалните множински флексиви (*-er*, *-e*, *-en*, \emptyset), фугите *-er* и *-e* се парадигматски и потенцијално се додаваат врз именки што формираат множина со флексивите *-er* и *-e*:

Kinderspielzeug, Bilderbuch, Eierschale, Kleiderbügel, Bücherregal; Wörterbuch, Tagebuch, Gänsefeder, Händedruck, Gästehaus, Ärztekongress.

Оваа констатација ја потврдуваат морфонолошки промени (умлаут) кај првиот КЧ, кои се типични за множинската флексија: *Bücherregal; Wörterbuch, Gänsefeder, Händedruck, Gästehaus*. Фугите *-en* и \emptyset можат да бидат парадигматски и да индицираат множина, но можат да бидат и непарадигматски. Парадигматски се фугите *-en* и \emptyset во случајот на: *Rosenblatt, Motorenlärm, Lehrerzimmer*.

Од особено значење е што –s-фугата кај именките што се прв составен дел на СИ никогаш не се појавува во множинска улога. Со други зборови: фугата –s- никогаш не означува множина, туку индицира или генитивен однос или е асемантична фуга, која е од олеснителен карактер при изговорот. Тоа исто така последователно повлекува друга морфолошка рестрикција, која може да се формулира како правило:

⇒ Именките што формираат множина со –s се интегрираат во состав на СИ без фуга, т.е. со –ø-фуга, на пр.: *Hotelbar, Kinokasse, Kaffeetasse, Autodach, Profi-Wettbewerb, LKW-Fahrer, PKW-Insasse, Balkongeländer.*

Маркерот –s, според Бартке (Bartke 1998, 49), отстапува во однос на другите фуѓи и поради неговата минимална фонолошка рестрикција при конкатенацијата со лексичките корени.

На прашањето дали множинската форма (фугата –er-, –e-) може да се поистоветува со множинска семантичка интерпретација, ДУДЕН (DUDEN Zweifelsfälle 1972, 390) тврди дека не постои правило коешто во таков случај задолжително постулира множинска форма кај првиот КЧ. Емпиријата покажува низа недоследности во однос на употребата на множинска фуга кај првиот КЧ. Кога би постоело такво правило, тогаш не би постоеле паралелно лексемите *Schafstall* (штала за овци) и *Kuhstall* (штала за крави) наспроти *Hühnerstall* (буквално: штала за кокошки - *кокошарник*) и *Schweinstall* (буквално: штала за свињи – *кочина*). Македонските преводни еквиваленти недвосмислено тендираат кон множинската форма на првиот КЧ, бидејќи *шћлалайћл* не е домицил на едно животно, туку на повеќе. Овој случај мошне добро ни го демонстрира влијанието на семантиката на вториот КЧ врз интерпретацијата на првиот КЧ, занемарувајќи ги притоа неговите морфолошки индикатори. Самата семантичка природа на *Stall* (штала) имплицира мноштво субјекти, кои потенцијално можат да бидат сместени во него. Поради тоа, независно од качествениот параметар на првиот КЧ, СИ чијшто втор непосреден конституент е *Stall* по автоматизам бараат множинска интерпретација на првиот непосреден конституент (*Kuhstall* ‚Stall für Kühe‘ а, не ‚Stall für eine Kuh‘). Во овој контекст спаѓа и лексемата *Hundehütte*, која располага со прв КЧ во множина и на германски таа аналогно би се парафразираше со ‚Hütte für Hunde‘ (‚колиба/куќичка за кучиња‘). На македонски повообичаена е синтаксичката група со преводен еквивалент во еднина – ‚колиба/куќичка за куче‘ наместо ‚куќичка за кучиња‘ - поради вообичаено ограничената димензија на ова животинско живеалиште за само едно куче.

DWB 4 (1991, 98) предупредува дека морфолошката множинска fuga, на пр., *-er-* не смее едноставно да се интерпретира како знак за множина, бидејќи семантиката на СИ со оваа fuga не покажува секогаш множинско значење: сп. *Hühnerkeule*, *Rinderbrust*, *Kinderjacke*. Овие конструкции сепак, според наше мислење, допуштаат множинска интерпретација:

Hühnerkeule ‚Keule von Hühnern‘, но исто така: ‚Keule vom Huhn‘

Rinderbrust ‚Brust von Rindern‘, но исто така: ‚Brust vom Rind‘

Kinderjacke ‚Jacke für Kinder‘, но исто така: ‚Jacke fürs Kind‘

Во прилог на ова одат самите резултати од DWB 4 (1991, 102) според кои кај $\frac{3}{4}$ од СИ со прв член кој, припаѓа на флексиска класа со *er-*множина, има множинска интерпретација на првиот член, а само 2% од *-er-*фугите се со единска интерпретација. 80% од СИ чијшто прв член реферира со сингуларен денотат се формираат со \emptyset -фуга (*Blattfläche*, *Grabstein*).

2.4.5. Регионални варијанти

Горенаведените истражувачки резултати се валидни за германскиот стандарден јазик. Од нив не отстапуваат формите користени во поранешната Германска Демократска Република (ГДР). Значителни разлики во однос на стандардните варијанти се бележат, пред сè, во јужногерманското јазично подрачје, поточно во Баварија, во Австрија и во Швајцарија. За ова подрачје се типични двојни варијанти, кои се третираат за рамноправни и се на стандардно ниво.

Парадигматската *-(e)n-*фуга се користи во Швајцарија и кај именки од женски род на *-e*:

Eichenbaum vs. *Eichbaum*, *Farbenfilm* vs. *Farbfilm*, *Wollengeschäft* vs. *Wollgeschäft*, *Uhrenmacher* vs. *Uhrmacher*.

Од друга страна, кај именки од женски род кај кои треба да стои *-e*, во овие предели таа се елиминира:

Adressänderung vs. *Adressenänderung*, *Kirchgemeinde* vs. *Kirchengemeinde*, *Garageanbau* vs. *Garagenanbau*, *Wirbelsäulefraktur* vs. *Wirbelsäulenfraktur*;

Непарадигматската *-(e)n-*фуга во Швајцарија се користи дополнително и по именки од машки род, како на пр., имињата на месеците:

Maienfahrt, *-frost*, *Märzennacht*, како и во следниве случаи: *Restenfleisch* vs. *Restfleisch*, *Dekorateurenberuf* vs. *Dekorateurberuf*, *Motivensuche* vs. *Motivsuche*. Исто така, низа именки од среден род, во австриската јазична варијанта, се проширени со *-(e)n*-фугата и покрај тоа што стандардната варијанта неа не ја предвидува:

Sonettenkranz, *Ornamentenstil*, *Präparatensammlung*,
Sakramentenspendung, *Projektenmacher*.

Од друга страна, се елиминира, спротивно на стандардната варијанта, *-(e)n*-фугата кај именки од женски род, кои завршуваат на вокал:

Toilettespiegel vs. *Toilettenspiegel*, *Visitkarte* vs. *Visitenkarte*,
Maschinschreibkurs vs. *Maschinenschreibkurs*, *Klarinettbläser* vs.
Klarinettenbläser.

2.4.6. Заклучок

Кај германските СИ разликуваме четири типа фуги:

1. адитивни фуги,
2. редуктивни фуги,
3. супститутивни фуги,
4. нулова фуга (\emptyset -фуга).

До појава на фуги најчесто доаѓа кај формациите N+N, поретко кај A+N и V+N. Конкатенацијата на именка (N), придавка (A) и глагол (V), со друга именка (N), се врши во германскиот јазик, пред сè, без фуга, односно со нулова фуга (\emptyset -фуга). Според DWB 4 (1991), 72,8 % од СИ се формирани со нулова фуга (\emptyset -фуга). Сите преостанати морфолошки комбинации на СИ содржат фуга.

Правилата за одредена фуга се базираат врз:

- категорија на зборот што го сочинува првиот КЧ,
- негова припадност кон одредена флексиска парадигма,
- финалната фонема,
- евентуалното присуство на суфикс кај првиот КЧ,
- „идиосинкратични карактеристики“ кај оние СИ чијашто фуга не може да се определи врз претходните три критериуми. За таквите конструкции Вурцел (Wurzel 1970) предвидува индивидуален податок во лексиконот.

Мошне релевантно за фугите од германско потекло е што нивната целокупна фонолошка супстанца е идентична со флексиски наставки. Има совпаѓање на формите од флексиската парадигма со фугите кај СИ. Фактот што истите форми на германските флексиви се користат и како фуџи не смее, од синхронски аспект, нужно да се поистоветува со нивните граматички показатели. Врз основа на критериумот \pm пресек на парадигматското множество, разликуваме парадигматски и непарадигматски фуџи. Во нареднава табела се претставени сите потенцијални фуџи и нивната застапеност кај одреден вид збор.

	прв КЧ		
	именка	глагол	придавка
1. <i>-(e)s-</i> (парадигматска)			
2. <i>-s-</i> (непарадигматска)			
3. <i>-(e)n-</i>			
4. <i>-(e)ns-</i>			
5. <i>-er-</i>			
6. <i>-e-</i>			лексикализации
7. <i>-i-</i>			
8. <i>-o-</i>			ad hoc

За странскиот изучувач на германскиот јазик, кој по интуиција не располага со ризницата на коректни СИ, од особен интерес е можноста за претскажување на фугата кај СИ. Условите под кои се дистрибуирани фугите ќе бидат изнесени во следното поглавје.

2.4.6.1. Дистрибуција на германските фуџи

Парадигматска фуџа

Во германскиот јазик во парадигматски фуџи се вбројуваат:

-e-, -s-, -es-, -(e)n-, -er-, -(e)ns-

-e- фуџа

-e- фуџата е хомонимна. Таа може да стои по номинален (54%) и глаголски (44%) прв КЧ.⁸⁰ Ова е, всушност, и единствената фуџа кај формациите V+N. Глаголската *-e-* фуџа се надоврзува по звучни опструенти (Fuhrhop 1996, 539):

Badezimmer, Bindeglied, Fragezeichen, Klagemauer, Lesebuch, Legehennen, Meldepflicht, Schiebedach, Speisewagen, Zeigefinger.

Но, ова не е задолжително правило. Исклучоци се:

Beweggrund, Bindfaden, Klebstoff, Lesart, Schreibblock, Treibmittel, Zündstoff;

Именската -e-фуга е идентична со множинскиот флексив:

Pferdestall, Gänsefeder, Hundehütte, Schweinebraten, Tagebuch, Ärztekongress, Städtetag.

-s-фуга

Во врска со -s-фугата, Фурхоп (сп. Fuhrhop 1996, 533) истакнува дека таа е најфреквентна, но истовремено и најнетранспарентна. Како што погоре истакнавме, бидејќи именките што формираат множина со -s влегуваат без фуга во составот на СИ (*Hotelzimmer, Balkonmöbel*) (-s-фугата може да биде и непарадигматска, за тоа види подолу) парадигматската s-фуга никогаш не е во улога на множина кај СИ.

- s-фугата се појавува по супстантивизирани глаголи или одглаголски именки:
Essensmarke, Einkommensgrenze, Leidensweg, Lebensversicherung, Wissensdurt;
- s-фугата се појавува по имплицитни деривации на комплексни глаголи:
Antragsformular, Verfallsdatum, Verkaufspreis, Versuchsperson, Vertragspartner;
- s-фугата се појавува по моносилабични именки од машки и среден род:
Amtsgericht, Gutsknecht, Landsmann, Ratskeller, Sportsmann, Volksarmee.

-es-фуга

-es-фугата е исклучиво парадигматска и може да стои само кај именки од машки и од среден род, чиј генитив единина се формира со оваа фуга. Дистрибуцијата на -s- односно -es- е обусловена, пред сè, од генитивната форма на именката што го сочинува првиот КЧ:

Armeslänge, Bundestag, Eiseskälte, Geistesgegenwart, Gottesfurcht, Haaresbreite, Jahrestag, Freundeskreis, Kindesalter, Landeskunde, Meeressalge, Tagesanbruch, Standesamt, Verstandeskraft.

Според Фурхоп (Fuhrhop 1996, 538), не може кај сите СИ со *-es-* фуга да се идентификува генитивен однос на членовите. Како пример ја посочува СИ *Gottesfurcht* (божобожазливост), која не може да се парафразира како *‘die Furcht Gottes’, туку е ‚Furcht vor Gott‘. Во прилог на оваа констатација одат алтернативните фуги (со и без фонолошка супстанца) кај поголемиот дел од горенаведените први КЧ: *Armeslänge – Armlänge, Geistesgegenwart – Geisterstadt, Haaresbreite – Haarlänge, Jahresbeginn – Jahrtausend, Meeresalge – Meeraal*. Кај *Kind* во позиција на прв КЧ има дури четири потенцијални морфолошки варијанти:

***Kind-* vs. *Kinder-*, vs. *Kindes-* vs. *Kinds-*:**

Kindbett ‚Zeit, während deren die Mutter nach der Geburt des Kindes im Bett liegen muss, Sy Wochenbett‘ (Wahrig), *Kindbetterin* (Wöchnerin, ‚Frau im Kindbett‘), *Kindfrau* ‚junges Mädchen, das zugleich kindlich und verführerisch wirkt‘ (Wahrig), *Kindergarten*, *Kinderbuch*, *Kinderfest*, *Kindergeld*, *Kindskopf*, *Kindslage*, *Kindsmord* (Kindermord), *Kindspech*, *Kindstaufe*, *Kindswasser* (Fruchtwasser), *Kindesalter*, *Kindesannahme* (Adoption), *Kindesbeine*, *Kindesentführung*, *Kindeskind* (Enkelkind), *Kindesliebe* ‚Liebe des Kindes zu den Eltern‘, *Kindesmörderin*, *Kindesnöte* (Wehen), *Kindespflicht* ‚Pflicht der Kinder gegen die Eltern‘, *Kindesraub*, *Kindesunterschabung*;

Врз основа на изнесените карактеристики, според Фурхоп (Fuhrhop 1996, 539), *-es-*фугата е лексикализирана.

***-(e)n-*фуга**

Парадигматската *-(e)n-*фуга стои по слабите именки. Дистрибуцијата на *-n-* или *-en-* зависи од финалниот вокал на именката којашто го пополнува првиот КЧ. Кога именката завршува на редуцираниот вокал *e* (Schwa), фугата гласи *-n-*, а во отсуство на вокалот *e* таа гласи *-en-*.

***-en-*фуга**

- по слаби именки што завршуваат на консонант:
Automatenkaffee, Bärenkraft, Diplomatengespräch, Heldentat, Menschenkenntnis, Studentenheim, Antiquitätenladen, Geburtenrate, Minderheitenquote;
- како и по лексеми со архаична деклинација:
Schwanensee.

-n-фуга

➤ по именки што завршуваат на *-e*:

Affenmensch, Biogenweisheit, Botenjunge, Gedankenaustausch, Psychologentreffen.

Ова правило се применува максимално консеквентно. Исклучоци нема. Тоа го потврдуваат следниве СИ од речникот *Wahrig* што завршуваат на *-e*:

Aprikose: *Aprikosenbaum, Aprikosengeschmack, Aprikosenkonfitüre, Aprikosenkuchen, Aprikosentorte, Aprikosenmarmelade, Aprikosensaft;*

Katze: *Katzenauge, Katzenbär (Panda), Katzenbuckel, Katzenfloh, Katzenfrett (Kleinbär), Katzenhai, Katzenjammer, Katzenmusik ‚misstönende Musik‘, Katzenpfote, Katzenschwanz, Katzensprung ‚kurzer Weg‘, Katzentisch ‚kleiner Esstisch für Kinder‘, Katzenwäsche, Katzenszunge, Schokoladenplätzchen‘;*

Pflaume: *Pflaumenbaum, Pflaumenkuchen, Pflaumensaft, Pflaumenpilz, Pflaumensägewespe (Blattwespe), Pflaumenwickler (Schmetterling);*

Traube: *Traubenholunder, Traubenkirsche ‚verwilderte Kirsche‘, Traubensäure, Traubenwickler (Schmetterling), Traubensaft, Traubenzucker,*

Waffe: *Waffenbruder / Waffengefährte, Waffenbrüderschaft, Waffendienst, Waffenfarbe, Waffenfliege (Fliege), Waffengang, Waffengattung, Waffengewalt, Waffenkammer, Waffenkunde, Waffenmeister, Waffenrock (Uniform), Waffenrecht, Waffenruhe, Waffenschein, Waffenschmied, Waffenstillstand.*

-er-фуга

-er-фугата е секогаш парадигматска и кореспондира со множинскиот флексив кај именките од јаката дефлекција:

Eierschale, Geisterstadt, Hühnerstall, Hühnersuppe, Lichterkette, Rinderwahnsinn, Wörterbuch.

-(e)ns-фуга

Парадигматската *-(e)ns-фуга* кореспондира со генитивните флексиви кај одредена група именки од машки род (*Glaube, Name, Wille, Friede*) и именката *Herz* од среден род:

Glaubensfrage, Namensgebung, Willensausdruck, Friedenspfeife, Herzensfreude.

Непарадигматска фуга

Во германскиот јазик во непарадигматски фуги се вбројуваат:

-s-, -en-, -ens-, -o-, -i-

-s-фуга

Непарадигматската *-s-*фуга се појавува по комплексни деривирани КЧ. Повеќето комплексни именки од женски род ја прифаќаат *-s-*фугата:

Absichtserklärung, Durchsuchungsbefehl, Geburtstag, Hochzeitsgesellschaft, Versicherungsvertreter, Universitätsprofessor.

Непарадигматската *-s-*фуга не се појавува во *-es-*варијанта и *es-*фугата е исклучиво парадигматска.

-en-фуга

Именките во германскиот јазик во чијашто парадигма во еднина има *-en*, формираат множина без дополнителен флексивен маркер (еднина и множина: *Besen, Busen, Wesen, Rasen, Tresen*; со умлаут: *Garten - Gärten, Graben - Gräben*). Кај СИ со *-en-*фуга се работи следствено за формации чиј прв КЧ е именка што не формира множина со *-en* (*Hahnenfeder* < *Hahn+Feder*; *Hahn* (еднина) - *Hähne* (множина); без фуга се формирани: *Besenstiel* < *Besen+Stiel, Rasenheizung* < *Rasen+Heizung*). Непарадигматската *-en-*фуга секогаш се појавува во истата форма, додека парадигматската фуга располага со две варијанти (аломорфи): *-en- /-n-*:

Greisenalter, Sternenhimmel, Straußenei, Zwergenlandschaft.

-ens-фуга

*-ens-*фугата е застапена само кај одреден број именки, кај кои веќе има тенденција таа да се заменува со *-en-*фуга:

Schmerzensgeld (Schmerzgeld), Schwerzensschrei, Menschenskind (Menschenkind), Narrenposse (Narrenposse).

-o-фуга и -i-фуга

Овие фуги се од туѓо потекло и се застапени исклучиво кај СИ од меѓународен карактер:

Chemotherapie, Elektroanalyse, Italowestern, Mechanochemie, Handikap, Stratigraphie.

Излагањево за фугите, поткрепено со емпириска база на цитирани примери, потврдува дека фугите не се ставаат самоволно, туку дека има критериуми што ни служат за ориентација. Но, стриктни правила не можат да се формулираат за сите видови СИ. Нема правило според кое одредена лексема во позиција на втор КЧ на СИ по автоматизам се поврзува со одредена морфолошка форма на првиот КЧ. Овој факт значително го отежнува процесот на меморирање и на креирање германски СИ за македонскиот изучувач на германскиот јазик.

⇒ Одредени лексеми се појавуваат во улога на прв КЧ исклучиво во една морфолошка форма. Ова правило е од олеснувачки карактер. Морфолошки рестрикции за првиот КЧ има на пр., кај лексемите што завршуваат на вокалот *-e* (Schwa). Тие се задолжитено фугирани со *-n-* :

Bären-: *Bärendienst, Bärenfang, Bärenführer, Bärenhaut, Bärenhunger, Bärenkälte, Bärenlauch, Bärenmütze, Bärentraube Bärenzwinger;*

Frauen-: *Frauenarbeit, Frauenarzt, Frauenberuf, Frauenbewegung, Frauenchor, Frauenemanzipation, Frauengefängnis, Frauenheld, Frauenklinik, Frauenhaar, Frauenmilch (Muttermilch), Frauenschutz, Frauentag, Frauenstimmrecht, Frauenzimmer;*

Königs-: (освен *Königreich*), *Königshof, Königskerze, Königskrone, Königspaar, Königssohn, Königstochter, Königswasser;*
Растенија и животни: *Königsfarn, Königsfasan, Königsfliegenpilz, Königsgaier, Königskobra, Königlibelle, Königspalme, Königspython, Königstiger;*

Rinder-: (освен *Rindfleisch, Rindvieh; Rindsleder*) *Rinderbandwurm, Rinderbraten, Rinderbremse* (инсект), *Rinderbrust, Rinderfilet, Rinderhirt, Rinderpest, Rindertalg* ,ausgeschmolzenes Fett vom Rind', *Rinderzunge.*

Наместо *Rinder-* во јужниот дел на Германија се користи дијалектната варијанта *Rinds-*, на пр., *Rindsbraten, Rindsfilet, Rindstalg, Rindszunge.*

⇒ Тешкотии создаваат оние КЧ што се појавуваат во двојни, односно повеќе морфолошки варијанти. Кај некои од нив има семантичка разлика, но кај некои различната морфологија не повлекува семантичка диференцијација, сп. на пр.:

Aug- vs. **Augen-**:

Augapfel, Augzahn / Augenzahn (oberer Eckzahn), Augspross(e), unterstes Ende des Hirschgeweihs, nächst dem Auge (Wahrig)'; Augenabstand, Augenarzt, Augenbad, Augenbraue, Augendeckel / Augenlid, Augenfalter (Schmetterling), Augenhöhe, Augenkrankheit, Augennerv / Sehnerv, Augenleiden, Augenmuskel, Augenlicht, Augenoptiker, Augenwimper, Augenzeuge, Augenzwinkern;

Arzt- vs. **Ärzte-**:

Arzthelfer(in), Arztpraxis, Arztwahl; Ärztekammer, Ärztekollegium, Ärztekonsilium, Ärztekongress;

Bett- vs. **Betten-**: *Bettdecke, Bettfedern, Bettflasche (Bettwärmer, Wärmflasche), Bettgenosse, Bettgeschichte, Bettgestell, Betthimmel, Bettlaken / Betttuch, Bettwäsche, Bettzeug; Bettenverkäufer;*

Buch- vs. **Bücher-**:

Buchbesprechung, Buchdruck, Buchformat, Buchhandlung, Bücherfreund, Büchermarkt/Buchmarkt, Bücherregal, Bücherschrank, Bücherwand;

Ei- vs. **Eier-**:

Eierbecher, Eierbrikett, Eierfarbe, Eierhandgranate, Eierkuchen /Eierpfannkuchen, Eierlikör, Eierlöffel, Eiermilch, Eiernudeln, Eierspeise, Eieruhr; Eiablage, Eidotter /Eigelb, Eiform, Eischnee /Eierschnee (Wahrig);

Hand- vs. **Hände-**:

Handapparat / Handbibliothek, Handarbeit, Handball, Handbremse, Handcrème, Handtuch, Handgelenk, Handgepäck, Handgranate, Handmühle, Handpresse, Handschelle, Handschrift, Handspiegel, Handtasche, Handwerk; Händedruck, Händeklatschen;

Haus- vs. **Häuser-**:

Hausaltar, Hausanzug, Hausapotheke, Hausarbeit, Hausarzt, Hausaufgabe, Hausball, Hausberg, Hausbesetzer, Hausbesuch, Hausbibliothek, Hausboot, Hausdiener, Hausdame, Hausdrache, Hausfreund, Hausfrieden, Hausgarten, Hausgehilfin, Hauskatze, Hauskleid, Hauskreuz, Hausmacht, Hausmeister, Hausmittel, Hausmusik, Hausmutter, Hauswand, Hausverwalter, Hauswanze, Hauswart, Hauswirt, Hauszeichen, Hauszelt, Häuserblock, Häuserflucht, Häusermakler, Häusermeer;

Hilfs- vs. **Hilfe-**:

Hilfsaktion, Hilfsarbeiter, Hilfebedürftigkeit, Hilfsbereitschaft, Hilfsdienst, Hilfsgeistlicher, Hilfskonstruktion, Hilfskraft, Hilfslehrer, Hilfslinie, Hilfsmittel, Hilfsmotor, Hilfsprediger, Hilfsrichter, Hilfsbruder, Hilfsorganisation, Hilfsschule, Hilfsverb, Hilfswerk,

*Hilfswilliger, Hilfswissenschaft, Hilfszug,
Hilfeleistung, Hilferuf, Hilfestellung;*

Kind- vs. **Kinder-**, vs. **Kindes-** vs. **Kinds-**:

Kindbett ‚Zeit, während deren die Mutter nach der Geburt des Kindes im Bett liegen muss, Sy Wochenbett‘ (Wahrig), *Kindbeiterin* (Wöchnerin, ‚Frau im Kindbett‘), *Kindfrau* ‚junges Mädchen, das zugleich kindlich und verführerisch wirkt‘ (Wahrig), *Kindergarten*, *Kinderbuch*, *Kinderfest*, *Kindergeld*, *Kindskopf*, *Kindslage*, *Kindsmord* (Kindermord), *Kindspech*, *Kindstaufe*, *Kindswasser* (Fruchtwasser), *Kindesalter*, *Kindesannahme* (Adoption), *Kindesbeine*, *Kindesentführung*, *Kindeskind* (Enkelkind), *Kindesliebe* ‚Liebe des Kindes zu den Eltern‘, *Kindesmörderin*, *Kindesnöte* (Wehen), *Kindespflicht* ‚Pflicht der Kinder gegen die Eltern‘, *Kindesraub*, *Kindesunterschabung*;

Kirch-, vs. **Kirchen-**:

Kirchgang, *Kirchgeld*, *Kirchgemeinde*, *Kirchhof*, *Kirchspiel* (Pfarrbezirk), *Kirchturm*, *Kirchweih* (Kirmes), *Kirchweihe*, *Kirchenbau*, *Kirchenbuch*, *Kirchenchor*, *Kirchendiener*, *Kirchengemeinde*, *Kirchenjahr*, *Kirchenkampf*, *Kirchenkonzert*, *Kirchenlicht*, *Kirchenlied*, *Kirchenmaus*, *Kirchenmusik*, *Kirchensteuer*, *Kirchentag*;

Meer- vs. **Meeres-**:

Meeraal (Raubfisch), *Meerbarbe* (Meeresfisch), *Meerbusen* (Golf), *Meerdrachen* (Knorpelfisch), *Meerechse*, *Meereichel* (Krebs), *Meereis* ‚Eis der Polarmeere‘, *Meerenge*, *Meerengel* (Hai), *Meer(jung)frau*, *Meergott*, *Meerhase* (Seehase), *Meerhecht* (Seehecht), *Meerohr* (Schnecke), *Meerrettich* (Kren), *Meersalz*, *Meerschaum*, *Meerschein*, *Meerspinne* (Krabbe), *Meerungeheuer*, *Meeresalge*, *Meeresarm* (Golf), *Meeresfauna*, *Meeresflora*, *Meeresfrüchte*, *Meeresgrund*, *Meeresheilkunde*, *Meeresklima* (Seeklima), *Meeressäugetier*, *Meeresspiegel* (Meereshöhe), *Meeresstrand*, *Meeresstraße*, *Meeresströmung*, *Meer(es)schildkröte*;

Schiff- vs. **Schiffs-**:

Schiffahrt, *Schiffbau*, *Schiffbauer*, *Schiffbein*, *Schiffbruch*, *Schiffbrücke*, *Schiffschaukel*, *Schiffsarzt*, *Schiffsbau*, *Schiffsblech*, *Schiffsbohrwurm*, *Schiffsboot*, *Schiffsbrief*, *Schiffsverkehr*, *Schiffseigner*, *Schiffsfahrt*, *Schiffshalter*, *Schiffshebewerk*, *Schiffsherr*, *Schiffsjournal* (Logbuch), *Schiffsjunge*, *Schiffsklassifikation*, *Schiffskoch*, *Schiffslast*, *Schiffslaterne*, *Schiffsmakler*, *Schiffsmanifest*, *Schiffsmatrikel* (Schiffsregister), *Schiffspapiere*, *Schiffsraum*, *Schiffsrumpf*, *Schiffsschraube*, *Schiffstagebuch* (Logbuch), *Schiffstaufe*, *Schiffsverkehr*, *Schiffswurm*, *Schiffszertifikat*, *Schiffszimmermann*, *Schiffszwieback*,

Staats- vs. Staaten-:

Staatsakt, Staatsaktion, Staatsangehörigkeit, Staatsanwalt, Staatsaufsicht, Staatsbesuch, Staatsbürger, Staatschef, Staats Eigentum, Staatsfarben, Staatsfeiertag, Staatsflagge, Staatsform, Staatsgebiet, Staatsgeheimnis, Staatsorgan, Staatsrente, Staatssekretär; Staatenbund, Staatengeschichte, Staatenkunde;

Stadt- vs. Städte-:

Stadtautobahn, Stadtbezirk, Stadtbummel, Stadtflucht, Stadtgebiet, Stadtgemeinde, Stadtkasse, Stadtmauer, Stadtpark, Stadtplan, Stadtrand, Stadtrecht, Stadtstaat, Stadstreicher, Stadtteil, Stadtväter, Stadtverwaltung, Stadtwappen; Städtebau, Städtebund, Städteordnung, Städtepartnerschaft.

2.5. Акцентот на германските СИ

Акцентирањето на германските СИ главно зависи од нивната семантичко-синтаксичка структура, која - како што веќе беше истакнато - може да биде од детерминативен или од координативен карактер.

2.5.1. Акцентот на детерминативните СИ

Акцентот на детерминативната СИ во германскиот јазик има дистинктивен карактер во однос на синтаксичката група. Додека кај детерминативната СИ главниот акцент паѓа по правило на првиот член, тој е поместен кај синтаксичката група на именката. За илустрација ќе ги посочиме следниве примери:

'Langbein v.s. langes 'Bein

Германската детерминативна СИ располага со главен (') и спореден акцент (,). Главниот акцент по правило паѓа на првиот непосреден конституент, додека со споредниот акцент се нагласува почетокот на вториот непосреден конституент. Ова прозодиско правило доследно се почитува кај дво- и тричлените СИ, чиј прв конституент не е со копулативен поредок (демаркацијата на непосредните конституенти е обележана со знакот |).

Двочлени детерминативни сложени именки: *'Fehl|,leistung, 'Wind|,mühle,*

Тричлени детерминативни сложени именки: *'Weißwein|,sorte, 'Hallen|,handball.*

Поместување на главниот акцент се забележува кај детерминативни СИ со двочлен, односно тричлен координативен прв непосреден конституент и симплекс како втор непосреден конституент. Кај овој вид СИ главниот акцент паѓа на последниот член од копулативниот состав, додека со споредни акценти се артикулираат сите преостанати членови.

Двочлена координативна конструкција со симплекс:

Mutter-'Tochter--, *Konflikt*; *Schwarz'weiß*|*male, rei*; *Schleswig-'Holstein*;

Ebbe-'Flut--, *Wirkung*; *Mar, xismus-*|*Leni'nismus*;

Тричлена координативна конструкција со симплекс:

Ziel-, Inhalt-Me'thode-|*Dia, lektik*; *Hals-, Nasen-'Ohren-*|*Arzt*.

Кај поликомплексните СИ со четири и повеќе членови, под влијание на говорното темпо и говорната мелодија, акцентот може да варира во однос на главниот акцент кај првиот непосреден конституент (сп. GwDA 1982, 112). Следниве варијанти се дозволени:

Четиричлени детерминативни СИ:

'Straßenbahn-, *haltestelle* / *'Straßenbahn*|-*haltestelle*;

'Volkshochschul-, *programm* / *'Volkshochschul*|-*programm*;

'Damen-, *feinstrumpfhose* / *'Damen*|-*feinstrumpfhose*

Петточлени детерминативни СИ:

'Kraftfahrzeug-, *haftpflicht*|-*ver, sicherung* /

'Kraftfahrzeug-, *haftpflicht*|-*ver, sicherung*;

'Fußball-, *weltmeisterschafts*-, *spiel* / *'Fußball*-, *weltmeisterschafts*-, *spiel*.

2.5.2. Акцентот на координативните СИ

Акцентот на координативната СИ во германскиот јазик нужно се разликува од оној кај детерминативните СИ. Самата структурна разлика води кон различен акцентски образец. Морфолошко-семантичката структура на СИ кореспондира со акцентскиот образец. Егзистенцијата на надреден и подреден КЧ кај детерминативниот комплексен лексички состав се отсликува на прозодиско рамниште со помош на главен и на спореден акцент. Координативниот поредок на КЧ кај СИ аналогно се бележи со два главни акцента. Координативните СИ по правило се двочлени:

Двочлени координативни СИ:

'Hosen|'rock; 'Strumpf|hose, 'Kino|'café, 'Hass|'liebe, 'Strich|'punkt,
'Gast|'freund, 'Mann|'weib, 'Dichter|'kompo'nist, 'Flieger|'kosmo'naut.

3. ФОНОЛОШКО-МОРФОЛОШКА СТРУКТУРА НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ

3.1. Зборообразувачки модели на македонските СИ

Синтаксичките категории што ги сочинуваат зборообразувачките модели на македонските СИ зависат од зборообразувачкиот начин. За да се одбегнат неконсеквентности при идентификацијата на синтаксичките категории, вклучени во македонските зборообразувачки модели на СИ, неопходно е да се делимитираат чисти од синтетички СИ и СИ со редуциран втор КЧ. Непочитувањето на овој принцип неминовно води кон двосмислени толкувања, односно несигурни резултати.

3.1.1. Чисти СИ

Кај македонските чисти детерминативни и координативни СИ, вториот КЧ е именка и е истовремено носител на граматичките карактеристики на целокупната конструкција.⁸¹ Македонските чисти СИ го почитуваат принципот на десната глава.

Детерминативни ендоцентрични СИ:

- (1) кино|рејс|ава-**ѝа** < |рејс|ава-**ѝа**
- (2) ново|градба-**ѝа** < |градба-**ѝа**
- (3) из|реј|сонце-**ѝо** < |сонце-**ѝо**
- (4) |пред|говор-**оѝ** < |говор-**оѝ**
- (5) само|доверба-**ѝа** < |доверба-**ѝа**

Детерминативни егзоцентрични СИ:

- (1) жол|ѝо|носе-**ѝо** < |носе-**ѝо**
- (2) бело|боска-**ѝа** < |боска-**ѝа**
- (3) бла|ѝо|семка-**ѝа** < |семка-**ѝа**

Координативни СИ:

- (1) *бо̀џочовек-о̄ӣ < човек-о̄ӣ*
- (2) *ва̀џон-рест̄оран-о̄ӣ < рест̄оран-о̄ӣ*
- (3) *ју̀џоис̄џок-о̄ӣ < ис̄џок-о̄ӣ*

Првиот КЧ кај македонските детерминативни СИ може да биде: именка (N), придавка (A), глагол (V), предлог (Präp.) и замена (Prop.). Во однос на синтаксичките категории што ги сочинуваат КЧ на македонските координативни СИ, во принцип, важат универзалните признаци за координативни СИ: идентична зборовна класа кај два члена (N+N). За други фонолошко-морфолошки карактеристики на координативните СИ ќе стане збор подоцна.

Зборообразувачки модели на чисти македонски СИ

Детерминативни СИ

Координативни СИ

1. N+N
2. A+N
3. V+N
4. P+N
5. Prop.+N

1. N+N

Нема посебни зборообразувачки модели кај чистите македонски СИ, кои не се застапени во македонскиот лексикон. Горенаведените комбинации се истовремено лексиконски и потенцијални текстуални формации. Само во рамките на N+N-формациите има еден мошне активен модел СИ со прогресивна секвенција и имплицитен предикат (*колѐџа-линџвист̄ӣ, училиш̄џӣе-учесник, лек-аналџе̄џӣик, дириџен̄џӣ-џос̄џин*⁸² и др.) што не е лексикализиран (во врска со секвенцијата кај македонските детерминативни СИ (в. семан-тичко-синтаксичка анализа).

3.1.2. Синтетички СИ

Поради нерешениот морфолошки статус, голем број македонски конструкции посочени во литературата како (чисти) СИ, претставуваат всушност синтетички СИ. Како последица, кај квази-вториот-КЧ на синтетичките СИ се појавува изведен несамостоен член, кој неминовно предизвикува дилема при неговата класификација во одредена синтаксичка категорија. Ќе посочиме неколку примери.

К. Конески (1995, 77/78) синтетичките СИ, како на пр., *војсководец* ги класифицира под моделот N+V (стр. 78), додека *чудоџворец* под моделот N+N (стр. 77). Оваа постапка веројатно интуитивно се должи на тоа дали вториот член располага со обележјето ± лексичка единица, т.е. дали е самостоен елемент на македонскиот лексикон. Од причини што *-водец* е блокиран од веќе постоечката инсерција *водач* во македонскиот лексикон и следствено не претставува лексичка единица, К. Конески овој лексички елемент го идентификува како глагол (V), додека *џворец* располага со инсерција во лексиконот и дефинитивно го препознава како самостојна номинална единица (N). Зборообразувачката амбивалентност на овој тип конструкции (*чудоџворец* – чиста или синтетичка СИ) лесно придонесува за недоследности во однос на класификацијата на КЧ во одредена синтаксичка категорија. Таков случај кај К. Конески се појавува дури и во однос на идентичен член. Вториот член од *чудоџворец* (сп. К. Конески 1995, 77) тој го идентификува како именка (*-џворец*) и оваа конструкција ја наведува под N+N, за четири страници понатаму, *-џворец* во *арноџворец* да го категоризира како глагол и да го подведе под N+V (сп. К. Конески 1995, 81). Дали вториот КЧ на синтетичките СИ К. Конески (1995) ќе го категоризира како глагол или именка зависи од деривациската основа. На истиот начин постапува и Кубеш (1992).

Именка: *иџроорец* (*оро*), *берокуќник* (*куќа*), *врџокуќник* (*куќа*), *врџоверец* (*вера*), *врџоџлавица* (*џлава*),

Глагол: *црноџледец* (*џледа*), *женомрзец* (*мрази*), *злосџорник* (*сџори*), *книџољубец* (*љуби*).

Всушност, оваа постапка е компатибилна со принципите на синтетичките СИ. Оној лексички елемент што К. Конески и Кубеш го интерпретираат и што го класифицираат во одредена синтаксичка категорија како втор КЧ, претставува втор член на деривациската база, сп. (*иџра+о+оро*)-ец, (*бери+о+куќа*)-ник, (*црн+о+џледа*)-ец. Сите горенаведени формации се синтетички СИ (освен оние со редуциран втор КЧ: *сончоџлед* (*џледа*), *земјомер* (*мери*), *родољуб* (*љуби*)).

Во случај на формации, чиј втор КЧ претставува одглаголски помен *agensis* и има инсерција во македонскиот лексикон, оправдано е да се говори за чисти СИ и нивните втори КЧ да се категоризираат како именка. Така постапува К. Конески со формациите *коњокрадец* (*краде*), *брајџоубиец* (*убие*), *џуџуноберач* (*бере*), *сенокосачка* (*коси*). Овие образувања потенцијално би можеле да се анализираат и како

синтетички СИ. Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 36) во вакви случаи говори за зборообразувачка хомонимија (Wortbildungshomonymie):

(*коњ +o+краде*)-ец, (*брај+o+убие*)-ец, (*шун+o+бере*)-ач итн.

Образувањата од овој модел сведочат за медијалниот зборообразувачки статус на синтетичките СИ меѓу деривација, со еден самостоен член и еден суфикс, и композиција, во која двата вклучени члена функционираат самостојно и надвор од СИ.

Синтетичките СИ задолжително треба да се одвојат од чистите СИ поради тоа што претставуваат деривации на комплексна деривациска база. Имено, примарно имаме комбинација на две лексеми, кои секундарно се изведуваат со суфикс. Морфолошката анализа на синтетичките СИ ги разликува следниве непосредни конституенти:

1. комплексна деривациска база = прв непосреден конституент
2. суфикс = втор непосреден конституент

(*вода+носи*)+ец

Кај синтетичките СИ во македонскиот јазик разликуваме пет главни зборообразувачки модели (референтите на егзоцентричните образувања се наведени во заграда):

1. [(N+-o+V)+ -ец, -ач(ка), -ни(к)чка, -шел, -ца]_N

водоносец, бакрорезец, баснојисец, човекомразец, женомразец, работодавач(ка), лебодавач, браколомни(к)чка, вероломни(к)чка, душовадни(к)чка, шелохранишел; бо̀жородица, воздухо̀ловец; срцејадец, миро̀грабежник, зборо̀верник, зборо̀мршовец, (ГТ; ↑Велева 1994, 119);

2. [(V +-o-+N)+ -ец, - ни(к)чка, -ца]_N

ѝзраорец, бричо̀брадец, вршоч̀лавец, вршоч̀верец, чешоч̀лавец (мрзлив човек), клукајдрвец, крадоко̀њец, вршочорайица (неуредна, несмасна жена), вршочу̀кник(ца), берочу̀кник(ца) (вред(е)н(а) домаќин(ка)), расиочу̀кни(к)чка (невред(е)н(а) домаќин(ка)), вршочу̀кни(к)ца, вршочалчиница, вршоч̀лавица;

3. [(A+-o-+V)+ *ец, -иџел, -ник, -ка*]_N

*арноиџворец, доброиџворец, брзоиџсец, красноиџсец, црно-
џледец, брзоодец, иџшоодец, ранобудец, доброчиниџел, брзо-
мџйка (пушка), скорозрелка (овошје),
бисџрозборец, иџсиџозборец, слаџкозборник, иџразнозборник,
малцезборник, иџсиџородица, брзоодица, добродица (ГТ;
↑ Велева 1994, 119);*

иџрвоженец, едномисленик, дволичник, иџрвороиџка;

4. [(Prop.+ -o-/-e-+V)+ *-ец, -иџел, -ни(к)чка, -ка*]_N

*самолџубец, себелџубец, самофалец, саможивец, самодржец,
седржиџел, саможивник, самофалка, самоучка, себелџуйка;*

5. [(A+-o-+N)+ *ец, -ник, -ка, -(н)ица*]_N

*дебелокожец, друџоселец, долноселец, друџоверец, долџо-
клунец (штрк), злокуќник, џоломразица, слџйоочница, мноџу-
каиџница.*

Покрај овие главни пет зборообразувачки модели на македонски синтетички СИ, Кубеш ги посочува уште следниве два непродуктивни модела:

6. [(N+-o-+ N)+ *-ка, -ник*]_N

мракобесник < мрак+бес (од старото бјас, зол дух – џавол, зла сила), 'мрачник' (русизам: 'тој што е зафатен со мрачни, зли сили' (сп. Кубеш 1992, 115), *крсиџословка*;

7. [(N+-o-+ N)+ *-ец, -иџ*]_N

Координативни синтетички СИ: *водоземец, деноноќие.*

Образувањата со амбиген зборообразувачки статус, кои допуштаат интерпретација на чиста и на синтетичка СИ, ги третираме како чисти СИ. Во таа категорија спаѓаат N+N_(одглаголски помен agentis):

*коњокрадец, браиџоубиџец, иџравобраниџел, раководиџел,
џрадоначалник.*

Синтетичките СИ не го повредуваат морфолошкиот принципот на десната глава. Фонолошките форми на суфиксот во синтетичката СИ се без исклучок резервирани за именка.

3.1.3. СИ со глаголски дел како втор КЧ

[N+V_(глаголска база)]N

Македонските СИ со глаголски дел како втор КЧ (N+V_(глаголска база))N, т.е. со една лексичка единица и (несамостојна) глаголска база како втор член, ги издвојуваме како посебен зборообразувачки модел со оглед на редуцираниот втор КЧ, кој повлекува и семантички последици. Овој модел претставува морфолошка специфичност од две причини:

- Вториот КЧ е глаголски корен, кој нема самостојна употреба во македонскиот лексикон, т.е. претставува врзан КЧ (*џроздобер* (< *бере*), *кождер*, *облакодер*⁸³ (< *дере*), *водомер*, *земјомер*, *сџрујомер* (< *мери*), *сончоџлед* (< *џледа*), *редослед* (*следи*), *оџномей*, *ракомеј*, *родољуб* (*љуби*) и др.). За чисти СИ со самостоен КЧ можат да се сметаат: *риболов*, *водовод*, *дрворез*, чии втор КЧ е именка *nomen actionis*, која самостојно функционира во македонскиот лексикон.
- Вториот врзан КЧ е глаголски корен додека целокупната СИ припаѓа на зборовната класа именка. Под услов кај овие формации вториот КЧ да се третира како имплицитна (бессуфиксална) одглаголска номинална деривација, сп. *џроздобер*, *џромобран*, *самоук*, *самовар*, *блаџослов*, *добројвор* и др. (поопширно в. 3.1.1.), не се повредува принципот на десната морфолошка глава. СИ од овој тип се во двата јазика, во германскиот и во македонскиот, од машки род (*џроздоберој*, *џромобраној*, *самоварој*, *der Flug*, *der Klang*, *der Wurf*).

Од семантички аспект се работи за егзоцентрични СИ (за семантиката на овие формации в. 3.1.2.3.). Кубеш (1992, 64-75) овие формации ги вбројува во „сложенки од вербални синтагми добиени во процес на безафиксална деривација“, кои, според нашата терминологија, би биле синтетички СИ со нулов суфикс. Претпоставката за нулов суфикс ги лоцира овие формации до вистинските синтетички СИ и следствено ги трансформира од егзоцентрични во ендоцентрични формации. Оваа мошне комплицирана реконструкција на генезата на овие формации Кубеш можела да ја реши на поедноставен начин со тоа што би ги дефинирала овие формации како чисти СИ со втор врзан КЧ. Се поставува прашањето во каков

сооднос се формациите без самостоен втор КЧ од овој зборообразувачки модел со оние со самостоен втор КЧ $N+N_{(девербативум)}$ *риболов, водовод, дрворез, водоскок*. Овие именки-помен actionis добиени како резултат на одглаголска редукција самостојно функционираат во лексиконот на македонскиот јазик, додека другиот дел од овој модел не располага со сопствена инсерција. Сите македонски автори без исклучок - Видоески, Шокларова-Љоровска, Бл. Конески, Кубеш и К. Конески - го интерпретираат редуцираниот член како глаголски дел. Неспорно е деривациската база на овие конституенти да се вброи во класата на глаголите (*-бер < бере, -дер < дере, -мер < мери* итн.), но со оглед на посочената именска референцијална класа овие формации оставаат простор за потенцијално алтернативно решение. Тенденцијата вториот КЧ да се интерпретира како глагол (глаголски дел) се должи веројатно на тоа што парадигмата на бессуфиксните одглаголски *nomina actionis* (сп. со герм. *fangen - Fang, gehen - Gang, spielen - Spiel, springen - Sprung, werfen - Wurf*) во македонскиот јазик е рудиментарна и не ги експлицира сите потенцијални формации. Зборообразувачкиот процес антиципира, во овој случај, морфемите ишто ги допушта јазичниот систем, но кои не се самостојно реализирани во јазичната употреба. Потенцијално би можело на оние формации со редуциран втор КЧ да се гледа како на именки во редуцирана, односно врзана форма. Оваа хипотеза е поткрепена и од примери со врзана придавка како прв КЧ: *евро-сонџ, еко-камера, крим-техника, биоритам*. На прашањето, зошто зборообразувачкиот систем преферира редуцирани КЧ наместо целосни форми, како на пр.: **џроздобер(ба), *кождер(ач/-ец), *водомер(ач)* итн., според наше мислење, одговорот треба да се бара во прозодијата на овие формации. Редуцираниот облик на вториот член кај овие формации е обусловен од прозодиски причини. Со цел да се добие трисилабичен состав, за да се нагласи првиот слог на овие формации, се редуцира вториот член. Начелно може да се формулира следнава прозодиска рестрикција:

⇒ **Кај формациите од типот $(N+V_{(глаголска\ база)})_N$ првиот КЧ е двосилабичен (вклучувајќи ја фугата), а вториот задолжително моносилабичен.**

Карактеристично за вторите членови на дискутиранивие конструкции е тоа што завршуваат на консонант. Можеби и тоа е уште еден услов за формирање на овој вид СИ. Во корпусот не најдовме на втори членови одглаголски именки што завршуваат на *-а*, како на пр.: *мрза, мера, брана, вера*. Оваа рестрикција ја потврдуваат и егзоцентрични формации од типот *џолобрад, долџокос, модроок*,

кои можат да се употребат бикатегоријално (именка и придавка). Од прозодиски причини кај овие формации вториот член е редуциран за последната фонема (*џолобрад(a)*, *долџокос(a)*, *модроок(o)*), така што бисилабичниот состав се редуцира на моносилабичен. Редундантна е редукцијата кај оние формации чијшто втор член е секако моносилабичен: *џнилозаб*, *злајшоврв*, *кривонос*.

Кај СИ со глаголски дел како втор КЧ разликуваме повеќе зборообразувачки модели:

[N+-o -V_(глаголска база)]N

џроздобер, *џромобран*, *сџрујомер*, *земјоџрес*, *лисџоџад*,
лисџокаџ, *мрџоџад*, *крволок*, *оџномей*, *каменолом*,
сончоџлед;

[Pron.+o-+ V_(глаголска база)]N

самоук, *самовар*, *сеџџоџад*;

[A+-o-+ V_(глаголска база)]N

доброџвор, *живодер*, *брзоод*, *блаџослов*, *џравоџис*, *брзоџис*,
красноџис, *џрвокаџ*, *едносед*, *двосед*, *џросед*, *двојек*;

За чисти СИ ги сметаме оние конструкции чијшто втор член е самостоен:

риболов, *водовод*, *водоодвод*, *џасовод*, *дрворез*, *водокрџџ*
(празник).

3.2. Комплексност на македонските СИ

3.2.1. Двочлен состав

Минималниот број самостојни членови, кои задолжително мораат да се конкатенираат за да се создаде СИ, е истовремено максимална сложена формација на прототипот на македонската СИ. Како емпириска тенденција може да се формулира:

⇒ Македонскиот зборообразувачки систем располага со максимално двочлени детерминативни чисти СИ.

Во негативна смисла, ова тентативно правило може да се преформулира во тоа дека: формации со повеќе од два члена би биле обележани и би ја нарушиле постоечката морфолошка конфигу-

рација. Причината за релативно кусите зборообразувачки формации во македонскиот јазик ќе треба, по сè изгледа, да се бара во акцентскиот систем на македонскиот јазик. Сведувањето на детерминативните (зборо)образувања под третосложниот единствен акцент постулира што покуси формации. Во спротивно, би требало кај подолги детерминативни конструкции да се допушти втор акцент, кој би го делимитирал вториот од првиот КЧ, всушност да се прифати главен и спореден акцент (во врска со акцентот в. 3.5).

Што се однесува до интерната морфолошка форма на членовите на чистата СИ, таа не е покомлексна од дериват, т.е. од лексичка единица + афикс. СЗ не може да биде инкорпориран како конституент во СИ. Во македонскиот јазик сè уште не се застапени три и повеќечлени формации со сложен КЧ, како на пр., *(*zaj-di*₁*sonce*₂)*амбиен*₃ (на герм. (*Sonnen*₁*untergang*₂)(*s*)*stimmung*₃), иако ваквите конструкции би биле потполно разбирливи за перципиентот.⁸⁴ Надоградба од ваков вид структурни иновации може да се очекува со оглед на силното влијание на западноевропските јазици од германско јазично семејство, пред сè, англискиот и германскиот, врз македонскиот зборообразувачки систем.

Во контекстот на рестриктивната двочлена структурна конфигурација на македонските СИ, несоодветна е дефиницијата на СИ од страна на К. Конески, кој ги идентификува како формации „од два (ретко од повеќе) полнозначни збора“ (Конески 1995, 75), не осврнувајќи се понатаму во поглавјето „Образување на сложените именки“ (75-83), во рамките на својот учебник по зборообразување, на ниедна формација со повеќе од два полнозначни збора (члена). Всушност, кај ниеден македонски автор не се наведуваат регуларни мотивирани тричлени СИ.

Од двочлениот прототип на СИ во македонскиот јазик отстапуваат „реченичните споенки“ (термин според Кубеш 1992, 129; на герм. *Zusammenrückungen*), кои не ги сметаме за вистински СЗ (сп. Бл. Конески 1982, 292). Само кај овие идиоматизирани формации потенцијално се надминува бројот од два члена. Конкатенирани се максимално до три члена: сп. *неранимајко, недајбоџ, ѓосиодибраничувај*. Третиот член го сочинуваат лексички елементи од синтаксички карактер (негација, флексија, глаголски зборформи, најчесто императив). Реченичните споенки се застапени со релативно мала, но не и незначителна, фреквенција во македонскиот лексикон и претставуваат специфично-колорирани лексички творби од подзаборавениот стратум на архаичната лексика на народниот македонски јазик. Овој тип СИ не е веќе активен во македонскиот јазик. Но, е мошне атрактивен кога се возобновува во делата на нашите стројни писатели. Лексичките креации на пр., на Владо Малес-

ки: *даескраја* (‘ѓавол’) и на Гане Тодоровски *џолниџразнивода*, *доџробамома* (↑Кубеш 1992, 130) претставуваат своевидни „јазични воскресенија“. Ваквите конструкции се предодредени за морфолошко-семантички отстапки (ист е случајот со лексикализирани формации со двоен императив: *молчиџолчи*, *лајниџолџни* и др.).

Структурата на македонските синтетички СИ во принцип се раководи според универзалните стандарди за овој вид конструкции. Се работи за првостепена комбинација од две лексички единици (за зборообразувачките модели в. погоре), која се деривира второстепено со номинален суфикс (-ач, -ец, -ник и др.). Карактеристично за лексичките членови вклучени во составот на македонските синтетички СИ е нивното сврзување со помош на фуга. Потенцијални фуѓи кај синтетичките СИ се: *о*-фугата, која како аломорфа може да се појави и како *-у-*, и фугата *-е-*. Употребата на *-о-* или *-е-* фугата е фонолошки обусловена. Помалку фреквентната *-е-* фуга се појавува по некогашни меки согласки: *очевидец*, *венценосец*. Фугата *-у-* е настаната како резултат на лабијализација од поранешното *-о-* и е застапена кај членот *мноџу-*: *мноџуженец*, *мноџуаџолник*.

3.2.2. Графичка демаркација на КЧ

Како што веќе истакнавме, во македонскиот систем на зборообразување се застапени само двочлени СИ⁸⁵, чии КЧ по правило се разграничени со **фуга**. Таа е во функција на демаркатор. Оправдувањето фугата да се третира како демаркатор е поткрепено со фактот што нема СИ што истовремено има цртичка и фуга:

новоџрадба, *аерозаџадување*, *џрадоначалник*, *брајџоубиец*,
џолувреме, *џолумерка*, *џолумрак*, *џолуостџров*, *џолусвесџ*,
џолуџемнина,
очевидец, *венценосец*;

Онаму каде што нема фуга демаркациската функција потенцијално ја презема **цртичка**.⁸⁶

Со **цртичка** се демаркираат КЧ на веќе етаблирани и лексикализирани (лексиконски) детерминативни СИ од хибриден, односно меѓународен карактер. Станува збор за термини-заемки/калки од областа на политиката, правото, економијата и др. со ‘десна глава’, односно со именски главен елемент што е лоциран од десната страна на сложениот состав (= втор КЧ). Првиот КЧ е во улога на модификатор. Повеќето од долуприведените примери се опфатени

во Правописот на македонскиот литературен јазик (1986, 47/48), односно во РМЈ:

амиер-секунда, ваӣ-секунда; балей̄-мајстӣор, ѿанџ-мајстӣор; брӯйо-ѿриход, брӯйо-ѿежина; визий̄-карѿа; џас-маска, џас-џенера̄ѿор; џенера̄л-мајор, џенера̄л-ѿолковник; џрам-а̄ѿом, џрам-молекул, џрам-еквивалент̄и; жиро-смей̄ка, жиро-конѿо; заменик-дирек̄ѿор, заменик-минис̄ѿер, заменик-ѿреј̄седа-ѿел; лиф̄ѿи-бој; мјузик-хол; не̄ѿо-ѿежина; омнибус-филм; ѿаус-ѿаир; ѿер̄ѿеј̄ѿуум-мобиле; ѿило̄ѿи-емисија, ѿило̄ѿи-о̄ѿи-ѿѿина, ѿило̄ѿи-ѿроџрама (Алексока-Чкатроска 2010, 198); ѿрес-биро, ѿрес-конференција, ѿрес-сервис; ран̄џ-лис̄ѿа; сал-до-конѿо; сода-вода; соло-акција, соло-ѿејач; с̄ѿомен-дом, с̄ѿомен-ѿарк, с̄ѿомен-ѿлоча; ѿам̄ѿон-зона; фикс-идеја, фил-ѿер-хар̄ѿија; џез-оркест̄ар, џез-музика, шлей-служба.

Од принципот на десната глава отстапуваат лексиконските формации со лева глава: *наѿр̄ѿи-амандман, наѿр̄ѿи-закон, наѿр̄ѿи-ѿредлоџ; ѿредлоџ-амандман, ѿредлоџ-закон, ѿредлоџ-резолуција.*

Во согласност на Правописот на македонскиот литературен јазик (1986, 47) со цртичка се поврзуваат и десноглави детерминативни СИ-заемки од турско потекло:

бӣѿи-ѿазар, дроб-сарма, дус-ѿабан, леблеби-шекер, локум-шекер, небей̄-шекер, раки-сајун, ѿаан-алва, ѿурли-ѿава, ѿор-сокак, чај-шекер, чардак-боја, чајма-веџи, шам-кајсија

Со цртичка се демаркираат и КЧ на ad hoc создадени (текстуални) детерминативни N+N-формации, коишто се моделирани по аналогија на СО на СИ во англискиот, односно во германскиот јазик. Карактеристично за овие формации е најмалку еден туѓ член:

„Тој предлог Црвенковски го одбил, бидејќи според него, одржувањето на изборите во текот на летните месеци претставувало ‘трик-решение’.“ [во наводници од С.С.]

(Дневник 28.02.2002, 3)

џеј-брак(ови) (хомосексуални бракови; УВ 2.2.2010, 24.7.2010), џеј-двојка (УВ 20.9.2008), џеј-ѿарада (УВ 29.7.2009), џеј-ѿоѿулација (УВ 24.2.2010), џеј-сајѿи (УВ 16.10.2006), домино-

сѝраѝеѝија (МС бр. 381, 12.10.2001, 7), *зоља-демократиѝија* (Дневник 8.4.2002, 7), *инѝернейѝ-сајѝ* (УВ 19.2.2010), *ѝелеком-комѝаниѝ* (СТАРТ 5.10.2001, 34), *кино-ѝремиера* (Вест 28.3.2002, 10), *ѝенал-лоѝариѝа* (ракетет Пелистер против Фредериксберг, Вест 1.04.2002, 27), *ѝоѝ-лиѝиѝа* (Вест 24/25.7.2010, 32), *ѝоѝ-умейѝник* (Вест 1.11.2001, 17), *ѝоѝ-хиѝиѝ* (Вест 1.11.2001, 15), *рок-леѝенда* (Вест 28.03.2002, 17), *соул-сензациѝа* (Вест 1.3.2002, 16/17), *секс-ѝруѝа* (УВ 16.10.2006), *сѝа-ден* (по аналогиѝа на *Илинден*, *Сѝасовден*), *сѝа-ценѝар* („А за време на некој многу важен натпревар, можам да закажам и третман во спа-центар. Сауна, масажа со топли камења, релакс сѝ по ред ...“; У&З бр. 27, август 2010, 58), *ѝесѝ-иѝѝра* (НАШ СВЕТ 6.3.2002), *фолк-свезда* (Вест 24/25.7.2010, 19), *фолк-ѝеѝачка* (Вест 28.3.2002, 4/5), *фолк-аѝиракциѝа* (Вест 1.4.2002, 15), *шенѝен-виза* (УВ 16.5.2009);

со акроним како прв КЧ: *ВИП-соба* (УВ 16.10.2008), *ДНК-код* (У&З бр. 26, јули 2010, 4), *ДНК-ѝесѝиѝ* (УВ 26.7.2010), *НАТО-бомбардирања*, *НАТО-војници*, *НАТО-сојузници*, (Вест 28.03.2002, 7), *НВО-секѝор* (УВ 19.10.2009), *СМС-ѝорака* (УВ 1.4.2010); *ТВ-камера* (УВ 16.10.2006), *УВ-зраци*, *УВ-комѝлекс*, *УВ-филѝер*, *УВ-формула*, *ХИВ-инфекциѝа* (УВ 16.10.2006), *ХИВ-ѝроверка* (УВ 16.10.2006), *ХИВ-ѝесѝиѝирање* (УВ 11.3.2010).

Од македонските текстуални СИ со црточка треба да се издвои подгрупа СИ, односно заемки/калки коишто во изворниот јазик не претставуваат текстуален состав, ами лексиконски збор. За такви СИ ги сметаме на пр.:

ѝери-домаѝи(u) (англ. *cherry tomatoe(s)*, герм. *Cherrytomate(n)*; ТЕА бр. 494, 10.3.2010), *ѝесѝиѝ-возач* (англ. *test driver* по аналогиѝа на *test case*, *test match*, *test paper*, *test pilot*; (УВ 12.8.2009), *сѝѝрес-ѝесѝиѝ* (англ. *stress test*; (Вест 24/25.7.2010, 11), *шок-бомба* (англ. *shock bombe* по аналогиѝа на *shock therapy / treatment*, *shock wave*; Дневник 8.4.2002, 7) и др.

Интересно е кај овие образувања што во изворниот јазик, поаѓаме од тоа дека овој вид СИ навлегол во македонскиот јазик преку истовидни СИ во англискиот јазик, не се пишуваат со демаркацискиот знак „црточка“. Во македонскиот јазик црточката станува неопходна заради прозодиската и значенската демаркациѝа на вклу-

чените лексички компоненти. Неприфатлива е, за македонскиот јазик. слеаната варијанта на пишување, како во германскиот: *Cherrytomate, Testfahrer*⁸⁷, *Stresstest, Schockbombe*. Алтернативно би можело да се прифати кај СИ од овој состав и англиската варијанта на разделно пишување: **иери домаӣ* - по аналогија на голем број веќе прифатени СИ во македонските печатени медиуми (на пр., *бајџас оџерација, веб сѝраница, клима уред, феѝа сирење* и др.). За која графија ќе се определи авторот, односно преведувачот на текстот најчесто зависни од индивидуални фактори. бидејќи сè уште не е регулиран правописот на лексиката што го збогатува македонскиот речник од деведесеттите години (на минатиот век) наваму, односно не се почитуваат доследно правописните правила за слеано и разделно пишување на СИ (Правопис 1986, 44-48). Оттаму констатираме голема шареноликост и недоследност во македонските објавени текстови во однос на правописот на СИ што не се лексикографски опфатени, а нив ги има сè повеќе. Според принципот на аналогијата би требало неологизмите да го почитуваат правописот на веќе постојниот лексички состав на еден јазик. Дека тоа не е така, покажува следниов пример: СИ *сахер ѝорѝа* (ХиВ бр. 10, 2005), веројатно под влијание на англискиот пандан *Sacher cake/torte*, во специјализирано списание за храна и вино се пишува разделено, при што се занемаруваат веќе лексикализирани СИ од истиот ЗО, како на пр., *дизел-џориво, дизел-моѝор*, коишто се пишуваат со цртичка (Конески К. 1999, 78). Кулминација на правописната анархија се забележува во публицистички текстови, каде што се случува во ист текст да се користи идентичен ЗО со различен правопис (на пр., *ѝорно-филм / ѝорно филм* (УВ 9.7.2010); *ѝорноакѝерка / ѝорно акѝерка* (во иста реченица, УВ 14.10.2009).

Со цртичка се демаркираат КЧ на СИ кои се со прогресивен редослед на составните компоненти, т.е. именката-центар (поим според Минова-Гуркова 1994, 106) е лоцирана од левата страна на сложениот состав. Мал дел од овој тип СИ е лексикализиран, повеќето служат за еднократна употреба во одредени текстови. Левоглавите СИ во македонскиот јазик се потенцијални калкирани ЗО со десна глава во англискиот, односно во германскиот јазик.

лексиконски СИ: *земја-членка* (герм. *Mitgliedland*, англ. *member state*), *земја-кандидаӣ* (герм. *Kandidatenland*); *земја-маѝица* (герм. *Mutterland*; УВ 15.12.2009), *држава-членка* (герм. *Mitgliedstaat*; УВ 15.12.2009), *Македонец-муслиман*; *минисѝер-ѝреѝседаѝел*; **турски заемки** со лично име и постпозитивен модификатор во вид на именка што означува раководна општествена функција/титула во Османската

империја, оца, аџа, беџ, џаша и сл.: *Насрадин-оца, Смаил-аџа, Арслан-беџ, Осман-беџ, Омер-џаша, Џинџиз-хан* (повеќето примери ↑Правопис 1986, 47) и др.

текстуални СИ: *библиоџека-меџијаџека, жена-алкохоличар, маж-алкохоличар* (Вест 28.03.2002, 18), *зайвореник-хомосексуалец* (Вест 1.11.2001, 13), *колеџа-линџвисџи, кралица-џаун* (ИА 1999, 26), *куфер-ковчеџе* (ВА 2002, 5), *лек-аналџеџишк, линџвисџи-џеоретџичар* (Тополињска 2001, 13), *лубеница-џирамида, лубеница-безбол џоџче* (Клуб 360, бр. 73, 11), *џрофесионалец-џејач* (Вест 28.03.2002, 16), и др.

Со цртичка во македонскиот јазик се бележи исто така и незначителен дел лексиконски координативни СИ: *џинџ-џонџ, фифџи-фифџи*. Амбивалетни текстуални (координативни/детерминативни) формации исто така се поврзуваат со цртичка: *аванџурисџи-истџражувач* (Клуб 360, бр. 73, 10), *филозоф-новинар, минисџер-џоеш* и др.

Третиот начин на демаркација на КЧ во поново време се врши со **интерна мајскула** кај вториот КЧ на СИ. Овој демаркациски вид се преферира во жанрови со иновативен дух – на пр., во рекламни текстови, во поезијата и др. „Желбата за издвојување токму од просечното се преточува во јазични творби, кои се забележителни и естетски се дистанцираат од вообичаеното. Нивната маркантност е посакана и интендирана“ (Симоска 1999, 105). Оваа впечатлива ортографија е атипична за лексиконски СИ:

ЕуроКомџуџер Сисџемс А.Д. (Дневник 23.5.2000, 12), *МобиМак* (сопствена реклама на „Македонски телекомуникации“), *џолуЕвроџа, џолуМрак, џолуСон, џолуМир, џолуСелани, џолуГраџани* (ЗА 1998, 42/43), *БороГраџика* (печатница во Скопје).

Поради својата експресивност, горенаведените лексички креации се појавуваат и дополнително во **наводници**: „*МобиМак*“.

Како демаркациски вид, кој најмногу отстапува од правописните правила за СИ, би ги посочиле т.н. „дисконтинуирани“⁸⁸, односно во англиската литература наречени „отворени СИ“ (open compound) за кои е карактеристично КЧ да се пишуваат разделено, односно со **спациум**. „И покрај тоа што овие конструкции не се пишуваат слеано ги третираме како ... [СИ], бидејќи недостасува флексијата кај првиот член, која е неопходна во соодветни синтак-

сички групи...“ (Симоска 1999, 104). Дисконтинуираните, односно отворените македонски СИ се, со ретки исклучоци (*клима уред* vs. *air-conditioning*), калки формирани врз основа на слични, односно идентични лексички структури во англискиот јазик. Отворената СИ се перпетуира, пред сè, кај текстуални формации чии прв КЧ е од туѓо потекло:

веб сѝраница (Вест 24/25.7.2010, 7),⁸⁹ *монѝоринѝ служба* (Вест 24/25.7.2010, 11), *крем суѝа* (англ. *cream soup*, герм. *Crèmesuppe*), *клима уред* (англ. *air-conditioning*, герм. *Klimaanlage*; Вечер 17.05.2000, 32; недоследен правопис: *клима-уред*, УВ 18.8.2009), *ѝо-ѝо врска* (У&З бр. 27, август 2010, 74), *Фаре ѝроѝрама* (англ. *Phare programme*), *секс ѝелефон* (англ. *sex telephone*), *хорор филм* (Вест 24/25.7.2010, 19), *сендвич ѝорѝа* (ХиВ бр. 53, 2008); *мока ѝорѝа* (наместо: торта со мока; герм. *Mokkatorte*; ХиВ бр. 47, 2008), *сахер ѝорѝа* (< Франц Сахер (Franz Sacher; наспрема лексиконските СИ *дизел-ѝориво*, *дизел-моѝор* коишто се пишуваат со црточка (Конески К. 1999, 78); англ. *Sacher cake / torte*, герм. *Sachertorte*; ХиВ бр. 10, 2005); *ѝриз алва* (наместо: ,алва од грѝз’; ХиВ бр. 44, 2008), *ванила ѝорѝиѝици* (герм. *Vanilletörtchen* vs. ,тортиѝи од ориз’, а не **ориз ѝорѝиѝици*; ХиВ бр. 3, 2004;), *урма коѝки* (наместо: ,коѝки од урма’; герм. *Dattelecken*; (ХиВ бр. 10, 2005) vs. ,коѝки од кокос’ (ХиВ бр. 6, 2004)), *нуѝаѝ коѝки* (герм. *Nougatecken*), *банана коѝки* (герм. *Bananenecken/Bananen-Ecken*), *ѝорѝокал коѝки* (герм. *Orangenecken/ Orangen-Ecken*, ХиВ бр. 3, 2004), *мока коѝки* (герм. *Mokkaecken*, ХиВ бр. 6, 2004), *лисѝ коѝки* (герм. *Blätterteigecken*; ХиВ бр. 16, 2005), *манѝо крем* (герм. *Mangocrete*), *желе колачи* (герм. *Geleeplätzchen/Gelee-Plätzchen*, ХиВ бр. 4, 2004), *желе бонбони* (ТЕА бр. 16, 22.7.2010, 7), *ѝиѝа леѝче* (герм. *Pizzabrot*); (унгарска) *ѝулаш чорба* (герм. *Gulaschsuppe*), *комѝир ѝулаш* (наместо: гулаш со/од компир; герм. *Kartoffelgulasch*), *ѝруфел бомба* (герм. *Trüffelbombe*; ХиВ бр. 5, 2004), *ѝиѝиѝаки ѝечурки* (У&З бр. 27, август 2010, 54), *феѝа сирење* (Клуб 360, бр. 73, 11).

Интересно би било во засебно истражување да се испитаат контекстуалните и текстуалните услови (во најширока смисла) под кои се поттикнуваат и активираат отворените СИ наспрема паралелните синтаксички структури, односно поврзувањето на КЧ со црточка. Она што можевме во рамките на нашите анализи да го забележиме е следново: Отворената СИ се претпочита во жанрови,

односно типови текстови каде што превладува меѓународниот уметнички јазичен код: кулинарството, музиката, спортот, модата и др. Туѓи номинални лексички единици во функција на модификатор го засилуваат процесот на универбизацијата од отворен карактер, особено кога во македонскиот недостасуваат соодветни релативни придавки или пак нивната употреба е невообичаена, односно блокирана (на пр., *банана ѿорџа* < **бананина ѿорџа*). Синтетички и аналитички структури за идентични семантички обрасци се конкурираат едни на други и се користат паралелно во актуелната развојна фаза на македонскиот јазик (на пр., *банана ѿорџа* vs. ,торта од/со бананини'). За илустрација ќе посочиме примери од кулинарството (поточно: слаткарството) со главна компонента 'торта'. На аналитички структури за конвенционализирани концепти како што се 'торта од/со ореви/боровинки/јагоди' итн., по аналогија 'торта од шунка' (наместо **шунка ѿорџа*, *'шункова торта'; ХиВ бр. 10, 2005) им се противставуваат синтетички конструкции, како на пр., *ананас ѿорџа* (наместо 'торта од ананас'; ХиВ бр. 3, 2004), *банана ѿорџа*, *ванила ѿорџа* (ХиВ бр. 6, 2004), *лешиник ѿорџа* (ХиВ бр. 1, 2004), *ѿудинџ ѿорџа* (ХиВ бр. 2, 2004), *мока ѿорџа* (ХиВ бр. 47, 2008) *ѿимеј ѿорџа* (ХиВ бр. 3, 2005), *ѿруфел ѿорџа* (герм. *Trüffeltorte*; ХиВ бр. 16, 2005), *најлон ѿорџа*, *сахер ѿорџа*, *шарлоџа ѿорџа* (ХиВ бр. 10, 2005), *шварѿвалд ѿорџа*, *њујорк ѿорџа* (ХиВ бр. 3, 2004), *калиоѿи ѿорџа*, *реформ ѿорџа* (ХиВ бр. 5, 2004), *емилија ѿорџа* (ХиВ бр. 6, 2004), *швалер ѿорџа* (ХиВ бр. 4, 2004), *сендвич ѿорџа* (ХиВ бр. 53, 2008), *зебра ѿорџа*, *криѿ ѿорџа* (ХиВ бр. 1, 2004), *мозаик ѿорџа* (ХиВ бр. 16, 2005) и др.

3.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на македонските СИ

3.3.1. N+N

Чисти СИ од типот N+N (детерминативни и координативни) во македонскиот јазик се формираат со помош на два зборообразувачки процеса:

- сложување на две лексички единици без фуга

- со регресивна секвенција (десноглави): *ѿрасчорба*, *ѿкембе-чорба*, *ѿлинчорба*, *ѿвиножиѿо*, *ѿрозјебрање*, *ѿѿун-брање*, *ѿкилими-ѿресење*, *ѿволна-ѿејкање*, *ѿѿченка*

луѓење,⁹⁰ кикир-џејле, олноќ, вишина-усни (ГТ), џирк-решение, фолк-џејачка;

- со прогресивна секвенција (левоглави): училишџе-учесник, лек-аналџејшк, џрофесор-силувач, вујко-владика, жена-борец;

- сложување на две лексички единици со фуга

џароброд⁹¹, вероисџовед, сџихоџворба, коњокрадец, џоро-цветеј, водовод, бакрорез, боџочовек, џолубрајџ, џолуосџров, венценосец, очевидец.

Чисти N+N-формации се појавуваат во следниве **структурни комбинации**:

Детерминативни N+N

- а) симплекс_N+симплекс_N (виноџиџо, џрасчорба)
- б) симплекс_N+o+ дериват_N
 - симплекс_N+o+ деноминален nomen agentis_N (земјосојсџвеник, џрадоначалник)
 - симплекс_N+o+ одглаголски nomen agentis_N (заболекар, џравобранишџел, коњокрадец, чудоџворец, џуџуноберач, брајџубиец, сенокосачка)
 - симплекс_N+o+ одглаголски nomen actionis_N (дрворед, риболов, сџихозбирка, сџихоџворба, бејџономешалка)
 - симплекс_N+o+ врзан одглаголски nomen actionis_N (каменолом, мршојад, водовод)

Координативни N+N

- а) симплекс_N+o+симплекс_N (боџочовек, јуџозајад)
- б) редуциран дериват_N+o+дериват_N (Авсџироунџарец) (Оваа формација дозволува и интерпретација A+N, каде што првиот член се идентификува како редуцирана придавка.)

3.3.1.1. Детерминативни N+N

Детерминативната лексикализирана формација N+N во најголем број случаи е резултат на сложување со фуга:

џароброд, џрадоначалник, брајџубиец, џолуосџров, заболекар, дрворед, риболов, сџелеонуркач (Вест 24/25.7.2010, 3), сџихозбирка и др.;

Многу поретки се лексикализирани N+N-формации од македонско потекло без фуга⁹²:

виножитио, косиенџиква, тиква стамболка, која, кога ќе се испече, се рони како печен костен' (Видоески 1951, 131), *грозјebraње, волна-чејкање, кикир-пешле* и др.

Дури може да се каже дека тие претставуваат исклучок. Поголемиот дел СИ од составот N+N без фуга претставуваат меѓународна професионално-терминолошка лексика, заемки или калки, односно хибридни конструкции од лексиконски или од текстуален вид. Без да навлегуваме во детаљна анализа за генезата на долунаведените СИ, бидејќи тоа не е предмет на нашето основно разгледување, ќе ја понудиме следнава класификација, која не е од апсолутен карактер, имајќи предвид дека голем дел од наведените примери потенцијално може да премине во друга одредница.

➤ **СИ-интернационализми:**

концерџмајстиор, џонмајстиор, авџоиндустрија, авџомеханичар, визитџкарџа, радиосџудио, радиомисија, радиоаџарџи (радио-аџарџи; ВН 1989, 34), радиус-векџор, џоџмузика, мейџа-гџовор, мейџа-јазик, мейџа-сџрукџура, мейџа-модел (ВА 1996, 19/20/38), видеоџродуџија, видеодоџофон (УВ, 13.03.2002, 20), монитџоринџ-мисија, монитџоринџ-камера (УВ 13.03.2002, 20), џез-фанк (Антена 12.4.2001, 33), џолџозиџија (УВ 3.8.2010, 19), ДНК-код ((У&З бр. 26, јули 2010, 4), ДНК-џесџи (УВ 26.7.2010), УВ-комџлекс, УВ-филџтер, УВ-формула (У&З бр. 27, август 2010, 15), ХИВ-џесџи, ХИВ-џесџирање (УВ 11.3.2010) и др.;

➤ **СИ-заемки од турско потекло⁹³:**

алџанмомче 'златно момче', *биџи-џазар, леблебишекер* (РМЈ *леблеби-шекер*) 'шекер (бонбони) подготвени со леблебија', *локум-шекер* 'шекер што е сечен како локум' (РМЈ: превод С.С.), *небеш-шекер* 'вид рафиниран шекер во крупни кристали' (РМЈ: превод СС), *џекмезџазар / џекмез џазар* 'пазар за слатки, пекмези (во Битола)', *аџиџазар* 'коњски пазар, пазар на кој се продаваат коњи (Јашар-Настева 2001, 236) (во Битола)', *раки-саџун* 'тоалетен сапун внесуван порано од некои земји на Исток' (РМЈ), *џаан-алџа*, алџа што се подготвува во сад тур. *џахин*', *џурли-џава, џуџункесе, нанешекер* 'шекер од нане' (Јашар-Настева 2001, 236), *кор-сокак* (сп.

калка *Слейоџаџче*, топоним од село Кукуречани, Битолско), *чајшекер* / *чај-шекер* 'шекер во коцки' (PMJ: превод СС), *чардак-боја* 'вид жолта боја за под од штици' (PMJ: превод С.С.), *чајма-веџи* 'веџи составени над носот' (PMJ: превод С.С.), *шамкајсија*, *шекерџаре* 'тркалезен колач во вид на пара', и др.;

Влијанието на турскиот јазик врз македонскиот⁹⁴, како последица на повеќе вековното турско ропство на Балканот, според наше мислење, не смее да се потценува од повеќе аспекти. Карактеристични ЗО во турскиот јазик, како што се отворените формации од типот N+N со кои, меѓу другото, се изразува СО 'материјал и предмет изработен од тој материјал', како на пр., "таш ев 'камена куќа' < таш 'камен' + ев 'куќа' (букв. камен куќа), 'altın saat' 'златен часовник' < altın 'злато' + saat 'саат, часовник' (букв. злато саат)" (Јашар-Настева 2001, 236), покажуваат еклатантни паралели со слични, ако не и идентични појави во зборообразувачкиот систем на германскиот (*Steinhaus, Golduhr*) и на англискиот јазик (*stone house, gold watch*), јазици кои ние лично ги сметаме за современи „идоли“ на македонскиот јазик. Сличностите меѓу англиските и турските СИ во однос на правописната регулатива се дури и поголеми во споредба со германските. Инволвираните именки во сложените споеви се пишуваат, во овие два јазика, начелно разделено, додека во германскиот се претпочита слеаното пишување. Јашар-Настева во својата легендарна дисертација за *Турскиите лексички елементи во македонскиот јазик* од 1962 година, која е преиздадена во 2001 година од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“⁹⁵, смета дека „бројот на ваквите споеви од јукстапозиција на две именки од турско потекло не бил толку голем [...] за да може да предизвика аналогна употреба во македонскиот јазик“ (Јашар-Настева 2001, 236). Секако дека оваа констатација соодветствува на временските дадености во кои се бележи генезата на дисертацијата на Јашар-Настева. Треба да се има на ум дека таа настанала во период кога македонскиот стандарден јазик, односно речник се обидува да се еманципира од турскиот,⁹⁶ повлекувајќи јасна меѓа на негово (не)прифаќање во административно-формалниот стил, каде што турскиот елемент речиси целосно се отфрла, и уметничко-дискурсивниот, кој е пак ден-денес под латентно влијание на турскиот (сп. на пр., архитектура на дискурсот: хипокористици, деминутиви, редупликации; говорни акти: форми на обраќање, поздравување, изразување благодарност, комплимент, болка итн.). Со оглед на постојаниот пораст на македонски калки по теркот на англиски отворени СИ, врз веќе

со регресивна секвенција (←десноглави): *бјуџи-камуфлажа* (У&З бр. 26, јули 2010, 4), *џрајџис ѓакеџи*¹⁰⁰ (герм. *Gratispaket*; рекламен материјал OPEL CORSA), *деџе-свезда* (герм. *Kinderstar*; Македонско радио, Скопје 16.7.2010), *еврофесџи* (Вест 1.11.2001, 15), *индиџо-џинс* (У&З бр. 26, јули 2010, 40), *кино-џремиера* (Вест 28.03.2002, 10), *лајв-албум* (Антена 12.4.2002, 8); *Лајџино-Сузана*¹⁰¹ (Вест -Живот- 01.04.2002, 15), *лед-ајарајџи* ‘апарат што “ги редуџира црвенилото и отоџите”’ (У&З бр. 26, јули 2010, 37), *мејџал-бенд* (Антена 12.4.2002, 8), *џенал-лојџарија* (ракетет Пелистер против Фредериксберг, Вест 1.04.2002, 27), *џодарок-џобедџа* (незаслужена победџа на Вебер во шампионатот на Формула 1 во Големата награда на Унџарија на 1.8.2010; УВ 3.8.2010, 19); *рок-бенд* (Антена 12.4.2002, 9), *рок-леџенда* (Вест 28.03.2002, 17), *рок-уџилиџиџе* (У&З бр. 27, август 2010, 101), *рок-фесџи* (Антена 12.4.2002, 9), *роџенрол-мачор* (Антена 12.4.2002, 8), *сениџиџе-џрад* (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *синџир-ресџораниџиџе* „Мекдоналдс“ (Вест 01.04.2002, 12), *џурбо-дизел* (рекламен материјал OPEL CORSA), *фирми-знаџи* ‘знак на фирма, во вид на табличка’ (ВА 1996, 7) и др.;

➤ СИ-хибриди

со интернаџионални лексџчки единиџи:

аерозџаџдување, *амџер-џас*, *киловџи-џас*, *џама-зраџи*, *делџа-зраџи*, *шлеј-служба*, *џала-вечера*, *џала-џрејџиџава*, *камен-џумур* (Бл. Конески 1982, 146), *киноџрејџиџава*, *киноџосе-џиџиџел* (Вест 28.03.2002, 11), *џемџера-бои*, *бруџо-џриход*, *нејџо-џеџина*, *џиро-смејџа*, *соло-џеџаџ*, *фолк-џеџаџка* (Вест -Живот- 28.03.2002, 4/5), *соло-акџија*, *џесџи-иџра* (НАШ СВЕТ 6.03.2002), *џесџи-возаџ*, *џесџи-возеџе*, *консалџиџинџ-фирма*, *инфо-џенџар* (Вечер 17.05.2000, 16); *џунами бранови* (‘џунами бранови во Чиле’ - МТВ, вести - утринска програма 1.3.2010; < *tsunami waves* (анџл.), *Tsunamiwellen* (герм.)), *џај-џек уџравуваџ* (рекламен материјал OPEL CORSA), *мејџај-џодлоџа* (У&З бр. 26, јули 2010, 22), *џивофесџи* / *џиво фесџи* (традиџионален фесџивал на пивото и скарата во Прилеп, по аналоџија на герм. *Oktoberfest* во Минхен), *џиџи-серџија* (У&З бр. 26, јули 2010, 37), *џрираџник-џеде* (У&З бр. 26, јули 2010, 16), *џексас-фусџиџан*, *џлам-сџиџил* (У&З бр. 26, јули 2010, 44), *џиџси-сџиџил* (У&З бр. 26, јули 2010, 49), *џојџинџ-лисџа* (У&З бр. 26, јули 2010, 127), *џџ-џоџља* (УВ Маџазин бр. 518, 5..2010, 5) и др.;

со турски лексички единици:

йрасчорба, чкембе-чорба, клинчорба, дроб-сарма, шавче-зравче.

Како морфолошка тенденција за првиот КЧ на лексиконските формации од овој состав може да се наведе релативно кусата, двосложна, а понекогаш дури и едносложна лексема (*йрасчорба, виножишо, дрворед, риболов, кинојрејсйава*). Вториот член е најчесто изведена одглаголска именка *заболекар, кинојрејсйава, коњокрадец, йушуноберач, брајшоубиец*. Фонолошко-морфолошката структура на лексикализираните СИ се одликува со релативно едноставни и куси лексички состави. Покомплексни формации од деривати не се застапени во членовите на лексикализираните македонските СИ. Овој фактор го изнесуваме во компарација со т.н. експликативни СИ, за кои ќе стане збор подоцна, кај кои комплексноста на КЧ не е од рестриктивен карактер (*библиотека-медијатека, йпрофесор-силувач*). Исто така и нелексикализираните СИ од отворен карактер (*йиво фесй*), како и оние со цртичка (*шојинглишја*) не подлежат на морфолошки рестрикции.

Сите во оваа глава приведени СИ се показатели за динамичниот карактер на лексиконот на еден јазик (сп. Симоска 2003), односно на еволуцијата на внатрешната организација на зброобразувачкиот систем чии импулси „доаѓаат однадвор, од социјаните, културните и економските услови на соодветната јазична средина“ (Тополињска 2008, 14).

3.3.1.1.1 N+N со зброинтерна флексија

Карактеристично за составот N+N во македонскиот јазик е потенцијалната зброинтерна флексија. Станува збор за морфолошко-граматички промени што се манифестираат меѓу првиот и вториот КЧ. Маркерите за определеност (членски наставни), како и за множинска форма кај овој тип СИ се додаваат врз првиот член. Со оглед на тоа што македонскиот јазик не познава падежен систем, не доаѓаат предвид падежни маркери. Исклучена е исто така и можноста за интерполација на фуга. Формата на членската морфема е детерминирана од родот на првиот составен дел од комплексниот состав, сп. *здравойоживо* < *здрaво* (среден род; супстантивизирана придавка). Пример со интерна употреба на членот кај СЗ од македонската литература ни нуди С. Попов:

„...ја извади йорбайја со здравойоживо“ (С. Попов)

Оваа СИ може правилно да се членува и на крајот од зборот - *здравоживоѿо*. Се наметнува прашањето за селективните рестрикции на формите *здравоѿоживо* и *здравоживоѿо*. Кога се користи едната, а кога другата форма? Дециден одговор на ова прашање нема. Блаже Конески ја смета варијантата со членот на крајот од зборот за знак за поголема сраснатост на составните делови (Конески 1982, 297). Интерниот член ја открива конструкцијата како нестабилна односно незацврстена и ја доближува до синтаксичката група, за која е својствено првиот елемент да се менува.

3.3.1.1.2 Експликативни N+N

Од досега претставениот пример со варијабилно членување (интерно, екстерно) треба да се издвојат СИ со задолжително интерно бележење на членскиот маркер, односно кај првиот КЧ, како и двојно бележење на множинскиот маркер, односно кај двата КЧ.¹⁰² Пример за овој феномен е *библиотека-медијатека* во текстот:

„Со симболично сечење на лентата министерот
Ненад Новковски свечено ја отвори библиотеката-
медијатека...” [маркација извршена од С.С.]

(Просветен работник, бр. 883, 23.5.2001, стр. 4).

Од семантички аспект имаме конструкции со прв член во улога на глава (head), т.е. се работи за СИ со прогресивна секвенција, односно со лева морфолошка глава. Првиот КЧ е носител на главните (граматички и семантички) особини, а вториот член, од Минова-Ѓуркова (1994, 205) под влијание на Тополињска (1974, 39) наречен „супстантивен предикативен атрибут“, ја врши модифицирачко-експликативната улога.¹⁰³ Од прогресивната насока на детерминација (→) произлегува најверојатно и преференцата за (интерно) бележење на категоријалната информација за родот и определеноста кај првиот наместо кај вториот член (*лекароѿ-инѿернисѿи, ѿоеѿоѿ-умеѿник, девојчеѿо-ѿоведарка*¹⁰⁴). Причината за бележење на членскиот, односно родовскиот показател (маркер), само кај првиот КЧ Тополињска ја дедуцира од семантичката улога на КЧ. Редундантно би било двојното бележење, според неа, со оглед на предикативната интерпретација на вториот наспрема првиот КЧ. Таа констатација, од друга страна, се побива со бележењето на множинскиот флексив кај двата члена, сп. *колеѿи-линѿвисѿи, сложенки-заемки* (Видоески 1951, 131), *извици-заемки* (Марков 1997, 125).

Според истиот морфолошки образец се формирани: *йесна-олесница*, *народ-борец*, *среќа-йоројница*, *солза-беѓалка* (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *знак-йредмет*, *знак-слика*; *знак-индекс* ,индексен знак' (ВА 1996, 11), *слика-койија* (ВА 1996, 44), *жена-борец*, *колеѓа-линѓвис*, *научник-линѓвис*, *филозоф-новинар*, *лекар-инијернис*, *дерматолог-йрихолог* (Дневник 8.4.2002, 16), *линѓвис-йеорейничар* (Тополињска 2001, 13), *минисйер-йое*¹⁰⁵ (СТАРТ 5.10.2001, 12), *зайвореник-хомосексуалец* (Вест 1.11.2001, 13), *насијавник-йријавник* (ПР 20.02.2002, 6), *насијавник-менйор* (ПР 20.2.2002, 6), *йрофесор-силувач* (Вечер 24.5.2000, 6), *училишйе-учесник* (Дневник 23.5.2000, 13), *училишйе-домаќин* (ПР 18.2.2000, 3), *йрофесионалец-йејач* (Вест 28.03.2002, 16), *жена-алкохоличар*, *маж-алкохоличар* (Вест 28.03.2002, 18), *кралица-мајка* (Вест 01.04.2002, 12), *йраијеник-Македонец* (Дневник 10.4.2002, 1), *дейше-жрйва*, *свешйеник-йедофил* (УВ 10/11.04.2010, 2), *командир-разбојник* (Канал 5, 25.5.2010).

Овој тип СИ¹⁰⁶ не спаѓа во македонскиот фонд на лексикализираните образувања, туку е од исклучително текстурален карактер. Тој се создава *ad hoc* според потребите на одреден контекст и само таму има егзистенцијално оправдување за неговата генеза. Краткосежноста на овие конструкции и речиси нивната бесконечна комбинаторика ги прават овие СИ неатрактивни за лексикографско бележење. Токму од тие причини нема наведено конструкција од ваков вид во македонската лексикографија. Овој вид СИ е мошне активен во македонскиот јазик со нагорна тенденција. Всушност, во него гледаме зборообразувачки модел за идни олабавувања во поглед на процесот на сложување во македонскиот јазик.

Кај образувањата со интерна флексија превладуваат формации со КЧ од идентичен род (*йрофесор-силувач*), но тоа не е неопходен предуслов за конкатенирање на членовите (*жена-минисйер*, *колешка-йсихолог*). Членовите на експликативните N+N се конкатенираат без фуга, но со интерпункциски знак - цртичка. Номенклатурата на овие конструкции ја изведуваме од експликативната функција на определувачот (втор член) кон определеникот (прв член).

3.3.1.2. Координативни N+N

Координативни СИ во македонскиот лексикон се застапени со помала фреквенција од детерминативните образувања. Во составот на македонската координативна СИ влегуваат две самостојни лексички единици од зборовната класа N, кои се поврзани со фугата

-о- или со интерпункцискиот знак цртичка. Во корпусот не најдовме на покомлексни формации. Кубеш (1992, 26) во својот труд наведува дека поретко и повеќе членови можат потенцијално да бидат вклучени во координативна СИ, но не наведува ниеден пример.¹⁰⁷ Карактеристично за морфологијата на македонските лексиконски координативни СИ од типот N+N е фугата -о- (*боџочовек, мајмуночовек, јуџозајад*), додека КЧ на координативни нелексикализирани (*кафе-бар, кафе-ресторан*), како и на текстуални формации се поврзани со цртичка (*филозоф-новинар, министер-џоеџ*). Во двете варијанти (лексиконски, текстуални) координативни формации е застапен демаркатор на КЧ, кој е реализиран во вид на fuga (-о-) или во вид на интерпункциски знак (цртичка). Координативни формации со непосредно сраснување на КЧ не се забележани.

Лексиконските координативни N+N-формации го почитуваат принципот на десната морфолошка глава (*боџочовекоџ, кафе-бароџ*), т.е. вториот член е носител на надворешните својства (род, број, определеност). Текстуалните координативни формации отстапуваат во тој поглед. Кај нив првиот КЧ е носител на морфолошкиот маркер за род и определеност (*министероџ-џоеџ, филозофоџ-новинар*), додека маркерот за број се бележи кај двата члена *колешкиџе-линџвистиџ*). Токму од тие причини се наметнува прашањето дали се овие конструкции вистински координативни или во нив се кријат потенцијални детерминативни формации од прогресивен карактер (→). За тоа прашање ќе стане поопширно збор во семантичко-синтаксичката анализа.

3.3.2. A+N

3.3.2.1. Ендоцентрични A+N

Под скратеницата A(djektiv)+N(omen) вбројуваме придавки (со три вида употреба: атрибутивна, предикативна и адјунктивна) и придавски броеви (основни и редни броеви; бројна одломка) во комбинација со именки (N(omen)). Причини за оваа постапка (вбројување на адјунктивна употреба на придавката и броеви под категоријата придавка (A(djektiv))) наведуваме во описот на германските соодветни формации. Кај A+N-формациите се разликуваат исклучително детерминативни комбинации. Чистите A+N-формации се појавуваат со следниве структурни комбинации:

- а) симплекс_A+симплекс_N (*белориз*)
- б) симплекс_A+о-+симплекс_N (*дивокоза*)

- в) дериват_А+симплекс_Н (*божилак*, *Илинден*, *Пеѝровден*)
г) дериват_{Аредукција} + симплекс_Н (*еко-камера*)

Придавките што влегуваат во составот на македонските А+N се, по правило, примарни придавки, експлицирани во својата номинална форма (машки род). Флексиски маркери се елиминираат при конкатенацијата со именка (*нова ѝрадба* < *новоѝрадба*). Кај деривирани придавки, кои од морфолошките рестрикции се многу поретко застапени, се забележува процес на редукција на придавскиот суфикс. Тоа подеднакво важи и за македонски и за странски придавки:

ѝѝркоцвеќе (<штрково цвеќе), *рамносмеѝка* (<рамна сметка), *божилак* (<бојжи лак), *божиѝроб* (<бојжи гроб), *еко-камера* (<еколошка камера), *елекѝроинженер* (<електронски инженер).

До елиминација на вокалот *e* доаѓа кај оние изведени придавки што завршуваат на суфиксот *-ен*: *рамноаѝосѝол*, *рамносмеѝка*. Кај придавките со суфикс *-ѝи* при нивното влегување во составот А+N се елиминира консонантот *j*, а останува вокалот *и* (*божилак* (< бојѝи лак=виножито), *божиѝроб* (<бојѝи гроб, гробот на Исус Христос, Ерусалим). Редукција од поголеми размери, т.е. со елиминација на целиот суфикс има кај *ѝѝркоцвеќе* (<штрково цвеќе), *лаж-ѝриѝаѝели* (< лажни пријатели) (ТС 2001, 78), како и кај топонимот *Песјобрце* (< песјино брдце) (Видоески 1951, 135). Кај лексички елементи од меѓународно потекло се прифатени редуцираните врзани форми (корените), кои дозволуваат придавска интерпретација со конкретно, односно преносно значење.

Во 21 век, односно во ерата на глобализацијата, дигитализацијата и екологизацијата (подигањето на еколошката свест кај граѓаните како последица на вековното несовесно однесување на човекот кон природата со катастрофални последици, како на пр., климатските промени (поплави, урагани итн.)) „цутат“, пред сè, комплексни образувања со *e-*, *еко-*, *био-*. Станува збор за ЗО со висок степен на активност. Скратеницата *e-* ја енкодира концептуалната содржина ‘електронски, дигитален, он-лајн’ и се однесува на осленувањето на процесот на информацијата, комуникацијата и трансакцијата меѓу државни институции, граѓани и претпријатија по електронски пат. За популаризација на *e-*образувањата во македонскиот јазик особено придонесе Министерството за информатичко општество на Владата на РМ. Повеќето долунаведени примери се ексцерпирани од веб-страницата на Министерството, односно од *Поимникоѝ на македонски зборови од обласѝа на информатичкаѝа ѝехнолоѝија*.

Комплексните образувања со *еко-* и *био-*, пак, реферерираат на денотати (постапки, манифестации, супстанци, енергенци), кои се во хармонија со природата и одржливиот развој.

- био-** (биолошки/природно): *биодизел, биоѓубриво, биомаса, биоритам;*
- гастро-** (гастрономски): *гастро-водич* (У&З бр. 27, август 2010),
- е-** (електронски/дигитален/он-лајн): *е-банкинџ* (< англ. *e-banking*; рекламен текст на Стопанска банка, ↑Вест 24./25.7.2010, 29); *е-бизнис, е-влада, е-даноци* (веб-страница УЈП), *е-дневник* ('електронски дневник' во основното и во средното образование), *е-индекс* ('електронски индекс' во високото образование), *е-Македонија, е-џорака, е-џошџа* ('електронска пошта', често се употребува изворниот англиски термин во адаптирана форма *и-мејл* < *e-mail* 'electronic mail' (англ.); *E-Mail* 'elektronische Post' (герм.)), *е-сертификација, е-услуги* (веб-страница УЈП), *е-учење* (веб-страница УЈП);
- евро-** (европски/ЕУ)¹⁰⁸: *евроинтеграција, еврокомесар, евроиницијатива* (ВЕСТ 24/25.7.2010, 3), *евроиницијатива, евроиницијатива, евроиницијатива, евроиницијатива* (ВЕСТ 24/25.7.2010, 3), *евроиницијатива, евроиницијатива* (Вест 1.11.2001, 15), *евроиницијатива* (УВ 3.8.2010, 19);
- еко-** (еколошки): *еко-камера, еко-друштво, еко-хејенинџ* (Радио Скопје, по повод почетокот на пролетта, 21.03);
- електро-** (електронски/електричен): *електроакустика, електроанализа, електродистрибуција, електроиндуција, електроиндустрија, електрокардиограм, електрокардиографија, електромагнет, електромедицина, електрометал, електрометалургија, електромикроскоп, електромобил, електромотор, електрооптика, електростатика, електротерапеут, електротерапија, електротермија, електротехника, електрофилтер, електрохемија, електрохирургија, електроиницијатива, електроиницијатива, електроиницијатива, електроиницијатива*;
- инфо-** (информативен): *инфо-денови* (УВ 10.3.2010), *инфо-линија* (телефонски број за контакт на АМСМ, ↑Вечер 2.7.2010), *инфо-портал, инфо-систем(и)* (УВ 18.2.2010), *инфо-центриар* (Дневник 29.12.2009) / *инфо центриар* (Вечер 26.1.2.2009),

- крим-** (криминалистички): *крим-евиденција* (Дневник 4.9.2010), *крим-полицја* (Дневник 1.8.2009), *крим-техника*, *крим-техничар* (НМ, 12.4.2009);
- крими-** (криминален): *крими-драма* (Дневник 2.5.2008), *крими-комедија* (на пр., „Почетник“ со Марлон Брандо), *крими-роман*¹⁰⁹ (НМ 27.8.2009, 29.1.2010), *крими-елементи* (НМ 6.2.2010), *крими-ефекти* (УВ 4.11.2009);
- нарко-** (наркотичен/наркотички): *наркобарон* (УВ 1.7.2010), *нарко-зависник* (УВ 11.3.2010), *нарко-дилер* (УВ 11.2.2010), *нарко-картел* (УВ 3.7.2010), *нарко-мафија* (УВ 4.5.2010), *нарко-пазар* (13.10.2009), *нарко-производ* (УВ 3.7.2010), *нарко-ценитар* (УВ 4.11.2009), *нарко-шверцер* (УВ 3.7.2010),
- порно-** (порнографски): *порно-актиерка* (УВ 26.7.2010), *порнобизнис*, *порно-свезда* (УВ 6.5.2010), *порно-икона* (УВ 6.5.2010), *порно-индустрија* (УВ 17.7.2010), *порноклиј* (НМ 10-11.07.2010, 22) / *порно-клиј* (УВ 17.7.2010), *порно-производство* (УВ 15.7.2010), *порно-сајт* (УВ 9.4.2010), *порнофилм* (Шпиц 15.3.2010, 12) / *порнофилм* (УВ 4.8.2010, 9.7.2010) / *порно филм* (УВ 9.7.2010, 6.7.2010);
- турбо-** (турбински; ,засилен'): *турбогенератор*, *турбореактор*, *турбо-дизел* (рекламен материјал OPEL CORSA), *турбофолк* (НМ 10-11.7.2010, 12; музички комерцијален жанр во Југоисточна Европа).

Лексиконски СИ од типот А+N, кои отстапуваат од тезата за преференција на примарна придавка (во основна форма) како прв член кај А+N се:

- формации со –ден како втор КЧ:

празници и (про)слави:

Илинден (<1. празник на светиот Илија, 2. Илинденско востание), *Иванден*, *Гурѓовден*, *Петровден*, *Дуовден*, *Сјасовден*, *Мишовден*, *Кршовден*, *Велигден*, *роденден*, *именден*, *добарден* (БК 1966, 106);

- празници со вели- како прв КЧ:

Великешок (<велики ‘голем’ петок), *Великешврток*, *Великонеделник*, *Велјанедела*, *Велјасабоја*, *Велјасреда*,

➤ **ТОПОНИМИ:**

Димитровград, Иванград, Ленинград (сегашен *Св. Петербург*), *Царевдвор, Лазарополе, Бабиндол, Волчидол*;

Се работи за придавки изведени од лични имиња (*Илин, Петров, Сјасов, Митров, Крстов, Димитров*) и од други именки што означуваат живи суштества (*царев, бабин, волчин*), како и за менувана примарна придавка кај *добарден*, кои го задржуваат својот суфикс, односно својот флексив при конкатенација со именката. Овој тип на А+N не е веќе активен во македонскиот јазик. Исклучок претставуваат *митовден, љубовден* (всушност N+N-формација *љубов+ден*, но во овој случај морфолошки се совпаѓа со *митовден*) (ГТ; ↑Велева 1994, 119), кои се формирани аналогно на постојните лексиконски формации. Поради веќе присутниот суфикс / флексив кај првиот КЧ, овие формации отстапуваат и од тенденцијата придавката да се надоврзува со именката преку фуга (најчесто -о-).

Прототип на македонските А+N-формации е сепак оној со -о-фуга.

➤ **Лексиконски А+N:**

ситаросвајќи, џуџоселанец, високоградба, новоградба, рамноајосиол, рамносмејка, благососијба, злонамера, злодело, злодобрина, дивокоза, дивојарец, правоговор, црнослива (*Prunus insititia*), *зајче кусоојавче, ојшиџоживеалишије, висорамнина, големосојсјивеник, долгомустјаќ, кривоајишишија, свејлосенка, џуџоработничка, великомаченик, великобуџарин, великосрбин, младојурци, џроскок, џромеџа, џрвоучишел, џрвосвеишеник, џрвоборец, џрвооснова,*

➤ **Текстуални А+N:**

бисјеродуша, црnodуша, црнозбор, злодоба, (ГТ; ↑Велева 1994, 119); *мај-кармин* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *фиј-џело* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *џренди-имици* (У&З бр. 26, јули 2010, 38; < англ. *trendy* [раз.] ‘во тренд, современо’);

Кај формациите со именка од среден род како втор КЧ се чини дека фугата -о- е флексив на првиот член. Резултатот на таквата констелација остава впечаток дека се работи за непосредно сраснување на членовите без формален сврзувачки елемент. Така ги анализира овие формации Кубеш (1992, 132). Ние А+N-формациите од типот *дебеломесо, кусојџеле, џоломеше, митвосело* ги сметаме за

фигурирани од следниве причини. Тие се формирани аналогно на други образувања од овој тип, чиј втор КЧ не е именка од среден род (*сџаросваџџ, дивокоза, друѓоселанец*). Совпаѓањето на *-о-фугата* (*ѓоломеше*) со морфолошкиот флексив во соодветната синтаксичка група (*ѓоло меше*) не е аргумент што оди во прилог на фуга. Изофонемскиот карактер на флексивот (*-о*) и *-о-фугата* е арбитрарен во овие формации. *Мрџвосело* е резултат на конкатенација на придавката *мрџов* од која регуларно се елиминира придавскиот суфикс *-ов* (останува коренот *мрџв-*) врз кој со претходно инфиксирање на *-о-фугата* се додава именката *село* (*мрџв-о-село*). Аналогно на оваа постапка се формирани *рамноаџосџол, рамносмеџка*. Всушност, кај македонските А+N не постои формација чиџшто членови се непосредно поврзани. Или се работи за непарадигматска фуга (*-о-*), која се додава врз примарната придавка, или за суфикс (*-ин, -ов, -ев, -(j)и*). Ова правило го потврдува дури и единствената А+N-формација со глаголска придавка (партицип 2) како прв член во нашиот корпус *џукнаџоџерде* („неморална жена“) од Владо Малески (ВМ; ↑Кубеш 1992, 130). Како отстапување од ова правило би можеле да се интерпретираат формации чиџшто втор член започнува на вокалот *о-* (*бел-образ*). Во вакви случаи не се удвојува вокалот (**бел-о-образ*).

Непосредно поврзани се КЧ кај турските заемки (*дус-џабан, каракамен, кор-сокак*) и англиските калки (*маџ-кармин* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *фџџ-џело* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *џренди-џџџ* (У&З бр. 26, јули 2010, 38; < англ. *trendy* [раз.] ‘во тренд, современо’), кои отстапуваат од начелата на македонскиот зборообразувачки систем, кај формациите со број (*џеџкамен* (детска игра), *џрисџџџ*, *сџоџаре*), како и кај текстуалната формација од „домашно производство“, *ѓрдден* (ГТ; ↑Велева 1994, 119).

Сумирајќи ги сите морфолошки специфики кај А+N доаѓаме до констатација дека кај лексиконските формации КЧ, односно примарната придавка и именка, се поврзуваат со фуга. Тоа е најчесто вокалот, односно фугата *-о-* (*злонамера, дивокоза, џџркоцвеќе* (<штрково цвеќе), *добровечер*), а поретко вокалот *-и-* (*боџилак, боџџроб*) и само во еден случај вокалот *-е-* (*сведен*) (< свет ден = слава, празник). Кај текстуалните А+N придавката непосредно се додава кон именката, поврзувајќи ги КЧ со цртичка, односно со наполно сраснување на двете компоненти, имитирајќи ги притоа ЗО од англискиот (германскиот), односно турскиот јазик. А+N со лажен впечаток за отсуство на фуга се на пр., егзоцентричните структури:

прекари: *џоломеше, жолџоносе, кусојеџџле, чџоносе, дебеломесо,*
овошје: *дебелокорка* (диња, лубеница).

Морфолошката форма на придавката кај македонските формации од А+N зависи од повеќе аспекти:

- **финалната фонема на придавката:** Доколку се работи за примарна придавка чијшто корен завршува на консонант врз неа, се додава фугата *-о-* (*сџаросваџ, новоџрадба*).
- **примарната фонема на вториот член:** Ако вториот член започнува со вокалот *о-* и на него паѓа акцентот не стои фуга, т.е. не се дуплира *-о-* (*бел-образ*). Кај *кусо'оџавче* *-о-* се дуплира од прозодиски причини (акцентот е маркиран со '). Во случај на редуција на *-о-*, слогот што го сочинува согласката од придавката би преминал со фугата на вториот КЧ и зборот би се акцентирал на начин што е дивергентен на морфолошката поставеност: *ку'соџавче*. Оваа формација е неразбирлива и не оди во прилог на кореспонденција меѓу фонетиката и морфологијата на македонскиот јазик. Ист е случајот со *'модроок* (*'мо-дрок), *'црноок* (*'цр-нок).
- **комплексноста на придавката:** На деривирани придавки се елиминира суфиксот за да се добие краен резултат, кој завршува на вокалот *-о-* или *-и-* (*шџџркоцвеќе, божилак, божџџроб, елекџџроанализа, еко-камера, биорџџам*). (исклучок: лексикализирани називи за празници: *Илинден, Пеџџровден, Дуовден* и др. в. горе).

Надвор од опишаните регуларности на македонските А+N-формации треба да се лоцира следнава лексичка креација забележана во телевизиска информативна програма при интервју со матичен лекар: *лекар-маџџичен, лекароџџ-маџџичен* (Канал 5, 18.11.2001). Таа е интересна поради следниве отстапувања:

Петрифицираниот редослед на СИ од типот А+N (на прво место придавка, а на второ именка), кој е семантички обусловен, е пермутиран. Атрибутивно употребена придавка во рамките на именска фраза во македонскиот јазик е исклучиво во препозиција, додека во наведениот пример истата е лоцирана во постпозиција. Задната позиција на придавката во *лекар-маџџичен* дозволува изведената придавка да се употреби во полн состав во рамките на СИ, што би било невозможно доколку се лоцира во препозиција. Во тој случај, би се добила синтаксичка група *маџџичен лекар*. СИ не доаѓа предвид со оглед на тоа што се работи за изведена придавка, која според

правилата на македонскиот зборообразувачки систем не може да влезе во сложен состав (в. горе) (**мајиченлекар*, **мајичолекар*, **мајичнолекар*).¹¹⁰

Оваа од зборообразувачки аспект интересна формација, која е со регресивна (антилинеарна) секвенција, веројатно беше поттикната од СИ *лекар-инијернисѝ* (употребена во емисијата), која е исто така регресивно структурирана. Генераторот на тенденцијата модификаторот да ја зазема десната позиција во рамките на СИ по сè изгледа треба да се бара во романските јазици за кои прогресивната секвенција (глава+модификатор) е типична детерминациска структура кај СИ (*pause café, bouton pression*), додека регресивната е поретко застапена (*auto-école, dix-cors, après-ski*).¹¹¹ Исто така, и придавката во рамките на именска фраза во романските јазици може да заземе анте- и постпозиција.

Сите досега претставени формации од типот А+N беа чисти СИ со два самостојни КЧ (*див-о-џрадба, сѝар-о-сваѝ*). Од нив треба да се делимитираат А+N-формации, чиј втор член е изведена именка со суфикс што нема самостојна употреба¹¹², т.е. се работи за

➤ **синтетички СИ:**

друџоселец [(друго + село) + -ец],

шуѝливоџлавец [(шуплива + глава) + -ец],

белоџрадец, сѝокрилец, џорнокраец, злојазичник, малоѝоседник, ѝуџоземјанин;

како и потенцијални **деривации од сложени придавки**, кои можат да се интерпретираат и како синтетички СИ:

белоџлавец (<белоглав + -ец), *кривоверец* (<кривоверен + -ец),

ѝврдоџлавец (<тврдоглав+ -ец), *црвенокожец* (<црвенокож),

разнојазичник (разнојазичен+ -ник), *малолетник*

(<малолетен+ -ник), *малоумник* (малоумен+ -ник),

блаџородник (<благороден+ -ник),

милосрдие (< милосрден+ -ие), *ѝлиѝкоумие* (плиткоумен+ие),

рамнодушие/рамнодушносѝ (< рамнодушен + -ие / -ост),

ѝолнолетѝсѝво (<полнолетен + -ство);

ѝетѝкаѝница (<петкaten+ -ица)

3.3.2.2. Егзоцентрични А+N

Како подгрупа во рамките на А+N треба да се издвојат егзоцентричните формации од досега претставените ендоцентрични. Во

поглед на фугата нема никакви отстапувања; *o*-фугата е застапена и кај егзоцентричните A+N-формации.

- (I) *дебелокорка* (лубеница, диња), *блаџосемка* (кајсија),
белобоска (крава),
(II) *џнилозаб*, *злајџоврв*, *кривонос*, *шесџојрсџ*.

Што се однесува до егзоцентричните образувања од типот (I) може да се каже дека тие од формален аспект не претставуваат никаква особеност. Исто така и од семантички аспект, посочувајќи референти надвор од конструкцијата, кои имаат особини на КЧ, на пр., *дебелокорка* ‘лубеница, диња што има дебела корка’.

Специфична фонолошко-морфолошка форма е забележана кај вториот член на егзоцентричните образувања од типот (II). Се работи за специфична класа македонски егзоцентрични A+N-формации со бикатегоријална функција (именка и придавка).¹¹³

⇒ **Кај егзоцентричните A+N-формации со бикатегоријална функција (од типот *џнилозаб*), фонолошко-морфолошката форма на вториот член е ограничена на моносилабична именка.**

Во случај на бисилабична именка се елиминира финалната фонема:

џолобрад, *долџокос*, *долџоноџ*, *долџорак*, *модроок*; без редуцирана финална фонема: *долџоушко*.

3.3.3. V+N

Македонските **чисти СИ од типот V+N**, според македонската зборообразувачка литература, се одликуваат со императивна форма на глаголот.¹¹⁴ Оттаму е мотивиран и називот за V+N-формациите познати под терминот **императивни СИ**.¹¹⁵ За императивна интерпретација на првиот КЧ кај овие конструкции говори вокалот *-и-* (*џечијаре*) на кој завршуваат речиси сите формации од овој тип, а и императивниот флексив *-ј* кај *изџрејсонце/оџрејсонце*, *лајкучка*, *џеџајмајка*. Од тие причини V+N може попрецизно да се наведе како V_{Imp.}+N. Невообичаена морфолошка форма во рамките на СИ претставува императивот кај првиот член, додека вториот член е морфолошки регуларен (N). Како единствена синтетичка СИ е *клукајдрвец*, *чукајдрвец*, која има несамостоен втор член. Оваа формација отстапува и во поглед на глаголската група на која ѝ припаѓа првиот

член (а-група), така што не се вклучува во морфолошката тенденција

⇒ глаголот кај СИ од типот $V_{Imp.+N}$ да биде од и- или е-групата

Оваа констатација е поткрепена од повеќето формации во нашиот корпус, покрај *изгрејсонце/огрејсонце, лајкучка, шејајмајка*:

- лексиконски СИ:
варикаша, варимесо, влечиоџинок, влечиорџома, врџикуќа, врџиоџаишка, врџиоџо, газибара, дерикожа, заварџенцере, задриџеџле, исџурибоза¹¹⁶, исџурилеќа, кришџора, кришкоски, лаџнијаре, лаџникандило, лаџнисомун, мавнивила, џаликуќа, џалислама, џечијаре, џлашидеца, џусџикуќа, развиџор, расџикуќа, расчеџусџа, свириџиле, сечиќесе, џресноџаишка, џурилеќа, џурнибуќа;
топоними: *Подрџикоњ, Скочивир*;
- текстуални СИ:
џребидуша, кришџесна, разбибол (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *вадисрце* (*Вадисрце* - роман на Борис Вијан, книгоиздателство „Или или”);
- лексиконски СИ:
изгрејсонце/огрејсонце, лајкучка, боливач, камилица, шејајмајка;
- текстуални СИ:
вејкрџа, исџрајвек, мавџајдуша, (ГТ; ↑Велева 1994, 119).

Како незадолжителна морфолошка тенденција може да се наведе и преференција за неизведени глаголи во составот на $V_{Imp.+N}$ (в. горе). Исклучок на ова правило претставуваат:

изгрејсонце/огрејсонце, исџрајвек (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *исџурилеќа* (можно и *џурилеќа*), *расчеџусџа*;
Подрџикоњ.

Покрај чисти $V_{Imp.+N}$ -формации има и **синтетички формации** од моделот $(V+\sigma+N)_{\text{суфикс}}$. Во овие образувања глаголот не е во императивна форма туку се редуцира за финалниот вокал и се

надоврзува со вториот лексички член преку *o*-фуга. Синтетички формации од овој тип се:

берокуќница, брѝчобрадец, врѝочорай, врѝочорайица, крадокоњец.

Морфолошки и семантички паралели гледаме во $V_{Imp.}+N$ со формации од типот $V_{Imp.}+V_{Imp.}$, кои се одликуваат со **двоен императив**. Образовањата во чиј состав влегуваат два императива Бл. Конески со право не ги смета за вистински СИ „...бидејќи не се проникнуваат од целокупноста на тие граматички значења“ (1982, 292). Овие формации претставуваат морфолошка нерегуларност во однос на следниве аспекти.

$V_{Imp.}+V_{Imp.}$ наспроти $V_{Imp.}+N$ ¹⁷ го повредува принципот на десната глава (сп. *Right-Hand Head Rule*, Williams 1981). Се работи за вонредна лексикализирана формација во рамките на македонскиот зборообразувачки систем, чии составни членови ($V_{Imp.}$) не ја перколираат сопствената категорија (V) во наследство на целокупната формација. Сложените формации со два императива $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ се морфолошки дефектни во однос на можноста за изразување на граматичките категории род, број и определеност. Родот кај овие формации е неутрален и од тие причини $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ се компатибилни со референти од сите три рода. Исто така и категоријата број е ирелевантна кај овие формации, бидејќи се покрива и еднина и множина со истата форма. Суфиксите за определеност не можат да се конкатенираат со овие формации бидејќи се исклучиво резервирани за именки.

И покрај тоа што овие конструкции располагаат само со глаголски членови, според својата синтаксичка функција претставуваат придавки со предикативна и прилошка употреба, а поретко се супстантивизираат и се користат во функција на прекар како лично име. Всушност би требало овие формации поточно да ги претставиме со следнава формула $(V_{Imp.}+V_{Imp.})_{A/N}$. Бл. Конески (1982, 293) укажува на бикатегоријалниот статус на овие образовања, кои можат да се појават во номинална - со посочување на референт - (*Молчиџолчи дојде*, „подмолен човек“;) и во придавска функција (*Тој е молчиџолчи* (=предикативна употреба)); *Тој работи молчиџолчи* (=прилошка употреба)).¹⁸ Во рамките на овие маркантни формации на македонскиот зборообразувачки систем тој ни го посочува следниов духовит пример од М. Цепенков:

„Сечифрлај беше си го кажал името, гоа така го викале, - Сечифрлај, ти имај мукает дуќанот. –

Сечифрлај таму беше се кажал: кршифрлај гоа го
викале.“

М. Цепенков (↑Б.Конески 1992, 293)

Формациите од типот $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ се послабо застапени во македонскиот лексикон во споредба со нивниот „морфолошки прибрат“ $V_{Imp.}+N$. Послабата фреквенција се должи веројатно на морфолошките нерегуларности. Карактеристично за македонските СИ со двоен императив е комбинација на различни глаголски форми. Редупликација на идентичен глагол како на пр., во италијанскиот (*fuggifuggi* ‚панично, хаотично бегање‘) не се среќава, ретки се и синонимни глаголски императиви *кажи-речи* ‚отприлика‘.¹¹⁹

Други примери од составот $V_{Imp.}+V_{Imp.}$:

лајниџољни ‚нешто што се јаде брзо без да се цвака‘ (Видоески 1951, 132),

џури мешај / џурај мешај ‚бакрдан‘,

џуријечи ‚вид пита‘ (само со номинална функција)

јаднисџани ‚човек што паѓа и станува; непоколеблив човек‘

јавнибодни ‚нестабилен човек‘

скиниврзи ‚нестабилен човек‘

фаџиџуџи ‚нестабилен човек‘

жеџијечи ‚именува состојба‘ (ВМ ↑Кубеш 1992, 130)

Употребата на императивот во зборообразувачки формации е невообичаен облик со оглед на тоа што се работи за синтаксичка категорија. Императивот во рамките на зборообразувачките формации е симптоматичен за егзоцентрични образувања. Оваа констатација не само што ја потврдуваат сите наведени примери од $V_{Imp.}+N$ и $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ туку и реченични споенки (гер. *Zusammenrückung*), кои исто така имаат императив во својот состав:

неранимајко, недајбоџ, џосџодибрани(чувај), сџолајџи,
неврџикука (ГТ; ↑Велева 1994, 119).

Според Марченд (Marchand 1969, 380), императивот е навлезен во англискиот зборообразувачки систем - (*pickpocket* (џепчија), *cut-purse* (џепчија, сечикесе), *cut-throat* (кождер), *dare-devil* (гидија, палавник), *kill-joy* (растурач на забава) - преку француските императивни зборови¹²⁰, односно моделот $V+N$ ¹²¹ - (*perce-neige* (мак. *Кокиче*, герм. *Schneeglöckchen*), *essuie-main* (мак. *крџа за раце*, герм.

Handtuch), *ouvre-bouteille* (мак. *оѝворач* за шишиња, герм. *Flaschenöffner*), *tourne-vis* (мак. *шрафциџер*, герм. *Schraubenzieher*), кои исто како и англиските се без исклучок егзоцентрични, но не денотираат, како што всушност демонстрираат македонските ПЕ, првенствено референти-деликвенти, туку сосема вообичаени појави/предмети итн. Во италијанскиот јазик, како друг претставник на романските јазици, моделот со двоен императив ($V_{Imp.}+V_{Imp.}$) (*fuggifuggi*, *saliscendi*, *parapiglija*), како и реченичните споенки (*misirizzi*, *saltamiaddosso*), во чиј состав влегува императивна форма, се мошне фреквентни.¹²² Латинскиот и старогрчкиот јазик, според Дарместетер (*Darmesteter* ↑*Marchand* 1969, 381), не располагале со $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ -формации со оглед на литературниот карактер на јазиците во кои не можеле да се вклопат овие лексички формации, кои се користеле во пониските општествени слоеви. $V_{Imp.}+V_{Imp.}$ го бележат своето потекло во романските јазици, коишто немале книжевна традиција (сп. *Marchand* 1969, 382). Паралелно на англиските, на француските, на италијанските, на германските императивни (в. *Zusammenrückungen*) образувања, и македонските претставуваат егзоцентрични лексеми со претежно разговорен карактер.

Овие, од денешен аспект, атипични, архаични образувања не претставуваат жив и активен зборообразувачки процес во денешнината, освен кај некои македонски автори, како на пр., Гане Тодоровски, кои со бравура го оживуваат овој модел, сп. „...*кришијесна*, *џазишеџа*, *џребидуша*, *колвајдуша*, *разбибол* (сп. срхр. *разбибриџа*), *исѝрајвек*, *ѝкајнос*(евџи), *клукајсрџе*...“ (К. Конески 1984, 7).

Во типичниот морфолошки состав на македонските $V_{Imp.}+N$ -формации не се вклопуваат заемки и калки од германско потекло, чиј прв КЧ претставува глаголски корен, а не императив (сп. *шлеј-служба* < *Schleppdienst*, *бормашина* < *Bohrmaschine*, *лајѝмоѝив* < *Leitmotiv*, *шѝерѝлоча* < *Sperrholz*). Причината за прифаќање на овие за македонските морфолошки рестрикции атипични СИ, треба, според наше мислење, да се бара во нивната економичност. Доколку македонскиот лексикон не би се послужил со горенаведените германски заемки / калки, би требало за пренесување на компримираната порак да се користат фразни структури, кои се далеку подолги, сп. ‚служба за шлепање‘, ‚машина за дупчење‘, ‚мотив што води низ четивото‘, ‚дрво од повеќе вкрстени лепени плочи, со што се спречува (sperrten) деформација‘ итн..

3.3.4. P+N

Зборообразувачкиот модел P+N во македонската зборообразувачка литература не се наведува под зборообразувачкиот тип

СИ.¹²³ Причината за оваа постапка се крие во тоа што предлозите што влегуваат во составот P+N се хомонимни и истовремено претставуваат и префикси. Има делумно формално и семантичко совпаѓање на парадигмите на префиксите и на предлозите во македонскиот јазик, како и во низа други јазици (на пр., германскиот):

со(-), над(-), под(-), пред(-), пројив(-), при(-).

Како последица на тоа, формациите со овие елементи К. Конески (1995, 71-74) ги класифицира како префиксации. Според наше мислење, легитимни се и двете постапки, иако од групата префикси една мала подгрупа може да се класифицира како предлог. Како СИ може да се третираат следниве формации:

меѓу: *меѓузона, меѓукаџ, меѓуоброк* (У&З бр. 26, јули 2010, 12), *меѓупросјор* (Вест 24/25.7.2010, 16),
над-: *надбискуџ, надградба,*
под-: *поддруџа, подземје, подофицер, подшокир,*
подшокирседател, подшоковник, подшокир,
пред-: *предговор, предидра, предисјорија, предисјораѓа,*
предјадење, предуслов, предисјоража, предисмејка,
против-: *пројиварѓуменџ, пројиввредносџ,*
пројивкандидатџ, пројивофанзива, пројивуслуга,
при-: *прибраџ, призвук, приквечер, примајка, маштеа',*
примрак, присесјора,
со-: *собеседник, соговорник, сограѓанин, соидрач, сонародник,*
сојатник, соработник, соселанец, соученик, соучесник,
крај- : *крајбрежје, крајморје* (синтетички СИ).

Всушност не постојат семантички причини зошто некои предлози не се конкатенирани со именки. Потенцијален фактор за оваа појава може да биде комплексноста на предлозите. Во македонскиот лексикон во составот P+N не се реализирани следниве сложени предлози: *напројивџ, меѓу, подкрај*, како и простите предлози: *по, долж*.

Како чисти афиксации треба да се интерпретираат образувањата со следниве префикси:

без-: *бесвесџ (<бесвесен), беззашиќеносџ (<беззашиќен),*
беззаконие (<беззаконен), безгласносџ (<безгласен), безгриж-
ник (<безгрижен),

Честопати има двојни варијанти:

<i>самоказнување</i>	<i>себеказнување</i>
<i>самојонизување</i>	<i>себејонизување</i>
<i>самозаштитување</i>	<i>себезаштитување</i>
<i>самоубивање</i>	<i>себеубивање</i>
<i>самоизмамување</i>	<i>себеизмамување</i>

3.4. Фугите на македонските СИ

СИ во македонскиот јазик се формираат со помош на два зборобразувачки процеси:

1. сложување со фуга
2. сложување без фуга (Ø-фуга (нула фуга))

Терминот фуга за спојувачкиот елемент на КЧ на СИ досега не е користен во македонската зборобразувачка литература. Македонските автори се служат со термините *сосијавен вокал* (Видоески 1951, Бл. Конески 1982), *инфикс* (Кубеш 1992, Велева 1994) и *интерфикс* (К. Конески 1995).¹²⁵ Определбата за овој термин не е исклучиво обусловена од германската терминологија¹²⁶, туку од причина што со овој термин се опфаќа поголем радиус на морфолошки специфики. Како што веќе истакнавме во поглавјето за германските фуги, се работи за термин што опфаќа секаков вид морфолошки алтернации (дополнение, редукција, супституција на финалната фонема на првиот КЧ), кои се потенцијално експлицирани меѓу номиналните форми на КЧ. Се мисли и на дијахрониски морфосинтаксички промени кај првиот член, кои досега не се интерпретирале како фуга. Ваквиот пристап кон фугата не се наоѓа во македонските статии. Единствено отсуството на фуга се вербализира во нив - веројатно аналогно на прифатениот термин нулова морфема - како нулова фуга.

Термините користени досега од македонските автори асоцираат на чисто формален, асемантички елемент. Навистина, во составот на македонските СИ, пред сè, влегуваат такви фуги коишто се од чисто формален карактер, оттаму оправдан е терминот „интерфикс“, кој во источноевропската зборобразувачка литература е резервиран токму за тој вид сврзувачки елементи. Но како што ќе видиме во нашево понатамошно излагање, има и друг вид спојување на КЧ кај македонските СИ. Всушност, терминот „интерфикс“ се поистоветува со терминот „непарадигматска фуга“ во нашиов труд.

Македонскиот зборообразувачки систем кај СИ располага, пред сè, со фугирани формации. Тоа е негова општа карактеристика. Фугата кај македонските СИ не е врзана само за одредени зборообразувачки модели, туку е застапена речиси кај сите модели. Исклучок претставуваат идиоматизирани императивни СИ ($V_{\text{Imp}}+N$; $V_{\text{Imp}}+V_{\text{Imp}}$), $A+N$ со присвојна придавка и $P+N$ -формациите. Потенцијалните фуџи на КЧ на македонските СИ се, пред сè, од **непарадигматски** карактер (за дефиниција в. поглавје за герм. СИ). Парадигматската фуџа кај македонските СИ, поради загубениот падежен систем, е рудиментарно зачувана кај флексиви од деклинациската парадигма на именките, имено само кај *бра̄шучед(а)* и кај формациите со *йолу-* (*йолуос̄иров*). Непарадигматската фуџа е типична за трите вида $N+N$ (детерминативни, координативни, синтетички), како и за формациите од типот $A+N$. Со амбивалентен статус во однос на фуџа се $\text{Pron.}+N$ -формациите бидејќи самите заменки (*само-*, *себе-*) завршуваат на вокали што се типични (непарадигматски) фуџи во македонскиот јазик (*-о-*, *-е-*). Кај овие образувања финалната фонема на заменките (*само-*, *себе-*) може да се интерпретира како бифункционална. Во македонскиот зборообразувачки систем има тенденција да се избегнуваат редундантни морфонолошки маркери (сп. *белобраз*).

3.4.1. Парадигматска фуџа

Парадигматската фуџа е атипична за современата македонска лексика. Поради аналитичниот карактер на македонскиот јазик, парадигматските фуџи од деклинациската парадигма на именките се зачувани само рудиментарно. Во овој контекст може само да се посочи фуџата *-у-*:

бра̄шучед(а) (kasus obliqui);

полу-:¹²⁷ *йолубо̄ж̄, йолубо̄жица, йолубра̄ш̄, йолувокал, йолу-
глас, йолугол, йолука̄ш̄, йолукрӯг̄, йолумесечина, йолу-
ос̄иров, йолусве̄ш̄, йолусенка* (ЈВ, 19), *йолусон, йолуЕвро̄па,
йолуМрак, йолуСон, йолуМир, йолуСелани, йолуГра̄гани* (ЗА
42/43),

многу-: *мно̄гуа̄голник, мно̄губо̄жец, мно̄гӯглав, мно̄гуженец,
мно̄гуска̄ш̄ница.*

3.4.2. Непарадигматска фуџа

Непарадигматската фуџа е типична за македонските образувања. КЧ по правило се поврзани со непарадигматска фуџа. Се

работи за фуга којашто е надвор од парадигмата на првиот КЧ. Типично за непарадигматските македонски фуги е монофонемскиот карактер. Во таа улога најчесто се наоѓа вокалот *-o-*, поретко вокалот *-e-*. Употребата на *-o-* или *-e-* фугата е фонолошки обусловена. Помалку фреквентната *-e-* фуга се појавува по некогашни меки согласки. Фугите „*-o-*, *-e-*“ се гласовни разновидности ([ало]морфи) на иста морфема“ (К. Конески 1995, 14). Таа е застапена само кај синтетички СИ (*очевидец, венценосец*). Како периферна фуга, кај македонските СИ сукцесивно се појавува и нуловата фуга (\emptyset -фуга).

Дистрибуција на македонските фуги

-o-фуга

-o- фугата е од грчко потекло и е најмасовно застапена кај македонските СИ.¹²⁸ Таа во споредба со *e-* фугата е пообична, почеста и понова (сп. Миовски 1980, 100). Типична е за трите вида N+N (детерминативни, координативни, синтетички) и за поголемиот дел на A+N:

џороцевѝ, дрворед, сончо̀лед, бо̀жочовек, Североамериканец, суво̀розје, дивокоза, арно̀йворец, ѝрворо̀йќа;

-o- фугата е типична и кај формации со лексички елементи од грчко потекло:

хемо̀йтера̀ија, елек̀трово̀йтехника, аероза̀гадување; ѝтехно-музика;

-e-фуга

„Случаите со составен вокал *e* [...] се поретки“ (Миовски, 1980, 100). По некогашните меки согласки наместо *-o-* фуга се појавува непарадигматската *-e-* фуга: *очевидец, венценосец, Овчејолец,*

-и-фуга

-и- фугата е од латинско потекло и се среќава исклучително во интернационализми. Всушност, таа не е својствена за македонската лексика:

амфѝтеа̀тар, сѝра̀иѝ̀графија.

нулова фуга (Ø-фуга)

Македонски СИ со нулова фуга (Ø-фуга) се сметаат за понови (Видоески 1951, 133). Ø-фуга има во случај кога првиот КЧ веќе завршува на вокал: *аерозаџадување, белобраз, киноблаџајна* (Вест 24/25.7.2010, 19), *киноојерајтор, кинореклама, киноосејшишел, кинојрејсшава, радиоајарай, радиодрама, радиокоменшар, радиооркестар, радиојренос* итн. Непосредно сложување на КЧ во македонскиот зборообразувачки систем има, пред сè, кај СИ-калки, односно СИ-заемки, како и нови образувања со црточка:

Белград, домазеј, Илинден, Кршовден, именден, роденден, косиеншиква, јрасчорба, чкембе-чорба, земји-членки, жена-министер, кафе-бар, јредлоџ-закон, јрес-конференција, јрик-решение.

Видоески (1951, 133) говори и за **-а-фуга**, која според него се преферира во случај на совпаѓање на фугата со првата фонема на вториот член на СИ: *иџраорец* наместо *иџроорец*. Според него, *иџроорец* е правилната форма, а за помлада ја смета формата *иџраорец*. Од денешен аспект ситуацијата изгледа обратно. Во употреба според Видоески остана поновото образување *иџраорец*. Ваквата тенденција најверојатно се должи на одбегнувањето на дуплирање на истиот фуген вокал (сп. *белориз, белобраз*).

3.5. Акцентот на македонските СИ

Акцентирањето на македонските СИ главно зависи од нивната структура, која - како што веќе беше истакнато - може да биде од детерминативен или од координативен карактер. Не се разликува главен и спореден акцент, туку целата комплексна структура се сведува под еден единствен акцент.

3.5.1. Акцентот на детерминативните СИ

За акцентот на детерминативните македонски СИ, по правило, не е релевантна структурата на поединечните членови туку конкатенираните КЧ добиваат единствен акцент. Третосложното акцентирање е максима на која ѝ се потчинуваат главно сите лексикализирани детерминативни македонски СИ. Само 2,19 % од целокупниот македонски лексички фонд отстапува од третосложното акцентирање (сп. Kempgen 1990, 127). Меѓу нив има голем број туѓи зборови (*ајшаше, ајшелје, мајшур, алерџија*, сп. Ж. Цветковски, во Ђојковска ѝ

др. 1997, 83-84), но и СИ, како на пр., *ново'џрадба, иџроиив'мерка*. Проблематични се новосоздадените СИ, кои не се вклопуваат во третосложниот акцент, типичен за македонската народна лексика. Бл. Конески укажува на терминот *иџуиџуноберачиџе* креиран од Кочо Рацин, кој само во својата множинска форма се вклопува во македонскиот акцент, додека еднината на овој термин *иџуиџуноберач*, акцентирана според третосложниот акцент, звучи несвојствено за македонскиот акцентски ритам. Бл. Конески при креирањето нови зборови препорачува: „За оние што по природата на својата работа ги лансираат новообразувањата е важно да водат сметка дали новиот збор ќе се согласува со правилата на нашиот акцент.“ (Бл. Конески 1982, 148). За да се избегне рестрикцијата што ја налага македонскиот акцентски систем, сите, според нашиот корпус, евидентирани текстуални СИ (*иџрик-решение, синџир-решџорани, иџенал-лоџарија фаџа-робџи* и др.), како и неологизмите од типот *иџредлоџ-закон, иџредлоџ-резолуџија, земџи-членки, иџрес-конференџија* итн., се пишуваат со црточка и на тој начин се здобиваат со двоен акцент типичен за СИ од германско и од англиско потекло. Сложувањето со црточка, исто така, ја заобиколува морфолошката тенденџија на релативно куси КЧ, кои без проблем се сведуваат под единствен акцент. На тој начин се овозможува комбинаџија и на посложени лексеми во СИ (*библиџџека-медијаџека, заџтвореник-хомосексуалеџ*). Со црточката се деактивираат всушност две правила кај детерминативните СИ во македонскиот зборообразувачки систем:

1. деактивирање на правилото за единствен акцент (фонолошко правило)
2. деактивирање на правилото за куси КЧ (морфолошко правило)

Изнесените резултати за заемен однос на акцентот и должината на зборовите во македонскиот јазик се дедуцирани врз основа на лексичкиот материјал што ни беше на располагање.¹²⁹ За дефинитивни заклучоци во таа насока, потребни се дополнителни емпириски докази.

3.5.2. Акцентот на координативните СИ

Отстапување од третосложниот акцент има кај координативните СИ. Вклучените членови се демаркираат со посредство на акцентот, кој паѓа на вториот КЧ:

јуџо'исџџок, јуџо'заџад, северо'заџад, северо'исџџок, боџо'човек, маџмуно'човек.

4. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА ФОНОЛОШКО- МОРФОЛОШКАТА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ И НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ

Контрастивната анализа на фонолошко-морфолошката структура на германските и на македонските СИ ќе ја вршиме врз основа на претходните поглавја. Имено, ќе ги сумираме сличностите и разликите во однос на следниве аспекти:

1. зборообразувачки модели
2. комплексност
3. фонолошко-морфолошки (не)регуларности
4. фуги
5. акцент

4.1. Зборообразувачки модели на германските и на македонските СИ

Зборообразувачките системи на двата контрастирани јазици располагаат со детерминативни и координативни СИ. Зборовните класи вклучени во зборообразувачките модели кај чистите СИ во двата контрастирани јазици располагаат со втор КЧ именка. За сите детерминативни СИ универзално важи дека еден од КЧ се појавува во улога на носител на екстерните својства на целокупниот состав, исто така наречен глава. Тоа кај германските СИ е вториот член, додека кај македонските може да биде вториот и првиот КЧ (за оваа проблематика види семантичко-синтаксичка анализа). Во двата контрастирани јазици првиот член на текстуалните СИ може да биде именка (N), придавка (A), глагол (V), предлог (Prär.), замена (Pron.) и исклучиво во германскиот, партикула (Part.) и синтаксички израз.

Во двата јазици кај чистите СИ се застапени следниве зборообразувачки модели:

Детерминативни СИ

Македонски СИ

1. N+N
2. A+N

Германски СИ

1. N+N
2. A+N

3. V+N	3. V+N
4. P+N	4. P+N
5. Pron.+N	5. Pron.+N
	6. Part.+N
	7. Синтаксички израз+N

Од нив лексикализирани се следниве зборообразувачки модели:

Детерминативни СИ

Македонски СИ

1. N+N
2. A+N
3. V+N
4. P+N
5. Pron.+N

Германски СИ

1. N+N
2. A+N
3. V+N
4. P+N
5. Pron.+N

Во однос на лексикализираните зборообразувачки модели има наполно совпаѓање на македонските и на германските чисти СИ.

За да може да се изврши идентификацијата на вториот КЧ на македонските СИ соодветно, е неопходно да се укаже на делимитацијата на чиста од синтетичка СИ, како и на СИ со несамостоен втор КЧ.

Делимитација на чиста vs. синтетичка СИ

Поради несоодветна делимитација и сегментација на чиста и синтетичка, СИ во македонската зборообразувачка литература се третираат како конструкции со изведен несамостоен втор КЧ еднакво на чисти СИ. Како последица на ваквата постапка се појавуваат тешкотии при определбата на зборовната класа на вториот КЧ. Секоја синтетичка СИ е резултат на двоен зборообразувачки процес. Тие претставуваат деривација на комплексна деривациска база, т.е. на комбинација на две лексички единици. Сегментацијата на *војсководец* треба да гласи (*војска+о+води*)-ец. Кога доследно ќе се почитува ова правило, не може да дојде до компликации при определбата на зборовните класи на КЧ вклучени во СИ.

Проблематични се формации со амбивалентен зборообразувачки статус: *коњокрадец*, (*коњ+о+краде*)+ец или *коњ+о+крадец*
брајтоубиец (*брајт+о+убива*)+ец или *брајт+о+убиец*

СИ со глаголски дел како втор КЧ

За тешкотии при определбата на зборовната класа на вториот КЧ на македонските СИ придонесуваат и конструкции од типот *сѝрујомер, кождер*, чиј втор член е несамостоен одглаголски сегмент. Редукцијата на вториот КЧ повлекува егзоцентричност, како да недостасува соодветниот суфикс, кој би го експлицирал посочениот референт. Овој модел се појавува и во ендоцентрична варијанта и претставува одглаголски помен *actionis* (*риболов, бакрорез, водовод*).

4.2. Комплексност на германските и на македонските СИ

4.2.1. Комплексен двочлен прототип

Комплексноста, односно градбата на германската и на македонската СИ во принцип не се разликува. Идентична е основната градба на германските и на македонските СИ врз основа на минималниот број членови што влегуваат во нејзиниот состав. Во двата компарирани јазици комплексноста на основниот тип СИ се сведува на два члена.

Германски СИ

Tischtuch
Gartenteich
Kindergarten
Esstisch
Freizeit
Vorwort

Македонски СИ

ѝрасчорба
коњокрадец
колеџа-линџвисѝ
зајдисонце
новоџрадба
ѝоѝѝокрив

Додека **двочлениот прототип** на СИ во македонскиот јазик наидува на своја граница, тој во германскиот јазик може да се разгранува и да достигне комплексност со дури седум членови.

Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine
Atomkraftwerksstandortsicherungsprogramm
Fußballweltmeisterschafts|spiel
2-Zylinder-Motorrad-Triebwerk
Zweikreis-Vierrad-Scheibenbremsen
„Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel“ (↑DWB 4, 47).

Можноста за конкатенирање на повеќе од два члена е круцијална разлика во однос на процесот на сложување меѓу германскиот и македонскиот зборообразувачки систем. Како емпириска тенденција за македонските СИ може да се формулира:

⇒ **Македонскиот зборообразувачки систем располага со максимално двочлени детерминативни чисти СИ.**

Формации со повеќе од два члена не се компатибилни со македонскиот третосложен акцент. Акцентот исто така ја обусловува комплексноста на самите КЧ. Тие не се посложени од дериват.

4.2.2. Графичка демаркација на КЧ

Графичката демаркација на КЧ на СИ во двата зборообразувачки система се врши со идентични средства, но со различен интензитет и кај различни типови на образувања.

Средства за демаркација во двата јазика се:

1. фуга
2. цртичка
3. наводници
4. интерна мајускула
5. спациум

Во двата зборообразувачки системи разликуваме етаблирани и иновативни средства за демаркација на КЧ. За етаблирани ги сметаме фугата и цртичката. **Фугата** во улога на демаркатор не се појавува кај сите германски СИ. Поголемиот процентуален дел на германските детерминативни СИ е формиран со \emptyset -фуга. Во македонскиот јазик има обратна состојба. Речиси сите СИ се формирани со посредство на фуга. Таму исклучок претставуваат СИ со \emptyset -фуга. Со оглед на потенцијалниот поликомплексен карактер на германските детерминативни СИ, графичка демаркација¹³⁰ со **цртичка** на КЧ се врши од индивидуални и неопходни причини. За индивидуални причини станува збор кога се демаркираат КЧ на веќе етаблирани или новосоздадени СИ со цел да се апострофира еден КЧ (*Billig-Auto*, *Digital-Kamera*). Неопходно станува графичкото средство за демаркација на непосредните конституенти во случај на поликомплексна СИ. Пропорционално со комплексноста на СИ расте и потребата од графичка демаркација на непосредните конституенти заради побрза идентификација на КЧ. За германските СИ во таквите случаи се

карактеристични и повеќе цртки во рамките на една СИ (*Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine*, „*Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel*“, *Haltet-den-Dieb-Methode*). Црточката како графичко средство за демаркација е типична и за германските координативни СИ (*Dichter-Komponist*, *Arzt-Kosmonaut*). Употребата на црточката кај македонските СИ, пред сè, е врзана за т.н. СИ со прогресивна секвенција (*библиотека-медијатека*, *лек-аналгетик*). Со црточка се демаркираат и *ad hoc* создадени атипични N+N-формации без фуга (*џурик-решение*, *домино-сџирајџија*), како и помал број етаблирани калкирани формации (*џрес-конференција*, *џредлоз-закон*, *сџомен-џлоча*). Функцијата на црточката во формациите на двата јазика се состои, пред сè, во тоа да го подвлече иновативниот карактер на образувањата и да послужи за полесна демаркација. За апострофирање на КЧ покрај црточката во поново време се користат и други средства. Тука би ги вброиле **наводниците**, со кои се истакнува најчесто првиот КЧ (модификаторот) („*МобиМак*“, „*Sing-mit*“-*Idee*, „*Herr-im-Haus*“-*Standpunkt*), **мајускулата** кај вториот КЧ (*fremdKörper*, *AktivFrische*, *МобиМак*, *џолуСелани*, *џолуГраѓани* (Зоран Анчевски 1998, 42/43), како и **спациумот** меѓу КЧ (*Frisch Fleisch*, *крем суџа*). Овие демаркациски средства датираат од поскоро време и нив ги сметаме за иновативни.

4.3. Фонолошко-морфолошки (не)регуларности на германските и на македонските СИ

4.3.1. N+N

4.3.1.1. Детерминативни N+N

Како што веќе истакнавме во засебното поглавје за фонолошко-морфолошкиот опис на германските СИ, детерминативната N+N-формација е најфреквентна варијанта (сп. II.2.3.1.). Таа се истакнува од другите зборообразувачки модели врз основа на својата потенцијална комплексност, која може да експандира дури до седум члена. Првиот (N_1) и вториот (N_2) непосреден конституент можат во составот на германските N+N да бидат од симплексен, односно од комплексен состав (деривиран/композициониран):

Atomkraftwerksstandortsicherungsprogramm
Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine
Fußballweltmeisterschaftsspiel

Сепак, овие поликомлексни формации не претставуваат прототип на германската N+N-формација. Репрезентативни за неа се двочлени до четиричлени формации.

Двочлени N+N:

Autobahn, Badhose, Bilderbuch, Fehlleistung, Fünfkampf, Gefrierpunkt, Hintertür;

Тричлени N+N:

Fußmassage-Gerät, Lautsprecherboxen, Presslufthammer, Schwarzweißfoto;

Четиричлени N+N:

Arbeitsplatzverbesserungsvorschlag, Autobahnraststätte, Bludruckmessgerät.

Наспроти тоа, македонските детерминативни N+N-формации се обусловени од фонолошко-морфолошката рестрикција, која предвидува само двочлени формации. Првиот (N₁) и вториот (N₂) непосреден конституент во составот на македонските N+N можат да бидат од симплексен и деривациски карактер; исклучени се сложени формации:

џрасчорба, новоградба, аерозагадување, брајтоубиец, библиотека-медијатека, лек-аналгетик, колеџа-линџвисџ, џрик-решение, риболов, водовод и др.

Германските и македонските N+N-формации се потенцијални зборообразувачки модели со фуга, но се разликуваат врз основа на дистрибуцијата. Додека кај германските детерминативни N+N-формации нуловата фуга (Ø-фуга), односно напдно сраснување на КЧ е најфреквентна варијанта, сп.

Automarke, Holzschuppen, Schulhof, Kleinfinger, Freikarte, Trinkbecher, Schreibmaschine, Kühlschrank, Vorgarten, Zuname, Selbstbildnis и др. ;

македонските N+N-формации во најголем број случаи се резултат на сложување со формален демаркатор на КЧ. Како демаркатори доаѓаат предвид: фугата, цртичката, како и спациумот.

➤ Најфреквентни лексиконски македонски N+N се образувања со **o-фуга**:

дивокоза, новоградба, аерозагадување, брајтоубиец, бродолом, коњоградец, йолуосџров и др.

Како посебна подгрупа СИ треба да се издвојат СИ чии прв КЧ е од туѓо потекло и завршува на вокалот –о. СИ кај кои како прв КЧ се појавуваат: *аеро-, авио-, авџо-, асџро-, видео-, галвано-, дакџило-, елекџро, кино-, космо-, микро-, невро-, џсевдо-, радио-, рендгено-, роџо-, сџекџро-, сџерео-, сџено-, сџраџо-, физио-, фоџо-, хелио-, хидро-, хиџо-* (↑Правопис 1986, 45; од наша страна се додадени КЧ *аеро-, видео-*) совршено се вклопуваат во системот на зборообразувањето на македонскиот јазик и дозволуваат понатамошно генерирање на нови формации од овој тип. Овие, пред сè, врзани компоненти потенцијално можат да бидат бикатегоријални (*елкџро*: придавка/именка), но и да функционираат самостојно (*авион, кино, радио, фоџо(графија), космос*):

аерозагадување, авиокомџанија, авиомеханичар, авиосообраќај, авџомеханичар, авџоиндусџрија, авџоџаџ, видеоврска (Вест 24./25.7.2010, 20), видеодомофон, видеоклиџ (Вест 24./25.7.2010, 32), галваноакусџика, елекџроинженер, елекџроиндусџрија, киноблагајна (Вест 24./25.7.2010, 19), киноџреџсџава, кинореклама, киноџроекџор, космодром, космоџолиџ, радиоџарџаџ, радиооркесџар, радиоџренос, радиосџудио, фоџоамаџер, фоџоаџарџаџ, фоџомонџажа, фоџореџорџер, хидроџераџија, хидроценџрала, хиџоценџар, хиџодром и др.

Многу поретки се N+N-формации без формален демаркатор на КЧ. Дури може да се каже дека тие претставуваат исклучок во македонскиот зборообразувачки систем.

➤ СИ со вистинска **нулова фуга** (ø-фуга) во македонскиот јазик:

марџруџа (< герм. Marschroute), косџенџиква, џрасчорба, џуџунќесе, аџџазар, нанешекер, чаџшекер (последните три примери ↑Јашар-Настева 2001, 236) и др.

Сепак кај поголемиот дел СИ од составот N+N од лексиконски и од текстуален карактер КЧ се поврзуваат без фуга, но со цртичка, а поретко со спациум. Станува збор за заемки, односно калки од други јазици или, пак, хибридни конструкции (исклучок претставуваат експликативните формации, за кои ќе стане збор подоцна).

➤ СИ со **цртичка** во македонскиот јазик:

лексиконски СИ: *визит-карта, амјер-час, генерал-мајор* и др., заемки/калки од турско потекло: *кор-сокак, чардак-боја, чајшекер, шам-кајсија* (Во однос на правописот на СИ-заемки/калки од турско потекло забележавме две, односно три варијанти на писмена фиксација во македонската литература. Истите СИ алтернативно се пишуваат слеано, т.е. со наполно сраснување на КЧ, односно со цртичка (*чајшекер* (Правопис 1986, 1999) vs. *чајшекер* (Јашар-Настева 2001, 236)), или со спациум (*ѝекмезѝазар* (Видоески) vs. *ѝекмез ѝазар* (Јашар-Настева 2001, 236).)

текстуални СИ: *кино-ѝремиера, монитѝоринѝ-камера, визитѝинѝ-ѝрофесор* (англ. *visiting-professor*), *вице-крал, вице-ѝреѝседаѝел, ѝесѝ-иѝра; ѝрик-решение* и др.;

➤ СИ со **цпациум** во македонскиот јазик (отворени СИ):

заемки од турско потекло: *срма елек, седеф налани, ѝанфез шалвари; ручек време, ужина време, вечера време, жейва време, ѝейли време* (↑Јашар-Настева 2001, 236/237);

калки/заемки од други јазици: *клима уред, баѝѝас оѝераѝија* (< англ. *by-pass operation*, герм. *Bypass-Operation/Bypassoperation*) и др.

На СИ со спациум, односно на отворените СИ, треба, според наше мислење, да им се пристапи со поинаква релеватност во двата контрастирани јазици. Додека во германскиот јазик овој вид формации ќе остане во рамките на неофицијалниот уметничко-естетски делокруг (на пр., рекламни текстови. *Frisch Fleisch* vs. *Frischfleisch*), бидејќи германскиот зборообразувачки систем со оглед на релативно големиот број ЗО е доволно флексибилен и нерестриктивен во однос на генерирањето нови СИ, во македонскиот јазик преку отворената СИ - покрај СИ со цртичка - се отвора патот за навлегување на формации, кои потфрлиле досега во однос на фонолошко-морфолошките, но и на сематичките рестрикции (**климауред* vs. *клима уред*). Сепак најголемите шанси во однос на формалните критериуми за пристапување кон македонскиот лексикон имаат текстуалните СИ, чии КЧ се поврзуваат со цртичка.

Типично за поголемиот дел од германските и од македонските детерминативни N+N-формации е регресивниот поредок на КЧ во кои првиот член е во улога на модификатор, а вториот на глава. Кај т.н. **експликативни СИ** македонските N+N-формации располагаат и со прогресивен поредок на КЧ, т.е. со лева глава. Се работи за нелексикализирани формации, чии КЧ се делимитираат со цртичка. Карактеристично за нив е потенцијална збороинтерна

флексија кај првиот КЧ (наместо кај вториот) со маркер за определеност и за број. Формата на првиот КЧ е детерминирана од родот на првиот КЧ. Додека маркерот за определеност се бележи само кај првиот член, главата на конструкцијата, маркерот за број се бележи кај двата КЧ:

*лекоѝ-аналџеѝѝк/лекови-аналџеѝѝѝци,
колеџаѝа-линџвисѝ/колеџиѝе-линџвисѝѝи.*

Ваков вид морфолошка конструкција во рамките на германските СИ со N+N-формација не е позната.

Во рамките на N+N-формациите кај македонските СИ треба да се истакнат оние случаи со (N+V_(глаголска база))_N. Се работи за редуција на морфолошката форма на базичниот збор што го сочинува вториот член: *џроздобер, кождодер, водомер, сѝрујомер, сончоџлед, ракомеѝ, редослед*. Некои од нив се и со самостојна употреба на вториот КЧ, сп. *дрворез, риболов, водовод*.

Редукциски процес од лексички карактер во рамките на германските N+N е познат кај т.н. детерминативни **елиптични СИ**. Всушност, површината на овие конструкции е редуцирана за лексичка единица, која може да припаѓа на првиот или на вториот КЧ на целокупната формација на пр., на *Bierdeckel / Bier(glas)deckel, Tankwart / Tank(stellen)wart, Ölweig / Ölbaumweig, Laubwald / Laubbaumwald*.

4.3.1.2. Координативни N+N

Координативната СИ во двата јазика исклучително се реализира со оглед на идентичниот состав на зборовни класи со именка (N) и именка (N). Таа карактеризира референцијални области (r), коишто се предикатски комплекс на двете вклучени именки, така што може да се парафразира со „x е N и N“. Германските координативни СИ се конкатенираат, пред сè, во својата номинална форма без фуга, на пр., *Strumpfhose, Arzt-Kosmonaut, Kaminofen*. (Исклучок претставуваат формации со прв КЧ што завршува на -e: *Hosenrock, Westerpullover* и др.). Мошне често се застапени конструкции со црточка, на пр., *Arbeiter-Dichter, Kino-Café*.

Карактеристично за морфологијата на лексиконските македонски координативни СИ е фугата -o-, која се појавува задолжително:

боџочовек, боџодуша (Владо Малески), *мајмуночовек, јуџозаѝад, североисѝок*.

Без fuga, но со цртичка се пишуваат нелексикализираните координативни СИ од типот *филозоф-новинар, министѐр-поеиѝ* итн. кои, како што истакнавме, можат да се интерпретираат и како потенцијални детерминативни СИ со прогресивна насока на детерминација.

4.3.2. A+N

Во составот на германските и на македонските формации од типот A+N, по правило влегуваат примарни (неизведени) придавки во номинална, т.е. неменувана форма. Кај комплексни придавки во овој состав, кои од морфолошки рестрикции се поретко застапени, принципиелно се бележи тенденција на редуција на придавката. Тоа подеднакво важи за комплексни придавки од македонско и од германско поекло и одредена група петрифицирани придавки од меѓународно потекло (*евро-* (<евројски), *еко-* (<еколошки), *био-* (<биолошки), *електѝро-* (<електѝронски), *невро-* (<невролошки), *хемо-* (<хемиска), *ѝсихо-* (<ѝсихолошки), *ѝермо-* (<ѝермолошки) и др. Овие редуцирани форми се, пред сѐ, застапени како прв член во комплексни интернационализми:

Elektroindustrie / електѝроиндусѝрија,
Neurobiologie / невробиолоѝија,
Chemotherapie / хемоѝераѝија,
Psychoanalyse / ѝсихоанализа,
Thermotherapie / ѝермоѝераѝија.

Како последица на политичко-економските промени, покрај домашните редуцирани придавки, во последно време во двата јазика се позачестени хибридни образувања со членовите *евро-*, *еко-* и *био-*. Со редуцирана придавка во германскиот и во македонскиот јазик се појавуваат:

Biorhythmus, Disziplinarverfahren, Dokumentarfilm, Euro-Sozialisten, Farbdesign, Kunsthonig, Öko-Laden, Polit-Bürokrat, Schmuddel-Wetter, Sonderzug, (Симоска 1997, 79-86);
божиѝроб, биориѝам, е-ѝоѝиѝа, евро-ѝесна, еко-камера, кримѝтехника, ѝѝѝркоѝеѝе и др.

Кон тенденцијата да не се вклучуваат флексиски елементи кај придавката, како, на пр., компаратив и суперлатив, не се придржуваат помал број германски формации од составот A+N. Тоа во германскиот јазик се, пред сѐ, образувања од јазикот на спортот, на

техниката и на маркетингот. Се работи за општествени сектори во кои иновацијата и континуираниот напредок се есенцијални параметри, оттаму и преферираната употреба на димензионални придавки, кои се степенуваат и во составот на A+N го интензивираат значењето на придавката во споредба со нејзината слободна употреба. На тој начин соодветно го отсликуваат различниот степен во однос на синтаксичката група со нестепенувана придавка (сп. *billiger Flug, Billigflug - Billigstflug*). Кај германските A+N застапени се и компаративни и суперлативни придавски форми:

Höherversicherung, Höchstbelastung, Mehrbedarf, Meistgebot, Niedrigstpreis, Mindestaufenthalt, Niederspannung, Bestleistung, Billigstflug.

Морфолошката отстапка во однос на вклучувањето компаративни и суперлативни форми во A+N се толерира кај германските формации, бидејќи кај нив морфолошките рестрикции се подредени на фонолошките, т.е. на прозодиските (сп. II.2.3.2.). Компаративните и суперлативните форми не го нарушуваат значително ова начело. Суперлативите воопшто не ја зголемуваат силабичната структура во споредба со позитивната форма на придавката (*schwer - schwerst, hoch - höchst, tief - tiefst, klein - kleinst*), а компаративниот суфикс *-er* (*hoch - höher, wenig - minder, niedrig - nieder*) се реализира како монофтонг¹³¹.

Наспрема германските A+N-формации со степенувана придавка во македонскиот зборообразувачки систем овој тип воопшто не е застапен. Тоа веројатно се должи на дистрибуцијата на морфемите за степенување во двата компарирани јазика. Додека се тие во германскиот јазик постпозитивни и во случај на суперлатив не ја зголемуваат силабичната структура на придавката (в. горе), во македонскиот јазик истиот феномен се бележи со препозитивни морфемии (*џо̀голем, нај̀голем*) и ја зголемува силабичната структура на придавката за еден слог. **Прозодијата** игра голема улога при конкатенацијата на придавка со именка во македонскиот и во германскиот јазик. Прозодиското правило секако го почитуваат германските и македонските примарни придавки што влегуваат првенствено во составот A+N. Тие се моносилабични, така што акцентот кај германските A+N неминовно паѓа на нив (*Heißluft, Kleinstadt, Rotlicht*), односно кај македонските соодвети СИ на последниот слог од првиот КЧ во комбинација со фугата *-o-* (*злонамера, сѝаросваѝ, љу̀џоселанец*). Прозодиските рестрикции кај германските A+N не ги нарушуваат ни изведени придавки од туѓо потекло, кои, како што е познато, располагаат со нагласен суфикс, на пр., *digi'tal* (*Digitaldisplay*), *experimen'tal* (*Elementarlehre*), *inten'siv* (*Intensivkurs*), *lok'al* (*Lokalna-*

chrichten), *sekun'där* (*Sekundärliteratur*), *sozi'al* (*Sozialpsychologie*), *univer'sal* (*Universalhandwerker*), *zi'vil* (*Zivilbevölkerung*). Придавките од туѓо потекло со нагласен суфикс се најубедлив доказ за второстепеност на третман на должината на првиот КЧ, наспрема неговиот финален нагласен слог. Од причина што морфологијата на македонските регуларни А+N постулира *o*-фуга, со која неминовно се зголемува силабичната структура на првиот КЧ, придавки од туѓо потекло се исклучени во македонскиот состав на А+N. Соодветните семантички репрезентации се реализираат во македонскиот јазик на синтаксичко ниво, односно со формирање на атрибут и именка (сп. *инијензивен курс, секундарна литература*). Кај германските А+N со прозодиското правило се компатибилни и формации со сложена придавка (*Schwarzweißfilm, Schwarzweißmalerei*), како и оние со партицип перфект (*Gebrauchtwagen, Gemischtwarenhandlung, Besetzzeichen*), бидејќи кај нив вториот слог е нагласен. Партиципот презент (*Lebendgeburt, Liegendkranke*), кој многу ретко се среќава кај А+N, отстапува во тој поглед. Во македонскиот лексикон не се регистрирани А+N-формации со сложена придавка, како и со партицип (исклучок: *Ѕукнајќијерде* од Владо Малески). Сложен КЧ кај македонските детерминативни СИ начелно е блокиран од морфонолошки причини. Прозодиската хипотеза, се чини, ја ревидираат германските СИ чишто прв член завршува на ненагласен суфикс *-el, -er-, -en*. Присуството на редуцираната фонема *e*, т.н. *Schwa-Laut*, во овие суфикси ги редуцира овие формации, така што повторно се добива, речиси, моносилабична структура, на пр. (*Magersucht, Dunkelkammer, Offenstall*). Токму од тие причини сметаме дека во германскиот јазик се допуштаат и степенувани придавки во компаратив, кој се бележи со постпозитивниот маркер *-er*, а се реализира во редуцирана вокализирана форма, т.е. монофонемски [Ç].

Во одделот за морфологијата мора да се наведе уште еден значаен тип на А+N. Се работи за т.н. **елиптични СИ**, чиј прв член не се однесува директно на формалниот втор член, туку на еден неексплицитан, елиптичен елемент, кој е можен аргумент на вториот член, на пр., *Fein(backwaren)bäckerei* 'Bäckerei für feine Backwaren' (фурна за фини печива ≠ фина фурна), *Akut(fälle)betten* 'Betten für akute Fälle' (кревети за акутни случаи ≠ акутни кревети). Елиптичниот тип на А+N не е застапен во македонскиот јазик.

Потполно исти морфолошки карактеристики во однос на А+N кај германските и македонските образувања се забележуваат кај лексикализираните образувања. Таму превладува тенденцијата да се нарушува принципот за исклучување на флексиски елементи кај првиот член. Се среќаваат формации, коишто само преку слеаниот

ортографски облик се идентификуваат како СИ, инаку формално се потполно идентични со синтаксичка група. Со менуваната придавка се:

Gutestube, Krauseminze, Langeweile, Mürbeteig.
*Илинден, Пејировден, Духовден, Бабиндол*¹³².

Германските и македонските А+N-формации се разликуваат во однос на начинот на сложување на КЧ. Кај германските А+N придавката се конкатенира со именката без материјално изразена морфема, т.е. со нулова фуга. КЧ на македонските формации се делимираат со фуга (исклучок се формации од туѓо потекло: *ќор-сокак*). Таа функција кај А+N во принцип ја врши -о-фугата:

високоџрадба, нискоџрадба, новоџрадба, блаџососџојба, сџа-росваџи, џуџоселанец, дивокоза, рамносмеџка, мрџвосело, злонамера

Кај голем број примери од моделот А+N наведени во македонската литература вториот член е изведена именка што нема самостојна употреба, т.е. се работи за **синтетички СИ**: *друџоверец, арноџворец*, односно деривати од СИ: *малоумник* (малоумен+-ник), *блаџородник* (<благороден+-ник). Во германската зборообразувачка литература се издојуваат синтетичките СИ (*Leisetreter, Schönredner, Schwarzseher*) и деривациите од СЗ (*Großstädter < Großstadt+-er, Großunternehmer < Großunternehmen+-er, Halbstarker < halbstark-er*) и тие не се разгледуваат во рамките на истражувања на СИ (композитуми).

4.3.3. V+N

Германските V+N-формации круцијално се разликуваат од македонските образувања со глаголски прв член. Додека германскиот модел V+N се одликува со регуларност во однос на морфологијата и на семантиката, т.е. претставува ендоцентричен модел, македонските формации со глагол како прв член претставуваат егзоцентрични образувања, за кои се типични и морфолошки отстапувања. Всушност, регуларниот модел V+N во македонскиот зборообразувачки систем не е застапен.

Во регуларните германски V+N-формации влегува глаголски корен, поретко глаголски корен со -е-фуга:

Bratwurst, Essgeschirr, Fahrerlaubnis, Hackfleisch, Hörgerät, Kratzwunde,

со проширен суфикс на –ern, -eln, -ieren: *Räucherwurst, Flüsterparole, Sammelware, Bügelzimmer, Kritzelzeichnung, Wickeltisch, Tranchierbesteck,*

со –е-фуга: *Bindeglied, Badesalz, Haltestelle, Hängematte, Lesesaal, Ladefläche, Schneidezahn, Schweigepflicht, Siedetemperatur.*

со префиксиран глагол: *Abholtermin, Abstellkammer, Anstecknadel, Aufklappbett, Auswechselspieler, Ausziehtisch, Bedenkzeit, Durchhaltevermögen.*

Германските V+N-образувања, всушност, круцијално се разликуваат од македонските. Карактеристично за сите македонски формации од овој состав е императивната форма на глаголот:

*изгрејсонце/огрејсонце, лајкучка, ѝеѝајмајка
кршикоски, варикаша, дерикожа, влечиоѝинок, газибара,
кршигора, лаѝнијаре, лаѝнисомун, лаѝникандило, мавнивила,
ѝеѝијаре, ѝлашидеца, ѝусѝикуќа, ѝурнибуќа, врѝиѝиоѝ, задрѝ-
ѝеѝѝле, ѝпресиоѝашка, свириѝиле,
топоними: Скочивир, Подржикоѝ*

Македонските V+N, поточно V_{Imp.}+N, во споредба со германските формации од овој модел, освен во случајот на *зајди-сонце*, се лексикализирани образувања, кои припаѓаат на архаичната македонска лексика. Тие не претставуваат активни зборобразувачки модели во македонскиот лексикон. Нивната употреба денес е ограничена на текстови со разговорен карактер. Во најголем број случаи македонските V_{Imp.}+N-формации претставуваат прекари.

Од тие причини германскиот пандан според морфосинтаксичката (употреба на императивна форма) и семантичката (егзоцентричност) основа на македонските V_{Imp.}+N-формации не е регуларниот V+N-модел, туку реченичната споенка (*Zusammenrückung*), за која препознатлив знак е исто така императивната форма на глаголот:

*Rührmichnichtan, Vergissmeinnicht, Tunichtgut, Gottseibeius,
Schlagetot, Fürchtegott, Störenfried.*

Императивот кај германските формации е реализиран без и со фуга (–e-; -en- (само кај *Störenfried*). Фугата –e- ја имаат само двочлените формации со императив на прва позиција: *Schlagetot, Fürchtegott*, додека останатите „*Zusammenrückungen*“ го реализираат императивот без фуга. Оваа морфолошка појава се должи веројатно на комплексниот состав, кој следува по императивот (*Vergissmeinnicht*). Со цел

да се растовари формацијата се отстапува од фуга. Други морфолошки рестрикции не се познати.

$V_{\text{Imp.}}+N$ -формациите во двата јазика (герм. реченични споенки) отстапуваат од морфолошкиот аспект со употреба на императивната форма во рамките на СИ, а од семантички аспект претставуваат егзоцентрично-идиоматизирани конструкции. Тие сведочат за идиосинкратични, т.е. несистемски својства на образувања, кои датираат од поодамна во германскиот¹³³ и во македонскиот лексикон. За германските реченични споенки е карактеристично што не го почитуваат принципот на десната глава и не подлежат на анализата на непосредни конституенти (IC), бидејќи не располагаат со бинарна композициска структура. Не може да се открие ни родот ни бројот на овие конструкции врз вториот КЧ, како што е тоа типично за регуларните СИ. Македонските $V_{\text{Imp.}}+N$ -формации го почитуваат принципот на десната глава, но од семантички аспект претставуваат егзоцентрични структури. Посочените референти се наоѓаат надвор од конструкцијата.

4.3.4. P+N

Додека формацијата P+N е наведена во сите германски публикации во рамките на СИ, таа во македонската литература се вбројува под префиксациа. Причината за оваа постапка, од една страна, се крие во неконсекветната делимитација на термините „предлог“ и „префикс“. Под категоријата „предлог“ подразбираме самостојна лексиконска единица со одредена семантичка импликација, додека префиксите се врзани морфемски и развиваат индикативно значење во комбинација со самостојна лексичка база. Од друга страна, парадигмите на префикси и предлози делумно се совпаѓаат во двата контрастирани зборообразувачки системи и создаваат хомонимни фонолошки супстанции. Последица на ова е потенцијален амбивалентен зборообразувачки статус: СИ од типот P+N или префиксација. Како чисти префиксациа во германскиот јазик се класифицираат образувања со префиксите *un-*, *ur-*, *ge-*, *erz-*, *miss-*, *be-*, *ent-*, *er*, *ver-*, *zer-*. Како СИ се третираат формации со предлозите: *bei*, *nach*, *vor*, *hinter*, *neben*, *zu* и др:

Beigeschmack, *Nachsommer*, *Vorort*, *Hintertür*, *Nebenzimmer*,
Zuname;

P+N спаѓаат во групата СИ со неспектакуларна морфологија, бидејќи првиот член спаѓа во класата на неменливи зборови. Се кон-

катенира предлогот врз вториот член, кој е претежно од симплексен карактер.

Во македонскиот јазик амбивалетноста меѓу префикс и прв КЧ уште потешко се разграничува.

Како СИ може да се третираат следниве формации:

со : содејсјиво, соживој, соизграч, соработник, сооднос, сојатник, соучесјиво, сочувсјиво,

над : надбискуј, надвојвода, надградба, надмоќ, надреализам, надреалисј,

под : јоднаслов, јодојсек, јодофицер, јодлога, јојрејседател

пред : јредвечер, јредговор, јредзорје, јредградие, јредигра, јредјадење, јредуслов, јредисјорија (јраисјорија)

против : јројивуслуга, јројивсјруја, јројившежа, јројивудар јројивнајад, јројиввредносј, јројивдоказ

при : јрисесјира, јрибрај, јримајка, јриквечер, јримрак, јризвук

Како чисти префиксации треба да се интерпретираат образувањата со префиксот *јра-* (аломорфа: *јре-*):

пра-/пре-: јрабаба / јребаба, јравник(а) /јревник(а), јрадедо / јредедо, јрајазик, јрамајка, јрамајерија, јранарод, јраоснова, јраојец, јрајочеток, јрајричина (јрвојричина), јрароднина, јрародијел, јраслика, јрасосјојба, јрајашковина, јрачовек, јрашума

Образувања со *без-/ бес-* во македонскиот јазик во најголем број случаи претставуваат суфиксации (изведенки) од веќе комплексни образувања (префиксно-суфиксни). Од тие причини ја отфрламе можноста за двојна формула, односно за двојна интерпретација и истите не ги третираме како СИ:

бездомник < бездомен < без дом
бездејносј < бездејен < без деца
безземјаш < безземјен < без земја
безработица < безработен < без работја
безумие < безумен < без ум
бесјомошносј < бесјомошен < без јомош
бесрамник < бесрамен < без срам
бессилие < бессилен < без сила
бесчувсјивеносј < бесчувсјивен < без чувсјиво

4.3.5. Pron.+N

Формации од типот Pron.+N не се фреквентни во германскиот и во македонскиот лексикон и се одликуваат со слаба активност во однос на нови образувања. Во двата јазика се лексикализирани, пред сè, формациите со заменката *Selbst-*, *сам(о)-* и *себе-* / *авѿо-* како прв член:

Selbstbetrug, Selbstaufgabe, Selbstbeherrschung, Selbstverachtung, Selbstunterricht, Selbstverleugnung, Selbstversorgung, Selbstverständnis, Selbstversuch, Selbstverwicklung, Selbstzeugnis, Selbstzündung, Selbstzweck;

самовласѿ, самоволја, самовила, самодејносѿ, саможрѿва, самоизмама, самоиницијатѿива, самоубисѿво, самоиницијатѿива, самохијноза, самодисциплина, самоанализа, самоосуда, самокриѿика

авѿоиронија, авѿохијноза, авѿоѿорѿреѿ

Честопати има двојни варијанти: *самоѿонижување – себѿонижување, самоубивање – себеубивање.*

Покрај заменките *себе* и *сам*, во македонскиот јазик поретко се среќаваат формации со индефинитните заменки *свое*, *секој*, *сѿ* и *ниѿѿо*. Тие се комбинираат, пред сè, во синтетички СИ:

своеволие, секојдневие, севласѿ, сезналец, сезнајко, ниѿѿоверец.

Истото може да се каже и за германскиот јазик. Поретки се Pron.+N-формации со заменките *Niemand-*, *Jedermanns-* и *All(es)-* како прв член:

Niemandland, Jedermannsgröße, Alltag, Allmacht, Alleswischer (синтетичка СИ)

Формации со лична (*Ich-Kult*) и присвојна заменка (*Ich- und Mein-Gefühl* (Thomas Mann)) се маркирани случаи во германскиот јазик и претставуваат, освен кај некои лексикализации (*Ich-Erzähler*), апсолутен раритет.

Заменките *niemand* и *jedermann* во состав на Pron.+N се конкатенираат со вториот член преку **фугата** *-s-* (*Niemandsländ, Jedermannsgröße*). Формациите образувани со заменката *сам-* во македонскиот јазик се фугирани со *-o-*, додека кај формациите со *себе* како прв член дополнителната фуга отпаѓа поради вокалскиот завршеток.

Незастапени зборообразувачки модели

Во македонскиот зборообразувачки систем не се застапени комбинациите Part.+N (*Beinahekatastrophe*) и синтаксички израз+N (*Mein-Bauch-gehört-mir-Haltung*). Во двата случаи се работи за текстуални образувања, кои не се лексикализирани ни во германскиот јазик. Нивната употреба се конотира со убавата литература, новинарството и други видови иновативни жанрови. СИ од типот синтаксички израз+N отстапуваат од другите формации во однос на својата поликомплексна морфолошка форма на првиот член. Овие СИ се одликуваат со прв КЧ во вид на фраза, односно со цела реченица. Него го сочинуваат, пред сè, количествени, вредносни и темпорални податоци, како на пр.:

Dreimastsegler, Vier-Sterne-Hotel, 35-Stunden-Woche, Vater-Sohn-Konflikt, Fünf-Sterne-Hotel, Zweizimmerwohnung.

Реченичните први членови може да се интерпретираат како обележја, ставови, становишта:

Mein-Bauch-gehört-mir-Haltung, Schmeiß-mich-raus-Frage
(акустички пример од емисијата *Wer wird Millionär?* RTL, 18.03.2002),
елиптични реченици: *Sowohl-als-auch-Mentalität, Trotzdem-Optimismus, Als-ob-Haltung.*

Синтаксичкиот израз во рамките на СИ претставува навистина невообичаена комбинација и од тие причини ќе остане само во доменот на *ad hoc* создадените текстови. Тој се креира во дадена ситуација, во одреден контекст со цел да послужи во тој миг за поуспешна и поефективна комуникација за потем веднаш да исчезне во забрав.

4.3.6. Морфолошки особености во германскиот и во македонскиот зборообразувачки систем

Морфологијата на македонските СИ се одликува со неколку особености, кои не се застапени кај германските СИ. Пред сè, би ги издвоиле формациите:

1. **со врзан глаголски дел** ($N+V_{\text{(глаголска база)}}N$) (*џроздобер*)
2. **од типот $V_{\text{Imp.}}+N$** (*лајнијаре*)
3. **со двоен императив** (*лајниџолијни, џуријечи*).

СИ со врзан глаголски дел не се само морфолошки интересни, туку и семантички. Морфолошкиот недостаток на рудиментарниот втор КЧ како свесно да ја затајува посочената референцијална класа на конструкциите. Имено, станува збор за егзоцентрични СИ. Првите два типа СИ (1, 2) се типични за словенските јазици и според Цет (Zett 1970, 131) претставуваат единствени зборообразувачки типови, кои не се калкирани според старогрчки зборообразувачки модели.

Формациите под (2) и (3), т.н. императивни СИ, во чиј состав влегува, како што ни открива самата номенклатура, императивна форма, во германскиот јазик се исклучиво застапени кај реченичните споенки (*Tunichtgut, Störenfried*). Кај формациите со двоен императив имаме удвојување на вербална категорија (*џуријечи*), додека резултатот е номинален, односно атрибутивен. Овие лексикализирани конструкции отстапуваат од принципот на десната глава, имаат флексиско обележје (императив) од редупликативен структурен карактер и се егзоцентрични. Морфолошкиот тип со удвоен императив е рестрингиран кај германските образувања. Германскиот лексикон блокира вакви конструкции, маркирани би биле **Lachsing, *Weinschluchz*.

Со морфолошка специфика се истакнуваат исто така и **СИ со лева глава**, кои се носители на надворешните обележја и го задржуваат правото флексијата да се реализира кај нив, т.е. во интерната структура на целата конструкција, на пр., *библиоџекаџа-медијаџека*. Флексијата е редуцирана на наставката за членот, додека множинскиот флексив се маркира кај двата члена (*библиоџекиџе-медијаџеки*).

4.4. Фуги

Јазичноиманентна карактеристика на германските СИ е потенцијалната fuga, која се среќава во релативно голем број СИ. Од

дијахрониски аспект се работи за флексиски остатоци, пред сè, од деклинациски и множински карактер на првиот КЧ, кои се должат на типолошката припадност на германскиот јазик кон синтетичките јазици. Сите потенцијални фуги кај германските СИ се совпаѓаат во однос на нивната фонолошка супстанца со флексиски наставки (сп. Fuhrhop 1996, 528). Сепак, гледано од синхрониски аспект, не можеме да говориме за флексиви, бидејќи првобитните флексиски наставки во современиот германски јазик се користат и во дистрибуција којашто не е компатибилна со парадигмата на првиот КЧ. Туѓите фуги *-o-* и *-i-*, кои во германските СИ се вклучени со многу помала фреквенција, се должат на морфолошки правила од јазиците од каде што потекнуваат. Врз основа на критериумот \pm дел од флексиската парадигма на првиот член, разликуваме два вида фуги кај германските СИ:

1. Парадигматски: *-e-, -s-, -es-, -(e)n-, -er-, -(e)ns*
2. Непарадигматски: *-s-, -en-, -ens, -o-, -i-*

Парадигматските фуги се флексиски остатоци и составен дел од парадигмата на првиот член, додека повеќето од непарадигматските по форма се идентични со парадигматските, но не се вклопуваат во парадигмата на првиот КЧ. Една маргинална група фуги не се вклопува во двата споменати вида. Се работи за асемантички фуги од чисто формален карактер, кои се типични за именки од туѓо потекло (*-o-*фуга и *-i-*фуга).

Фугите кај македонските СИ, од друга страна, спаѓаат, пред сè, во класата на непарадигматски фуги, бидејќи не спаѓаат во парадигмата на првиот КЧ. Исклучок во тој поглед претставува парадигматската фуга *-u-*, која е единствен рудиментарен остаток од падежниот систем (*брајџучед(а), ѓолубрајџ, ѓолукруџ, ѓолуосџиров*). Во македонскиот зборообразувачки систем се застапени следниве фуги:

1. Парадигматски: *-u-*,
2. Непарадигматски: *-o-, -e-, -u-*

Македонските непарадигматски фуги се разликуваат од германските врз основа на тоа што формираат трета класа фуги. Додека кај германските непарадигматски фуги има формално совпаѓање со парадигматските, македонските фуги немаат допирни карактеристики ни со флексијата на првиот член (поради загубениот падежен систем) ни со кои било други морфонолошки парадигми. Нивното присуство е од неутрално-формален карактер. Најфреквентна фуга кај македонските СИ е *o-*фугата (*риболов*), а поретко се

застапени фугата *-e-* (*очевидец*) и фугата *-и-* од туѓо потекло (*сипрајификација*). Додека формациите со *-o-*фуга претставуваат прототип на македонската СИ поради екстремно минималниот број формации без фуга (од македонско потекло), во германскиот јазик пофреквентни се формациите со парадигматска фуга во споредба со непарадигматска, но најфреквентни се оние со нулова фуга (*-ø-*фуга). Од тие причини за вистински СИ можеме да говориме само кај германските СИ.

4.5. Акцент

Акцентот кај СИ се разликува во двата јазика во зависност од тоа дали се работи за детерминативни или за координативни СИ.

4.5.1. Акцентот на детерминативните СИ

Акцентот на детерминативната СИ во двата јазика има дистинктивен карактер во однос на синтаксичката група. Додека кај детерминативната германска СИ главниот акцент (по правило) паѓа на првиот член, истиот акцент кај синтаксичката група е поместен надесно, т.е. на именката. Кај македонските СИ акцентот на СИ се лоцира на третиот слог од крајот на зборот. За илустрација ќе ги посочиме следниве примери:

'Langbein vs. langes 'Bein

ди'вокоза vs. 'диџа 'коза

Германските детерминативни СИ располагаат со главен (') и спореден акцент (,). Главниот акцент по правило паѓа на првиот непосреден конституент, додека со споредниот акцент се нагласува почетокот на вториот непосреден конституент. Ова прозодиско правило доследно се почитува кај дво- и тричлените СИ, чиј прв конституент не е со координативен поредок (демаркацијата на непосредните конституенти е обележана со знакот |).

Двочлени детерминативни СИ: *'Fehl|,leistung, 'Wind|mühle,*
 Тричлени детерминативни СИ: *'Weißwein|,sorte,*
'Hallen|,handball,

Поместување на главниот акцент се забележува кај детерминативни СИ со двочлен, односно тричлен копулативен прв

непосреден конституент и симплекс како втор непосреден конституент.

Двочлена координативна конструкција со симплекс:
Mutter-'Tochter-, *Konflikt*; *Schwarz'weiß*|*male, rei*; *Schleswig-*
'Holstein;
Ebbe-'Flut-, *Wirkung*; *Mar, xismus-*|*Leni'nismus*;

Тричлена координативна конструкција со симплекс:
,Ziel-, Inhalt-Methode-|*Dia, lektik*; *,Hals-, Nasen-'Ohren-*|*Arzt*;

Македонските лексикализирани детерминативни СИ располагаат со еден акцент. Целокупната структура на СИ се третира како една фонолошка секвенција и не се делимитираат КЧ како што е случај со германските СИ. Оттаму произлегува дека македонскиот јазик не разликува посебен акцент за прост и за комплексен збор. „Акцентот на сложени зборови, главно, се подведува под истото правило за акцентирање, кое се однесува на простите зборови“ (Ж. Цветковски, во Бојковска i др. 1997, 81). Поради мошне специфичниот акцентски систем, при секое креирање на нови СИ (СЗ) треба да се води сметка за нивното потенцијално вклопување во трето-сложниот акцент на македонскиот јазик. Акцентскиот систем, по сè изгледа, е одлучувачки фактор за бројот на вклучените КЧ во македонските СИ. Секој подолг состав доаѓа во колизија со македонскиот третосложен акцент. Од овие причини во последно време се забележува отстапување од македонскиот акцент и прифаќање на образецот на главен и на спореден акцент (*hart and level stress*) кај формациите од хибриден карактер (*радиоemisија, авиокуќа, кино-иpеиcтiава*) и оние создадени *ad hoc* по аналогија на германските и на англиските СИ (*иpик-решение, соул-аиpракција, иенал-лоиpарија* и др.).

4.5.2. Акцентот на координативните СИ

Акцентот на координативната СИ во двата јазика се разликува од оној на детерминативните СИ. Самата структурна разлика налага различен акцентски образец. Морфолошко-семантичката структура на СИ кореспондира со акцентскиот образец. Координативниот поредок на КЧ кај СИ во германскиот јазик аналогно се бележи со два главни акцента, додека во македонскиот јазик акцентот кај координативните СИ паѓа на вториот КЧ.

Двочлени координативни германски СИ:

'Hosen|'rock; 'Strumpf|hose, 'Kino|'cafe, 'Hass|'liebe, 'Strich|'punkt,
'Gast|'freund, 'Mann|'weib, 'Dichter|'komponist, 'Flieger|'kosmonaut;

Кај македонските координативни СИ се деактивира трето-
сложното акцентирање, акцентот е фиксиран за вториот КЧ:

ју̀зо 'исџок, ју̀зо 'зајад, северо 'зајад, северо 'исџок,
бо̀зо 'човек,

III ГЛАВА

СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА АНАЛИЗА

1. УВОДНИ БЕЛЕШКИ

Интерпретацијата на СИ е проблематичен аспект во лингвистичките теории, кои се соочуваат со прашањето: Како е можно да се воспостави и да се разбере релацијата меѓу две (конкатенирани) јазични единици, која на прв поглед е имплицитна?

Конкретни параметри што се експлицирани кај СИ се:

- лексички единици
- редослед на лексичките единици
- категорија на лексичките единици, односно нивната комбинаторика претставена преку ЗО

Овие податоци ни служат како појдовна точка за откривање на значењето на СИ. Над сите овие податоци се крие иманентната релација меѓу вториот и првиот КЧ, која во комбинација со горенаведените параметри нè води кон соодветна интерпретација на СИ. Сконцентрираната имплицитна семантичка содржина во СИ претставува „повеќе семантика“ (Ortner /Ortner 1984, 11) во споредба со збирот на лексичките единици вклучени во СИ.

Цел на семантичко-синтаксичката анализа е да ги осветли **семантичките релации меѓу КЧ на СИ**, кои ги сумираме во **семантички обрасци (=СО)**. Тие ќе ни послужат, меѓу другото, и како патоказ за преводните еквиваленти. СО се декодираат врз основа на фонолошко-морфолошката форма на КЧ, како и врз семантичката релација меѓу категоризираните КЧ, така што категоријата има голем удел во интерпретацијата на СИ. Всушност, се работи за замен однос на морфолошкиот состав и СО. Заедно ги создаваат зборообразувачките обрасци (=ЗО).

1.1. Предикатско-аргументски структури на СИ

Комплексните зборови се резултат на фонолошко-морфолошки индикатори, за кои стана збор во претходната глава, и семантички обрасци, кои ќе ни бидат главна преокупација во оваа глава, а за чија репрезентација користиме средства на логичката семантика¹³⁴, односно **предикатско-аргументски структури**. Не претпочитаме одредена семантичка теорија, туку средствата за семантичкиот опис претставуваат формули на лингвистичката порака. **Семантички обрасци** за СИ се предикатско-аргументски структури со најмалку две варијабили¹³⁵, поретко со три (*Vater-Sohn-Konflikt*), кои се пополнуваат со лексички единици. Семантичката репрезентација на КЧ на СИ може да биде носител на предикатот или да биде аргумент, односно адјункт што пополнува аргументско место на предикатот. Исто така, постои можност вториот и првиот КЧ да се аргументи или адјункти („дополнувања“, сп. Тополињска 2003, 10) на предикат, којшто не е репрезентиран врз основа на базичните зборови што експлицитно се содржани во СИ. Таков е случајот кај голем број формации од типот N+N. Во таквите случаи претпоставуваме имплицитни предикати, кои ги реконструираме со помош на СО, а кои ги формализираме со помош на логичката семантика.

Предикатите имаат едно или повеќе аргументски места, кои се пополнуваат со лексички единици или предикатски изрази. Секој предикат располага со одредена семантичка структура, која постулира аргументските места што ги отвора да бидат пополнети со категорија (зборовна класа), која е компатибилна со неговите карактеристики. „Во семантичката структура на предикатот, покрај централната релациска содржина, вградена е и минимална информација (таканаречените селективни ограничувања) за неговите аргументи.“ (Тополињска 2003, 10). Тоа значи дека комплексни структури можат да се комбинираат врз база на нивната семантичка компатибилност, почитувајќи ги притоа фонолошко-морфолошките потенцијални рестрикции. Семантиката, а не синтаксата, како што претпоставуваат претставниците на зборосинтаксата е „генеративниот импелтус“ за создавање нови зборови.

Елементарните **предикати**¹³⁶ користени за декодирање на семантичките релации на СИ се (кај попознатите предикати ги користиме меѓународните скратеници, додека кај другите македонските ПЕ):

Во случај на збороинтерно пополнување на аргументски места на СИ:

АГЕНС од (x,y) ,x е агенс на у' (=x е вршител на дејството у)

ТЕМА од (x,y) ,x е тема на у' (=x е предмет на у)

Во случај на екстерни предикати на СИ:

CAUS (P¹, P²) 'дејство или состојба предизвикуваат дејство или состојба' (=релација на каузалност)

LOC (x¹_{место}, x²_{тема}) 'предмети x² се наоѓаат во просторна релација кон местото x¹ (=релација на локација)

POSS/ИМА (x,y) 'x располага со у' (=релација на посесивност)

SIM (x,y) ,x има карактеристични својства на у' (=релација на сличност)

TEMP (x,y) 'x е временска карактеристика на у' (=релација на темпоралност)

ИНСТРУМЕНТ НА (x,y) 'x е средство за у' (=релација на средство)

МАТЕРИЈАЛ ОД (x,y) 'x е материјал од кој се состои или е изработен у'

СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (x,y) 'x е составен дел од у' (=релација на партитивност)

ДЕЛ ОД (x,y) 'x е дел од у' (=релација на парцијалност)

ЦЕЛ НА (P¹, P²) , P² е цел на дејство P¹, ' (=релација на финалност)

ОБЛАСТ НА (x,y) 'x е област на која ѝ припаѓа у' (=релација на атхезивност)

ПРАВИ (x_{агенс}) ,актантот x е физички или ментално активен' (=релација на ефективност)

ЕКСПЛИКАЦИЈА НА (x,y) 'x е експликација на у' (=релација на експликативност)

Нашиот пристап се разликува од досегашните истражувања во однос на нагласениот семантички пристап. За нас не е од примарна важност комбинацијата на зборовни класи, на пр. N₁+N₂ (именка₁ + именка₂) – во случајот на регресивна секвенција - туку семантичката релација меѓу N₁ и N₂. *Holtzisch* и *Bücherregal* се со иста структура (N₁+N₂), но припаѓаат на друг семантички образец, бидејќи релацијата меѓу N₁ и N₂ е поинаква. Во каков однос се наоѓа првиот кон вториот член ни откриваат парафразите. Предикатот (иманентната релација) на лексемата *Holtzisch*¹³⁷ е:

МАТЕРИЈАЛ ОД (x, y) 'x е материјал од кој се состои или е изработен y'.

Holztisch 'Holz е материјал од кој се состои или е изработен Tisch'.

Семантички образец:

[N₂ & МАТЕРИЈАЛ ОД (N₁+N₂)] (r)
'референти се N₂, кои се изработени од N₁'

Семантичка репрезентација:

Holz_{N₁} tisch_{N₂}
[Tisch & МАТЕРИЈАЛ ОД (Holz, Tisch)] (r)
'референти се маси (Tische), кои се изработени од дрво (Holz)'

Образецот се интерпретира: референцијалната област (r) е N₂ изработена од N₁.

Преводен образец:

[(релативна придавка од материјалот N₁) N₂] (r)
дрвена маса

Образецот се интерпретира: референцијалната област (r) на синтагмата се создава врз основа на релативната придавка од материјалот N₁ и N₂.

На ист начин би се интерпретирале: *Glasvitrine, Eisentür, Goldring, Silberkette* итн.

1.2. Семантичко-синтаксички особини на СИ

Совпаѓањето на синтаксичките особини (род, број, зборовна класа) на вториот КЧ со целокупната сложена формација кај германските СИ се рефлектира и врз семантичките улоги на КЧ. Типично за германските СИ е семантичката доминација на вториот КЧ (освен кај координативните СИ), главата на конструкцијата. Првиот КЧ е во улога на модификатор и ја специфицира семантичката репрезентација на вториот КЧ, односно ја стеснува неговата референцијална област. Врз основа на овие податоци може да се каже дека детерминативните германски СИ, по правило, се со следнава насока на детерминација, односно секвенција:

- а) **регресивна:** [модификатор (англ. modifier)₁ + глава (англ. head)₂]

Neubau, Wildschwein, Wortstellung, Hühnersuppe, Mitschüler,

Бали (Bally) овој вид **секвенција** го нарекува **регресивна**, односно **антилинеарна** (сп. Schliebs 1995, 14). (Со знакот (←) ја бележиме регресивната секвенција). Овој редослед на КЧ на СИ не е од општојазичен карактер. Има јазици каде што овие улоги се поставени обратно. Типична секвенција на францускиот јазик е прогресивната, односно линеарната, бидејќи семантичките улоги на КЧ се со обратен редослед (→):

- б) **прогресивна:** [глава (англ. head)₁ + модификатор (англ. modifier)₂]

(франц.) *pause café*
(герм.) *Kaffeepause*
(мак.) *пауза за кафе*¹³⁸

Поретки во францускиот јазик се СИ со регресивна насока на детерминација (←). Детерминативните СИ во **македонскиот јазик** се одликуваат врз основа на редоследот на КЧ со двојна специфика. Во македонскиот зборообразувачки систем се застапени двата вида секвенции на СИ:

- а) **регресивна:** [модификатор (англ. modifier)₁ + глава (англ. head)₂]

новоградба, дивокоза, збороред, прасчорба, примрак, соучесник;

- б) **прогресивна:** [глава (англ. head)₁ + модификатор (англ. modifier)₂]

училиште-учесник, лек-аналгетик, колега-лингвист,

1.3. Координативни и детерминативни СИ

Поради семантичките специфики накусо ќе дадеме дефиниција за тоа што од семантички аспект подразбираме под термините „координативни“ и „детерминативни“ СИ.

1.3.1. Координативни СИ

За семантичката интерпретација карактеристични за координативните СИ се парафразите ‚x е N и N‘, на пр., *Hosenrock* ‚Hose und Rock‘, *Dichter-Sänger* ‚Dichter und Sänger‘. Нивната референцијална област е детерминирана од предикатските комплекси подеднакво на двете именки, така што нема ограничување на референцијалната област на вториот член, како што е тоа случај со детерминативните СИ. Редоследот на именките вклучени во координативни СИ е варијабилен и би можел потенцијално да се менува без семантичка последица, на пр., **Rockhose* ‚Rock und Hose‘. Сепак, претпочитањето на етаблираниот редослед на КЧ е знак за конвенционализиран пристап и ортографија.

1.3.2. Детерминативни СИ

Детерминативни ендоцентрични СИ

За детерминативни ендоцентрични СИ ги сметаме оние конструкции чишто КЧ се со подреден однос и чишто посочен референт е експлициран преку еден од членовите, најчесто вториот КЧ (регресивна секвенција). Кај типичната регресивна секвенција на германските и македонските СИ првиот член има модифицирачка улога. Предикатскиот комплекс на вториот член се збогатува со предикати, кои се поврзани со првиот член. Референцијалната област на вториот член се стеснува, на пр.:

Altstadt *,не е некој град‘, туку ‚стариот дел на градот/стара чаршија‘,

Reisetasche *,не е некоја чанта‘, туку ‚чанта за патување/патна торба‘,

Schreibtisch *,не е некоја маса‘, туку ‚маса за пишување/работна маса‘,

*висорамнина**,не е некоја рамнина‘, туку ‚рамнина на високо, во планина‘,

самодоверба *,не е доверба во кој-годе‘, туку ‚доверба во себеси‘,

чкембечорба *,не е некоја чорба‘, туку ‚чорба од чкембе‘,

Детерминативни егзоцентрични СИ

Посебен статус во рамките на детерминативните СИ треба да им се припише на оние формации чишто КЧ не го означуваат рефе-

рентот на целокупната конструкција, туку тој се наоѓа надвор од неа. КЧ на егзоцентричните СИ само денотираат особини на екстерен (надворешен) референт. На сите нив им е заедничка секундарната надворешна (егзоцентрична) семантичка функција врз која се базира посочениот референт” (Симоска 2009, 160). Оттаму произлегува и номенклатурата за овој специфичен вид детерминативни СИ, кои во зборообразувачката литература се означени со меѓународниот термин „егзоцентрични СИ“. Во согласност со секундарно-семантичката функција под егзоцентрични зборообразувања во поширока смисла Симоска (2009) ги сведува оние формации што во стручната литература се нарекуваат *bahuvrihi*, императивни СИ и реченични споенки (јукстапозиција). Најчестите конструкции во германскиот јазик се посесивни А+N-комбинации, исто така наречени *bahuvrihi*¹³⁹.

Langbein ‚човек што има долги нозе‘, *Plumpsack*, *Rothaut*, *Blauhelm*, *Rotkehlchen*, *Weißdorn*.

Поретки се егзоцентрични СИ од типот N+N и V+N

Blechkappe, *Diebsgesicht*, *Lockenkopf*, *Nashorn*;

егзоцентрично-метафорични: *Schlafmütze* и егзоцентрично-компаративни: *Pflegetochter*, *Pflegesohn*, *Ziehsohn*, *Ziehtochter* (↑DWB 4, 607);

Во групата егзоцентрични СИ спаѓаат и **синтетички СИ** (*Dickhäuter* /дебелокожец). Кај нив референтот е во посесивна релација со деривациската база, која претставува комбинација на карактеристики изразени преку придавката и именката. Посесивната релација меѓу КЧ е, речиси, регуларен однос на егзоцентричните СИ во германскиот и во македонскиот јазик. Исклучок претставуваат синтетичките формации како *Falschmünzer* и *Linkshänder*, кои немаат посесивна релација, туку постулираат интерполации од вербален карактер: сп. *Falschmünzer* ‚jmdn., der falsche Münzen herstellt‘ и *Linkshänder* ‚jmdn., der sich der linken Hand bedient‘.

Покрај двете морфолошки форми А+N (*дебелокорка* ‚/диња со/ дебела корка‘) и N+N (*носорог* ‚животно со/ рог на носот‘) - кои се типични за германските егзоцентрични формации - во македонскиот јазик егзоцентрични структури се реализирани и преку **императивни СИ** (*лајнијаре* /оној/ што може да лапне цело јаре‘ /лапач‘, *шурийечи* ‘вид пита‘).

Марченд (Marchand 1969, 380) смета дека англиските егзоцентрични СЗ настанале под влијание на француските императивни зборови (*imperative words*). Додека француските зборови од старофранцускиот период исклучиво денотирале живи суштества, англискиот ја проширува класата на референти, денотирајќи предмети и нематеријални појави. Истото го потврдуваат и германските егзоцентрични СИ. Типичен признак на сите формации со императив е егзоцентричната семантичка структура. Со императивни образувања располага францускиот лексикон, додека за англискиот посвојствени се егзоцентрични формации, кои аналогно на германските образувања можат да се појават во повеќе морфолошки форми¹⁴⁰, меѓу кои има и формации со императив како прв КЧ ($V_{imp}+N$) (сп. Симоска 2009, 157-177), како на пр., *pickpocket*, *cut-purse*, *cut-throat*, *dare-devil*, *kill-joy*.

1.3.3. СИ со специфични семантички особини

Идиоматизирани СИ

Од семантички регуларниот тип СИ ќе треба да се издвојат оние СИ што се одликуваат со идиосинкратични особености и поради тоа не можат да бидат опфатени со зборообразувачко правило. Станува збор за лексикализирани, демотивирани, односно **идиоматизирани СИ**, чие значење со текот на времето се еманципирало од сумаџијата на значењата на КЧ. Идиоматизирани (зборо)образувања во литературата повремено се именуваат и како егзоцентрични зборови. Ние го користиме терминот егзоцентрични СИ (в. погоре) за образувања чиишто посочени референти се надвор од конструкцијата и се во „посесивно-егзоцентрична“ или „компаративно-егзоцентрична“ (Симоска 2009, 158) релација со КЧ (*белобоска* ‘крава со бели боски’, *Langbein* ‘човек со долги нозе’), додека кај идиоматизираниите (зборо)образувања референтите не се во релација со КЧ:

- вино-жито* ‘ни вино, ни жито’ туку ‘природна појава’
- козироџ* ‘ни коза ни рог’ туку ‘дрво’ (герм. *Johannisbrotbaum*; lat. *Cerantonia siliqua*)
- Weißherbst* *‘бела есен’, туку ‘вид розе вино’
- Katzenzunge* *‘јазик на мачка’, туку ‘долгунест, рамен колач со чоколаден прелив’
- Liebesknochen* *љубовна коска’, туку ‘еклер’.

Егзоцентричните образувања се регуларни во однос на детерминативната семантичка репрезентација на КЧ со надворешен референт, а идиоматизираните се лексички единици, кои не подлежат на речиси никакви регуларности и се отповикуваат како фразеолошки изрази (*ѳеѳ ѳари не дава*) од лексиконот.

За идиоматизираните СЗ не може да се даде генерален семантички образец, туку само индивидуална интерпретација. Од тие причини идиоматизираните СИ нема да бидат земени предвид во семантичко-синтаксичката анализа. Нашата анализа е, пред сѐ, насочена кон активни зборообразувачки обрасци, оние што служат како модел за создавање нови зборови. Поаѓајќи од тоа дека новите зборови, пред сѐ, се создаваат врз основа на системски признаци на активни лексикализирани лексички единици, поретко аналогно на неактивни обрасци од лексиконот, предвид ќе бидат земени и т.н. текстуални СИ, *ad hoc* создадени СИ. Новите зборови не подлежат на други зборообразувачки правила, туку се создаваат аналогно на постојните.

Контекстуални СИ:

СИ може да се формираат и врз основа на специфичен негенерализиран семантички образец. Во таков случај говориме за **контекстуални СИ**. За откривање на нивната семантика неопходно е вклучување на пошироко општо знаење и на информации што ни ги нуди контекстот. Ќе посочиме по еден пример на контекстуална СИ од германскиот и од македонскиот јазик.

Германската СИ *Boxvater* (1.02.2002, RTL), забележана во телевизиска емисија, е контекстуална СИ, чија вистинска семантика не може да се одгатне надвор од своето контекстуално опкружување. Оваа СИ вонконтекстуално би реферирала на 'татко што (по навика) боксира'; релација што ја среќаваме и кај други лексикализирани V+N-формации, на пр., *Betschwester*, *Animerdame*, *Meckerfritze*, *Lästermaul* (сп. СО (1) за V+N). Од контекстот даден во телевизиската емисија стана јасно дека во случајот на *Boxvater* не се работи за образување што подлежи на генерализиран семантички образец. Боксирачката активност на таткото не беше од хабиуелно-релаксирачки, ами од пунктуелен карактер и со фатални последици за објектот. Имено, како *Boxvater* беше наречен 'татко којшто, боксирајќи го усмртил своето дете'.

Македонската СИ *бла-бла-симѳозиум* (Детско драмско студио на Радио Скопје 31.03.2002) е контекстуална СИ, која исто така не може да се разбере надвор од својот контекст. Откорната од својата контекстуална средина, оваа СИ би можела да реферира на ,вистин-

ски симпозиум со ниско научно ниво⁴. Од контекстот слушателот дозна дека се работи за хабитуална навика на женскиот пол да се собира на лаф-муабет во фризерски салони и да дебатира на секојдневни теми. Компарацијата со симпозиум е интендирана иронична хипербола од страна на авторот на оваа СИ, сопругот на жената којашто редовно ги посетува тие „женски собиралишта“, со цел недвосмислено да ѝ пренесе на својата сопруга дека тие средби, кои за неа се на ниво на „симпозиум“, за него претставуваат празни муабети (*бла-бла*).

Бидејќи, како што илустриравме, семантиката на контекстуалните СИ не може да се осветли без контекстот и мошне тешко може да се класифицира во одредени семантички обрасци, нашата потрага по генерални семантички обрасци, за кои ќе стане збор во наредното поглавје, ќе биде фокусирана врз СИ чијашто семантика се декодира без контекстуална информација.

2. СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ СИ

Семантичко-синтаксичката анализа на СИ е изработена аналогно на фонолошко-морфолошката анализа според зборообразувачките модели на СИ.

2.1. N+N

2.1.1. Предикатско-аргументски структури за германски N+N

Кај германските СИ чијшто прв КЧ е именка (N_1), со оглед на регресивната секвенција (\leftarrow) претпоставуваме предикатско-аргументски структури во кои семантичката репрезентација на првиот КЧ (N_1) ја модифицира семантичката репрезентација на вториот член (N_2) (сп. Motsch 1999, 389). Разликуваме два вида предикатско-аргументски структури за N+N:¹⁴¹

2.1.1.1. Збороинтерно пополнување на аргументско место

Во случај на **збороинтерно пополнување на аргументските места**, самите членови ја создаваат основата за интерпретација. Еден

член пополнува аргументско место на семантичката репрезентација на другиот член. Разликуваме два вида:

1. Семантичката репрезентација на **вториот член го содржи предикатот** (подвлечен), додека првиот член пополнува аргументско место на предикатот.

(1. КЧ = **аргумент**, 2. КЧ = **предикат**).

- а) Првиот КЧ е агенс

Kinderlärm

аргументӣ предика̄и

‘Lärm, den Kinder machen‘ / ‘врева што ја прават деца‘

*Dichtertreffen, Klassenfahrt, Lehrerausflug, Präsidentenrede, Verwandtenbesuch*¹⁴²;

- б) Првиот КЧ е тема

Blumenverkäuferin

аргументӣ предика̄и

‘Verkäuferin, die Blumen verkauft‘ / ‘продавачка што продава цвеќиња‘

Abteilungsleiter, Aufgabenbeschreibung, Bankräuber, Delegationsleiter, Eheberatung, Fußballspieler, Gebietserweiterung, Gesetzesüberschreitung, Getreideproduktion, Grenzöffnung, Hausratversicherung, Kindesmisshandlung, Klavierspieler, Landesvertretung, Motorradfahrer, Umweltverschmutzer, Schafzucht;

- в) Вториот КЧ е релационална именка и содржи слободно аргументско место:

- Именки што означуваат роднински врски имаат едно слободно аргументско место за лица со кои се во **роднинска врска**:

Präsidentengattin,

аргументӣ предика̄и

‘Gattin des Präsidenten‘ / ‘сопруга на претседателот‘

*Anwaltstochter, Kanzlersohn, Pfarrfrau, Pfarrerssohn,
Professorsgattin;*

Именки што означуваат особини имаат едно слободно аргументско место за носителот на особините. Вториот КЧ е апстрактен поим што означува особина, додека првиот КЧ е носител на особината.

Wassertemperatur
аргументӣ предикаӣ

,Temperatur des Wassers‘ / ,температура на водата‘

*Augenabstand, Berghöhe, Bildgröße, Bildschirmgröße,
Charakterstärke, Eisenmangel, Gedankenarmut, Gesichtsblässe,
Haarfarbe, Ideenmangel, Musiklautstärke, Stoffdichte, Straßenlänge,
Tischlänge, Wandbreite, ;*

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на оваа релација доаѓаат предвид: генитивен атрибут:

Bildgröße – Größe des Bildes (големина на сликата)
Charakterstärke – Stärke des Charakters (сила на карактерот)
Tischlänge – Länge des Tisches (должина на масата)
Wassertemperatur – Temperatur des Wassers (температура на водата)

препозиционална фраза:

Eisenmangel – Mangel an Eisen (‘недостаток од железо‘)
Gedankenarmut – Armut an Gedanken (‘сиромаштија/недостаток на мисли‘)

➤ Други релационални именки:

Goethe-Fan,
аргументӣ предикаӣ

Ehepartner, Klassenlehrer, Pflanzenart, Tierfreund,

2. Семантичката репрезентација на првиот член го содржи предикатот (подвлечен), додека вториот член пополнува аргументско место на предикатот (1. КЧ = предикат, 2. КЧ = аргумент).

- а) Вториот КЧ е агенс

Geberkonferenz,
предикаци аргументи

‘Konferenz, die gibt/spendet‘ (‘конференција што дава/донира‘;
ПЕ донаџорска конференција)

*Annäherungsprozess, Anpassungsprozess, Beobachtertruppe,
Einigungspolitik, Entwicklungsland, Erweiterungsprozess,
Gleichschaltungspolitik, Mitgliedstaat, Verbindungssystem,
Verlängerungsschnur, Versicherungsgesellschaft, Verteidigungskrieg,
Vergrößerungsglas;*

- б) Вториот КЧ е тема

Verkleinerungsform
предикаци аргументи

‘Form, die verkleinert wird (‘форма што се намалува‘, ПЕ
деминувивна форма)

*Vervielfältigungszahlwort, Versicherungsbeitrag,
Versicherungsnehmer;*

2.1.2. Семантички обрасци за германски N+N

Покрај семантичките репрезентации на КЧ, се потребни дополнителни предикатско-аргументски структури, кои ќе ги одгатнат имплицитните семантички релации меѓу КЧ. Таквите интерпретациски шеми ги нарекуваме семантички обрасци. Семантичката репрезентација на именките претставува предикатски комплекс на кој му е доделено референцијало место (сп. Motsch 1999, 315), т.е. се создава имплицитна релација меѓу лексичкиот израз и предметите на кои тој реферира во екстралингвистичката стварност. Именките ги бележиме со N(open), а нивната референцијална област со (r). Потенцијалната референцијална област на именката може да биде намалена преку рестриктивни атрибути, броеви, детерминатори

итн., но исто така и преку други видови аргументи во рамките на СИ. Првиот КЧ на СИ е во улога на модификатор, односно ја стеснува референцијалната област на N. Во која релација се наоѓаат КЧ на СИ ќе откриеме со помош на СО.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1):

(1a) [N₁ & N₂]_(r)
 ‘референти се N₁ и N₂ ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот семантички образец го претставува, од една страна, координативниот семантички однос меѓу КЧ. Формациите опфатени со овој семантички образец се познати како **координативни СИ**. Од друга страна, опфаќа исто така **детерминативни СИ** со хиерархизиран однос меѓу КЧ. Вториот КЧ претставува хипероним на првиот.

Координативни СИ:

Се работи за референти чијашто референцијална област ја определуваат двата члена подеднакво. Координативниот поредок на членовите дозволува да се посочат две класи на референти. Парофраза на координативните СИ или од DWB 4 наречени „сумациски композитуми“ („Summationskomposita“ (DWB 4, 146)), го содржи сврзникот „и“. Референти се припадници на N₁ и N₂. Најчесто се сумираат две професии.

Affenmensch (мак. мајмуночовек)

‘Affe und Mensch zugleich‘ (‘истовремено мајмун и човек‘)

Arzt-Kosmonaut (мак. лекар-космонаути)

‘Arzt und Kosmonaut zugleich‘ (‘истовремено лекар и космонаут‘)

Dichter-Komponist (мак. поети-композитори)

‘Dichter und Komponist zugleich‘ (‘истовремено поет и композитор‘)

Gott-Mensch / Gottmensch (мак. боџочовек; како назив за Исус Христос)

‘Gott und Mensch zugleich‘ (‘истовремено бог и човек‘)

Kindfrau (Wahrig) (мак. жена-дете)

‘Kind und Frau zugleich‘ (‘истовремено жена и дете‘)

‘junges Mädchen, das zugleich kindlich und verführerisch wirkt‘ (Wahrig)

DWB 4 (1991,148) укажува на алтернативна интерпретација на подгрупа координативни СИ, конвертирајќи ја горенаведената парафраза во негативна насока, како

(1б) [(N₁ & N₂)] N_{3(r)}

,ни N₁ ни N₂ туку N₃, кој е конгломерат на особини на N₁ и N₂‘

Координативните СИ со оваа интерпретација посочуваат егзоцентрични (надворешни) референти (N₃). Со *Strumpfhose*₂ (мак. *Хулахојки*), според нив, не се означуваат ‘ни чорапи₁ ни панталони₂‘ туку референти коишто се конгломерат на особини ‘меѓу чорапи и панталони‘. На ист начин би требало да се интерпретираат *Hosenrock* (мак. *здолнишиџе-џанџалони*), *Nordwesten* (мак. *северозаџад*), *Nordosten* (мак. *североисток*), *Südwesten* (мак. *јужозаџад*), *Südosten* (мак. *Јужоисток*).

Во суштина може да се изврши пермутација на КЧ на двата типа (1а и 1б) координативни СИ без последица за семантичкиот резултат. Дали ќе се каже *Dichter-Komponist* или *Komponist-Dichter*, тоа во суштина не го менува исходот. Фактот што сепак координативните СИ се лексикализирани со одреден редослед на КЧ, говори за конвенција, којашто се почитува од страна на говорителот. Потенцијалното прекршување на оваа конвенција не се прифаќа: маркирани се **Hosenstrumpf* vs. *Strumpfhose*, **Rockhose* vs. *Hosenrock* (н-фугата е обусловена поради завршетокот –е кај *Hose*₂; за оваа проблематика в. фуги на германските СИ).

ТЕКСТУАЛНИ СИ:

Координативни СИ се формираат и ad hoc. Сп. исечок од германското списание „Welt am Sonntag“.

Er erntete Stirnrunzeln und Applaus, der Priestertänzer oder Tänzerpriester (Welt 7/8 1983, 3)¹⁴³

Детерминативни СИ:

Во овој семантички образец се вбројуваат и т.н. **тавтолошки СИ**. Како што веќе ни открива нивната номенклатура, тие се со тавтолошки однос меѓу првиот и вториот КЧ. Всушност, кон веќе архаизирана лексема се конкатенира, посовремена позната лексема¹⁴⁴, која е во хиерархиски однос (хиперонимија/хипонимија) со архаизираната, односно претставува (странски) нејзин синоним. Таков е случајот со застарената лексема *Maul* (< лат. *mulus*), кон која

подоцна е додадена лексемата *Tier*, односно *Esel* > *Maultier* / *Maulesel* (*Tier* е хипероним на *Maul*; *Esel* е синоним на *Maul*). Како дуплирани се чинат КЧ на следниве СИ:

Auerochse (лат. *urus*, ствг., срвг. *ur* = *Ochse*), *Ausstellungsexponat*, *Eichbaum* (Parallele Wortstrukturen weisen mak. Lehnwortbildungen nach türkischem Vorbild auf, vgl. *бадем дрво* (*Mandelbaum* / *Mandelholz*), *Fachexperte*, *Farnkraut*, *Guirillakrieg*, *Kichererbse* (лат. *cicer*, срвг. *kicher* = *Erbse*), *Kometstern*, *Mohrrübe* (*Möhre*), *Teddybär*, *Turteltaube* (лат. *turtur*, англ. *turtle* = *Taube*), *Walfisch* (*Wal*);

Од современите детерминативни СИ, формирани според СО (1), може да се наведат следниве формации чијшто прв член претставува функција:

Berufssoldat, *Leienprediger*, *Profiboxer*,

Претставници на СО (1) се и СИ со прогресивна насока на детерминација (\rightarrow), која е атипична за германскиот јазик. Овој тип образувања е со многу слаба фреквенција во германскиот лексикон:

Eselstute, *Hirschkuh*, *Hirschkalb*, *Katzenjunge*.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

(2a) $[N_2 \text{ SIM } (N_1, N_2)]_{(r)}$

‘референти се N_2 и личат, односно имаат типични особини на N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) се компарира со карактеристични особини на првиот член (N_1). N_1 го сочинуваат материјали, форми, супстанции или концепти со типични особини. Меѓу двата члена има релација на **сличност (SIM)**, се имплицира предикатот ‘како’. Врз вториот член (N_2) имплицитно се додаваат типични особини на првиот член, кој претставува еден вид метафора. *Tertium comparationis* меѓу N_1 и N_2 се идентична, односно слична форма/конзистенција/должина/боја/однесување итн., сп. *Mandelaugen* ‘Augen wie Mandeln’ (‘очи како бадеми’, т.е. ‘очи по форма и по боја како бадеми’). Според овој образец, исто така се анализираат:

Korallenmund, Drahthaare, Puderzucker (синоним: *Staubzucker*),
Zwiebeldach, Milchglas, Goldfisch.

ТЕКСТУАЛНИ СИ:

Kreolenaugen (креолски очи (XX, 112))

(... *seine dunklen schönen Kreolenaugen* ... (НН, 136)),

Kostümworte („костим-зборови“ ‘зборови дотерани во костим‘
(Grass G., *Aus dem Tagebuch einer Schnecke*, 133)¹⁴⁵)

Nutellamund („нутела-уста“ ‘уста измачкана со чоколаден
крем Nutella‘),

Pflaumenlippen („слива-усни“ ‘усни виолетови како слива‘)

(... *violett wie reife Pflaumen ... ihre Pflaumenlippen* (Frisch M.,
Mein Name sei Gantenbein 30, 42))

Sektlippen („шампањско-усни“ ‘усни (ладни) како шампањско‘
(... *ihre kühlen Sektilippen* ... (Wohmann G., *Jetzt und nie* 128, 134))

ЛЕКСИКАЛИЗИРАНИ СИ:

Schneeglöckchen (мак. *кокиче*) ‘löckchen wie Schnee‘ (‘свонче
како снег’) *Segelohren* (мак. *клемјави уши*) ‘Ohren wie Segeln‘
(‘уши како едра‘)

Wurstfinger ‘Finger (dick) wie eine Wurst‘ (‘прст (дебел) како
колбас‘)

Spargeltarzan (мак. *шеговито за слабо, високо момче*) ‘Tarzan,
so dünn wie Spargel‘ (‘Тарзан слаб како шпаргла‘)

Горепретставената релација меѓу N₁ и N₂ може да биде и во
обратна насока. Не треба да зачудува што оваа варијанта е послабо
застапена во германскиот лексикон, бидејќи се работи - според
германските критериуми - за СИ со атипична **прогресивна, односно
линеарна насока на детерминација** (→): вториот член го детер-
минира првиот. Според Зиберт (Siebert 1999) во овие случаи се
работи за формации со транспарентни глави. Надворешните карак-
теристики ги задржува, сепак, морфолошката глава, која е регу-
ларно лоцирана на десната страна.

(26) [N₁ SIM (N₂, N₁)]_(r)

‘референти се N₁ и личат, односно имаат типични особини
на N₂‘

Beifallsdonner ‘Beifall wie Donner‘ *‘Donner wie Beifall‘
(‘аплауз како грмеж‘; *грмеж како аплауз)

Blütenschnee ‘Blüten wie Schnee‘ *‘Schnee wie Blüten‘
(‘цут како снег‘; *снег како цут‘)

Sonnenball ‚Sonne in der Form eines Balles‘ *‘Ball in der Form einer Sonne‘

(‘сонцето во форма на топка‘, *‘топка во форма на сонцето‘)

Овој СО претставува исклучок во однос на принципот модификаторот да стои на левата, а модифицираниот КЧ на десната страна. Во овој случај, првиот член му ги дава во наследство своите аргументи на вториот. Перколацијата е од левата страна, а не од десната како што е типично за германските СИ.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - ефективен:

(3a) [N₂ & ПРАВИ (N_{2агeнс}, N_{1тема})]_(г)

‘референти се N₂ коишто прават N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Како и кај семантичкиот образец (2) и кај овој образец (3) постојат две релации. Првата е: N₂ е агенс, а N₁ тема (ефективен / ефициран директен објект¹⁴⁶) на имплицитна релација, која се прецизира со следниве предикати:

- произведува/прави/создава: *Schuhfabrik, Eisdieler, Stahlwerk, Kaffeemaschine, Bluesmusiker, Jazzkapelle, Jazzmusik, Jazzmusiker, Honigbiene, Milchkuh, Seidenraupe*;
- лечи/се занимава со/демонстрира: *Kinderarzt, Zahnarzt, Damenfriseur, Krankenschwester, Gangsterfilm, Gesprächsprotokoll, Speisekarte, Wetterbericht*;
- симболизира: *Ehering, Friedenspfeife, Siegessäule*;

(3б) [N₂ & ПРАВИ (N_{1тема}, N_{2агeнс})]_(г)

‘референти се N₂ коишто се направени од N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

N₂ е тема, а N₁ агенс на имплицитна релација, која се прецизира со следниве предикати:

- произведува/прави/создава: *Fabrikerzeugnis, Konditoreitorte, Zigarettengestank, Zigarettenrauch* (НН, 17), *Dostojewskibände* (НН, 17), *Steppenwolfmanuskript* (НН, 14), *Goethedicht, Dieselmotor, Röntgenstrahlen, Kneippkur*;
- добива: *Arbeiterrente, Dolmetscherhonorar, Hochschullehrerstipendium Schauspielergage, Waisenrente*;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) -атхезивен:

(4a) [N₂ & ОБЛАСТ НА (N₂, N₁)]_(r)

,референти се области N₂ на кои им припаѓа N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува институција (колектив) на која ѝ припаѓа првиот член (N₁) (член на колективот).

*Arbeiterklasse, Arbeitgeberverband, Behindertenorganisation,
Bürgerinitiative, Elternbeirat, Frauenorganisation,
Kleingärtnerverein;*

(4b) [N₂ & ОБЛАСТ НА (N₁, N₂)]_(r)

‘референти се N₂ во областа N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува лица со посебни заслуги во областа експлицирана со (N₁):

*Bäckermeister (HN, 82), Handwerksmeister, Mathematikass,
Modeexperte, Musikgenie, Schiedsrichterpapst (Premiere, 21.04.2002),
Wirtschaftsfachmann;*

Вториот член (N₂) означува лице што припаѓа на институција експлицирана со (N₁):

*Bibliotheksmitarbeiter, Kindergartenante, Lehrstuhlmitglied,
Marktfrau, Parkplatzwächter, Schuldirektor, Stadtrat, Stadtvater,
Universitätsprofessor, Versicherungsfachmann.*

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - прескриптивен:

(5a) [N₂ & ОБРАЗЕЦ НА (N₁, N₂)]_(r)

,референти се N₂ коишто го следат образецот N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Со првиот член (N₁) се означува образец, план, шема според кој(а) се раководи вториот член (N₂):

Planvorstellung, Programmabfolge, Strategiemafnahmen;

(5b) [N₂ & ОБРАЗЕЦ НА (N₂, N₁)]_(r)

,референти се обрасци N₂ според кои се раководи N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Со вториот член (N_2) се означува образец, план, шема според кој(а) се раководи првиот член (N_1):

EU-Richtlinien, Strategiemassnahmen, Stundenplan, Verhaltensregel, Vorgehensstrategie;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид пре-позиционална фраза со предлогот *gemäß* и *nach* (согласно, сѝоред):

EU-Richtlinien – ‚Richtlinien gemäß der EU‘ (директиви
согласно/сѝоред ЕУ)

Strategiemassnahmen – ‚Massnahmen gemäß der Strategie‘ (мерки
согласно стратегијата; ПЕ сѝпрайѝешки мерки)

Stundenplan – ‚Plan gemäß der Stunden‘ (‘план согласно со
часовите‘; ПЕ расѝоред на часови).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - партитивен:

(6a) [N_2 & СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (N_1, N_2)]_(r)

‘референти се N_2 и составен дел од N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) означува карактеристичен составен дел од предметот што го означува првиот член (N_1):

Computertastatur, Hosenknopf, Küchenfenster, Stubenecke (НН, 17),
Telefontaste, Türklinke, Westentasche, Zigarettenreste (НН, 17);

(66) [N_2 & СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (N_2, N_1)]_(r)

‘референти се N_2 коишто имаат N_1 како составен дел‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N_1) означува карактеристичен составен дел од предметот што го означува вториот член (N_2):

*Apfelkuchen, Aprikosentorte, Biersuppe*¹⁴⁷, *Diamantring, Dornenhecke,*
Kirschkuchen, Knoblauchbrot, Rosinenbrot, Knoblauchwurst,
Kapuzenmantel, Stacheldraht, Zwiebelbrot;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза:

Apfelkuchen – ‚Kuchen mit Äpfeln‘ (‘колач со јаболка‘ ПЕ *колач од јаболка*)

Aprikosentorte – Torte mit Aprikosen (‘торта со кајсии‘; ПЕ *шорша од кајсии*)

Knoblauchwurst – Wurst mit Knoblauch (*сувомеснаи ироизвод со лук*)

Zwiebelbrot – Brot mit Zwiebeln (*леб со кромид*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (7) - парцијален:

(7a) [N₂ & ДЕЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)

референти се N₂ коишто се инхерентен дел од N₁,

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Меѓу првиот (N₁) и вториот член (N₂) има релација на *pars pro toto*. N₁ означува *toto*, а N₂ *pars*:

Autolenkrad, *Autotür*, *Blumenblatt*, *Brillenbügel*, *Buchseite*, *Flaschenhals*, *Fingernagel*, *Frauenbein(e)* (НН, 135), *Hausdach*, *Messer Klinge*, *Pflanzenblatt*, *Tischbein(e)* (НН, 135), *Treppenstufe*, *Wirtstisch* (НН, 23);

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид генитивен атрибут:

Autolenkrad – ‚Lenkrad des Autos‘ (*волац од/на авиомобил*)

Buchseite – ‚Seite des Buches‘ (*стираница од/на книѓа*)

Messer Klinge – ‚Klinge des Messers‘ (*рачка од/на нож*)

Hausdach – ‚Dach des Hauses‘ (*покрив од/на куќа*)

(7b) [N₂ & ДЕЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)

референти се N₂ коишто имаат N₁ како инхерентен дел

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува инхерентен карактеристичен составен дел од предметот што го означува вториот член (N₂). Можна е и анализа во која N₂ има посесивна релација кон N₁:

Nadelbaum, *Obstbaum*, *Schildkröte*, *Warzenschwein*;

Landwein (НН, 39), *Nilpferd*, *Randglosse*, *Vorstadtkeipe* (НН, 18, 93), *Wandbank* (НН, 95), *Wasserschloss*;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓаат предвид препозиционални фрази:

Chinaporzellan – ‘Porzellan aus China’ (‘порцелан од Кина’; ПЕ кинески порцелан)

Badewannengesang – ‘Gesang in der Badewanne’ (‘пеење во када’)

Küchentisch – ‘Tisch in der Küche’ (‘маса во кујна’; ПЕ кујнска маса)

Randglosse – ‘Glosse am Rand’ (‘забелешка на маргинајта’)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (9) - темпорален:

(9a) $[N_2 \& \text{TEMP} (N_{2\text{время}} N_1)]_{(r)}$

,референти се N_2 коишто се временски точки или временски периоди за N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) означува временски период (TEMP) на дејство или состојба означени со (N_1):

Erntemonat, *Einarbeitungsphase*, *Februartag*, *Geburtsjahr*, *Todestag*, *Todesstunde*, *Todesjahr*, *Schicksalsstunde*, *Urlaubszeit*;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид генитивен атрибут:

Erntemonat – ‘Monat der Ernte’ (‘месец на жетва’)

Einarbeitungsphase – ‘Phase der Einarbeitung’ (‘почетна фаза на работење’)

Februartag – ‘Tag im Februar’ (‘ден во февруари’)

Geburtsjahr – ‘Jahr der Geburt’ (‘година на раѓање’)

(9б) $[N_2 \& \text{TEMP} (N_{1\text{время}} N_2)]_{(r)}$

,референти се N_2 коишто се одвиваат за време на N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) означува именки чијашто семантичка репрезентација содржи варијабилна за временска спецификација на дејството означено со (N_1):

*Abendlaune, Abendspaziergang, Abendunterhaltung,
Morgengymnastik, Morgenkaffee, Sommerurlaub, Winterschlaf,
Mittagsschlaf, Osterferien, Weihnachtsferien, Neujahrstag,
Frühstücksritual, Wochenmarkt;*

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид генитивен атрибут:

Abendspaziergang – ‘Spaziergang am Abend’ (‘прошетка навечер’;
ПЕ *вечерна ѝрошеѝка*)
Morgengymnastik – ‘Gymnastik am Morgen’ (‘гимнастика наутро’;
ПЕ *уѝринска ѝмнасиѝка*)
Sommerurlaub – ‘Urlaub im Sommer’ (‘одмор налето’; ПЕ *леѝен одмор*)
Winterschlaf – ‘Schlaf im Winter’ (‘сон назима’; ПЕ *зимски сон*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (10) - материјален:

(10a) [N_2 & МАТЕРИЈАЛ ЗА (N_2, N_1)]_(r)
,референти се N_2 коишто се материјал за N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) означува материјал, којшто е наменет за (N_1):

Autolack, Gartenmöbelholz, Kuchenmehl, Schuhfarbe, Schuhleder;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза со предлогот *für* (за):

Autolack – ‘Lack fürs Auto’ (лак за авѝомобили)
Kuchenmehl – ‘Mehl für Kuchen’ (брашно за колачи)
Schuhfarbe – ‘Farbe für Schuhe’ (боја за чевли)
Schuhleder – ‘Leder für Schuhe’ (кожа за чевли)

(106) [N₂ & МАТЕРИЈАЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)

‘референти се N₂ коишто се изработени од материјалот N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува артифициелни и природни предмети, кои се изработени од материјалот што е експлициран со (N₁):

Apfelsaft, Baumwollsocken, Bodenwachs, Flanellrock, Glastür, Goldkette, Holzspielzeug, Jutetasche, Kaschirmantel, Lackschuhe, Mahagonischrank, Marmortischchen (НН, 134), *Metallware, Papiertaschentuch, Pelzmütze, Plüschbär, Sammetröckchen* (НН, 134), *Seidenkleid, Silberschmuck*;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива доаѓаат предвид деноминални придавки, кои се изведени од првиот член (материјалот) на горенаведените образувања, како и препозиционали фрази со предлогот *aus* (од). Германското семантичко поле на релативни придавки изведени од именки што означува материјал е рудиментарно. Не постои или барем не е во употреба соодветна изведена придавка за секоја именка. Како потенцијални синтаксички алтернативи, кои во перформансата не се прифатени (барем не кај родените говорители), бидејќи се претпочита сложениот состав N+N, може да се посочат следниве комбинации:

деноминални придавки:

hözernes Spielzeug, metallene Ware, goldene Kette, silberner Schmuck,

препозиционални фрази:

Spielzeug aus Holz, Ware aus Metall, Kette aus Gold, Schmuck aus Silber, Taschentuch aus Papier, Saft aus Äpfeln, Schuhe aus Lack, Tasche aus Jute итн.

Синтаксичките алтернативи ни откриваат дека постои можност одреден семантички образец да се реализира и на друго јазично ниво. Ова сознание го потврдуваат и македонските преводни еквиваленти на германските СИ формираны според овој СО (106) за кои ќе говориме во наредната глава.

Овие размислувања не анимираат да го поставиме прашањето зошто придавките изведени од именки што означуваат материјал не се експлицирани во A+N, туку во N+N. Одговор на ова прашање треба да се бара, според наше мислење, во фонолошко-морфолошките рестрикции на A+N. Истите не допуштаат изведени придавки со

ненагласен суфикс (на пр., *hölzern*), токму за нив станува збор кај СО (106), да влезат во составот на А+N (**Hölzernspielzeug*). Морфолошките рестрикции во вакви случаи селектираат семантички концепти од лексиконот чијашто морфолошка форма може да се вгради во соодветната конструкција. Семантичките концепти се различно категоризирани во лексиконот („материјал со одредени карактеристики“ именка: *Holz*; придавка: *hölzern*). Резултатот на овој селективен механизам е редуцирана фонолошка форма на првиот член (*hölzern* ⇒ *Holz*), која без проблем се вградува во шемата на СИ од типот N+N (*Holzspielzeug*). Овие конструкции се најдобар пример за успешна интеракција меѓу семантиката и морфологијата на СИ. Потенцијална блокада на фонолошко-морфолошка реализација на семантички образец се избегнува со избор на номинален концепт, кој ги задоволува селективните рестрикции како на семантичко така и на фонолошко-морфолошко ниво.

Во прилог на изнесеново одат СИ со врзани КЧ како на пр., *Kunsthonig* < *künstlicher Honig*, *Sonderstatus* < *besonderer Status*, *Farbgrafik* < *farbige Grafik*. И кај овие СИ се експлицирани именки, коишто се од исто семантичко поле како и изведените релативни придавки. Врзаниот статус на првите КЧ на овие СИ се екстрахира од семантичката структура, додека морфолошката структура може да доведе нестручно лице до мистифицирана констатација дека се работи за регуларни N+N-конструкции. Во моите истражувања во рамките на магистерскиот труд (1997) доаѓам до констатација дека кај А+N прозодиски фактори влијаат врз морфолошката форма на првиот член и постулираат (по правило) моносилабична структура. Од тие причини на површина се експлицирани моносилабични именки, односно куси врзани лексички елементи.

По сè изгледа, и кај одредени семантички обрасци на N+N првиот КЧ (N₁) е во секундарна функција на придавка. Предуслов за оваа операција, според анализата на нашиот корпус, е именката да има пократка силабична структура (*Holz*) отколку соодветната релативна придавка (*hölzern*), која согласно со изведениот статус задолжително има еден слог повеќе, т.е. има ненагласен суфикс. Од причини што изведените придавки не ги исполнуваат прозодиските услови, морфолошките форми експлицираат именки. Оваа морфолошка игра на релација именка – придавка, која всушност значи комплексна релативна придавка во „физиономија“ на соодветна именка, е поттикната од идентичната семантичка концепција на придавката и на именката. При категоризацијата на идентичен семантички концепт, односно дали ќе се моделира именка (N) или придавка (A) во сложениот состав, доминираат фонолошко-морфолошките рестрикции.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

(11a) [N₂ & CAUS (N₁, N₂)]_(r)

'референти се N₂ коишто предизвикуваат N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува предизвикувач на првиот член (N₁):

Erfrischungsgetränk, Erholungskur, Tränengas, Todesstrafe, Todessturz, Todesurteil, Todeswunde;

(11b) [N₂ & CAUS (N₂, N₁)]_(r)

'референти се N₂ коишто ги предизвикува N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) е предизвикувач на дејството или состојбата означено(а) со (N₂):

Alkoholvergiftung, Bierbauch, Bierleiche, Feuerschaden, Freudentränen, Heuschnupfen, Knoblauchfahne (раз.), Kriegsofopfer, Liebeskummer, Messerstich, Raucherbein, Schusswunde;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза со предлозите *durch* и *aus* (од):

Alkoholvergiftung – ‚Vergiftung durch Alkohol‘ (ируење од алкохол)

Bierbauch – ‚Bauch durch Bier‘ (сѝомак од ииво)

Feuerschaden – ‚Schaden durch Feuer‘ (шѝеѝа од оѓан)

Freudentränen – ‚Tränen aus Freude‘ (солзи од радост; ПЕ солзи-радосници)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (12) - посесивен:

(12a) [N₂ & ИМА (N₂, N₁)]_(r)

'референти се N₂ коишто располагаат / раководат со N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува лица или институции коишто располагаат / раководат со (N₁):

Hausherr, Kneipenbesitzer, Stadtvater, Theaterintendant;

(126) [N₂ & ИМА (N₂, N₁)]_(r)

‘референти се N₂, со кои располага N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува предмет со кој располагаат лица или институции означени со (N₁):

Anwaltsbüro, Bauernstube, Elternhaus, Fabrikantenvilla, Gemeindeeigentum, Stadtbücherei;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид

➤ генитивен атрибут:

Anwaltsbüro – ‘Büro des Anwalts‘ (‘канцеларија на адвокат‘; ПЕ
адвокаџиска канцеларија)

Fabrikantenvilla – ‘Villa des Fabrikanten‘ (вила на фабриканџи)

Hausherr – ‘Herr des Hauses‘ (‘господин на куќата‘; ПЕ
домаќин)

Kneipenbesitzer – ‘Besitzer der Kneipe‘ (соџиџевеник на кафеана)

➤ релативни придавки:

Во некој од горенаведените СИ, можни се именски фрази со релативна придавка:

Elternhaus – ‘elterliches Haus‘ (родиџелска куќа / родиџелски дом)

Stadtbücherei – ‘städtische Bücherei‘ (градска библиоџека)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (13) - инструментален:

(13a) [N₂ & ИНСТРУМЕНТ (N₂, ПРАВИ (agens, N₁))]_(r)

‘референти се N₂ коишто се инструмент против / за N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува инструмент, којшто е средство против предметот означен со првиот член (N₁):

Hustenbonbon, Nebelscheinwerfer; Regenmantel, Rattengift, Sonnenschirm, Sonnenbrille, Schneemütze;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза со предлогот *gegen* (и́рошув):

Hustenbonbon – ‘Bonbon gegen Husten’ (‘бонбона против кашлица’)

Nebelscheinwerfer – ‘Scheinwerfer gegen Nebel’ (‘фарови против магла’)

Rattengift – ‘Gift gegen Ratten’ (‘отров против стаорци’)

Regenmantel – ‘Mantel gegen Regen’ (‘мантил против дожд’)

Вториот член (N₂) означува инструмент, којшто е средство за предметот означен со првиот член (N₁):

Fischmesser, *Geburtstagsgeschenk*, *Kuchengabel*, *Reisetasche*,
Staubsaugerbeutel, *Tortenboden*, *Tortenguss*, *Urlaubsgeld*,
Zitronenpresse;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза со предлогот *für* (за):

Fischmesser – ‘Messer für Fisch’ (нож за риби)

Kuchengabel – ‘Gabel für Kuchen’ (виљушка за колачи/тортии)

Staubsaugerbeutel – ‘Beutel für Staubsauger’ (кесички за и́равосмукалка)

Zitronenpresse – ‘Presse für Zitronen’ (и́реса за лимони)

(136) [N₂ & ИНСТРУМЕНТ (N₂, ПРАВИ (agens, N₁))] (r)

‘референти се N₂ коишто со посредство на N₁ вршат одредена дејност’

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува инструмент којшто е средство за предметот означен со вториот член (N₂):

Dampfloek, *Dampfschiff*, *Luftblase*, *Windmühle*;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (14) - финален:

(14) [N₂ & ЦЕЛ НА (N₁, N₂)] (r)

‘референти се N₂ коишто се наменети за N₁’

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) означува артефакти. (N_1) означува номинални концепти, кои можат да се интерпретираат како аргументи на ЦЕЛ-предикатот:

Babynahrung, Blumenvase, Bücherregal, Bücherkiste, Fischteich, Getreidescheune, Kartoffellager, Kinderbuch, Kleiderschrank, Kleiderhaken, Krankenbett, Krankengymnastik, Krankenhaus, Krankenwagen, Krankenzimmer, Kuhstall, Puppenkiste, Schirmständer;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на овој СО доаѓа предвид препозиционална фраза со предлогот *für* (за):

Babynahrung – ‘Nahrung für Babies’ (храна за бебиња)

Blumenvase – ‘Vase für Blumen’ (ваза за цвеќиња)

Kinderbuch – ‘Buch für Kinder’ (‘книга за деца’; ПЕ *дейска книџа*)

Krankenbett – ‘Bett für Kranke’ (кревет за болни; ПЕ *болнички кревет*)

Krankenhaus – ‘Haus für Kranke’ (куќа за болни; ПЕ *болница*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (15) - аугментативен:

(15) [MAX N_1 (N_2)]_(r)

‘референти се N_2 коишто се мелиоризираат, односно пејоризираат максимално преку N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

(N_1) означува предикат (MAX), односно присуство на особено висок степен на мелиоративни и/или пејоративни особини на базичната именка (N_2). Впрочем, семантиката на аугментативните СИ е мошне комплексна, таа покрива цел радиус нијанси на емоционален излив - од восхит па сè до ужас, сп. *Höllentimmung* ‘восхитувачко расположение’ vs. *Höllengangst*, ‘ужасен страв’.

МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА и АКТИВНОСТ:

Парадигмата на првиот КЧ кај овој вид аугментативни образувања се состои од мелиоративни: *Bomben-, Glaz-, Meister-, Parade-, Pfunds-, Pracht-, Riesen-, Spitzen-, Wahnsinn-, Hit-, Top-, Star-, Power-* и др., пејоративни: *Mammut-, Monster-, Horror-, Mist-, Sau-, Scheiß-, Schweine-, Teufels-, Terror-* и др., како и од мелиоративно-пејоративни КЧ: *Affen-, Heiden-, Höllen-, Mords-, Riesen-*, и др. (сп.

Симоска 1996). Аугментативните формации се особено карактеристични за неформалниот и за публицистичко-уметничкиот дискурс. Омилени се, пред сè, кај младата популација и се мошне активни ЗО.

Аугментативно-мелиоративни СИ:

- аугментативен КЧ од германско потекло:

Bomben-: *Bombenaufmachung, Bombenaussehen, Bombenstimmung* и др.

Glaz-: *Glazleistung, Glanznummer, Glanzrolle, Glazzeit* и др.

Meister-: *Meisterhand, Meisterstück, Meisterwerk, Meisterklasse* и др.

Parade-: *Paradebeispiel, Paradevorstellung, Paradestück, Paradepferd* и др.

Pracht-: *Prachtstück, Prachtexemplar, Prachtausgabe* и др.

Pfunds-: *Pfundskerl, Pfundsmädel* и др.

Riesen-: *Riesenauto, Riesenfreude, Riesenparty, Riesenstimmung, Riesenspaß* и др.

Spitzen-: *Spitzengeschwindigkeit, Spitzenleistung, Spitzenklasse, Spitzenposition* и др.

Traum-: *Traumauto, Traumfigur, Traumfrau, Traumhaus, Traumjob, Traummann, Traumurlaub* и др.

Wahnsinns-: *Wahnsinnsausstrahlung, Wahnsinnskerl, Wahnsinnsfrau, Wahnsinnsmann, Wahnsinnswohnung* и др.

Wunder-: *Wunderkind, Wunderknabe, Wundermittel, Wunderwelt, Wunderwerk* и др.

- аугментативен КЧ од англиско потекло:

Hit-: *Hitparade, Hitfarbe (des Sommers)* и др.

Power-: *Powerfrau, Powermann, Powermensch* и др.

Star-: *Staranwalt, Starbesetzung, Starkoch* и др.

Top-: *Topangebot, Topmodell, Topschauspieler, Topagent, Topsportler* и др.

Аугментативно-мелиоративните образувања со **Super-:** *Superaufführung, Superessen, Superfilm, Superfrau, Supermodell, Superrestaurant (=A+N)*, и др. ги издвојуваме од горенаведените N+N-формации поради придавскиот карактер на *super* (сујер).

Аугментативно-пејоративни СИ:

Horror-: *Horrorvorstellung, Horrormensch, Horrorstadt, Horrorsendung* и др.

Mammut-: *Mammutarbeit, Mammutkonferenz, Mammutorganisation* и др.

Mist-: *Mistwetter, Mistprüfung, Mistmensch, Mistbuch, Mistvieh* и др.

Monster-: *Monsteraufwand, Monsterfilm, Monstershow* и др.

Sau-: *Sauwetter, Saustimmung, Saubande, Sauladen* и др.

Scheiß-: *Schweißentscheidung, Scheißkerl, Scheißbenehmen, Scheißfraß* и др.

Schweine-: *Schweinekerl, Schweinewetter* и др.

Terror-: *Terrortyp, Terrorweib* и др.

Teufels-: *Teufelsding, Teufelskerl, Teufelsfrau, Teufelsweib, Teufelszeug* и др.

Аугментативно мелиоративно-пејоративни СИ:

(мелиоративен): *Affenstimmung, Affenspektakel, Affengeschwindigkeit* и др.

Affen-:

(пејоративен): *Affenangst, Affenhitze, Affenhunger, Affenschande* и др.

(мелиоративен): *Heidenrespekt, Heidenpaß, Heidenstimmung* и др.

Heiden-:

(пејоративен): *Heidenlärm, Heidenunruhe, Heidenschreck* и др.

(мелиоративен): *Höllenrespekt, Höllenstimmung* и др.

Höllen-:

(пејоративен): *Höllenangst, Höllentempo, Höllenlärm* и др.

(мелиоративен): *Mordskerl, Mordsgaudi, Mordsspaß, Mordsstimmung* и др.

Mords-:

(пејоративен): *Mordsarbeit, Mordskrach, Mordsaufwand* и др.

2.2. А+N

2.2.1. Предикатско-аргументски структури за германски А+N

Семантичката репрезентација на придавките содржи предикат, којшто отвора најмалку едно аргументско место, кое се пополнува со лексиконска единица или цел предикатски израз. Секој предикат поставува посебни услови до своите аргументи. Придавките постулираат аргументи што ќе бидат модифицирани од нив. Именките се во состојба да пополнуваат токму такви аргументски места, бидејќи располагаат со одредени својствени димензии, кои треба да се специфицираат. Тие означуваат материјал, состојба, процес итн., т.е. димензија што може да биде модифицирана, односно специфицирана. Оваа семантичка релација меѓу придавка и именка може да се експлицира на синтаксичко (*kleines Kind*) и на зборообразувачко

(*Kleinkind*) ниво. Семантичката разлика меѓу синтаксичките конструкции од придавка и именка, во споредба со СИ од типот A+N, се состои во тоа што придавката во синтаксичката конструкција може да има:

- **рестриктивна функција**, т.е. ја ограничува референцијалната област на именката или
- **апозитивна функција**, т.е. додава дополнителна информација, додека придавката од A+N¹⁴⁸ може да има само **рестриктивна функција**.

Апозитивната функција кај A+N е исклучена (сп. Симоска 1997, 113). Референцијалната област (r) на A+N се идентификува врз основа на рестриктивната комбинација на придавката (A) и карактеристиките на номиналниот концепт (N). Со други зборови, придавката се слева во семантиката на именката (сп. Motsch 1999, 376) и намалувајќи ја нејзината референцијална област (r) се создава нова самостојна концептуална структура.

Референцијалната разлика меѓу синтаксичката група и СИ ќе ја прикажеме врз примерите *kleines Kind* и *Kleinkind*. Во реченицата:

Ein kleines Kind spielt Fußball.
Едно мало дете игра фудбал.

имаме партикуларна употреба на *Kind/дете*. На еден примерок од класата на *деца/Kinder* во определена ситуација се додава епитетот *klein/мал*. Во реченицата:

Kleine Kinder brauchen Schlaf.
На малиите деца им е потребен сон.

имаме генерализирачка употреба на *Kind/дете*. Сите денотати на *Kinder/деца* на кои може да им се припише атрибутот „мал“ спаѓаат во таа класа. Се означува ad hoc создадена супкласа на деца, во која не се прецизира возраста. И 12-годишни мали деца можат да се вбројат во таа класа. Но, со реченицата:

Kleinkinder brauchen viel Schlaf.
На малиите деца (од 3 до 6-годишна возраст) им е многу потребен сон.

веќе со самата лексикализација се дефинира конвенционализирана класа на деца. Придавката *klein* има специјализирано, односно рестриктивно значење и дефинира точно определена годишна возраст (од 3 до 6 години). Односот на лексикализираниот состав A+N, во споредба со изоморфната синтаксичка група, според логички критериуми може да се окарактеризира како **парцијална инклузија**, бидејќи секое *Kleinkind* е истовремено и *kleines Kind*, но оваа формула не е реверзибилна - не секое *kleines Kind* (мало дете) е и *Kleinkind* (мало дете на возраст од 3 до 6 години). Ист е случајот и со:

Großstadt 'град со повеќе од 100 000 жители' (Wahrig),
Großbetrieb 'претпријатие со повеќе од 1000 вработени' (Wahrig),
Hochhaus 'многукатница со повеќе од шест катови',
Doppelbrief не *'дупло писмо' туку 'писмо што тежи повеќе од 20 гр.',
Altbau 'стара градба, која е изградена пред 1.12.1949 година',
Kurzwelle 'краток бран со досег од 12 до 50 м'
Starkbier 'пиво со екстракт од 12% и повеќе'
Tiefsee 'more со 200 м длабочина и повеќе' итн.¹⁴⁹

Овој вид интерпретација со идиосинкратичен додаток е типичен за стручната терминологија. Универбизацијата кај **стручните термини** е всушност висококомпримирана семантичка содржина, која е позната само на определен круг специјалисти. Дури ни родениот говорител не е секогаш свесен за семантичката специфика на овие конструкции, па се служи со лаичка интерпретација. Вилемс (Willems 1990, 60) открива ваков случај кај познатиот германски писател Томас Ман:

Halle war, wenn auch keine Großstadt, so doch eine große Stadt von mehr als zweihunderttausend Einwohnern...
*Хале не беше велеград, но беше голем град со повеќе од 200 000 жители ...*¹⁵⁰

Во случајот на A+N, именката е модифицирана од страна на придавката. Сите A+N-формации, всушност, без исклучок претставуваат детерминативни СИ. Општата семантичка репрезентација на A+N е:

[A & N]_(r)
 'референти се N специфицирани за особината A'

Според тоа, создавањето А+N не се сведува на пополнување лексички единици во синтаксичката конструкција „атрибутивна придавка + именка“, туку преку зборообразувачки правила, кои се состојат од семантички образец и морфолошки индикатори.

2.2.2. Семантички обрасци за германски А+N

Кај ендоцентричните образувања од составот А+N разликуваме три регуларни СО, т.е. три различни семантички релации на придавката кон именката. Од нив ги издвојуваме А+N-конструкциите со елиптичен морфолошки состав кај кои недостасува еден лексички елемент. Кај егзоцентричните А+N-формации разликуваме посесивен и симиларен СО.

2.2.2.1. Семантички обрасци за ендоцентрични А+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - атрибутивен:

(1) [A & N]_(r)

‘референти се N специфицирани за особината А‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

При првиот семантички образец семантичката репрезентација на придавката е атрибутивно поврзана со именката. Доколку не се работи за формација со идиосинкратичен додаток, можна е парафраза од атрибутивна придавка и именка. Според овој образец се формирани *Buntwäsche* ‘bunte Wäsche’, *Altmetall* ‘altes Metall’, *Billig-Auto* ‘billiges Auto’, *Nuklearwaffe* ‘nukleare Waffe’, *Unterlippe* ‘untere Lippe’, *Gesamtergebnis* ‘gesamtes Ergebnis’, *Höchsttemperatur* ‘höchste Temperatur’, *Jüngst-Star* ‘jüngster Star’, *Tiefstpreis* ‘tiefster Preis’, *Mehrbedarf* ‘mehr Bedarf’, *Niederdruck* ‘niedrigerer Druck’ итн.

Лексикализирани образувања можат да имаат идиосинкратични особини, кои ја отежнуваат потрагата по генерални карактеристики на обрасци (сп. Motsch 1999, 322). Особено карактеристично за овој образец се голем број формации со идиосинкратични особини, кои може да се сметаат за делумно регуларни. Во 1997 г. (Симоска, 1997: 114/115) давам низа примери со овие карактеристики, како на пр., *Großstadt*. Егзактната семантичка интерпретација на оваа СИ не дозволува чисто атрибутивна интерпретација ‘große Stadt’, бидејќи не се опфаќа идиосинкратичниот податок ‘со над 100 000 жители’. Per definitionem, не би требало град под 100000 жители да се назначува како *Großstadt*, додека слободно може да се нарече ‘große Stadt’, бидејќи синтаксичкиот израз не располага со идиосинкразија.

Како примери од овој семантички аспект ги посочуваме, покрај горенаведените, уште и:

Fern₁beben₂ ‚fernes₁ Beben (далечен земјотрес) + повеќе од 1000 км оддалечен‘

Neu₁bau₂ ‚neuer₁ Bau‘ (нова градба) + изградена по 1.12.1949 ‘

Klein₁bus₂ ‚kleiner₁ Bus (мал автобус) + само за шест до осум лица‘

Kleinst₁kind₂ ‚sehr kleines₁ Kind (многу мало дете) + до две години‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - адјунктивен:

(2) [N & A (ГЛАГОЛ (N))]_(г)

‘референти се N коишто агираат на начин како A‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Придавките можат да се употребуваат и како прилози (адјункти), т.е. да модифицираат процеси. Со таква интерпретација на придавката се одликува вториот семантички образец на A+N. Придавката нема атрибутивен однос кон именката, туку **адјунктивен (прилошки)**. Таа реферира на предикат, најчесто на неексплициран глагол. Како прототип на адјунктивно употребена придавка во составот A+N може да се посочат формациите со придавката *schnell*. Во *Schnell₁restaurant₂* придавката *schnell₁* не може да се наоѓа во атрибутивна релација кон именката *Restaurant₂* бидејќи ресторанот не може да биде брз (*schnell*), туку *schnell*, т.е. брзо може само да биде зготвена храната (имплицитниот вербален предикат) што тој ја нуди. Од тие причини говориме за адјунктивна интерпретација на придавката кон имплицитен вербален предикат (подвлечен во примерите).

Други примери формирани според овој образец:

Aktivurlaub ‘одмор во кој човек е активен‘ (ПЕ: *акџивен одмор*)

Frühobst ‘овошје што зрее порано од другите видови‘ (ПЕ: *рано овошје*)

Intensivstall ‘штала во која стоката интензивно се одгледува‘

Schnellzug ‘воз што бргу вози‘ (ПЕ: *брз воз*)

Scharfschütze ‘стрелец којшто остро стрела‘ (ПЕ: *снајперист*)

Simulatanbühne ‘бина на која симултано се изведуваат претстави‘

Други примери од овој СО би биле: *Direktimport* 'Import, der direkt bezogen wird' 'увоз што директно се прибавува (ПЕ: директен увоз), *Abwärtstrend* 'Entwicklung, die abwärts führt' 'движење што води надолу' (РЕ: ,надолен тренд).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - каузален:

(3) [N & CAUS (N, БИДЕ (СУШТЕСТВО/ПРЕДМЕТ, А))]_(r)

'референти се N коишто причинуваат суштества / предмети да ја прифатат особината А'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Кај третиот семантички образец, кој може да се нарече **каузативен**, референтите N се причинители за имплицитно претпоставено суштество (лице, растение, животно) или предмет да биде А. Овој образец не располага со многу формации. Примери¹⁵¹ формирани според овој образец се:

Gesundbrunnen / Jungbrunnen 'бунар што го прави човекот млад',

Magersucht 'зависност што го прави човекот слаб / сув'

Schlankmahlzeit 'оброк што го прави човекот виток'

Schwarzfäule 'влага што го прави растението црно'

Trockenmittel 'средство што ги прави предметите суви'

Покрај трите претставени семантички обрасци, треба да се спомене специфичната семантичка структура својствена за елиптичниот морфолошки состав на А+N-формациите. Кај **елиптичните А+N-формации** придавката (А) исто така нема директен однос кон именката (N), но се разликува од семантичките обрасци по тоа што се повикува на имплицитна компонента, која не претставува релација, туку аргументско место на именката (N). Прототип на оваа релација е:

Fein₁bäckerei₂

Bäckerei₂ (пекарница) е 'институција во која се пече нешто' значи го содржи предикат BACKEN (пече) со аргументските места (x,y). Придавката *fein* е предикат на неексплицитаното аргументско место y (Backwaren = печива). Формулата за *Fein₁bäckerei₂* гласи: BACKEN (x, fein (y)).

Имплицитното аргументско место може да биде инкорпорирано во синтаксичка група, односно СИ. Инкорпорансите (елиптичните елементи) ги маркираме со подвлечена линија.

Инкорпоранс во синтаксичка група:

Allgemeinarzt ‘лекар за општи болести’

*‘општ лекар’ (во буквална смисла)

Akutbetten ‘кревети за акутни пациенти’

*‘акутни кревети’

Billigkäufer ‘купувач на евтина стока’

*‘евтин купувач’

Großverkauf , продажба на големи количества’

*‘голема продажба’

Kleinrentner ‘пензионер со мала пензија’

*‘мал пензионер’

Инкорпоранс во СИ (во германската парафраза):

Altmiete , станарина за стар стан (*Alt(wohnungs)miete*)’

*‘стара станарина’

Garkoch ‘готвач на варени јадења (*Gar(speisen)koch*)’

*‘варен готвач’

Intensivschwester ,(медицинска) сестра на интензивна нега (*Intensiv(station)schwester*)’

*‘интензивна сестра’

Weißbäcker ‘пекар на бели печива (*Weiß(brot)bäcker*)’

*‘бел пекар’

Досегашните СО и семантички предикатско-аргументски структури се засноваа врз обазувања, коишто беа со регуларна семантичко-синтаксичка структура, која предвидува вториот член да е глава на целата конструкција, т.е. да ги дава во наследство надворешно-синтаксичките обележја на целата сложена формација, а од семантички аспект придавката во рамките на именката да ја сочинува референцијалната област на конструкцијата.

2.2.2.2. Семантички обрасци за егзоцентрични А+N

Од ендоцентричните формации се оградуваат т.н. егзоцентрични А+N¹⁵², кои го исполнуваат морфолошкиот принцип на десната глава, но ни првиот ни вториот лексички елемент вклучен во формацијата (придавка (А) и именка (N₁)) не ја означува референцијалната класа на СИ. Лексичките елементи што се експлицирани во егзоцентричните А+N се само особини на егзоцентрична (надво-

решна) референцијална класа (најчесто лице, животно или растение¹⁵³), која треба да се додаде (интерполира) во интерпретаментот. Егзоцентричната референцијална класа ја означуваме со N_2 . Референти на егзоцентрични $A+N_1$ се N_2 . Разликуваме два СО:

(1) [N_2 & POSS (N_2 ИМА (A, N_1))] (r)

‘референти се N_2 коишто имаат особини на A и N_1 ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Егзоцентричните $A+N_1$ со **посесивна релација** најчесто денотираат **персонални референти**. Врската меѓу посочените лица и СИ се воспоставува преку КЧ, кои денотираат маркантни, пред сè, пејоративни обележја и со чие посредство лицата недвосмислено се идентификуваат. Тие, всушност, претставуваат прекари. Семантичката анализа на егзоцентричните $A+N_1$ со посесивна релација меѓу надворешниот персонален референт и КЧ покажува дека вториот КЧ, пред сè, ѝ припаѓа на класата на делови од човечкото тело:

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

(интерполацијата, т.е. референцијалната класа е обележана со подвлечена линија, предикатот е затемнет)

Langnase (мак. долгонос¹⁵⁴)

‘Person, die eine lange Nase **hat**’ (‘лице што има долг нос‘)

Blondkopf (мак. русокос)

‘Person, die einen blonden Kopf **hat**’ (‘лице што има руса глава/коса‘)

Rothaut (мак. црвенокожец/Индијанец)

‘Person, die rote Haut **hat**’ (‘лице што има црвена кожа‘)

Според истиот образец се формирани:

Rotkopf, Graukopf, Querkopf, Flachkopf, Kahlkopf, Hohlkopf, Starrkopf, Wirrkopf, Tollkopf, Schlaukopf, Krauskopf, Dickschädel, Bleichgesicht, Schlitzauge, Langnase, Langhand, Langbein, Langfuß, Langhals, Leichtfuß, Kurzhohr, Schnellmund, Schöngeist, Kleingeist, Großmaul, Rotbart, Weißbart, Graubart, Spitzbart, Strubbelbart, Speckhals, Dickbauch, Schiefbein;

Во 1997 г. (Симоска, 1997, 124) укажувам на тоа дека претежно се денотираат делови од горниот дел на телото, особено оние што се лоцирани во пределот на главата. Главата е носител на карактерните специфики на човекот, па оттаму може да потекнува

етимолошката мотивација на овие конструкции. Оваа претпоставка е компатибилна со првобитната генеза на егзоцентричните СИ, кои според Петерсен (Petersen ↑Marchand 1969, 387) биле формирани со цел да именуваат лица.

На егзоцентричните A+N₁ со посесивна релација, вториот КЧ поретко припаѓа на референцијалната класа **облека**:

- Blauhelm* 'лице што има син шлем' (мак. *син шлем*),
Blaujacke 'лице што има сина јакна' (мак. *морнар*),
Braunhemd 'лице што има кафеава кошула' (приврзаник на Хитлер),
Grünrock 'лице што има зелено здолниште/облека' (мак. *ловец*),
Rotkäppchen 'девојче што има црвена капа' (мак. *црвенкапа*)
Schwarzkittel/Schwarzrock 'лице што има црно здолниште/облека' (мак. *свештеник*),

Егзоцентричните СИ од моделот A+N со посесивна релација, кои денотираат **животно** или **растенија**, претставуваат народни номинации во замена за стручни термини. Наместо латински називи се користат германски, кои се формирани според стилската фигура *pars pro toto*.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – животно

- Blaukehlchen* (мак. *синошијка*, лат. *Luscinia svecica*)
 'Vogel, der eine blaue Kehle hat' ('птица што има сина шија')
Rotaug (лат. *Leuciscus rutilus*)
 'Fisch, der eine rote Iris und rote Flossen an Bauch und After hat' ('риба што има црвен ирис и црвени перки на стомакот и на анусот')
Rotkehlchen (мак. *црвеношијка*, лат. *Erithacus rubecula*)
 'Vogel, der eine rote Kehle hat' ('птица што има црвена шија')

Според истиот образец се формирани:

- Braunkehlchen* (,птица'), *Schwarzkehlchen* (,птица'),
Rotschwanz/Rotschwänzchen (,птица'), *Grünschenkel* (,птица)
Grauköpfchen (,папагал'), *Blaukopf* (,пеперутка'), *Breitschwanz* (,овца'),
Langschwanz (,риба'), *Rotaug* (,риба'), *Schmalnase* (,мајмун'),
Glatt Nase (,лилјак'), *Gelbrand* (,бумбар'), *Grünaug* (,мува'),
Plattbauch (,либела');

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) – растение

Weißdorn (мак. *џлоџ*, лат. *crataegus*)

„Pflanze, die weiße (Blüten) u. Dornen hat“ (,растение што има бели (цветови) и трње‘)

Schiefblatt (мак. *беџонија*, лат. *begonia*)

„Pflanze, die schiefe / asymmetrische Blätter hat“ (,растение што има криви / асиметрични лисја‘)

Според истиот образец се формирани:

Rotdorn (,грмушка‘), *Sauerdorn* (,грмушка‘), *Schwarzdorn* (,грмушка‘), *Graukappe* (,печурка‘), *Gelbfuß* (,печурка‘), *Gelbschwämmchen* (,печурка‘);

(2) [N₂ & SIM (N₂ КАКО (A, N₁))] (т)

,референти се N₂ коишто се како A и N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Егзоцентричните A+N-формации со **симиларна релација** меѓу КЧ и надворешниот референт посочуваат исклучиво на **персонални референти**. Се работи за образувања со интензивно-пејоративна конотација од разговорен карактер.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

Fettkloß ,човек **дебел како** кнедла‘ (ПО: **дебелко, дебелка** /дебелушка)

Plumpsack ‚Mensch wie ein plumper Sack‘, (,човек **тром како** вреќа‘).(ПО: **дембел**)

Schlappsack/Schlappschwanz ,човек **лабав (неиздржлив) како** вреќа/опашка‘ (ПО: **мекуш/мекушко, мекушка**)

Всушност, сите германски егзоцентрични A+N-формации што реферираат на референцијалната класа лице се од разговорен карактер и со ограничена употреба во писмена форма поради пејоративниот карактер на содржината (*Grünkittel* vs. *Jäger*, *Rothaut* vs. *Indianer*, *Plumpsack* vs. *schwerfälliger Mensch* итн.). Тоа не е случај со референцијалните класи растение и животно, кои се употребуваат и во писмен дискурс.

2.3. V+N

2.3.1. Предикатско-аргументски структури за германски V+N

Кај конструкциите V+N првиот член (V) е во улога на модификатор во однос на вториот член (N). Семантичката репрезентација на глаголот содржи предикат, којшто отвора аргументски или адјунктивни места, кои можат да бидат пополнети од именка. Мошне фреквентни се образувања во кои именката се појавува во следниве улоги наспрема глаголот:

агенс (Agens): *Klebstoff, Bohrmaschine*;
тема (Thema (Patiens): *Schmuggelware, Kochschinken, Bratkartoffeln*;
инструмент (Instrument): *Schneidegerät, Lesebrille*;
место (LOC) *Esstisch, Badezimmer*;

Поретко, именката се појавува во улога на индиректен објект на глаголот (*Beichtvater*). Има и такви конструкции каде што глаголот пополнува аргументско место на именката, на пр., *Ausgehverbot* ‚Verbot zum Ausgehen‘ (забрана за излегување); *Fahrerlaubnis* ‚Erlaubnis zu fahren‘ (дозвола за возење; *Mietrecht* ‚Recht zu mieten‘ (право за земање под закуп‘).

ЛЕКСИКАЛИЗИРАНИ СИ:

Како специфична група на V+N мора да се издвојат лексикализации од типот *Rührmichnichtan, Vergissmeinnicht, Tunichtgut, Gottseibeius, Schlagetot, Fürchtetgott, Störenfried, Dreikäsehoch*, кои се надвор од секоја морфолошка и семантичка регуларност. Тие сведочат за идиосинкратични, т.е. несистемски својства на образувања, кои датираат од поодамна во германскиот лексикон. Овие формации во германската зборообразувачка литература наречени „Zusammenrückungen“ се сметаат за универбизации на цели реченици. Нивните значења не можат да се декодираат врз основа на вклучените членови бидејќи се работи за идиоматизирани (зборо)образувања од највисок степен. Родениот говорител, но исто така и странскиот изучувач на германскиот јазик неопходно ги отповикува и перципира овие формации како готови семантички единици, исто како и идиомите. Овие уникатни творби од културното наследство на германската народна лексика не можат да се сведат на семантички обрасци и се разбира, се неактивни, т.е. не се формираат нови лексички образувања според овој модел. Поттикнати од семантичката порака, овие формации често марканто во својот состав ја содр-

жат негацијата „*nicht*“. На пр., називот за растението *Vergissmeinnicht* (лат. *Myosotis silvatica*) (буквално на мак. не-заборавај-ме, ПО: *сиоменче/ сйоменок/ незаборавка* (Мургоски 2004); англ. *forget-me-not/scorpion grass*; буг. *незабравка*) е мотивиран од ситуација на вљубени, кои при разделба си го подарувале овој цвет со желба за сеќавање / незаборавање еден на друг. Со слична мотивација е настаната номенклатурата за растението *Rührmichnichtan* (буквално на мак. не-допирај-ме; ПЕ *мимоса*). Овој назив се користи и со преносно значење, на пр., *Fräulein Rührmichnichtan* 'гопогица не-допирај-ме' за девојка што е многу чувствителна и недопирлива. *Tunichtgut* е 'младо момче што често прави далавери или мали кривични прекршоци' (Wahrig, превод С.С.). На македонски може да се пренесе со *неранимајко/ ѓакосник/ безделник/ далаверџија*.

Овие специфични формации ги означуваат следниве референцијални класи:

Лице: *Dreikäsehoch* ‚kleiner Junge (eigentlich so hoch wie drei runde Käse)‘ (WdG), (мак. *кејџеу*); *Fürchtegott*, *Gottseibeius* ‚verhüllend für Teufel‘ (мак. *скраја нека е*), *Schlagetot*, *Störenfried* ‚jmd., der andere ständig stört (den Frieden stört)‘ (мак. *бељаџија*); *Tunichtgut* (мак. *неранимајко*);

Растение: *Rührmichnichtan*, *Vergissmeinnicht* (мак. види погоре).

2.3.2. Семантички обрасци за германски V+N

Врз основа на изнесените семантички релации меѓу глаголот и именката, ги претставуваме семантичките обрасци за V+N:

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - агенс:

(1) [N & V (N_{агенс})]_(r)

‚референти се N коишто V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Типично за првиот СО е што во неговата парафраза не влегува дополнителен глагол туку релацијата меѓу членовите се експлицира преку флексиската морфема (*Betschwester* ‚Schwester, die betet‘). Се работи за хабитуални својства на референтите. Во рамките на овој семантички образец, најфреквентни се следниве референцијални класи на агенс:

➤ поединечно лице / колектив

Animierdame, *Betschwester*, *Eilbote*, *Klatschmaul*, *Lästermaul*, *Lesezirkel*, *Logiergast*, *Meckerfritze*, *Reisegesellschaft*, *Turnriege*, *Wanderprediger*;

- **животно**
Bohrkäfer, Glühwürmchen, Greifvogel, Kriechtier, Laufvogel, Legehennen, Leuchtkäfer, Singdrossel, Stechmücke, Springpferd, Zugvogel;
- **растение**
Fallobst, Falllaub, Kletterpflanze, Stinkmorchel;
- **артефакт, хемиско средство, природна појава**
Bohrmaschine, Fallwind, Fließgewässer, Hängematte, Hobelmaschine, Imprägniermittel, Klebstoff, Kühlwasser, Moderholz, Quellbewölkung, Stehkragen, Stehlampe, Süßstoff, Weckuhr;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - пациенс:

(2) [N & ЦЕЛ (V (N_{тема}))] (r)

,референти се N чијашто цел е да бидат V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Карактеристично за вториот семантички образец е што агенсот не е на прв план. Вториот член е во улога на пациенс. V+N-формациите од овој тип се парафразираат со пасивна конструкција. Кај овие формации значителна улога игра темпусот (глаголското време) во парафразата. Разликуваме V+N со:

- темпус-неутрален карактер: *Kaugummi, Anstecknadel, Klappmesser, Schließfach,*
- резултативен карактер: *Bratkartoffeln, Brathähnchen, Hackfleisch, Dörrobst; Häkeldecke, Strickpulli, Räucheraal, Lehnwort*

Темпусот кај темпус-неутралните формации, како што кажува и самиот термин, не игра никаква улога, бидејќи назначените денотати, без оглед на тоа дали значењето на првиот член ќе се активира или нема да се активира, остануваат она што се, на пр. *Kaugummi* (гума за цвакање) секогаш останува како таква, без оглед на тоа дали е воопшто некогаш цвакана или не е.¹⁵⁵ Единствен темпорален детерминатор за овие формации може да биде контекстот. Поинаква е ситуацијата кај V+N со резултативен карактер. Кај нив денотатот на СИ е резултат на дејството што го извршил првиот член врз вториот. Од тие причини во парафразата на V+N со резултативен карактер се појавува партицип II, на пр., *Bratkartoffeln* ‚gebratene Kartoffeln / пржени компири; *Hackfleisch* ‚gehacktes Fleisch‘ (мак. мелено месо). Кинпоинтер (Kienpointer) во врска со *Hackfleisch* истакнува ‚ohne Tätigkeit des Hackens gibt es kein Hackfleisch‘¹⁵⁶ (Без

процесот на мелење нема мелено месо. Превод С.С.). Во некои случаи има потреба од додавање префикс врз партиципот II, кој е морфолошки индикатор за резултативниот аспект на глаголот, на пр., *Lehnwort* ‚entlehntes Wort‘, *Schachtelsatz* ‚verschachtelter Satz‘. На површината на V+N, префиксот не се појавува. Овие примери ја потврдуваат тенденцијата морфолошкиот состав да е посиромашен во однос на неговата семантика со што се зголемува имплицитноста на СИ.

Како семантички подгрупи може да се наведат:

V+N со признак [потенцијален]:

Schnittkäse ‚кашкавал што може да се сече на парчиња‘

Trinkwasser (вода за пиење) ‚вода што може да се пие‘

Wendemantel ‚мантил што може да се врти (да се носи на две страни)‘

V+N со признак [наменет за]:

Bügelwäsche ‚алишта (наменети) за пеглање‘,

Drehleiter ‚скали (наменети) на вртење‘ (кај противпожарна)

Schlachttier ‚животно (наменето) за колење‘,

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - инструментален:

(3) [N & ИНСТРУМЕНТ (N, (V (PERSON)))]_(ref)

‚референти се N со кои PERSON прави V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Инструменталниот образец се однесува на предмети (инструменти), односно постапки со кои се врши одредена дејност, т.е. се пополнува инструменталното место на глаголот со именката. Покрај дадената парафраза, можна е пасивна парафраза во која нема да фигурира лицето (PERSON) коешто е имплицитно застапено во овие конструкции. Како пример може да се посочи парафразата на *Lesebrille* ‚Brille, mit der gelesen wird‘ (очила со кои се чита). Други примери во рамките на овој семантички образец се:

Ausgehuniform, Bratpfanne, Bindfaden, Düngemittel, Gießkanne, Mixerät, Rasierapparat, Reitstiefel, Sehhilfe, Stricknadel, Schleifmaschine, Schwimfflossen, Schwimmzeug, Spazierstock, Trinkbecher, Turnkleidung, Tranchiermesser

Во германскиот лексикон, СИ со семантичкиот образец [N & INSTRUMENT (N, (V (PERSON)))]_(ref) имаат конкурентни деривирани формации. Такви се:

Düngemittel – Dünger, Kopiergerät – Kopierer, Lenkrad – Lenker, Mixergerät – Mixer, Weckuhr – Wecker, Spülbecken – Spüle и др.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) - локален:

(4) [N & LOC (N, (V (PERSON)))]_(r)

'референти се места (N) каде што PERSON прави V'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Локалниот СО се одликува со референти што се места (N) каде што се врши одредена дејност – експлицирана преку глаголот. Релацијата меѓу членовите на V+N со горепретставениот СО се изразува со помош на просторен предлог, кој се појавува во парафразата. *Fernsehzimmer* е ‚Zimmer in dem PERSON (man) fernsieht‘ (‚соба во која се гледа телевизија‘). Според DWB 4 (1991, 624), најфреквентни со 79% кај овој семантички образец се парафразите со предлогот „in“ (во), на пр., *Badezimmer, Kochnische, Rauchzimmer, Schlafzimmer, Tanzsaal, Umkleidekabine, Wohnhaus, Wohnzimmer*.

Како семантички подгрупи може да се наведат:

V+N со признак [финален]:

Exerziergelände ‚Gelände zum Exerzieren‘ (‚полигон за вежбање‘)

Malkasten ‚Kasten zum Malen‘ (‚кутија за боење / сликање‘)

Sitzbank ‚Bank zum Sitzen‘ (‚клуба за седење‘)

Wickeltisch ‚Tisch zum Wickeln‘ (‚маса за преповивање‘)

V+N со признак [прескриптивен]:

Anmelderaum ‚Raum, in dem man sich anmelden muss‘ (‚соба во која треба да се пријавите‘)

Stoppstraße ‚Straße, an der man stoppen muss‘ (‚улица на која треба да се застане‘)

Wendemarke ‚markierte Stelle, an der gewendet werden muss‘ (‚маркирано место на кое треба да се сврти‘)

V+N со признак [пермисивен]:

Jagdgebiet ‚Gebiet, wo man jagen darf‘ (‚област каде што е дозволен лов‘)

Parkplatz ‚Platz, an dem man parken darf‘ (‚место каде што е дозволено паркирањето (може да се паркира)‘)

Rauchzimmer ‚Zimmer, in dem man rauchen darf‘ (‚соба во која е дозволено пушењето (може да се пуши)‘)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - темпорален:

(5) [N & TEMP (N, (V (PERSON)))]_(r)

,референти се временски моменти (N) кога PERSON прави V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

За темпоралниот СО на V+N е карактеристична релација на дејство, изразена преку глаголот, и временски период (TEMP) на вршење на дејството, изразен преку именката. Содржината на овој семантички образец се изразува со помош на парафраза во која фигурира временски предлог (*an (на), auf (на), bei (кај)*). Вториот член е репрезентиран, пред сè, од именки со темпорален карактер (*Minute, Stunde, Tag, Woche, Monat, Jahr, Abend, Zeit, Frist, Periode* и др).

Abholtermin, Backzeit, Bedenkzeit, Bestelldatum, Heizsaison, Leseabend, Liefertag, Schweigeminute, Sendezeit, Tanzfest, Verschnaufpause, Wahlalter, Wartezeit;

ЛЕКСИКАЛИЗИРАНИ СИ:

Како лексикализирани СИ од V+N со темпорален семантички образец ќе мора да се издвојат:

Buβtag (црковен празник кај протестантите) ,ден на покајание, на молитви‘

Sprechstunde *‘час по говорење‘, туку ,приемен ден кај лекар, професор‘

Wandertag *‘ден за планинарење‘ туку ,ден за екскурзија во училишта и др. установи‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - каузален:

(6) [N & CAUS (V (АГЕНС), N)]_(r)

,референти се последици (N) коишто ги предизвикува V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Со каузалниот СО на V+N се изразува каузално дејство на глаголот врз именката. Глаголот е во улога на агенс. Референтите N се последица на глаголското дејство: *Kratzwunde* ,рана предизвикана од чешање‘.

Bremsspur, Denkfalte, Lachfalte, Lachgrübchen;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (7) - модален:

(7) [N & MODAL (N,V (АГЕНС))]_(r)

,референти се модалитети како се изведува V‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Во модалниот СО референтите N се модалитети за тоа како врз нив се врши дејството на глаголот. Вториот член е репрезентиран со апстрактни поими.

Denkart, Essgewohnheit, Heilweise, Lernmethode, Marschtempo
,темпо на коешто се маршира‘, *Redeweise, Sprechtempo,*
Strickmuster, Wahlmethode

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) -:

(8) [N (V (АГЕНС))]_(r)

,првиот член V пополнува аргументско место на вториот член N‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Кај овој семантички образец имаме пермутација во аргументско-предикатскиот однос на глаголот и именката. Во овие формации аргументското место го зазема глаголот, а предикатот е претставен од страна на именката.

Anmeldepflicht, Ausgehverbot, Dreherlaubnis, Landeverbot,
Rauchverbot

2.4. P+N

2.4.1. Предикатско-аргументски структури за германски P+N

Предлозите можат да имаат темпорално, локално и преносно значење. Тие располагаат со предикат, кој отвора две аргументски места. Согласно со таа предикатско-аргументска структура се пополнети местата кај СИ P+N. Првиот член го пополнува едното аргументско место, кое имплицитно претставува место (ЛОС), време (ТЕМР) или трето значење (ОРИЕНТАЦИЈА), а другото го пополнува вториот член, именката, номиналниот концепт, кој се наоѓа во локална, темпорална или трета семантичка релација спрема првиот член.

2.4.2. Семантички образци за германски P+N

Според Моч (Motsch 1999) разликуваме три семантички образци, кои се детерминирани од семантичката репрезентација на предлогот. За полисемијата на предлозите ќе стане збор во наредната глава, каде што егземпларно ќе посочиме неколку предлози.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - локален:

(1) [N & LOC (МЕСТО, N)]_(r)

,референти се (N) со локална интерпретација на P‘

Abgrund, Abwind, Aufwind, Nachsilbe, Nachwort, Nebenlinie, Nebenzimmer, Überrock, Umwelt, Untergrund, Vorgarten, Vorplatz (НН, 19), *Vorsilbe, Vorwort*;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - темпорален:

(2) [N & TEMP (ВРЕМЕ, N)]_(r)

,референти се (N) со темпорална интерпретација на P‘

Nachsommer, Nachspeise, Nachspiel, Vorplatz, Vorspeise, Vorwort, Zwischenmahlzeit, Zwischenzeit;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) –ориентациски

(2) [N & P (ОРИЕНТАЦИЈА, N)]_(r)

,референти се (N) со ориентациска интерпретација на P‘

Референтите што се опишуваат со овој семантички образец не се ни со локална ни со темпорална туку со трета понекогаш секундарна (преносна) интерпретација на предлогот (P).

Beigeschmack, Gegenverkehr, Gegenvorschlag, Gegenwert, Mitarbeiter, Mitchristen (НН, 85), *Koreferent, Nebeneffekt, Widerwille, Zuname*;

Полисемија на предлозите

Во заграда се броевите на соодветните семантички обрасци.

	,нагоре' (1):	,горе' (1)	,дополнително' (3)	,почеток' (3)
Auf-	<i>Aufwind</i>	<i>Aufglasur</i>	<i>Aufpreis</i> <i>Aufgeld</i>	<i>Aufmarsch</i> <i>Aufakt</i> <i>Aufgalopp</i>

	,надолу' (1):	,пејоративно' (3):	,неупотребливо' (3)
Ab-	<i>Abgrund</i> <i>Abwind</i>	<i>Abgott</i> <i>Abscheu</i> <i>Abschaum</i>	<i>Abwasser</i> <i>Abdampf</i> <i>Abgas</i>

	,пред' (1):	,преден дел' (1)	,пред' (2):	,претходен/ прелиминарен' (3)
Vor-	<i>Vorgarten</i>	<i>Vordeck</i> <i>Vorschiff</i> <i>Vorarm</i>	<i>Vorabend</i> <i>Vorstrafe</i> <i>Vorfreude</i>	<i>Vorarbeit</i> <i>Vorvertrag</i> <i>Vorstudien</i> <i>Vorernte</i> <i>Vorwahlkampf</i> <i>Vorruhestand</i> <i>Vorentscheidung</i>

	,по' (1)	,по' (2)
Nach-	<i>Nachsilbe</i>	<i>Nachwelt</i> <i>Nachsommer</i> <i>Nachmittag</i> <i>Nachfeier</i> <i>Nachwort</i>

	,приложено' (1)	,дополнително' (3)	,дополнително – непожелно' (3)
Bei-	<i>Beiblatt</i> <i>Beiheft</i> <i>Beisegel</i>	<i>Beikost</i> <i>Beinahrung</i> <i>Beikoch</i> <i>Beiwerk</i> <i>Beitisch</i>	<i>Beiname</i> <i>Beirat</i> <i>Beiprogramm</i> <i>Beistrich (Komma)</i> <i>Beiwagen</i> <i>Beigeschmack</i> <i>Beiklang</i>

	,соседно' (1)	,дополнително' (3)	,споредно' (3)
Neben-	<i>Nebengebäude</i> <i>Nebenhaus</i> <i>Nebenzimmer</i>	<i>Nebenausgabe</i> <i>Nebenabsicht</i> <i>Nebengeräusch</i>	<i>Nebenakzent</i> <i>Nebenbedeutung</i>

2.5. Pron.+N

2.5.1. Предикатско-аргументски структури за германски Pron.+N

Кај моделот Pron.+N исклучиво доаѓаат предвид заменки со номинална, односно метајазична интерпретација. Таа функција делумно ја исполнуваат лични и индефинитни (неопределени) заменки. Токму тие две класи заменки се застапени во рамките на составот Pron.+N. Повеќето од нив не се лексикализирани во германскиот лексикон, освен *Ich-Erzähler*, кој е влезен како стручен термин. Исклучок претставуваат мошне фреквентните образувања со заменката *Selbst*- како прв член.

- **Лични заменки:** *Ich-Erzähler, Ich-Form, Ich-Bezogenheit, Ichbewusstsein, Wir-Gefühl, Wirbewusstsein,*
- **Неопределени (индефинитни) заменки:** *Jedermanns-Uni, Jedermannsgröße, Niemandland, Niemandszeit, Nichts-Könnner, Nichtsnutz, Alltag, Allmacht, Alleswisser* (синтетичка СИ), *Selbstbiographie, Selbstwertgefühl, Selbstbildnis, Selbstverteidigung, Selbstironie;*

Формации со присвојна заменка како прв член (*Mein-Gefühl* (Thomas Mann), *Dein-Tag und Mein-Tag* (Ortner /Ortner 1984, 118)) се маркирани, т.е. текстуални зборови.

2.6. Part.+N

2.6.1. Предикатско-аргументски структури за германски Part.+N

Во комбинацијата Part.+N се ограничува предикатскиот комплекс, т.е. референцијалната област на именката. На партикулите им одговараат предикати чиешто аргументско место пополнува именка (N). Го разликуваме следниов семантички образец:

2.6.2. Семантички образец за германски Part.+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ - рестриктивен

[MEРА (N)]_(r)

,референти се N во таа мера што ја рестрингира Part.‘

Fastebene ,nicht ganz eben Fläche, schwach wellige Ebene‘ (Wahrig)

Nochgeschäft ,Prämiengeschäft, bei dem der Prämienzahler wählen kann, ob er die ursprünglich vereinbarte Menge od. mehr als diese liefern od. fordern will (Wahrig) *Beinahe-Katastrophe*, *Fast-Verrückter*, *Noch-Direktor*, *Nur-Hausfrau*; *Sofortmaßnahmen*, *Sofortkredit*,

Поголемиот број формации од овој тип не се лексикализирани. Исклучок претставуваат образувањата со *Sofort-*, како и *Fastebene*, *Nochgeschäft* (Wahrig) (в. горе).

ТЕКСТУАЛНИ СИ:

Како посебно маркирани текстуални образувања ги наведуваме:

Keineswegs-Selbstverständlichkeit, *Schon-Menschen*, *Erst-Menschen*, *Irgendwie-Verständnis von Wörtern* (сп. Fleischer 1992, 119).

2.7. Синтаксички израз +N

2.7.1. Предикатско-аргументски структури за ,синтаксички израз +N'

Семантичката репрезентација на 'синтаксички израз+N' не може да се опфати во семантички обрасци поради разновидноста на првиот КЧ, кој се состои од синтагми или цели реченици. Единствена релација што може да се посочи е дека вториот член е во надредена позиција наспрема првиот член. Во голем број случаи првиот член го заземаат именки со количествен, односно временски карактер.

Синтаксичка група како прв член:

35-Stunden-Woche, *Achtstundentag*, *Sechstagerennen*, *Dreikantschlüssel*, *Zweitaktmotor*, *50-Millionen-Euro-Kredit*, *Vier-Minuten-Ei*, *Drei-Tage-Stoppelbart-Typ*, *Fünf-Sterne-General*;
Unter-Frauen-Gespräch; *Frische-Luft-Spaziergang*, *Null-Bock-Generation*, *Wort-für-Wort-Analyse*, *Kopf-an-Kopf-Rennen*

Фразеолошки синтаксички групи како прв член:

Rund-um-die-Uhr-Betrieb, *Vier-Augen-Gespräch*, *Katz-und-Maus-Spiel*, *Nacht-und-Nebel-Aktion*,

Реченична секвенција како прв член:

„*Mama-er-hat-gar-nicht-gebohrt-Lächeln*“ (DWB 4, 1991, 48),
„*Wer-ist-der-Schnellste-im-ganzen-Land*“-*Wettläufe* (DWB 4, 1991, 49),

*Immer-mit-der-Ruhe-Gesicht, Zwei-links-zwei-rechts-
Umarmungsküsse,
Ganz-wie-es-sich-gehört-Sorte* (Wohmann 2009, 74/75),

3. СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКА СТРУКТУРА НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ

3.1. N+N

3.1.1. Предикатско-аргументски структури за македонски N+N

Поради својата бисеквенцијална насока на детерминација (прогресивна и регресивна), кај македонските СИ

- чиј прв член е именка (N_1), претпоставуваме семантички обрасци коишто ја вградуваат семантичката репрезентација на таа именка во предикатско-аргументски структури и ја модифицираат семантичката репрезентација на вториот член (N_2) (регресивна секвенција \leftarrow)
- чиј втор член е именка (N_2), претпоставуваме семантички обрасци коишто ја вградуваат семантичката репрезентација на таа именка во предикатско-аргументски структури и ја модифицираат семантичката репрезентација на првиот член (N_1) (прогресивна секвенција \rightarrow).

Аналогно на приказот на семантичко-синтаксичката анализа на германските СИ и кај македонските формации од типот N+N разликуваме два вида предикатско-аргументски структури:

3.1.1.1. Збороинтерно пополнување на аргументско место

Разликуваме два вида предикатско-аргументски структури со збороинтерно пополнување на аргументските места кај македонските СИ:

1. Семантичката репрезентација на вториот член го содржи предикатот (подвлечен), додека првиот член пополнува аргументско место на предикатот.

(1 КЧ = аргумент, 2 КЧ = предикат).

а) Првиот КЧ е агенс

Според нашиот корпус, во македонскиот јазик не постојат СИ со агенс како прв КЧ и предикат како втор КЧ.

б) Првиот КЧ е тема

бродоградилниште, градилиште на *бродови*
аргументи *предикаци*

бейнонешалка, бракоразвод, брајоубиец, бродоградба, водоинсталација / водоводница, возоводач, волна-чейкање (Цветковски 1973, 58), *џрозјebraње, женокрадец* (ВМ; ↑Кубеш 1992, 38), *заболекар, киноосетиштел, килими-шресене, кишоловец, коњокрадец, крводариштел, лебодариштел, мајкоубиец, мейалосиружар, млекопроизводиштел, правобраништел, правосмукалка/правосмукачка, пресиолонаследник, иченкалуиене, риболовец, сенокосач, синоубиец, шайкоубиец, шутун-брање, шутуноберач* (КР, 111), *фрескосликар* (ГТ; ↑Кубеш 1992, 40), *човекоубиец*;

Вториот КЧ е релационална именка и содржи слободно аргументско место:

- Именки што означуваат роднински врски имаат едно слободно аргументско место за лица со кои се во роднинска врска:

брашучед,
аргументи *предикаци*

брашучеда

Ова е единствен пример на СИ со оваа семантичка интерпретација што го најдовме во македонскиот јазик. Непродуктивноста на овој тип СИ се должи веројатно на загубениот падежен систем. Пол (Pohl 1977, 9) истакнува дека има различни интерпретации на првиот КЧ на *брашучед*, цитирајќи го Јагик, кој во првиот КЧ гледа генитив дуал, т.е. „дете на двајца браќа“ („Kind zweier Brüder“), додека Дикенман формата на првиот КЧ ја идентификува како датив сингулар, „also dem Bruder (sein) Kind“ (т.е. дете на братот; превод С.С.). Роднинската врска се експлицира во современиот македонски јазик со синтаксичка група со релативна придавка

изведена од именка со роднинско значење и релационална именка, како на пр.,

мајчин јазик (Muttersprache), мајкин син, тейкина миленица, дедин внук;

2. Семантичката репрезентација на првиот член го содржи предикатот (подвлечен), додека вториот член пополнува аргументско место на предикатот (1 КЧ = **предикат**, 2 КЧ = **аргумент**).

- а) Вториот КЧ е **агенс**

мониторинг-мисија, мисија што набљудува, врши мониторинг
предикал аргументи

авиокомпанија, компанија што лета, врши авиотранспортни услуги, *авиопајник*, патник што лета, *визитинг-професор*, професор што посетува, т.е. што привремено работи како гостин во туѓа установа (англ. *visiting professor*), *инфо-центар* (Вечер 17.05.2000, 16), *центар* што информира, *консалтинг-фирма*, фирма што врши консалтинг (што советува), *мониторинг-камера* (Утрински весник, 13.03.2002, 14) и др.;

3.1.2. Семантички обрасци за македонски N+N

Покрај семантичките репрезентации на КЧ, потребни се дополнителни предикатско-аргументски структури, кои ќе ги откријат имплицитните семантички релации меѓу КЧ. За нив поопширно ќе стане збор во наредното поглавје. Заради полесна идентификација, СО за македонските СИ се нумерирани според германските семантички обрасци. Структурната специфика на синтетичките СИ и СИ со глаголски дел како втор КЧ наспрема чистите СИ повлекува и семантичка диференцијација. Од тие причини посебно ги претставуваме овие три различни зборообразувачки типови.

3.1.2.1. Чисти N+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1):

(1a) $[N_1 \ \& \ N_2]_{(r)}$

‘референти се N_1 и N_2 ‘

Кај чистите македонски N+N-формации, првиот семантички образец ја репрезентира, од една страна, координативната семантичка релација меѓу КЧ. Формациите опфатени со овој семантички образец се познати како координативни, односно копулативни СИ.

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Координативни N+N

Се работи за референти чијашто референцијална област (r) ја определуваат двата члена подеднакво. Координативниот поредок на членовите дозволува да се посочат две класи референти. Референти се припадници на N_1 и N_2 . СИ со координативна релација на КЧ се парафразираат со „(r) е N_1 и N_2 “. Координативни македонски СИ именуваат, пред сè,

1. референти што се припадници на класите човек и животно (*мајмун*), односно натприродни појави (*боџ, душа*):

мајмуночовек, боџочовек, боџодуша (Владо Малески);

2. референти што се припадници на различни класи угостителски објекти, технички уреди, облека:

кафе-бар, кафе-ресторан, вагон-ресторан, видеодомофон, домофон и видео(камера) (Утрински весник 13.03.2002, 14), *здолнишѝе-ѝаниѝалони*;

3. референти што се припадници на верски, етнички, политички заедници:

Авсѝроунѝарец, Уѝрофинец, Македонец-муслиман; Албанец-каѝолик, римокатѝолик, монархофашистѝ (ГТ; ↑Кубеш 1992, 40);

4. референти што се имиња на страните на светот:

јуѝозаѝад, јуѝоисѝок, североисѝок, северозаѝад;

5. други референцијални класи:

сол-ѝиѝер, сѝрахойочѝиѝ /сѝрахойочѝиѝание

**(1b) [N₁ ЕКСПЛИКАЦИЈА НА (N₁, N₂)]_(r)
,референти се N₁ коишто се експлицирани со N₂ ‘**

Што се однесува до структурата на овие формации, тие се потенцијални детерминативни и координативни СИ. Во случај на детерминативна интерпретација, реализирана е прогресивна секвенција (→). Референти се N₁ коишто се експлицирани со N₂. Се работи најчесто за персонални референти – вршители на две дејности / функции / професии (удвоен *nomen agentis*).

дерматолог-психолог (Дневник 8.4.2002, 16), *зайвореник-хомосексуалец* (Вест 1.11.2001, 13), *земји-членки, жена-алкохоличар* (Вест 28.03.2002, 18), *извици-заемки* (Марков 1997, 125), *колега-лингвист*, *круши-брашнарки* (ВМ 48), *лекар-инженерист*, *маж-алкохоличар* (Вест 28.03.2002, 18), *министер-поет* (за министерот за внатрешни работи, Љубе Бошковски) (СТАРТ 5.10.2001, 12), *наставник-приправник* (ПР 20.02.2002, 6), *научник-лингвист*, *професор-силувач* (Вечер 24.5.2000, 6), *професионалец-пејач* (Вест 28.03.2002, 16), *сложенки-заемки* (Видоески 1951, 131), *филозоф-новинар, фирмойсец-црпач* (ВА 1996, 9); *дејте-жртва*, *свишеник-йедофил* (УВ 10/11.04.2010, 2), *командир-разбојник* (Канал 5, 25.5.2010), *дејте-свезда* (Македонско радио, Скопје, 16.7.2010);

Овој СО е **најактивен** кај чистите СИ во македонскиот јазик. Се работи за зборообразувачки образец (=ЗО), кој не е регистриран во македонската лексикографија, но е сепак прифатен од страна на говорителите и е мошне фреквентен во печатот и белетристиката, а како што сведочат примерите од Видоески, Марков, Минова-Гуркова (*сложенки-заемки, извици-сложенки, дел-реченица, именка-ценитар*) со тенденција да биде прифатен и во научната сфера. Причина за нелексикализацијата на овој ЗО е, според наше мислење, контекстуалниот карактер на овие формации. Тие најчесто се разбираат и надвор од контекстот, но ја оправдуваат својата егзистенција исклучително во него.

Овој СО во фонолошко-морфолошката анализа го посочивме како потенцијално координативен и детерминативен. Морфолошки индикатор, кој ја води аргументацијата во насока на детерминативна СИ, е збооринтерната флексија кај првиот КЧ (*професионалциите-пејачи*), лоцирајќи ја морфолошката глава од левата страна кај овие образувања. Од семантички аспект може да се тежнее кон детерминативен состав со оглед на тоа што првиот КЧ ја именува хабитуалната професија, односно навика на референтите, додека со вториот

се денотира акциденцијална, привремена дејност, која е од експликативен карактер кон првата. *Минисѿер-ѿоеѿ* е, пред сè, *минисѿер*, а второстепено *ѿоеѿ*. Се наметнува прашањето дали со ваква прагматска градација на дејностите/функциите/улогите се ограничува референцијалната област (r) на првиот КЧ со особините на вториот КЧ. Во таков случај би требало да говориме за детерминативна СИ. Очигледно е дека за рестрингирана референцијална област не станува збор. *Минисѿероѿ-ѿоеѿ* е и *минисѿер* и *ѿоеѿ*. А, пак потенцијалната пермутација на КЧ (*Dichter-Arbeiter* vs. *Arbeiter-Dichter*), која без семантички последици ја допуштаат координативни СИ, се чини го нарушува семантичкиот баланс кај македонските образувања. *Поѿѿ-минисѿер* би бил, пред сè, *ѿоеѿ*, кој привремено ја врши функцијата *минисѿер*. Истиот ефект би се постигнал без оглед на конвенционализираниот редослед кај другите горенаведени формации. Сп.

насѿѿавник-ѿриѿѿравник vs. *ѿриѿѿравник-насѿѿавник*
зѿѿвореник-хомосексуалец vs. *хомосексуалец-зѿѿвореник*

Она што им е заедничко на сите македонски формации од овој тип, без оглед на тоа дали ќе ги идентификуваме како координативни или детерминативни СИ, е што сепак првиот член е носител на основните карактеристики на референтот. Вториот КЧ може да се интерпретира како дополнителна дејност, која паралелно се извршува со онаа во првиот КЧ (координативна СИ; в. СО (1a)) или како дејност што ја ограничува дејноста на првиот КЧ (детерминативна СИ со прогресивна насока на детерминација (→), в. СО (16)).

Во рамките на овој зборообразувачки тип може да се издвојат неколку подгрупи:

➤ **1. експликативни СИ со лексички експлициран род:**

Овој СО во македонскиот јазик се активира особено во случај на недостаток од мовирани именки од женски род изведени со помош на суфикс од соодветни машки форми - особено кај професии од туѓо потекло (на пр., образувања од грчко/латинско потекло на – (л)оѿ: *кардиолоѿ*, *ѿсихолоѿ*, *дермаѿолоѿ* и др.).

биолоѿ - **биолоѿица* vs. *жена-биолоѿ*,
ѿедаѿоѿ - **ѿедаѿоѿица* vs. *жена-ѿедаѿоѿ*,
бискуѿ - **бискуѿка* vs. *жена-бискуѿ*¹⁵⁷
борец – **борка* vs. *жена-борец*
ѿилоѿ – **ѿилоѿка* vs. *жена-ѿилоѿ* и др.

Исто така се претпочита во контрастивна употреба на машкиот и женскиот пол во однос на одредена професија / функција / навика.

жена-алкохоличар vs. маж-алкохоличар; жена-научник vs. маж-научник, жена-министер vs. маж-министер;

Овој тип формации е застапен во францускиот јазик во кој исто така не постојат посебни женски називи за одредени професии, сп. *femme professeur*.

- 2. **експликативни СИ со хиерархиска структура**, во која првиот КЧ е во улога на хипероним а вториот КЧ е хипоним; се работи за СИ со прогресивна секвенција:

извици-заемки, лек-аналгетик, лекар-интернис, наставник-управник, научник-лингвист, студент-германист, сложенки-заемки,

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива на конструкциите од типот *колега-лингвист* може да послужат релативни реченици со предикативна употреба на модификаторот (вториот член), на пр. *колега-лингвист* 'колега, кој е лингвист.', *земји-членки* 'земји што се членки'. За подгрупата (1), доколку не се работи за професија од туѓо потекло што завршува на *-лог* (*педагог, гинеколог, дерматолог*), доаѓаат предвид и деривации од машкиот род на N_2 (сп. *алкохоличарка vs. алкохоличар*). Доколку не се интендира контрастивна употреба на СИ од подгрупата (2) (во смисла на *лек-аналгетик* наспроти *лек-седатив*) може да се испушти првиот КЧ, кој според хиерархискиот однос се наоѓа во релација на инклузија со вториот КЧ, така што не придонесува за некоја нова содржина, сп. *лек-аналгетик vs. алгетик, лекар-интернис vs. интернис* итн.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

(2a) $[N_2 \text{ SIM } (N_1, N_2)]_{(r)}$

'референти се N_2 и личат, односно имаат типични особини на N_1 '

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N_2) се компарира со карактеристични особини на првиот член (N_1). За дополнителни карактеристики на овој

образец в. опис на соодветниот СО кај германските СИ. Според овој образец се анализираат:

алиџанмомче ‚момче како алтан (злато)‘, *вишна-усни* ‚усни како вишна‘ (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *џајџан-веџи* ‚веџи како гајтан‘, *костенџиква* ‚тиква како костен‘, „тиква стамболка, која, кога ќе се испече, се рони како печен костен“ (Видоески 1951, 131), *крем суџа* ‚супа како крем‘, *крем џел* (Уџ бр. 27, август 2010, 8), *сенишџе-џрад* ‚град како сениште‘ (ГТ; ↑Велева 1994, 119), *фрескослика* ‚слика во вид на фрескотехника‘, (Кубеш 1992, 35) *чајџма-веџи*, *шеќерџаре* ‚тркалезен колач во вид на пара‘, *џердан-џесни* („песни (нанижани) како џердани“ „...џердан-песни нанижани од бисерите на македонското фолклорно богатство.“, (НМ 10-11.07.2010, 22)), *бисер-џесни* ‚песни како бисери‘ (ibid.); *сендвич џорџа* (ХиВ бр. 53, 2008), *зебра џорџа*, *криџ џорџа* (ХиВ бр. 1, 2004), *мозаик џорџа* (ХиВ бр. 16, 2005), *џиџси-сџиџл* (У&З бр. 26, јули 2010, 49), *џлам-сџиџл* (У&З бр. 26, јули 2010, 44), *џаџак-служба* („служба во вид на пајак“, УВ 6.8.2010, 1) и др.

Овој СО во македонската народна поезија се манифестира преку апозиција *коса коџрива, очи череши*. Сп. герм. *Mandelaugen*, *Augen wie Mandeln* („очи како бадеми“).

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

а) препозиционална фраза

момче како алтан (злато)
тиква како костен
супа како крем

б) деноминална придавка

златно момче
кремаста супа

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

(2б) [N₁ SIM (N₁, N₂)]_(r)

‚референти се N₁ и личат, односно имаат типични особини на N₂‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) се компарира со карактеристични особини на вториот член (N₂). Станува збор за ЗО-калка по аналогија на десно-

глави примери од англискиот, односно германскиот јазик. Според овој образец се анализираат:

лубеница-пирамида (‘(парче) лубеница во форма на пирамида’),
лубеница-безбол топче (‘(парче) лубеница во форма на безбол топче’), (Клуб 360, бр. 73, 11);

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - ефективен:

(3а) [N₂ & ПРАВИ (N_{2agens}, N_{1тема})](r)
,референти се N₂ коишто прават N₁ ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Како и кај семантичкиот образец (2), и кај овој образец (3) постојат две релации. Првата е: N₂ е агенс, а N₁ тема (ефективен / ефициран директен објект) на имплицитна релација, која се прецизира со следниве предикати:

- произведува / прави / создава: *авиоиндустрија*, *лед-апарат* (У&З бр. 26, јули 2010, 37), *ледомат* (‘автомат за лед’) по аналогија на *кафемат* ‘автомат за кафе’);
- продава: *пазар за слатки* (во Битола)’, *пазар за коњи* (во Битола)’, *пазар*;
- поправа: *авиомеханичар*, *водоинсталатер*,

(3б) [N₂ & ПРАВИ (N_{1тема}, N_{2agens})](r)
,референти се N₂ коишто се направени од N₁ ‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

N₂ е тема, а N₁ агенс на имплицитна релација, која се прецизира со следниве предикати:

- произведува/прави/создава: *рендген-зраци*, *рендген-дијагностика* *рендгенотерапија* (РМЈ)¹⁵⁸, *дизел-мотор*; *сахар ториа*, *шарлотта ториа* (ХиВ бр. 10, 2005), *шварцвалд ториа*, *њујорк ториа* (ХиВ бр. 3, 2004), *калиоии ториа*, *реформ ториа* (ХиВ бр. 5, 2004), *емилија ториа* (ХиВ бр. 6, 2004); *кнауф модел*, *кнауф слики*, *кнауф подови*, *кнауф сидови* (рекламен материјал Кнауф/Кнауф) и др.;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) -атхезивен:

(46) [N₂ & ОБЛАСТ ОД (N₁, N₂)]_(т)
,референти се N₂ во областа N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува лица со посебни заслуги во областа експлицирана со (N₁).

- *балетѝ-мајстѝор, вероучиѝел, концерѝмајстѝор, ѝоѝ-уметѝник* (Вест 1.11.2001, 17), *ѝриродонаучник / ѝриродоисѝиѝаѝел, рок-леѝенда* (Вест 28.03.2002, 17), *соло-ѝејач(ка), соул-сензација* (Вест 1.3.2002, 16/17), *ѝанц-мајстѝор, ѝонмајстѝор, фолк-ѝејачка* (Вест 28.03.2002, 4/5), *ѝез-музичар, ѝез-оркестѝар* и др.;

Вториот член (N₂) означува лице/појава што припаѓа на институција/област/полулација експлицирана со (N₁).

- *ѝеј-брак(ови)* (хомосексуални бракови; УВ 2.2.2010, 24.7.2010), *ѝеј-двојка* (УВ 20.9.2008), *ѝеј-ѝарада* (УВ 29.7.2009), *ѝеј-ѝоѝу-лација* (УВ 24.2.2010), *ѝеј-сајѝ* (УВ 16.10.2006), *евроамбасадор, еврокомесар, евроѝраѝеник, НАТО-бомбардирања, НАТО-војници, НАТО-сојузници*, (Вест 28.03.2002, 7), *НВО-секѝор* (УВ 19.10.2009), *ѝоѝ-хиѝ* (Вест 1.11.2001, 15), *ТВ-камера* (УВ 16.10.2006), *фолк-хиѝ, ѝоѝ кулѝура* (Вест 24/25.7.2010, 20), *ѝоѝ-хиѝ, хорор филм* (Вест 24/25.7.2010, 19) и др.;

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

а) генитивен атрибут

мајстор на балетот
учител на веро(науката)
уметник на поп-(музиката)
научник на природата
пејачка на фолк-(музиката) (=народната музика)
амбасадор на ЕУ
војници на НАТО
парада на хомосексуалци

б) деноминална придавка

хомосексуални бракови
хомосексуална популација

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - прескриптивен:

(5a) [N₂ & ОБРАЗЕЦ НА(N₁, N₂)]_(т)

,референти се N₂ коишто го следат образецот N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Со првиот член (N₁) се означува образец, план, шема според кој(а) се раководи вториот член (N₂).

ДНК-код (У&З бр. 26, јули 2010, 4), *домино-стирайегија* (МС 12.10.2001, 7), *меџа-зовор*, *меџа-јазик*, *меџа-стируктура*, *меџа-модел* (ВА 1996, 19/20/38), *ранџ-лисиа*, *СМС-џорака* (УВ 1.4.2010), *Фаре џроџрама* (ПР 20.5.2000, 10),

(5б) [N₂ & ОБРАЗЕЦ НА(N₂, N₁)]_(т)

,референти се обрасци N₂ коишто ги следи N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Со вториот член (N₂) се означува образец, план, шема според кој(а) се раководи првиот член (N₁).

ДНК-џестџ (УВ 26.7.2010), *ХИВ-џроверка* (УВ 16.10.2006), *ХИВ-џестџирање* (УВ 11.3.2010), *дрворед*, *евродирекџиви*, *збороред*, *џенал-лоџарија* (Вест 1.04.2002, 27), *џестџ-иџра* (НАШ СВЕТ 6.03.2002), *фирми-знаци*, *знак на фирма*, *во вид на табличка'* (ВА 1996, 7),

(5в) [N₁ & ОБРАЗЕЦ НА(N₁, N₂)]_(т)

,референти се обрасци N₁ коишто ги следи N₂'

Со првиот член (N₁) се означува образец, план, шема според кој(а) се раководи вториот член (N₂). Овие образувања се левоглави.

наџрџ-амандман, *наџрџ-закон*, *џредлоџ-амандман*, *џредлоџ-закон*, *џредлоџ-резолуџија*,

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

наџрџ на амандман

џредлоџ на закон

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - партитивен:

(6a) [N₂ & СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)
,референти се N₂ и составен дел од N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува карактеристичен составен дел од предметот што го означува првиот член (N₁).

авѝоделови;

(6b) [N₂ & СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (N₂, N₁)]_(r)

,референти се N₂ коишто имаат N₁ како составен дел'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува карактеристичен составен дел од предметот што го означува вториот член (N₂).

булџур-салаѝа (У&З бр. 27, август 2010, 8) ('салата што содржи булгур'), *дроб-сарма*, *железобейон* ,бетон засилен со железо' (Кубеш 1992, 35), *клинчорба* (со метафорично значење), *леблебишекер* ,бонбони со леблебија', *локумшекер*, *ѝрасчорба*, *сода-вода*, *чекмбе-чорба*, *соја-сос* (У&З бр. 27, август 2010, 54), *јојоба-масло* (У&З бр. 27, август 2010, 94); *мока ѝорѝа* (герм. *Mokkatorie*; ХиВ бр. 47, 2008), *ѝриз алва* (наместо: алва од гриз; ХиВ бр. 44, 2008), *ванила ѝорѝици* (герм. *Vanilletörtchen* vs. ,тортици од ориз', ХиВ бр. 3, 2004;), *урма коџки* (герм. *Dattelecken*; (ХиВ бр. 10, 2005) vs. ,коџки од кокос' (ХиВ бр. 6, 2004)), *нуџаѝ коџки* (герм. *Nougatecken*), *банана коџки* (герм. *Bananenecken/Bananen-Ecken*), *ѝорѝокал коџки* (герм. *Orangenecken/Orangen-Ecken*, ХиВ бр. 3, 2004), *мока коџки* (герм. *Mokkaecken*, ХиВ бр. 6, 2004), *манџо крем* (герм. *Mangocrete*), *желе колачи* (герм. *Geleelätzchen/Gelee-Plätzchen*, ХиВ бр. 4, 2004), *ѝица леѝче* (герм. *Pizzabrot*); (унгарска) *џулаш чорба* (герм. *Gulaschsuppe*), *комѝир џулаш* (наместо: гулаш со/од компир; герм. *Kartoffelgulasch*), *ѝруфел бомба* (герм. *Trüffelbombe*; ХиВ бр. 5, 2004);

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) - локален:

(8б) [N₂ & LOC (N₁_{место} N₂)]_(r)

,референти се N₂, коишто се наоѓаат или се одвиваат на место/локалитет N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува место (LOC) каде што се наоѓа или се одвива (N₂).

аерозаѓадување, банкомат (‘(авто)мат за пари во банка’), *жар-ѳиѳица* ,во руските нар. приказни – рајска птица‘ (PMJ), *киноблаѓајна, кино-ѳремиера* (Вест 28.03.2002, 10), *киноѳрей-стиѳава, киносала, шенѓен-виза* (УВ 16.5.2009), *Охрид-фест*;

- расте на местото означено со N₁: *шам-кајсија* ,Шам = Дамаск ,кајсија од Дамаск (Сирија), *шам-куѳија* ,куѳија од Дамаск (Сирија), *шам-шалвари* ,шалвари од Дамаск (Сирија) (PMJ), *ѓороцвей/ѓороцвеќе* (Adonis vernalis);

- се подготвува на местото означено со N₁: *ѳавче-ѓравче* ,ѓравче што се подготвува во тавче‘ (и со обратен редослед на КЧ *ѓравче-ѳавче*. PMJ го пишува овој заглавен збор разделено *ѓравче ѳавче*), *ѳаан-алѳа* ,алѳа (тур. halva) што се подготвува во сад (тур. tahin)‘,

- местото означено со N₁ може да биде и тема на N₂, односно N₁ да биде засегнат од N₂: *забол, косѳобол, очибол, срцебол* (сите PMJ)¹⁵⁹;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (9) - темпорален:

(9а) [N₂ & TEMP (N₂_{време} N₁)]_(r)

,референти се N₂ коишто се временски точки или временски периоди за N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува временски период (TEMP) на дејство или состојба означени со (N₁).

ручек време, ужина време, вечера време, жетѳа време, ѳеѳли време (↑Јашар-Настева 2001, 237)

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

препозиционална фраза:

ручек време – ‚време за ручек‘

ужина време – ‚време за ужина‘

вечера време – ‚време за вечера‘

жејйва време – ‚време на жетва‘

йейли време – ‚рано изутрина, време кога петлите пеат‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (10) - материјален:

(10a) [N₂ & МАТЕРИЈАЛ ЗА (N₂, N₁)]_(r)

‚референти се N₂ коишто се материјал за N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува материјал што е наменет за (N₁).

авџолак, чардакбоја;

(10б) [N₂ & МАТЕРИЈАЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)

‚референти се N₂ коишто се изработени од материјалот N₁‘

Семантичкиот образец МАТЕРИЈАЛ ОД што бележи мошне висока фреквенција во германскиот лексикон (*Glastisch, Holzhütte, Jeanshose, Plastikbecher, Wollschal* itn.), а е сè уште атипичен за македонската норма се наговестува во уметничко-креативниот свет на модата, сп. *џексас-фусџан* (Шпиц 15.3.2010, стр. 20; У&З бр. 26 јули 2010, 44), *индиџо-џинс* (У&З бр. 26 јули 2010, 44). Интерпункцискиот знак „цртчката“ му ги отвора вратите и на овој ЗО кон зборобразувачкиот систем на македонскиот јазик. Фактот што не приведуваме повеќе примери, сам по себе, не значи дека тие не се застапени во многу поголема мера. Цврсто сме уверни дека при поопширни истражувања во специјализирани списанија на модата би дошле до многу поповолни резултати во полза на овој ЗО.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

(11a) [N₂ & CAUS (N₁, N₂)]_(r)

‚референти се N₂ коишто предизвикуваат N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува предизвикувач на првиот член (N₁).

шок-бомба (Дневник 8.4.2002, 7), *шок-џераиџа;*

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива доаѓа предвид релативна реченица со CAUS-предикација:

шок-бомба – ,бомба што предизвикува шок‘

шок-соба – ‘соба што предизвикува шок’

лифтинг-крем (У&З бр. 27, август 2010, 10), ‘крем што предизвикува лифтинг’

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

(11б) [N₂ & CAUS (N₁, N₂)]_(r)

,референти се N₁ коишто предизвикуваат N₂‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува предизвикувач на вториот член (N₂).

ХИВ-инфекција (УВ 16.10.2006);

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива доаѓа предвид релативна реченица со CAUS-предикација:

ХИВ-инфекција – ,ХИВ што предизвикува инфекција‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (12) - посесивен:

(12б) [N₂ & ИМА (N₂, N₁)]_(r)

,референти се N₂, со кои располага N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува предмет со кој располагаат лица или институции означени со (N₁).

бродосойственик, земјојоседник, шелеком-компании
(СТАРТ 5.10.2001, 34),

егзоцентрична е СИ *носорог* животно што има нос на рогот‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (13) - инструментален:

(13а) [N₂ & ИНСТРУМЕНТ (N₂, ПРАВИ (агенс, N₁))]_(r)

,референти се N₂ коишто се инструмент против / за N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува инструмент којшто е средство против предметот означен со првиот член (N₁).

анѝиѝејѝ-ѝреѝман (У&З бр. 27, август 2010, 4), винѝ-
јакна/виндјакна (РМЈ) (герм. *Windjacke*), ѝас-маска (герм.
Gasmaskе), УВ-комѝлекс, УВ-формула, УВ-фѝлѝер (‘ком-
плекс/формула/фѝлтер против УВ-зраци’; У&З бр. 27, август
2010, 15);

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Синтаксичка алтернатива се препозиционални фрази со пред-
логот ѝроѝив:

винѝјакна / виндјакна ,јакна против ветер‘
ѝас-маска ,маска против гас‘

(136) [N₂ & ИНСТРУМЕНТ (N₂, ПРАВИ (agens, N₁))] (r)
,референти се N₂, коишто со посредство на N₁ вршат
одредена дејност‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Првиот член (N₁) означува инструмент (средство) за пред-
метот означен со вториот член (N₂): ѝароброд.

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

препозиционална фраза со предлогот со:
ѝароброд ,брод што се движи со пара‘,

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (14) - финален:

(14) [N₂ & ЦЕЛ НА (N₁, N₂)] (r)
,референти се N₂ коишто се наменети за N₁‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Вториот член (N₂) означува артефакти. (N₁) означува номи-
нални концепти, кои можат да се интерпретираат како аргументи на
ЦЕЛ-предикатот.

ѝаус-ѝаѝѝр (герм. Пауспапиер), рок-учѝлиѝѝе (‘учѝлиште за
рок’; У&З бр. 27, август 2010, 101), сѝомен-дом (Цветковски
1972, 24), сѝомен-ѝарк (Цветковски 1972, 24), сѝомен-ѝлоча,
ѝѝѝункѝесе, чајшеќер (↑Јашар-Настева 2001, 236; невоедначен
правопис, во Правописот (1986) и кај К. Конески (1999) со
црточка: чај-шеќер), шоѝинѝ-коѝница (‘коѝница за шопинѝ’;
У&З бр. 27, август 2010, 44), шоѝинѝ-лисѝа (У&З бр. 27,

август 2010, 111), *ВИП-соба* ('соба за вип-лица'; УВ 16.10.2008),

СИНТАКСИЧКА АЛТЕРНАТИВА:

Како синтаксичка алтернатива се нудат препозиционални фрази со предлогот *за*:

паус-папир - папир за паус (копирање)

помен-плоча - плоча за помен

тутун-ќесе - ќесе за тутун

чај-шеќер - шеќер (во коцки) за чај

шопинг-кошница - кошница за шопинг

ВИП-соба – соба за ВИП-лица

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (15) - аугментативен:

(15) [MAX_{N₁} (N₂)]_(r)

,референти се N₂ коишто се мелиоризираат максимално преку N₁'

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

(N₁) означува присуство на особено висок степен на позитивни особини на базичната именка (N₂).

МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА И АКТИВНОСТ:

Парадигмата на првиот КЧ кај македонските аугментативни образувања ја сочинуваат следниве елементи-заемки: *култ-*, *супер-*, *топ-*, *хит-* и др. Аугментативно-мелиоративните формации се особено карактеристични за дискурсот на младата популација, како и за иновативниот свет на уметноста (модата, музиката, шоу-бизнисот и др.).

култ-: *култ-автор*, *култ-книга*, *култ-пејач*, *култ-серија*, *култ-сликар*, *култ-филм* и др.

супер¹⁶⁰: *супер-актер*, *супер-гес*, *супер-однос*, *супер-поглед*, *супер-насмевка* *супер-човек* и др.

топ-: *топ-актер(ка)*, *топ-книга*, *топ-пејачка*, *топ-професор*, *топ-расположение*, *топ-форма*, *топ-филм* и др.

хит-: *хит-автомобил*, *хит-водишел*, *хит-бенд*, *хит-патуци*, *хит-песна*, *хит-серија*, *хит-шоу* и др.

Врзаните аугментативни морфеми *мега-*, *хипер-*, *ултра-* не ги третираме како самостојни елементи, ами како префиксоиди, така што не ги исполнуваат доследно критериумите за СИ.

3.1.2.2. Синтетички СИ

Синтетичката СИ се разликува по форма и по семантика од чистата СИ. Формалната разлика во однос на чистата СИ се состои во тоа што таа е суфиксација на лексикализирана комбинација од именка+глагол (N+V), глагол+именка (V+N), придавка+глагол (A+V), заменка+глагол (Pron.+V) и придавка+именка (A+N). Од семантички аспект ќе ги претставиме СО на синтетичките македонски СИ.

(N+*-o*+V) *-ец, -ач(ка), -ни(к)чка, -иџел, -ца*

**(1) [СУШТЕСТВО & V (СУШТЕСТВО_{агенс} (X_{тема}))] (X_{тема}) (г)
,референти се живи суштества и агенс на дејство означено со V врз N‘**

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Семантичката репрезентација на глаголите содржи предикат што отвора тематско место, кое збороинтерно се пополнува без посредство на синтаксата со именка. Се добива комбинација од именка и глагол (*вода носи*), која се деривира со суфикс (*водоносец*). Со глаголот се изразува хабитуално дејство на референтите. Глаголите припаѓаат на различни семантички класи. Најфреквентни се транзитивните глаголи (*носи, дава, ѝшије, реже, ломи, вади, храни, мрази, раѓа, знае*). Поретко се реализираните интранзитивни глаголи (*ѝлови*). Глаголи со директен и индиректен објект во синтетичките СИ се реализирани со директен објект.

бакрорезец, басноѝсец, боџородица, браколумни(к)чка, вероломни(к)чка, водоносец, воздухоѝловец, душовадни(к)чка, женомразец, киѝоловец, лебодавач, лиѝераѝурозналец, музикозналец, ѝприродозналец, риболовец, ѝшелохраниѝел, човекомразец, чудоѝворец;

Според истиот СО се формирани заемката *ѝѝрајкбрехер* (*Streikbrecher*) и калката *рабоѝодавач(ка)* (*Arbeitgeber(in)*) од германскиот јазик.

(V +*-o*+N) *-ец, -ни(к)чка, -ца*

(2) ,референти се живи суштества и агенс на дејство означено со V врз N‘

Семантичката репрезентација на глаголите содржи предикат што отвора тематско место, кое збороинтерно се пополнува со именка без посредство на синтаксата. Се добива комбинација од глагол и именка (*иџра оро*), која се деривира со суфикс (*иџраорец*). Со глаголот се изразува дејство што го вршат персонални агенси. Глаголите припаѓаат на семантичката класа транзитивни глаголи (*иџра, брочи, врџи, чеша, клука, краде, врџи, бере, расије*). Кај оваа структурна комбинација (V +o+ N)_{суфикс}, во која во споредба со претходната (N+o+V)_{суфикс}, се заменети позициите на предикатот и темата во деривациската база, има тенденција за повисок степен на метафоризација.

берокуќник(ца) ,вред(е)н(а) домаќин(ка)‘,
врџочорајница ,неуредна, несмасна жена‘,
расијокуќни(к)чка ,невред(е)н(а) домаќин(ка)‘,
чешоѓлавец ,мрзлив човек‘,

Други формации од овој тип:

брочобрадец, врџоѓлавец, врџоѓлавица, врџоверец,
врџокалчиница, врџокуќник(ца), иџраорец, клукајдрвец,
крадокоњец;

(A+-o-+V)_{-ец, -џел, -ник, -ка}

(Гроп.+o-/-e-+V)_{-ец, -џел, -ни(к)чка, -ка}

(3) ,референти се живи суштества и агенс на дејство означено со V, кое се одвива на начинот според A/Гроп. ‘

Глаголите се дополнети со адјункт, кој се појавува на првата позиција на деривациската основа ((*арно џвори*)-ец < *арноџворец*) и го опишува глаголското дејство. Со глаголот се изразува дејство што го вршат персонални агенси. Глаголите припаѓаат на различни семантички класи. Најфреквентни се транзитивните глаголи (*џвори, џише, буди, чини, џледа, раѓа*). Поретко се реализирани интранзитивни глаголи (*оди*) и глаголи со препозиционален објект (*мисли, личи*).

арноџворец, брзоџсец, доброџворец, красноџсец, рано-будец,
брзоодец, доброчиниџел, џешоодец, црноѓледец,
дволичник, едномисленик, џвроденица, џвороџка;

седржиџел, самодржец, саможивец, саможивник, самољубец, самоучка, самофалец, самофалка, себељубец, себељуйка;

(A+-o-+N)-ец, -ник, -ка, -(н)ица

(4) ,референти се живи суштества и поседуваат A N‘

Референти се живи суштества коишто го поседуваат она што е експлицитно со деривациската база, која се состои од комбинација на адјункт и тема. Овие формации најчесто имаат дополнително метафорично значење. Сп. *дебелокожец* ‘човек што има дебела кожа – кој е нечувствителен’. Има и друга интерпретација на овие формации: ‘референти се лица што се припадници на (A N)‘:

дебелокожец, должоклунец (штрк), дружокселец, множокубожец, множокукајница

3.1.2.3. СИ со глаголски дел како втор КЧ

СИ со редуциран втор КЧ, т.е. со глаголски дел се потенцијални егзоцентрични образувања бидејќи означените референти се надвор од конструкцијата. Застапени се, пред сè, следниве референцијални класи:

доброшвор ,човек што добро твори/прави‘,
мршојад ,животно што јаде мрши‘,
сончоклед ,растение што гледа кон сонцето‘,
самовар ,направа што вари сам(остојно)‘,¹⁶¹
жокродбер ,време на берење жокрод(ови) и вршење на дејство (берење жокродови)

Заедничка карактеристика на сите формации со редуциран втор КЧ, покрај егзоцентричноста, е и зборинтерното пополнување на тематските и на адјунктивните места.

1. [N+-o -V_{(глаголска база)]N}

Во рамките на оваа структурна комбинација се разликуваат следниве референцијални класи:

- **лице:** *родољуб, кождер, лицемер, земјомер*, (лични имиња: *Родољуб, Верољуб, Славољуб, Мирољуб, Мирослав*),

- **животно:** *мршојад, мравојад, месојад, иџревојад, дрвојад, крволук;*
- **растение:** *сончољлед, иџсомор, веиџрољон;*
- **направа:** *аљломер, сиџрујомер, часомер, водомер, веиџромер, иџојломер, водовод, водоодвод, џасовод, џромобран, иџадобран, моџобран, веиџроказ, сиџрујоказ, иџаиџоказ;*
- **производ:** *иконоџиас, иконоџис, ракоџис, облакодер;*
- **место:** *каменолом, џоролом, рудокој;*
- **време и вршење дејство:** *џроздобер, земјоџрес, водосвеиџ¹⁶², лисџојад, лисџокај;*
- **делови од човечкиот организм:** *крвоџок, храноџровод,*
- **спортски натпревар:** *ракомеџ, (сп. срп. нољомеџ; мак. фудбал (герм. *Football*, англ. *football*, франц. *football*)); сп. ољномеџ не спаѓа во истата референцијална класа, но е идентично формиран.¹⁶³*

Се работи за референти претставени преку горенаведените референцијални класи (лице, животно, растение, направа и др.), кои се агенс на темата означена со (N): *родољуб*, оној што го џуби родот⁴. Поретко со (N) се означува агенсот: *лисџојад, лисџокај, крвоџок*. Во овие формации влегуваат непреодни глаголи.

2. [Pron.+o-+ V_(глаголска база)]N

Во рамките на оваа структурна комбинација се разликуваат следниве референцијални класи:

- **лице:** *самоук;*
- **животно:** *сеиџојад;*
- **направа:** *самовар;*

Се работи за референти претставени преку горенаведените референцијални класи (лице, животно, направа), кои се агенс на дејство што е дополнето со адјункт: *самоук <*, оној што сам се учи⁴.

3. [A+o-+ V_(глаголска база)]N

Во рамките на оваа структурна комбинација се разликуваат следниве референцијални класи:

- **лице:** *доброџвор, живодер, брзоод,*
- **направа/ предмет:** *едносед, двосед, иџросед, двојек,*

- **апстрактни поими:** *блаґослов, ѓрвокай, ѓравойис, брзойис, краснойис,*

Референцијалните класи лице, направа, апстрактни поими претставуваат агенс на дејство означено со глаголот. Вториот член на деривациската база (добро твори) е адјункт што го модифицира предикатот содржан во семантичката репрезентација на глаголот: *добројвор* < ,оној што добро твори‘.

Зборообразувачкиот тип со глаголски дел како втор КЧ, според Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 52), во сите словенски јазици е традиционално егзоцентричен тип. Формациите од овој тип со ендоцентрична употреба, според него, со мали исклучоци се прифатени под влијание на германскиот зборообразувачки тип N+N_{derivativum} (*Ehebruch, Schiffbruch, Holzschnitt, Walfang*).¹⁶⁴ Има тенденција првобитно исклучително егзоцентрично употребени формации од овој тип да се користат ендоцентрично. Такви се, пред сè, образувања со самостоен втор КЧ, кои всушност дозволуваат и N+N интерпретација, т.е. претставуваат чисти СИ.

(првата интерпретација е егзоцентрична, а втората е ендоцентрична)

риболов 1. ,место каде што се ловат риби‘, 2. ,лов на риби‘ (сп. герм. *Fischfang*);

водоскок 1. ‘фонтана (направа од која извира / скока вода), 2. ‘скокање / извирање на водата‘; (герм. 1. *Springbrunnen*, 2. *emporpringender Wasserstrahl*);

бакрорез 1. ,резултат на тој процес (слика)‘; 2. ,режење на бакар‘ (сп. герм. *Kupferstich* (ендоцентрична и егзоцентрична употреба));

дрворез 1. ,резултат на тој процес (слика)‘; 2. ,режење на дрво‘ (сп. герм. 1. *Holzschnitt*, 2. *Holzstich*);¹⁶⁵

Со несамостоен втор КЧ:

сенокос 1. ,косење сено‘; 2. ,времето кога се косат ливадите, косидба; по народниот календар во месецот јуни (РМЈ); (сп. герм. 1. ,*Heuernte*‘, 2. ,*Ort, wo Heu gemäht wird*‘ = ,*Neuwiese*‘ (Rammelmeyer 1975, 52);

ґроздобер 1. ,берење грозје‘, 2. времето кога се бере грозје (РМЈ); (сп. герм. само со значење 1. *Weinlese*);

Со исклучително ендоцентрично значење се употребуваат:

бродолом (герм. *Schiffbruch*), **киџолов** (герм. *Walfang*), **земјојрес** (герм. *Erdbeben*);

Како калки според германски СИ може да се сметаат и следниве формации од овој тип со самостоен втор КЧ:

водопад (герм. *Wasserfall*, англ. *waterfall*), *водовод* (герм. *Wasserleitung*), *водоодвод* (герм. *Abwasserleitung*), *џасовод* (герм. *Gasleitung*), *водостѳој* (герм. *Wasserstand*).

Формациите со *-ѳис* како втор КЧ заслужуваат посебно внимание со оглед на тоа што се ендоцентрични. Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 56), врз основа на Цет (Zett, 1968/69, 109), го реконструира потеклото на образувањата со *-ѳис* во чешкиот јазик, кој се потпира врз латинскиот. Тој лично смета дека грчко-латинскиот елемент *-graphie* е пример за образувањата со *-ѳис*.

родоѳис (син. *родословие* / *родословје*, историја на родот, генеалогија' (PMJ),
ракоѳис (*манускрипѳи*; герм. *Handschrift, Manuskript*),
ѳравоѳис (*орѳоѳрафија*; герм. *Rechtschreibung, Orthographie*),
брзоѳис (*ѳахиѳрафија*, стгрч. *сѳиеноѳрафија*; герм. *Schnellschrift, Tachygraphie*),
красноѳис (*калиѳрафија*; герм. *Schönschrift, Kalligraphie*),

3.2. А+N

3.2.1. Предикатско-аргументски структури за македонски А+N

Во случајот на А+N, именката е модифицирана од страна на придавката. Сите А+N-формации, всушност, без исклучок претставуваат детерминативни СИ. Општата семантичка репрезентација на македонските А+N е:

[A & N]_(г)

„референти се N специфицирани со особината А“

Според тоа, создавањето на А+N не се сведува на пополнување лексички единици во синтаксичка конструкција „атрибутивна придавка + именка“, туку преку зборообразувачки правила, кои се состојат од семантички образец и морфолошки индикатори.

3.2.2. Семантички обрасци за македонски A+N

3.2.2.1. Семантички обрасци за ендоецентрични A+N

Кај македонските ендоецентрични A+N разликуваме еден семантички образец.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - атрибутивен:

(1) [A & N]_(r)

,референти се N специфицирани со особината A‘

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Семантичката репрезентација на придавката во македонските A+N-формации е атрибутивно поврзана со именката. Доколку не се работи за формација со идиосинкратично или егзоцентрично значење, можна е парафраза од атрибутивна придавка и именка:

бла̄госос̄то̄јба ,блага состојба‘

дивокоза ,дива коза‘

злонамера ,зла намера‘

ново̄градба ,нова градба‘

Според овој образец се формирани:

велемајс̄тор, *веле̄предавс̄тво*, *велеслалом*¹⁶⁶, *велесила*, *великомаченик*, *високо̄градба*, *висорамнина*, *големосойс̄иве-ник*, *диво̄градба*, *диво̄јарец*, *злодело*, *злодобрина*, *злоӯпо̄требa*, *криво̄по̄требa*, *ниско̄градба*, *о̄по̄живеа-лиш̄те*, *пра̄во̄говор*, *рамно̄по̄сто̄л*, *рамносме̄тка*, *све̄ло-сенка*, *ста̄росва̄и*, *по̄рабōтничка*, *по̄села̄нец*, *црнослива* (*Prunus insititia*);

ТЕКСТУАЛНИ СИ:

го̀лобол, *го̀рдобол*, *злoдoбa*, *злoдoбpинa*, (ГТ; ↑Кубеш 1992, 33)

дoбpoжeлбa, *бpзoмислa* (КЧ; ↑Кубеш 1992, 33), *мaй̄-кaрмин* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *фий̄-шeлo* (У&З бр. 26, јули 2010, 28), *тpeнди-имиц* (У&З бр. 26, јули 2010, 38; < англ. *trendy* [раз.] ‘во тренд, современо’);

Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 39) смета дека во овој случај се работи за нов „зборообразувачки тип“, кој не е застапен во традиционалното зборообразување на српскохрватскиот јазик (всушност и

во македонскиот јазик), за кој е карактеристичен само егзоцентричниот тип (в. подолу). Според него, станува збор за прифаќање на туѓ „зборобразувачки образец, т.н. формално калкиран зборобразувачки тип“ (Lehnwortbildungstyp) (Rammelmeyer 1975, 39), според германскиот модел на ендоцентрични А+N. Наместо традиционалниот исклучително егзоцентричен тип кај формации од А+N (*џоломеше, чийносе, џолобрад, милолик*), под влијание на германскиот јазик се прифаќа и ендоцентричниот тип, т.е. СО (1) според нашата семантичка класификација. Рамелмајер ги набројува, меѓу другото, следниве српски формални калки (Lehnübersetzungen) од германско потекло: *бјелобор – Weißkiefer, блаџосиџање – Wohlstand, брзоиисак – Schnelldruck(verfahren), брзовлак / брзовоз – Schnellzug / Eilzug, црнобор – Schwarzkiefer, доброчин – Wohltat, милодар – Liebesgabe, миомирис – Wohlgeruch, равнотиџежа – Gleichgewicht, велеслаџа – Hochverrat, велеслалом – Riesenslalom, висораван – Hochebene, злочин – Übeltat* итн. (Rammelmeyer 1975, 40).

Лексикализираните образувања можат да имаат идиосинкратични особини, кои ја отежнуваат потрагата по генерални карактеристики на обрасци (сп. Motsch 1999, 322). Особено карактеристично за овој образец се формациите со идиосинкратични особини поради што може да се сметаат за делумно регуларни. Таков е случајот, пред сè, кај (црковните) празници, називите за „великодржавници“, како и други референцијални класи.

Велиџорник, Велиџден, Велиџеџок, Велиџонеџник, Велиџеџврџок, Велиџанеџела, Велиџасаџоџа, Велиџасреџа, Дуџвџден, Ѓурџвџден, Иванџден, Илинџден (<1. празник на светиот Илиџа, 2. Илинџенско востание), именџден, Крџџовџден, Миџџровџден, Пеџџровџден, роџденџен, Сиџасџовџден¹⁶⁷;

великобуџарин, великокрџбин, млаџоџурџчин;

млаџџраџанин, великомаџченик

3.2.2.2. Семантички обрасци за егзоцентрични А+N

Од ендоцентричните А+N-формации се разликуваат т.н. егзоцентрични А+N, чии лексички елементи, вклучени во формацијата (придавката (А) и именката (N₁)), не ја означуваат референцијалната класа на СИ, туку само особини на егзоцентрична (надворешна) класа (најчесто лице, животно или растение), која треба да се додаде (интерполира). Егзоцентричната референцијална класа ја назначуваме со N₂. Кај македонските егзоцентрични А+N разликуваме исклу-

чително формации со посесивна релација меѓу КЧ и надворешниот референт. Разликуваме еден СО:

(1) $[N_2 \text{ \& POSS } (N_2 \text{ ИМА } (A, N_1))]_{(r)}$

,референти се N_2 коишто имаат особини на A и N_1 '

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА:

Егзоцентричниот референт (N_2) ги поседува (има) особините што се експлицирани со првиот и вториот КЧ на $A+N$. Егзоцентрични $A+N_1$ со посесивна релација најчесто денотираат персонални референти (лица), поретко животни и растенија.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

Семантичката анализа на егзоцентричните СИ со посесивна релација меѓу надворешниот персонален референт и КЧ покажува дека вториот КЧ иприпаѓа на класата *„делови од човечкото телото“*. Се денотираат претежно делови од горниот дел на телото, особено оние што се лоцирани во пределот на главата. Главата е носител на карактерните специфики на човекот, па оттаму може да потекнува етимолошката мотивација на овие конструкции. Примери што ја потврдуваат оваа констатација се:

(Интерполацијата, т.е. референцијалната класа е маркирана со подвлечена линија, предикатот е шрафиран):

*жолти**носе*** ,лице што **има** жолто носе‘

*чи**ј**носе* ,лице што **има** чипо носе‘

*го**л**омеше* ,лице што **има** голо меше‘

*дебел**о**.месо* ,лице што **има** дебело месо‘

За декодирање на значењето на горенаведените формации, потребни се дополнителни знаења бидејќи тие претставуваат метафорични творби. Придавските фрази *жолти носе*, *чиј носе*, *голо меше* и *дебело месо* се метафори зад кои се крие секундарно значење. Исто така, со егзоцентрично-метафорично значење е употребена СИ *кусојейиле*, која денотира надворешен персонален референт. Таа е единствена егзоцентрична формација од нашиот корпус од составот $A+N$ со персонален референт, чиј втор КЧ не реферира на делови од човечкото тело.

Експликацијата на делови од телото (*рака, нога*), особено на оние што се лоцирани во пределот на главата (*брада, коса, око, заби, мусџаки*), како втор КЧ на $A+N$, во македонскиот зборообразувачки систем уште повеќе ја потврдуваат формациите со бикатегоријална

функција (именка и придавка) од овој тип, чија морфолошка форма е со редуцирана финална фонема на вториот КЧ:

*белобрад, ѓолобрад, долѓокос, долѓомусѓак, долѓоноѓ,
долѓорак, жолѓоокос, жолѓоок, модроок, черешок,
без редуцирана финална фонема: долѓоушко, (зајче)
кусоѓѓавче*

Егзоцентричните СИ од типот А+N со посесивна релација, кои денотираат **животно** или **растенија**, претставуваат народни номинатии за стручни термини. Наместо латински називи се користат македонски, кои се формирани според стилската фигура *pars pro toto*.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – животно

белобоска (крава), *белоѓерка* (риба), *белоушка* (змија), *ѓоловраѓка* (кокошка), *долѓоклуец* (штрк), *ранозорец* (петел) (последните пет формации се синтетички СИ), *црвеноѓерка* (риба), *црвеноѓијка* (птица);

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) - растение

дебелокорка, *диња*, *лубеница* што има *дебела корка*,
блаѓосемка, *каѓија* што има *блага семка*,
црнокласица, *пченица* што има *црно класје*,

Сите македонски егзоцентрични А+N-формации од референцијалната класа ‚лице‘, поретко од референцијалната класа ‚животно‘, се од разговорен карактер и со пејоративна конотација. Образовањата од референцијалната класа ‚лице‘ претставуваат прекари, додека називите што спаѓаат во референцијалните класи ‚животно‘ и ‚растение‘ се народни имиња, кои не се користат во стручни текстови.

3.3. V_{Imp.}+N и V_{Imp.}+V_{Imp.}

3.3.1. Општи семантички белешки за V_{Imp.}+N и V_{Imp.}+V_{Imp.}

Специфичната морфолошка форма (императив) на глаголот во рамките на македонските V_{Imp.}+N и V_{Imp.}+V_{Imp.} ги лоцира овие конструкции во групата на лексикализирани образувања од исклучиво разговорен карактер. Морфолошката специфика резултира и со специфична семантичка структура. Формациите од типот V_{Imp.}+N

без исклучок се **егзоцентрични формации**, чии референти се надвор од експлицираниите лексички единици (освен: *изгрејсонце, зајдирсонце*). Се работи за надворешни референти, кои се агенс на зборинтерно реализирано тематско место претставено преку вториот КЧ. Карактеристично за составот $V_{\text{Imp.}}+N$ е што со него се означуваат референти од класата живи суштества со маркантни особини, а во референцијалната класа 'лица' дури со исклучително пејоративни особини. Оваа констатација оди во прилог на формации со императив во други јазици (германскиот, францускиот, англискиот) со кои исто така се именуваат референти-лица со пејоративна конотација, често припадници на маргинализирани општествени групации, додека референти-растенија и референти-животни претставуваат народни имиња за растенија и животни. Од тие причини употребата на формации со императив како составен дел на СИ е ограничена во сите наведени јазици на ниво на разговорен карактер и се среќава, пред сè, во народното творештво.

3.3.1.1. Референцијални класи на $V_{\text{Imp.}}+N$

Македонските $V_{\text{Imp.}}+N$ -формации номинираат, пред сè, припадници на референцијалната класа лице, поретко растение и животно.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице **,Референти се лица, коишто прават V со N'**

џусџикуќа, *лице што пусти куќа'*, *'недомаќин'*;

Исто така се анализираат:

*варикаша, влечиоџинок, влечиорџома, врџикуќа, џазибара, дерикожа, заварџенцере 'недомаќинка', задриџеџле, исџурибоза, исџурилеќа, крџикоски, крџиџора, лайнијаре/лайнисомун 'лаком човек; лапач, ненаситник', лайникандило, мавнивила, џаликуќа, џалислама, џечијаре, џлашидеца, џусџикуќа, расџикуќа, расчеџусџа, џурилеќа, џурнибуќа, сечџесе (сп. идентичен морфолошки статус на англ. PE: *cupurse*), *скубисвекрва* (Владо Малески) *'снаа'*,*

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) –животно **,Референти се животни коишто прават V со N'**

џресџоџашка *'птица што ја тресе опашката'*,

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) - растение

Референти се растенија коишто прават V со N'

врѣшиѡ ,растение камилица, *Matricaria chamomilla*' (со секундарно метафорично значење);

Со карактеристиките дадени во КЧ на $V_{Imp}+N$ -формации, спорадично се номинираат и надворешните референти ,ветер', ,вид јадење', како и топоними:

развиѡор(а) ,ветер што ја развива гората'
свириѡиле ,јадење направено од пиперки, киселина и масло'
Скочивир, Подржикоњ, топоним'

Исто така за топоним, но во A+N-формат, станува збор кај *Слеѡѡаѡѡче*, кој е калкиран според тур. *кор-сокак* (топоним од село Кукуречани, Битолско).

3.3.1.2. Референцијални класи на $V_{Imp}+V_{Imp}$.

Кај формациите со двоен императив нема редупликација на истиот глагол туку се конкатенираат два различни глагола, кои опишуваат две дејства од логично-консекутивен карактер. Дејството опишано со првиот КЧ се одвива секогаш а priori на она опишано со вториот КЧ. Тој редослед го налага и логиката на нештата: *лаѡни ѡа ѡлаѡни, ѡури ѡа ѡечи, ѡадни ѡа сѡани, јавни ѡа бодни, скини ѡа врзи* итн. Референтите посочени со $V_{Imp}+V_{Imp}$ се надвор од самата конструкција. Се работи за егзоцентрични образувања, кои реферираат, пред сè, на ,лица', поретко на вид ,кулинарски специјалитети'.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

*ѡаднисѡани*¹⁶⁸ ,лице што паѓа и станува; непоколеблив чокек'

јавнибодни ,нестабилен човек'

скиниврзи ,нестабилен човек'

файѡѡуши ,нестабилен човек'

ѡрчилаж(и) ,човек што растрчува и лаже насекаде' (PMJ),

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – кулинарски специјалитети

лаѡниѡлаѡни ,нешто што се јаде брзо без да се цвака'
(Видоески 1951, 132), *ѡури мешај / ѡурај мешај* ,бакрдан',
ѡуриѡечи ,вид пита'

Во системот на македонските образувања од V+N, кои, како што истакнавме, се егзоцентрични, не се вклопуваат калките и заемките од германскиот јазик, во кој моделот V+N е исклучиво ендоцентричен, сп. *шлей-служба* < *Schleppdienst* (CO (1)), *бормашина* < *Bohrmaschine* (CO (1)), *лајџмоџив* < *Leitmotiv* (CO (1)), *шперџлоча* < *Sperrholz* (CO (2)) (сп. CO на германските СИ).

3. 4. P+N

3.4.1. Предикатско-аргументски структури за македонски P+N

Македонските предлози имаат темпорално, локално и преносно значење. Тие располагаат со предикат, кој отвора две аргументски места. Согласно со таа предикатско-аргументска структура се пополнети местата кај СИ P+N. Првиот член го пополнува едното аргументско место, кое имплицитно претставува место (LOC), време (TEMP) или трето значење (ОРИЕНТАЦИЈА), а другото го пополнува вториот член, именката, номиналниот концепт, кој се наоѓа во локална, темпорална или трета семантичка релација спрема првиот член.

3.4.2. Семантички обрасци за македонски P+N

Кај македонските формации од моделот P+N разликуваме три семантички обрасци (сп. Motsch 1999).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - локален:

(1) [N & LOC (МЕСТО, N)]_(r)

,референти се (N) со локална интерпретација на P‘

дог̀радба, меџукаџи, надг̀радба, џодг̀орје, џодг̀руџа, џодножје, џредг̀радиџ, џреџсџџража, среџсело;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - темпорален:

(2) [N & TEMP (ВРЕМЕ, N)]_(r)

,референти се (N) со темпорална интерпретација на P‘

џредг̀говор, џредг̀говорник, џредисџџориџа, џредисџџраџа, џредџадење, џредуслов, џримрак;

Според истиот модел се формирани прилозите *меѓувреме, најладне, иџриквечер, средноќ*.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – ориентациски:

(2) [N & P (ОРИЕНТАЦИЈА, N)]_(tr)

,референти се (N) со ориентациски интерпретација на P‘

Референтите што се опишуваат со овој семантички образец не се ни со локална ни со темпорална, туку со трета понекогаш сепкундарна (преносна) интерпретација на предлогот (P).

иџрибраи, иџривид, иџризвук, иџризнак, иџризрак, иџримајка, иџрисесџира, соѓоворник, соѓраѓанин, соџаиџник, сорабоџник, соселанец, соученик, џоџиџреџседаџиел, џоџисекреџар;

3.5. Pron.+N

3.5.1. Предикатско-аргументски структури за македонски Pron.+N

Со личноповратните заменките *сам(о)* и *себе*, односно грчкиот ПЕ *авџио* се означува повратност на дејството изразено со вториот член (N).

самоанализа, самовласџи, самоволја, самодисциџлина, саможџрџива, самоиниџијаџива, самоконџрола, самокриџиџика, самоосуда, самоџомош, самоџочии, самосвесџи (герм. *Selbтbewusstsein*), *самоубисџиво, самохиџноза, самоцел* (герм. *Selbstzweck*);

авџиобиоѓраџија, авџиоѓол, авџиоџорџреџи,

Поретки се отстапувањата од овој семантички образец. Таков е случајот со: *самоѓласка* (герм. *Selbstlaut*).

Поретките формации со неопределените¹⁶⁹ заменки *секој, сѐ*, одречната замена *ниџиџо*, како и повратноприсвојната замена *свое*, кои се комбинирани, пред сѐ, во синтетички СИ, се претставени со семантичката репрезентација што ја имаат и надвор од СИ.

своеволие, секојдневие, севласџи, сезналец, сезнајко, ниџиџоверец.

4. КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА СЕМАНТИЧКО-СИНТАКСИЧКАТА СТРУКТУРА НА ГЕРМАНСКИТЕ И НА МАКЕДОНСКИТЕ СИ

Зборообразувачките системи на двата контрастирани јазика располагаат со детерминативни и координативни СИ. Во двата јазика детерминативните СИ се застапени во значително поголем број. Принципиелно нема никакви разлики во однос на семантиката на координативните СИ. Поинаква е состојбата кај детерминативните СИ. За сите детерминативни СИ универзално важи дека еден од КЧ се појавува во улога на носител на основната референцијална класа, исто наречен глава, а другиот, наречен модификатор, ја модифицира, односно стеснува референцијалната класа на другиот КЧ. Според позицијата (модификатор или глава) што ја заземаат првиот и вториот КЧ во рамките на детерминативната СИ, разликуваме два вида секвенции:

1. **Регресивна, односно антилинеарна секвенција**
модификатор (=1 КЧ) + глава (=2 КЧ) (←)

2. **Прогресивна, односно линеарна секвенција**
глава (=1 КЧ) + модификатор (=2 КЧ) (→)

Германските детерминативни СИ, независно од тоа дали се ендоцентрични или егзоцентрични, располагаат исклучиво со **регресивна, односно антилинеарна секвенција**:

модификатор (=1 КЧ) + глава (=2 КЧ)
(←-----)

Детерминативни ендоцентрични СИ:

- (1) *Flaschenhals* < Hals der Flasche
- (2) *Bügeltisch* < Tisch zum Bügeln
- (3) *Großstadt* < große Stadt
- (4) *Zwischenmahlzeit* < Mahlzeit zwischendurch
- (5) *Selbstverteidigung* < Verteidigung seiner selbst
- (6) *Noch-Direktor* < jmd, der noch Direktor ist
- (7) *Schritt-für-Schritt-Anleitung* < Anleitung (nach dem Prinzip) Schritt für Schritt

Детерминативни егзоцентрични СИ:

- (1) *der Rotkopf* < jmd, der einen roten Kopf (*Haare*) hat
- (2) *der Weißbart* < jmd, der einen weißen Bart hat (älterer Herr)
- (3) *das Bleichgesicht* < jmd, der ein bleiches Gesicht hat (Weißer)
- (4) *das Blaukehlchen* < Tier, das eine blaue Kehle hat

Македонските детерминативни СИ располагаат со двете секвенции, регресивна и прогресивна. Повеќето македонски СИ се со регресивна секвенција:

Детерминативни ендоцентрични СИ:

- 1. модификатор (=1 КЧ) + глава (=2 КЧ) (←)

(←-----)

- ѡрасчорба* < чорба од праз
- дивокоза* < дива коза
- соучесник* < учесник со (други учесници)
- самоодбрана* < одбрана на себеси

Детерминативни егзоцентрични СИ:

- чийносе* < лице со чипо носе
- носороџ* < животно со рог на носот
- дебелоќорка* < растение (диња, лубеница) со дебела ќорка

- 2. глава (=1 КЧ) + модификатор (=2 КЧ) (→)

(-----→)

- земји-членки* < земји што се членки
- колеџа-лингвист* < колега што е лингвист
- училиштие-учесник* < училиште што е учесник
- лек-аналџетик* < лек што е аналгетик

Прогресивната секвенција (2) во македонскиот јазик е, пред сè, застапена кај нелексикализирани формации и се манифестира најмасовно кај т.н. **експликативни СИ**, за кои е карактеристично КЧ да се конкатенираат со цртичката, и маркерот за определеност да се фиксира за првиот КЧ.

4.1. N+N

Врз основа на секвенциите застапени во двата контрастирани јазици за германските и за македонските регресивни N+N-формации (←) претпоставуваме:

- **Предикатско-аргументски структури** во кои се вградува семантичката репрезентација на првиот КЧ (N_1) и ја модифицира семантичката репрезентација на вториот КЧ (N_2); (регресивна секвенција (\leftarrow)).

И за македонските прогресивни СИ (\rightarrow)

- **Предикатско-аргументски структури** во кои се вградува семантичката репрезентација на вториот КЧ (N_2) и ја модифицира семантичката репрезентација на првиот КЧ (N_1); (прогресивна секвенција (\rightarrow)).

Во двата контрастирани јазика разликуваме два вида предикатско-аргументски структури.

- Збороинтерно пополнување на аргументско место
- Семантички обрасци

4.1.1. Збороинтерно пополнување на аргументско место кај N+N

Во случај на збороинтерно пополнување на аргументските места, самите членови ја создаваат основата за интерпретација. Еден член пополнува аргументско место на семантичката репрезентација на другиот член. Разликуваме два вида:

Семантичката репрезентација на вториот член го содржи предикатот (подвлечен), додека првиот член пополнува аргументско место на предикатот (1 КЧ = аргумент, 2 КЧ = предикат).

- Првиот КЧ е агенс**

Германски СИ:

Kinderlärm ,Lärm, den Kinder machen' /
аргументӣ *ипредикаӣ* ,врева што ја прават деца'

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Македонски СИ:

Според нашиот корпус во македонскиот јазик не постојат СИ со агенс како прв КЧ и предикат како втор КЧ.

б) **Првиот КЧ е тема**

Германски СИ:

Blumenverkäuferin ,Verkäuferin von Blumen‘

арѓуменѝ иредикаѝ (,ПЕ продавачка на цвеќиња)

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Македонски СИ:

бродоградѝлишѝе ,градѝлиште на бродовѝ‘

арѓуменѝ иредикаѝ (герм. Schiffswerft)

(Други примери од овој вид: III глава, 3)

Не може да се каже дека се работи за типична семантичка релација на СИ во македонскиот јазик кај N+N-формациите, но сепак образувања со тема како прв КЧ се релативно многубројни и прифатливи за македонскиот зборообразувачки систем. По сè се чини дека се работи за релација што е калкирана според германските (англ. и герм.) типови, кои со посредство на соседните словенски јазици (хрватскиот, српскиот), каде што веројатно најпрвин биле прифатени, навлегле во македонскиот јазик. Посочувајќи примери од српскиот јазик (*главобоља, душобоља, жрлобоља* итн.), Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 48) смета дека образувањата со -бол како втор КЧ (мак. *главобол, срцебол, забобол, очибол*¹⁷⁰) се калки според германски формации (сп. *Kopfschmerzen, Herzschmerzen, Zahnschmerzen, Augenschmerzen*). Се работи за рудиментарно реализирана семантичка релација во рамките на СИ во македонскиот јазик, која потенцијално може да се изрази со деривација и препозиционална фраза, сп. болки во коските, болки во очите. Други потенцијални сложени формации се блокирани од веќе прифатени деривации, сп. **клавир(о)свирач* (Klavierspieler) е блокиран од *клавирисѝ/иѝја-нисѝ*, **велосиѝед(о)возач* (Radfahrer) е блокиран од *велосиѝедисѝ*, *иѝуѝуноберач* (Tabakpflücker) се респектира од лексиконот со оглед на тоа што не ја има идентичната содржина како хиперонимот *иѝуѝунар*, кој може да ги именува лицата што општо се занимаваат со тутун (лица што берат, нижат, калапат, сортираат итн. тутун). Други потенцијални образувања според овој модел во македонскиот јазик се реализирани со препозиционална фраза: сп. *Blumenverkäuferin* ‚продавачка на цвеќе‘, *Käseproduzent* ‚производител на сирење/каш-кавал‘. Како алтернативни преводни еквиваленти би биле: **сирење-иѝроизводиѝел*, **кашкавал-иѝроизводиѝел* аналогно на *млекоиѝроизводиѝел*. Покрај синтаксичките конкуренти сметаме дека има основани причини овој зборообразувачки тип со текот на времето да

ја зголеми својата фреквенција во македонскиот зборообразувачки систем.

- Вториот КЧ е релационална именка и содржи слободно аргументско место:

Именките што означуваат роднински врски имаат едно слободно аргументско место за лица со кои се во роднинска врска:

Германски СИ:

Präsidentengattin ,Gattin des Präsidenten‘
 ар̄џумен̄ӣ (ПЕ ,сопруга на претседателот‘)
џредика̄ӣ

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Македонски СИ:

бра̄џучед ,чедо на братот‘
 ар̄џумен̄ӣ џредика̄ӣ (Kind des Bruders; Cousin /Vetter)

(Други примери од овој вид: III глава, 3)

Оваа семантичка релација реализирана во рамките на СИ претставува апсолутен исклучок во македонскиот јазик. Во македонскиот јазик релацијата ,именка што означува роднински врски и лице со кое е во роднинска врска‘ се реализира со фразна структура: *мајкин син* vs. **мајкасин*, **мајкинсин*, *дедин внук* vs. **дедовнук*, **дединвнук* . Во контекстот на ова мора да се истакне дека и во германскиот јазик оваа семантичка релација меѓу КЧ не е систематски реализирана, сп. **Großvaterenkel*, **Tantennichte*.

- Именки што означуваат својства имаат едно слободно аргументско место за носителот на особината¹⁷¹:

Германски СИ:

Wassertemperatur ,Temperatur des Wassers‘
 Ар̄џумен̄ӣ џредика̄ӣ (ПЕ ,температура на водата‘)

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Именки што означуваат својства во македонскиот јазик не се конкатенираат со носителот на особината во рамките на СИ. Синтаксичката алтернатива на германските СИ, генитивниот атрибут, е всушност единствена реализација на овој СО во македонскиот јазик.

Straßenbreite – Breite der Straße ,широчина на улица‘
Kofferrumfang – Umfang des Koffers ,зафатнина на куфер‘
Haarstruktur – Struktur des Haares ‘структура на коса‘

Balkonlänge – Länge des Balkons ‚должина на балкон‘

Charakterschwäche – Schwäche des Charakters ‚слабост на карактер‘

2. Семантичката репрезентација на првиот член го содржи предикатот (подвлечен), додека вториот член пополнува аргументско место на предикатот (1 КЧ = предикат, 2 КЧ = аргумент).

а) Вториот КЧ е агенс

Германски СИ:

Geberkonferenz,

‚Konferenz der Geber‘

ѝредикаѝи аргументѝи

(,конференција на донатори‘;

ПЕ *донаѝорска конференција*)

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Македонски СИ:

Мониѝоринѝ-мисија

‚мисија што набљудува,

ѝредикаѝи аргументѝи

врши мониторинг

(Други примери од овој вид: III глава, 3)

б) Вториот КЧ е тема

Verkleinerungsform

‚Form, die verkleinert wird

ѝредикаѝи аргументѝи

(,форма што се намалува‘,

ПЕ *деминуѝивна форма*)

(Други примери од овој вид: III глава, 2)

Во македонскиот јазик нема СИ чијшто КЧ се во улога на предикат и аргумент, а вториот КЧ претставува тема: **намалување-форма*, **осиѝурување-ѝрилоѝ*. Оваа семантичка релација се реализира во македонскиот јазик со именска фраза: ‚деминутивна (намалувачка) форма‘, ‚осигурителен прилог‘.

4.1.2. Семантички обрасци за N+N

Кај одреден тип СИ самите КЧ не ја создаваат основата за интерпретација. Во тој случај покрај семантичките репрезентации на КЧ потребни се дополнителни предикатско-аргументски структури. Таквите интерпретациски шеми ги нарекуваме **семантички обрасци**.

Што се однесува до СО, се потврди работната хипотеза со која претпоставувавме дека германскиот зборообразувачки систем е

во состојба да експлицира поголем број СО со зборообразувачкиот тип композиција, т.е. конкретно во нашиот случај СИ.

Компарацијата на семантичките обрасци на германските и на македонските СИ се сведува на следниве резултати. СО се нумерирани според броевите во поглавјето за описот на германските и на македонските СИ.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1):

(1a) $[N_1 \& N_2]_{(r)}$
 ,референти се N_1 и N_2 ‘

СО (1a) е застапен кај СИ во двата јазика. Со него се опишуваат координативни СИ чиешто референти се припадници на N_1 и N_2 . Во двата јазика најчесто се денотираат персонални референти – вршители на две дејности, како и имиња на страните на светот, на пр.:

Dichter-Komponist, Arzt-Kosmonaut, Strichpunkt
 филозоф-новинар, минисџер-йоџи, џоџи-умеџник, џочка-зайцрка;

Nordwest, Nordost, Südost, Südwest,
 северозајад, североисџок, јуџоисџок, јуџозајад;

(1b) $[N_1 \text{ ЕКСПЛИКАЦИЈА НА } (N_1, N_2)]_{(r)}$
 ,референти се N_1 коишто се експлицирани со N_2 ‘

Во македонскиот јазик се издвојува една посебна поткласа СИ со прогресивна секвенција. Се работи за експликативни СИ како на пр.:

сџуденџ-џерманисџ, колеџа-линџвисџ, научник-линџвисџ,
лекар-инџернисџ, дермаџолоџ-џрихолоџ, насџавник-
менџор, зайвореник-хомосексуалец, жена-алкохоличар, маж-
алкохоличар, кралица-мајка, џраџеници-Македонци, земџи-
членки.

Мошне фреквентните, но нелексикализирани, експликативни СИ во македонскиот јазик не се застапени во германскиот јазик. Ова е единствениот СО што е застапен кај македонските СИ, а да не е застапен кај германските. Инаку имаме обратна ситуација, многу СО кај германските СИ не се реализираат со композиција во македонскиот јазик. Како единствен контрапример од нашиот корпус за експликативна германска СИ, може да се наведе топонимот, односно

името на аеродромот во *Berlin-Schönefeld*. Овој СО може само ограничено да се реализира со прогресивна секвенција во германскиот јазик. Можни се *Germanistikstudent* (сџуденџ-ѓерманисџ), но и сџуденџ ѓо ѓерманисџика), *Sprachwissenschaftler* (научник-линѓвисџ, но и само линѓвисџ).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

(2a) [N₂ SIM (N₁, N₂)]_(r)

,референти се N₂ и личат, односно имаат типични својства на N₁‘

Компаративниот СО е мошне продуктивен во германскиот лексикон и е потенцијално активен СО. Според овој СО, може да се создадат бесконечно нови *ad hoc* образувања: *Kreisbungalow*, *Dreieckskopf*, *Schurkengesicht*, *Terroristenbenehmen*, *Bananenstaat* итн. Малубројни се формациите според овој образец во македонскиот јазик (на пр., *косџенџиква*). Или се работи за заемки/калки од турскиот јазик (*ѓајџан-веѓи*, *чајџма-веѓи*), или од други престижни западноевропски јазици, сп. *крем суџа* (*Cremesuppe*). Авторски креации како оние на ГТ (*вишна-усни*, *сениџџе-ѓрад*), кои демонстрираат паралели со германски текстуални зборови (*Sektlippen*, *Pflaumenlippen*, *Geisterstadt*), претставуваат исклучок, а не правило. Овој вид образувања се веројатно инспирирани од паралелен зборообрзувачки модел во рускиот јазик (сп. на пр., русизам *ѓрад-херој*, Ајдуковић 2001, 66). Всушност, на македонскиот зборообразувачки систем му се туѓи СО (2a) и СО (2б) и оставаат впечаток на текстуални, односно калкирани формации (*лубеница-џирамида*). Поради прогресивната секвенција СО (2б) е атипичен и за германскиот зборообразувачки систем.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – ефективен

(3a) [N₂ & ПРАВИ (N₂_{загенс}, N₁_{тема})]_(r)

,референти се N₂ коишто прават N₁‘

И за ефективниот СО (3) важат речиси истите податоци како и за компаративниот СО (2). Сите македонски образувања според овој образец се нови, модерни формации од кои само некои се регистрирани во РЈМ. Лексикализирани се формациите со *авџо-* како прв КЧ (*авџоиндусџрија*, *авџомеханичар* и др.), турските заемки *џекмеџазар* ‘пазар за слатки во Битола‘ и *биџ-џазар*, како и *ѓез-музичар*, *ѓез-оркесџар*. Ние би ги додале уште *водоинсџалаџер*, *кафемаџ*, *банкомаџ* (по аналогија на *авџомаџ*) и *соул-сензација* (Вест, 1.3.2002, 16/17). Се работи за калки или заемки од други јазици. Но, покрај сѓ, уште слабата фреквенција на овој СО во македон-

скиот лексикон, сметаме дека има сериозни знаци за конституирање на нов зборообразувачки тип во рамките на СИ во македонскиот јазик. Можни формации од овој тип би биле: *челик-прејидријатице, *консалтинг-експерти, *сладолед-машина итн. По весниците и по списанијата се зачестени формациите со зборинтерно пополнување на аргументско место: цез-композиитор, фолк-пејачка, џој-музичар, џој-пејачка, консалтинг-фирма и др.

**(36) [N₂ & ПРАВИ (N₁tema, N₂agens)]_(r)
 ,референти се N₂ коишто се направени од N₁‘**

Имплицитната релација на СО (36) во македонскиот јазик е исклучително прецизирана со предикатот ,создава‘. Се работи за СИ чијшто прв КЧ е име на откривач на светски познати изуми: *рендген-зраци*, *дизел-мотор*, всушност калки според соодветните германски СИ (*Röntgenstrahlen*, *Dieselmotor*). Во германскиот јазик треба да се истакне и мошне продуктивниот предикат ,добива‘: *Dolmetscherhonorar*, *Arbeiterrente*, *Hochschullehrerstipendium*, *Schauspielergage*. Овој СО во македонскиот јазик се реализира претежно преку именска фраза: ,преведувачки хонорар‘, ,работничка пензија‘, ,професорска стипендија‘, односно ‘стипендија за професори’, ,артистички хонорар‘, односно ,хонорар за артист‘.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) - атхезивен:

**(4a) [N₂ & ОБЛАСТ НА (N₂, N₁)]_(r)
 ,референти се области N₂ на коишто им припаѓа N₁‘**

Атхезивниот СО (4a) во македонскиот јазик не е реализиран преку СИ. Сите потенцијални германски формации според овој образец се именски фрази или генитивни атрибути: сп. *Arbeitgeberverband* (здружение/сојуз на работодавачи), *Arbeiterklasse* (работничка класа), *Frauenorganisation* (организација на жени), *Behindertenorganisation* (организација на хендикепирани лица).

**(46) [N₂ & ОБЛАСТ ОД (N₁, N₂)]_(r)
 ,референти се N₂ во областа N₁‘**

Образувањата формирани според СО (46) (*концерт-мајстор*, *шон-мајстор*, *шанс-мајстор*, *балет-мајстор*, *џој-уметник*, *рок-легиона*, *природонаучник*, *вероучител*, *џој-хит*, *рок-хит*) антиципираат шанси за активирање на понатамошни истородни СИ во македонскиот јазик. Иновации според овој СО може особено да се очекуваат во културно-уметничкиот домен. Исто така, речиси се

етаблира образецот со име (на институција) како прв КЧ и припадник на институција како втор КЧ: НАТО-бомбардирања, НАТО-војници, НАТО-сојузници, евроамбасадор, евродирективи, еврограѓанин, европарламентарец, еврокомесар¹⁷² vs. соодветните препозиционални фрази: бомбардирања на НАТО, војници на НАТО, сојузници на НАТО, европски комесар.

Образувањата според кои вториот член (N_2) означува лице што припаѓа на институција експлицирана со (N_1), на пр., *Universitätsprofessor, Lehrstuhlmitglied, Schuldirektor, Parkplatzwächter, Bibliotheksmitarbeiter* и др., не можат да се реализираат во македонскиот јазик на ниво на СИ: *универзитетски-професор, *каџедра-член. Македонскиот јазик овој СО го реализира со именска фраза, која се состои од деноминална релативна придавка и именка: ‚универзитетски професор‘, ‚училиштен директор‘ или со генитивен атрибут: ‚чувар на паркиралиште‘, ‚соработник во библиотека‘ итн.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - прескриптивен:

Прескриптивниот СО (5а, 5б, 5в) означува обрасци, планови, шеми според кои се раководи првиот или вториот КЧ. Овој СО е застапен во двата контрастирани јазика, но со одредени специфики. Според СО (5а) формирани се:

(5а) [N_2 & ОБРАЗЕЦ НА(N_1, N_2)]_(г)

референти се N_2 коишто го следат образецот N_1 ‘

Programmabfolge, Strategiemafnahmen, Planvorstellung;

ранџ-листџа, домино-ситрајџеџија, Фарџ џроџрама, мџџа-џовор, мџџа-јазик, мџџа-ситрукџура, мџџа-модел;

Според СО (5б), формирани се:

(5б) [N_2 & ОБРАЗЕЦ НА(N_2, N_1)]_(г)

референти се обрасци N_2 коишто ги следи N_1 ‘

Vorgehensstrategie, Verhaltensregel, EU-Richtlinien, Stundenplan;

ДНК-џесџџ, ХИВ-џесџџ, џесџџ-иџџра, џенал-лоџџарија, фирмизнаџи, дрворџд, зборорџд;

Исклучиво во македонскиот јазик застапен е СО (5в), којшто отстапува од другите два СО (5а, 5б) поради левата глава:

(5в) [N_1 & ОБРАЗЕЦ НА(N_1, N_2)]_(г)

референти се обрасци N_1 коишто ги следи N_2 ‘

наџџџ-амандман, џредлоџ-амандман, џредлоџ-закон, џредлоџ-резолуџија, наџџџ-закон;

Забележливо е што македонските формации од овој СО се, пред сè, од стручниот правен јазик (*предлож-амандман*, *предлож-резолуција*, *нацрт-закон*) или се текстуални зборови (*енал-лошарија*, *фирми-знаци*). За етаблиран може да се смета образецот со ред како втор КЧ (*збороред*, *дрворед*). Германските СИ со престриктивен СО се етаблирани формации.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - партитивен:

(6a) [N₂ & СОСТАВЕН ДЕЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)
 ,референти се N₂ и составен дел од N₁‘

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (7) - парцијален:

(7a) [N₂ & ДЕЛ ОД (N₁, N₂)]_(r)
 ,референти се N₂ коишто се инхерентен дел од N₁‘

Генерално може да се истакне дека **партитивниот** (6a, 6б) и **парцијалниот СО** (7a, 7б) не можат да се остварат во македонскиот јазик со СИ. Единствениот пример за (6a) *авшоделови* е можен поради првиот редуциран елемент. СИ **авшомобилделови* веќе станува понеприфатлива варијанта. Примерите посочени кај СО (6б) се малубројни и спорадични примери од турскиот јазик (*йрасчорба*, *чкембе-чорба*, *дроб-сарма*, *леблебишекер*, *локум-шекер*), стручната терминологија (*железобетон*), како и меѓународно прифатената СИ *сода-вода*. Според нашиот корпус, парцијалниот СО (7a, 7б) не е воопшто реализиран кај македонските СИ. Во случајот на партитивниот и парцијалниот СО во германскиот јазик станува збор за активни СО. СИ формирани според СО (6a, 6б, 7a, 7б) во германскиот јазик се лексикализирани формации, а и новосоздадените имаат големи шанси да бидат прифатени од страна на говорителите. Покрај веќе посочените примери *Hosenknopf*, *Westentasche*, *Telefontaste*, *Computermaus*, *Türklinke*, *Küchenfenster*, може да се додадат: *Lampenschirm*, *Baumstamm*, *Hauseingang*, *Beckenrand* итн.

Германските примери формирани според СО (6б) се реализираат во македонскиот јазик со препозиционална фраза со предлогот *со* (*mit*), односно предлогот *од* (*aus*):

Apfelkuchen – Kuchen mit Äpfeln (,колач со јаболка‘; ПЕ *колач од јаболка*)

Kapuzenmantel – Mantel mit Kaputze (*манџил со капа*)

Германските примери формирани според СО (6a, 7a) во македонскиот јазик можат исто така да се реализираат и со гентитивен атрибут:

Autotür – ‚Tür des Autos‘ (,врата на/од автомобил‘)

Buchseite – ‚Seite des Buches‘ (,страница на/од книга‘)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) - локален:

(8a) [N₂ & LOC (N_{2место}, N₁)]_(r)

,референти се места N₂, на кои се наоѓа или одвива N₁'

Локалниот СО (8a) (*Apfelbaum, Kokospalme, Mülldeponie, Nussbaum, Tierpark*) воопшто не е реализиран во македонскиот јазик. СО (8б) (*Dachkammer, Küchentisch Randglosse*) е карактеристичен во македонскиот јазик кај СИ-калки, односно СИ-заемки со кино- како прв КЧ (*кинопрејсијава, киноосејшиел, кино-премиера*), кај турските заемки, чиј прв КЧ е турскиот назив за главниот град на Сирија Дамаск (Шам), местото каде што расте или се наоѓа предметот назначен со вториот КЧ: *шам-кајсија, шам-куџија, шам-шалвари*, како и кај германските калки *косџобол, забобол, очибол, срџебол* (сите РМЈ)¹⁷³. Според СО (8б), исто така се формирани и кулинарските специјалитети *џавче-џравче, џаан-алва*.

И кај овој СО не може да се зборува за систематско изграден СО во македонскиот јазик, додека во германскиот јазик имаме активен СО, особено според СО (8б). Во македонскиот јазик се реализира СО (8a) со други лексички, односно синтаксички средства: со препозиционална фраза, со предлогот со (*mit*), односно за (*für*), со деноминална придавка и со деривација:

Apfelbaum – ‚Baum mit Äpfeln‘ (дрво со јаболка'; ПЕ јаболкница)

Mülldeponie – ‚Deponie mit /für Müll‘ (депонија со / за смет)

Tierpark – ‚Park mit / für Tiere(n)‘ (парк со/за животни'; ПЕ животински парк)

(8б) [N₂ & LOC (N_{1место} N₂)]_(r)

,референти се N₂, кои се наоѓаат или се одвиваат на локацијата N₁'

СО (8б), покрај калките од германскиот јазик, се реализира и во македонскиот јазик со препозиционални фрази:

Badewannengesang – ‚Gesang in der Badewanne‘ (пеење во када)

Dachkammer – ‚Kammer im Dach(geschoss)‘ (таванска соба'; мансарда)

Küchentisch – ‚Tisch in der Küche‘ (маса во кујна'; ПЕ кујнска маса)

Randglosse – ‚Glosse am Rand‘ (забелешка на маргинаија)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (9) - темпорален:

(9a) $[N_2 \& \text{ТЕМП} (N_{2\text{време}} N_1)]_{(r)}$

,референти се N_2 , кои се временски точки или временски периоди за N_1 '

Темпоралниот СО (9a, 9б) е само рудиментарно реализиран во рамките на СИ во македонскиот јазик. Станува збора за образувања (*ручек време, ужина време, вечера време, жейџва време, љејли време*) коишто се калкирани според турскиот (*ekin zamani, biçki zamani, biçim zamani, kuşluk vakti, yemek vakti, namaz vakti* и сл., Јашар-Настев 2001, 237). Зборообразувачкиот систем на македонскиот јазик вшусност не е во состојба да ја реализира темпоралната семантичка релација во рамките на СИ. Истиот СО во македонскиот јазик е реализиран со генитивен атрибут (9a):

Erntemonat – ‚Monat der Ernte‘ (*месец на/ за жейџва*)

Einarbeitungsphase – ‚Phase der Einarbeitung‘ (*воведна фаза на работење*)

Februartag – ‚Tag des Februars, Tag im Februar‘ (*ден на /во февруари*)

Geburtsjahr – ‚Jahr der Geburt‘ (*година на раѓање*)

Односно со именска фраза (9б):

Abendspaziergang – ‚Spaziergang am Abend‘ (*,прошетка навечер‘; ПЕ вечерна прошетка*)

Morgengymnastik – ‚Gymnastik am Morgen‘ (*,гимнастика наутро‘; ПЕ утринска гимнастика*)

Sommerurlaub – ‚Urlaub im Sommer‘ (*,одмор налето‘; ПЕ летен одмор*)

Синтаксичка алтернатива на македонските СИ *ручек време, ужина време, вечера време, жейџва време, љејли време* е ‘време за ручек, ‘време за ужина’ итн.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (10) - материјален:

(10a) $[N_2 \& \text{МАТЕРИЈАЛ ОД} (N_2, N_1)]_{(r)}$

,референти се N_2 коишто се материјал за N_1 '

(10б) $[N_2 \& \text{МАТЕРИЈАЛ ОД} (N_1, N_2)]_{(r)}$

,референти се N_2 , коишто се изработени од материјалот N_1 '

Материјалниот СО (10a, 10б) не може да се реализира во македонскиот јазик со СИ (исклучок *авиолак, чардакбоја*). СО (10a)

на македонски се изразува преку препозиционална фраза со предлогот за (*für*): *Kuchentehl* ‚брашно за колач‘, (*Mehl für Kuchen*‘). Семантичката релација меѓу материјал и предмет што е изработен од тој предмет (СО 106) во македонскиот јазик се реализира исклучиво преку именска фраза: *Holzspielzeug* ‚дрвена играчка‘, *Metallware* ‚метална стока‘; *Goldkette* ‚златно ланче‘ итн.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

(11a) [N₂ & CAUS (N₁, N₂)]_(r)
 ,референти се N₂, кои предизвикуваат N₁‘

(11б) [N₂ & CAUS (N₂, N₁)]_(r)
 ,референти се N₂, кои ги предизвикува N₁‘

Каузалниот СО (11a, 11б) според кој вториот КЧ е резултат на дејство предизвикано од првиот КЧ (*Erfrischungsgetränk, Erholungskur, Tränengas*) и обратно (*Alkoholvergiftung, Liebeskummer, Kriegsopfer*) не е реализиран во македонскиот јазик во рамките на СИ. Единствени примери од корпусот претставуваат заемките/калките *шок-бомба шок-соба*. Македонскиот јазик го остварува овој СО на синтаксичко ниво. Како еквиваленти доаѓаат предвид именска фраза или препозиционална фраза со предлогот од (*durch* и *aus*):

Erfrischungsgetränk – ‚Getränk, das Erfrischung verursacht‘ (‚пијалак што предизвикува освежување‘; ПЕ *освежиѝелен ѝијалак*)

Erholungskur – ‚Kur, die Erholung verursacht‘ (‚бања што предизвикува рекреација‘; ПЕ *рекреѝивна бања*)

Alkoholvergiftung – ‚Vergiftung verursacht durch Alkohol‘ (‚труење предизвикано од алкохол‘; ПЕ *ѝруење од алкохол*)

Liebeskummer – ‚Kummer verursacht durch Liebe‘ (‚јадови предизвикани од љубов‘; ПЕ *љубовни јадови*)

Kriegsopfer – ‚Opfer verursacht durch Krieg‘ (‚жртва предизвикана од војна‘; ПЕ *воена жрѝва*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (12) - посесивен:

(12a) [N₂ & IMA (N₂, N₁)]_(r)
 ,референти се N₂, коишто располагаат со N₁‘

Посесивниот СО (12a, 12б) е ретко реализиран во рамките на СИ во македонскиот јазик, на пр., *ѝелеком-комѝаниѝ, бродосоѝ-сѝивеник, земјоѝоседник*, со тоа што последните две формации може

да се интерпретираат и како збороинтерно пополнување на аргументско место. Во германскиот јазик имаме спротивна ситуација. Сопственикот и имотот на сопственикот регуларно се конкатенираат во германскиот јазик во рамките на СИ. Овој СО е толку етаблиран во германскиот јазик што и текстуалните СИ перцепиентот ги разбира *ad hoc*, сп. *Gartenlaubenbesitzer* (12a), *Putzfrauenschlüssel* (12b), *Kinderball* (12b), *Priesterwohnung* (12b), *Arbeiterkneipe* (12b), *Intellektuellenstube* (12b).

Овој СО во македонскиот јазик е реализиран со

- генитивен атрибут:
 - Hausherr* – ‚Herr des Hauses‘ (‚господин на куќата‘; ПЕ *домаќин*)
 - Kneipenbesitzer* – ‚Besitzer der Kneipe‘ (*соисџвеник на кафеана*)
 - Anwaltsbüro* – ‚Büro des Anwalts‘ (‚канцеларија на адвокат‘; ПЕ *адвокаџска канцеларија*)
 - Fabrikantenvilla* – ‚Villa des Fabrikanten‘ (*вила на фабриканџи*)
- релативни придавки:
 - Elternhaus* – ‚elterliches Haus‘ (*родиџелска куќа*)
 - Stadtbücherei* – ‚städtische Bücherei‘ (*џрадска библиоџека*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (13) - инструментален:

(13a) [N₂ & ИНСТРУМЕНТ (N₂, ПРАВИ (agens, N₁))] (r)
 ‚референти се N₂, коишто се инструмент против /за N₁‘

Инструменталниот СО (13) во македонскиот јазик е реализиран исклучиво преку заемки (*виндјакна*, *џас-маска* (13a)); не наидовме на сопствени македонски креации. Во германскиот јазик СО (13a) и (13б) претставува продуктивен и активен СО (*Hustenbonbon*, *Regenmantel*, *Rattengift*, *Sonnenschirm*, *Sonnenbrille*, *Schneemütze*, *Fischmesser*, *Kuchengabel*, *Zitronenpresse*, *Urlaubsgeld* (13a). Македонскиот јазик го остварува овој СО со препозиционална фраза со предлогот *џроџив* (*gegen*), односно предлогот *за*:

- Hustenbonbon* – ‚Bonbon gegen Husten‘ (‚бонбона против кашлица‘; ПЕ *бонбона за кашлица*)
- Nebelscheinwerfer* – ‚Scheinwerfer gegen Nebel‘ (‚фарови против кашлица‘; ПЕ *фарови за маџла*)
- Regenmantel* – ‚Mantel gegen Regen‘ (‚мантил против дожд‘; ПЕ *манџил за дожд*)
- Rattengift* – ‚Gift gegen Ratten‘ (‚отров против стаорци‘; ПЕ *оџров за сџаорци*)

Sonnenbrille – ‚Brille gegen Sonne‘ (‚очила против сонце‘; ПЕ *очила за сонце*)

Windschutzscheibe – ‚Scheibe zum Schutz gegen Wind‘ (‚стакло за заштита од ветер‘; ПЕ *шофершајбна* (герм. калка))

И со предлогот за (*für*):

Fischmesser – ‚Messer für Fisch‘ (*нож за риба*)

Kuchengabel – ‚Gabel für Kuchen‘ (*виљушка за колач/торта*)

Zitronenpresse – ‚Presse für Zitronen‘ (*преса за лимони*)

Staubsaugerbeutel – ‚Beutel für Staubsauger‘ (*кесички за ѝравосмукалка*)

За СО (136) не можат да се дадат генерални ПЕ. Единствено СИ *ѝароброд*, според Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 30), е заемка од германската СИ *Dampfschiff*, така што се користи во македонскиот и во српскиот јазик. Другите реализации на инструменталниот СО може да се деривации (*Windmühle* - *ветѝерница*) или именски фрази (*Luftblase* - *воздушен меур*).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (14) - финален:

(14) [N₂ & ЦЕЛ НА (N₁, N₂)]_(г)

референти се N₂ коишто се наменети за N₁‘

Финалниот СО (14), исто како и претходните СО, ретко располага со чисто македонски примери. Преовладуваат турски СИ (*чајшекер*, *чардакбоја*, *ѝуѝункесе*), како и заемки (*ѝаус-ѝаѝир*) и формации со *сѝомен-* како прв КЧ (*сѝомен-ѝлоча*, *сѝомен-ѝарк*). Германскиот јазик располага со голем број лексикализирани формации од овој тип и е во состојба потенцијално да образува и нови (сп. *Babynahrung*, *Kinderbuch*, *Blumenvase*, *Krankenhaus*, *Krankenwagen*, *Krankenzimmer*, *Krankengymnastik*, *Schirmständer*, *Bücherregal*).

Во македонскиот јазик овој СО се компензира со препозиционална фраза со предлогот за (*für*):

Babynahrung – ‚Nahrung für Babies‘ (*храна за бебиња*)

Kinderbuch – ‚Buch für Kinder‘ (‚книга за деца‘; ПЕ *деѝска книѝа*)

Blumenvase – ‚Vase für Blumen‘ (*ваза за цвеќиња*)

Krankenhaus – ‚Haus für Kranke‘ (‚куќа за болни‘; ПЕ *болница*)

македонски текстуални формации во рамките на СИ со СО. Македонскиот зборообразувачки систем во однос на тој модел располага само со турски или со западноевропски калки, односно заемки. Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 66) говори за „турско-германски калкиран зборообразувачки тип“ (türkisch-deutscher Lehnwortbildungstyp). По распаѓањето на Отоманската империја, која остави голем број СЗ, во македонскиот јазик се најавува нов лингвистички бран, повторно од јазик за кој сложувањето е еден од најкарактеристичните појави. „Добро развиени трговски врски со германофонските земји јужните Словени имаат уште од средниот век, особено во 17 век. Тие врски се засилуваат во 19 век, кога, од една страна, Отоманската империја почнува да се модернизира, а од другата страна, се основаат автономни, односно независни словенски држави и се создаваат автономни литературни јазици. Германскиот јазик бил еден од најважните трговски јазици во Југоисточна Европа во 19 век ...“ (Hill 2000, 2). Имено, влијанието на германскиот јазик се пробива преку Хрватска, Србија, па сè до Македонија. Тоа поради географската положба на македонското јазично подрачје е послабо отколку кај северните соседи, но сепак се отвораат нови патишта за експлицирање на идентични содржини со поекономична морфолошка форма. Примерите посочени во рамките на СО се први знаци за омекнување на морфолошките и семантичките рестрикции, кои ни ги налага македонскиот, па дури може да се каже и „јужнословенскиот зборообразувачки систем“. Традиционалните зборообразувачки типови во македонскиот јазик постепено потклекнуваат на западноевропските модели. Тоа особено важи за моделот N+N и неговата семантичка разновидност. Македонскиот јазик, а тоа може да се каже и за другите соседни словенски јазици, сигурно дека нема да може да ги прифати сите во нашиов труд претставени СО, но за некои од нив се чини има доволно индикатори, кои одат во прилог на оптимистичка прогноза. Тоа важи, пред сè, за СИ со збороинтерно пополнување на аргументските места, како и за експликативните СИ, кои всушност претставуваат еден вид универзален СО за повеќе семантички релации.

4.2. A+N

4.2.1. Семантички обрасци за A+N

4.2.1.1. Семантички обрасци за еноцентрични A+N

Кај еноцентричните A+N во германскиот јазик разликуваме три СО наспрема еден СО во македонскиот јазик. Во двата јазика е застапен атрибутивниот СО, кој е истовремено единствен кај македонските A+N и најфреквентен СО кај германските A+N. Од овие информации заклучуваме дека во македонските A+N придавката е исклучиво во атрибутивна служба, додека кај германските A+N придавката потенцијално може да биде во:

- атрибутивна служба (атрибутивен СО (1)) (*Buntwäsche*, *Höchsttemperatur*),
- адјунктивна служба (сп. адјунктивен СО (2)) (*Schnellrestaurant*, *Simultanschach*),
- па дури и во предикативна служба (сп. каузален СО (3)) (*Gesundbrunnen* (бунарот е причинител за да се биде здрав'), *Schlankmahlzeit* (оброкот е причинител за да се биде витка/шланк').

Всушност, придавката во германскиот јазик ги реализира, речиси, сите свои можни служби како во фразни така и во лексички структури. Придавката во македонскиот јазик располага со сите три служби во фразни структури, но само атрибутивната е реализирана во рамките на A+N. Адјунктивниот (2) и каузалниот СО (3) не се реализирани кај македонските A+N. Паралели има само во атрибутивниот СО (1).

(1) [A & N]_(r)

,референти се N специфицирани со особината A'

Во двата јазика кај еноцентричните A+N-формации е застапен атрибутивниот СО (1). При овој СО семантичката репрезентација на придавката е атрибутивно поврзана со именката. Доколку не се работи за формација со идиосинкратичен додаток, можна е парафраза од атрибутивна придавка и именка. Според овој образец се формирани, на пр. *Altmetall* 'altes Metall', *Billig-Auto* 'billiges Auto' (други примери в. 2.2.2.), *велепредавство* 'веле/големо предавство', *дивојарец* 'див јарец', *злодело* 'зло дело', *правоговор* 'прав говор', *шугоработничка* 'туѓа работничка' и др. (сп. 3.2.2.1.).

Лексикализираните образувања во двата јазика можат да имаат идиосинкратични особини, кои ја отежнуваат потрагата по генерални карактеристики на обрасци (сп. Motsch 1999, 322). Типично за германскиот јазик, кај А+Н се специфицирани податоци во рамките на придавката, која ги оквалификува овие формации за **стручни термини**, сп. *Großstadt*, град со повеќе од 100 000 жители' (Wahrig), *Hochhaus*, многукатница со повеќе од шест катови' (Wahrig) (други примери в. 2.2.1.; 2.2.2.) Особено карактеристични за македонскиот јазик се, пред сè, (црковни) празници, називи за „великодржавници“, како и други референцијални класи, на пр. *Илинден*, *Пејровден*, *великобуѓарин*, *великосрбин*, *малограѓанин*, *великомаченик* (сп. 3.2.2.1.).

Покрај трите СО (атрибутивен, адјунктивен, каузален), германските А+Н располагаат со специфична семантичка структура својствена за **елиптичниот морфолошки состав на А+Н**, кој не е застапен кај македонските формации. Кај елиптичните формации придавката (А), исто така, нема директен однос кон именката (N), но се разликува од СО по тоа што се повикува на имплицитна компонента, која не претставува релација туку аргументско место на именката (N), на пр. *Feinbäckerei* *,фина пекарница', туку ,пекарница за фини печива' (сп. 2.2.2.). Имплицитното аргументско место може да биде инкорпорирано во синтаксичка група (*Billigkäufer*, купувач на евтина стока', *'евтин купувач'; *Kleinrentner*, пензионер со мала пензија' *'мал пензионер'), односно во СИ (во германската парафраза): *Garkoch*, готвач на варени јадења (*Gar(speisen)koch*), *'варен готвач'; *Intensivschwester*, (медицинска) сестра на интензивна нега (*Intensiv(station)schwester*), *'интензивна сестра') (други примери сп. 2.2.2.).

4.2.1.2. Семантички обрасци за егзоцентрични А+Н

Додека кај германските егзоцентрични А+Н-формации се разликуваат две релации: посесивна и симиларна/компаративна, кај македонските егзоцентрични А+Н, застапена е само посесивната релација. Меѓу германските и македонските егзоцентрични СИ со симиларна/компаративна релација има висок степен на совпаѓање. Во двата јазика кај овие формации, според стилската фигура *pars pro toto*, се посочуваат референцијалните класи:

1. ,лице',
2. ,животно',
3. ,растение'.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

Егзоцентричните A+N-формации се совпаѓаат во примарната денотација на лица преку делови на човечкото тело.

Германски СИ:

Bleichgesicht, Blondkopf, Dickbauch, Großmaul, Langnase, Rotbart, Schiefbein, Schlitzauge, Speckhals;

Македонски СИ:

џоломеше, дебеломесо, жолѝоносе, чийоносе,

Блиски до егзоцентричните A+N-формации, како од формален така и од семантички аспект, се многубројните долунаведени бифункционални македонски формации (именка и придавка), чија морфолошка форма е со потенцијална редуцирана финална фонема на вториот КЧ:

џолоџлав, џолоод, џолоок, џордоџлав, џордоок, џордоод, (ГТ, „Горда песна“), џнилозаб, кривонос, џолобрад, белобрад, долџомусѝаќ, жолѝокоос, долџокоос, долџоноџ, долџорак, модроок, жолѝоок, черешок.

Што се однесува до референцијалната класа горенаведените образувања во двата компарирани јазика потенцијално можат да се однесуваат и на ‚лице‘, и на ‚животно‘ (со незначителни исклучоци кај денотирани својства што не се компатибилни со една од референцијалните класи). Нивната потенцијална биреференцијалност (+hum, +anim) се моносемира, ако се има предвид дека горенаведените формации реферираат исклучиво на живи суштества - со одредена маркантна физиономија.

Во рамките на референцијалната класа ‚лице‘ во македонскиот зборообразувачки систем изостануваат наполно формации чијшто втор КЧ реферира на класата ‚облека‘, како што е тоа случај со германските формации (*Grünrock, Schwarzkittel, Spitzhut*) и др. (сп. 2.2.2.2).

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – животно

И кај референцијалната класа ‚животно‘ на егзоцентричните A+N-формации, како во германскиот така и во македонскиот јазик, може да се констатира висок степен на конвергенција. Врз основа на фактичкиот лексички материјал со којшто располагаваме може да се посочи нагорна тенденција за употреба на деминутивна форма кај германските формации. Но и македонските формации не изостану-

ваат во тој поглед. Всушност, сите долунаведени македонски образувања можат да се интерпретираат и како деминутиви, располагајќи со типичните деминутивни суфикси: *-ка*, *-ец*. За да можат да се поткрепат овие наговестувања, како и да се посочи преференција во однос на одредени класи денотирани животни потребни би биле дополнителни испитувања врз поголем корпус.

Германски СИ:

Braunkehlchen (,птица'), *Schwarzkehlchen* (,птица'), *Rotschwanz/Rotschwänzchen* (,птица'), *Grünschenkel* (,птица) *Grauköpfchen* (,папагал'), *Blaukopf* (,пеперутка'), *Breitschwanz* (,овца'), *Langschwanz* (,риба'), *Rotauge* (,риба'), *Schmalnase* (,мајмун'), *Glatnase* (,лилјак'), *Gelbrand* (,бумбар'), *Grünauge* (,мува'), *Plattbauch* (,либела');

Македонски СИ:

белобоска (крава), *белојерка* (риба), *црвенојерка* (риба), *белушка* (змија), *головрајќа* (кокошка), *црвеношијка* (птица), *долгоклунец* (штрк), *ранозорец* (петел) (последните пет формации се синтетички СИ).

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) – растение

Германски СИ:

Weißdorn (,вид глог'), *Rotdorn* (,вид глог'), *Sauerdorn* (,вид глог'), *Schwarzdorn* (,вид глог'), *Schiefblatt* (,бегонија'), *Graukappe* (,печурка'), *Gelbfuß* (,печурка'), *Gelbschwämmchen* (,печурка');

Македонски СИ:

дебелокорка (,диња, лубеница'), *блаџосемка* (,кајсија'), *црнокласица* (,пченица');

Сите германски и македонски егзоцентрични А+N-формации од референцијалната класа ,лице' се од разговорен карактер и со пејоративна конотација. Образувањата од референцијалната класа ,лице', всушност, претставуваат прекари. Називите што спаѓаат во референцијалните класи ,животно' и ,растение' во двата контрастирани јазика се народни имиња, кои не се користат во стручни текстови.

4.3. V+N

V+N-формациите во германскиот и во македонскиот јазик дијаметрално се разликуваат по тоа што германските денотираат исклучиво ендоцентрични, а македонските егзоцентрични референти. Егзоцентричноста повлекува и потенцијална метафоричност. Германските V+N-формации, од друга страна, се конкретни и располагаат со мошне развиена семантичка структура. Сите осум СО што се изразени со помош на СИ во германскиот јазик (в. 2.3.2.) не можат да се трансферираат на исто рамниште во македонскиот јазик. Македонскиот зборообразувачки систем не е во состојба да ги имитира германските СО што ги репрезентира V+N, со оглед на егзоцентричната карактеристика на македонските V+N-формации. Од тие причини ПЕ на германските V+N се, пред сè, фразни структури, односно изведенки, сп.:

Exerziergelände ,полигон за вежбање', *Fernsehzimmer* ,телевизиска соба', *Parkplatz* ,паркиралиште', *Rauchzimmer* ,соба за пушење', *Sitzbank* ,клупа за седење', *Wickeltisch* ,маса за препивање', *Wohnzimmer* ,дневна соба' итн.

Ендоцентрични V+N-формации се многу ретки во македонскиот јазик и претставуваат заемки, односно калки: *шлей-служба* (= *шајак-служба*, УВ 6.8.2010, 1), *шесѝ-возач*, *шесѝ-возење* и др. СИ *шесѝ-возач*, *шесѝ-возење* можат потенцијално да се сведат под V+N, третирајќи го првиот КЧ како глаголски корен (*Testfahrer* 'Fahrer, der getestet' аналогно на *Animierdame* 'Dame, die animiert', *Eilbote* 'Bote, der eilt'). Именката-центар, односно главата на овој СО означува лице во својство на агенс. Германскиот ендоцентричен модел V+N може да навлезе во македонскиот речник под услов глаголскиот корен да се совпаѓа со номинализиран глагол, односно со именка во „маскирана“ форма на N+N.

Македонските $V_{\text{imp.}}+N$ се исклучиво егзоцентрични формации (исклучок: *изгрејсонце* и *зајдисонце*) со потенцијално секундарно метафорично значење. Тие посочуваат, пред сè, три референцијални класи.

1. ,лице' (*лајнијаре*, *дерикожа*, *варикаша*)
2. ,животно' (*шресѝошапка*)
3. ,растение' (*врѝишѝој*)

Покрај трите главни референцијални класи, спорадично се појавуваат и други, сп. *развизор(a)* ,ветер што ја развива гората‘ и *свирииле* ,јадење направено од пиперки, киселина и масло‘.

Во рамките на семантичката анализа на македонските $V_{Imp}+N$, поради семантичката блискост, ги вклучивме и егзоцентричните $V_{Imp}+V_{Imp}$ -формации (*лајниџолини*, *иаднисџани*, *јавнибодни*). Разликата се состои во посочените референцијални класи. Според нашиот корпус, двата вида реферираат, пред сè, на референцијалната класа ,лице‘, но се разидуваат во поглед на другите референцијални класи. $V_{Imp}+V_{Imp}$ -формации не посочуваат ни ,животни‘ ни ,растенија‘, но затоа пак кулинарски специјалитети (*џуриџечи*, *лајниџолини*, *џурајмешај/џуриџешај*; сп. ($V_{Imp}+N$) *свирииле*).

Поради егзоцентричноста и посочувањето на трите главни референцијални класи ,лице‘, ,животно‘ и ,растение‘, македонските императивни СИ ($V_{Imp}+N$ и $V_{Imp}+V_{Imp}$) се семантички и морфолошки (императив) блиски со германските реченични споенки (*Tunichtgut*, *Taugenichts*, *Wendehals*, *Fürchtegott*, *Gottseidank*, *Vergissmeinnicht*, *Rührmichnichtan* и др.).

Заклучно, може да се истакне дека во двата контрастирани јазика **егзоцентричноста** како специфична семантичка појава е застапена кај формации во чиј состав влегува императивна форма (мак. $V_{Imp}+N$ и $V_{Imp}+V_{Imp}$, герм. реченични споенки), како и во двата јазика кај СИ од типот $A+N$ (*Langnase*, *Rotkehlchen*, *Weißdorn*; *чијоносе*, *белобоска*, *блаџосемка*).

4.4. P+N

4.4.1. Семантички обрасци за P+N

Во германскиот и во македонскиот јазик разликуваме три семантички обрасци за P+N, кои се детерминирани од семантичката репрезентација на предлогот.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - локален:

(1) [N & LOC (МЕСТО, N)]_(r)

,референти се (N) со локална интерпретација на P‘

Aufwind, *Aufwind*, *Abwind*, *Abgrund*, *Vorgarten*, *Nachsilbe*, *Nachwort*, *Nebenzimmer*, *Nebenlinie*, *Überrock*, *Umwelt*, *Untergrund*;

̄пре̄ӣс̄ӣра̄жа, ̄пред̄гра̄дӣе, до̄гра̄дба, над̄гра̄дба, ̄ӣод̄на̄с̄лов, ̄ӣод̄з̄ем̄је, ̄ӣод̄во̄з, ̄ӣод̄не̄б̄је, ̄ӣод̄гра̄ӯӣа, ̄ӣод̄го̄р̄је, ̄ӣод̄но̄ж̄је, ме̄жӯка̄ӣ, сре̄ӣс̄ело;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - темпорален:

(2) [N & TEMP (ВРЕМЕ, N)]_(tr)

,референти се (N) со темпорална интерпретација на P ‘

Vorspeise, Vorwort, Nachspeise, Nachspiel, Zwischenzeit, Zwischenmahlzeit;

̄пред̄ја̄де̄ње, ̄пред̄го̄во̄р, ̄пред̄ӣгра, ̄пред̄го̄во̄р̄ник, ̄пред̄ис̄ӣо̄рӣја, ̄пред̄ис̄ӣра̄жа, ̄пред̄ус̄лов, ̄прим̄рак;

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – ориентациски

(2) [N & P (ОРИЕНТАЦИЈА, N)]_(tr)

,референти се (N) со ориентациска интерпретација на P ‘

Референтите што се опишуваат со овој семантички образец не се ни со локална ни со темпорална туку со трета понекогаш секундарна (преносна) интерпретација на предлогот (P).

Beigeschmack, Beiklang, Gegenargument, Gegengewicht, Gegenverkehr, Mitarbeiter, Nebeneffekt, Nebenverdienst, Nebenjob, Widerwille, Zunahme;

̄ӣод̄го̄во̄р, ̄ӣод̄од̄бо̄р, ̄ӣодо̄ӣсе̄к, ̄ӣодо̄фӣце̄р, над̄мо̄к, ̄ӣрӣз̄вук, ̄ӣрӣмӣр̄је, ̄ӣрӣс̄ме̄в, ̄ӣрӣзна̄к, ̄ӣрӣзра̄к, ̄ӣрӣвӣд, ̄ӣрӣсе̄с̄ӣра, ̄ӣрӣбра̄ӣ, ̄ӣрӣма̄ј̄ка, со̄го̄во̄р̄ник, со̄гра̄ѓа̄нин, со̄се̄ла̄не̄ц, со̄ӣа̄ӣн̄ик, со̄ӯче̄ник, со̄ра̄бо̄ӣн̄ик, ̄ӣо̄ӣ̄пре̄ӣсе̄да̄ӣш̄ел, ̄ӣо̄ӣсе̄к̄ре̄ӣа̄р.

4.5. Pron.+N

Исклучиво доаѓаат предвид заменки со номинална, односно метајазична интерпретација. Таа функција ја исполнуваат, пред сè, повратните и неопределените заменки. Тие две класи заменки во двата јазика најмногу се застапени во рамките на Pron.+N. Најфреквентни Pron.+N-образувања во двата јазика се оние со заменката *Selbst-* / *сам-*, *себе-* / *авӣо-* како прв член.

Selbstanklage, Selbstanzeige, Selbstaufopferung, Selbstbeherrschung, Selbstbestimmungsrecht, Selbstbetrug, Selbstbewusstsein, Selbstbeteiligung, Selbstbildnis, Selbstbiographie, Selbstironie, Selbstgefälligkeit, Selbstgefühl, Selbstkritik, Selbstkontrolle, Selbstkosten, Selbstmord, Selbstverachtung, Selbstverteidigung, Selbstwertgefühl и др.;

самоанализа, самовласќи, самоволја, самодисциплина, саможртва, самоизградба, самоизмама, самоиницијатива, самоконтрола, самокритика, самообразование, самоубедување, самонабљудување, самосознавање, самоосуда, самојомош, самојочии, самосвесќи (герм. *Selbstbewusstsein*), *самоубисиво, самохиноза, самоцел* (герм. *Selbstzweck*);
авќиобиографја, авќиогол, авќиојорпиреќи.

Поретки се формации со неопределени¹⁷⁴ (индефинитни) заменки: *jedermann, niemand, all(es), nichts* / *секој, се, нишиќо*, кои во македонскиот јазик се комбинирани, пред сѐ, во синтетички СИ. Неопределените заменки се претставени со семантичката репрезентација што ја имаат и надвор од СИ.

Jedermanns-Uni, Jedermannsgröße, Niemandland, Niemandszeit, Nichts-Köner, Nichtsnutz, Alltag, Allmacht, Alleswissner (синтетичка СИ),
своеволие, секојдневие, севласќи, сезналец, сезнајко, нишиќовереќ.

Формации со други заменки (лични заменки, заменски придавки) како прв КЧ во германскиот јазик се маркирани, т.е. текстуални зборови, додека во македонскиот воопшто ги нема.

- **лична замена:** *Ich-Form, Ich-Bezogenheit, Wirbewusstsein, Ichbewusstsein;*
- **заменска придавка:** *Mein-Gefühl* (Thomas Mann), *Dein-Tag und Mein-Tag* (Ortner /Ortner 1984, 118))

4.6. Заклучок

Моделите Part.+N и ,синтаксички израз+N' не се застапени во македонскиот јазик. Поголемиот број формации од Part.+N и ,синтаксички израз+N' не се лексикализирани во германскиот јазик. Исклучок претставуваат образувања со *Sofort-*, како и *Fastebene*,

Nochgeschäft (Wahrig). Со оглед на тоа што формациите од Part.+N имаат лесно препознатлива семантика, се ограничува предикатскиот комплекс, т.е. референцијалната област на именката, постои можност да дојде до образувања од овој тип и во македонскиот јазик, сп. *Beinahe-Katastrophe* (*речиси-каџастирофа), *Fast-Verrückter* (*речи-силудак), *Noch-Direktor* (*сѐ-ушиџе-дирекџор), *Nur-Hausfrau* (*само-домаќинка). Поголем скептицизам изразуваме во врска со потенцијалните македонски формации од типот ‚синтаксички израз+N‘. Не прогнозираме наскоро формации од овој тип. Всушност, тие се маркирани и во германскиот и во англискиот јазик.

Arbeiter-Künstler-Diskussion, Ost-West-Dialog, Mutter-Kind-Beziehung, „Herr-im-Haus“-Standpunkt, Leichter-Leben-Kalender, Zurück-zur-Natur-Bekanntnis, Wieviel-darf-ich-trinken-Tabelle?, „Es-gibt-ihn-also-wirklich“-Miene, „Freiheit-statt-Sozialismus-Slogan.

IV ГЛАВА

ПРЕВОДНИ ОБРАСЦИ НА СИ

Особено тешка е компарацијата на јазици со релативно неограничена можност за композирање на лексички единици, како што се германскиот и англискиот, со јазици на кои им е сведена таа можност на еден релативен минимум, како во случајот на македонскиот (словенските јазици) и романските јазици (францускиот, шпанскиот, италијанскиот итн.)¹⁷⁵.

При површинско разгледување на германско-македонскиот речник паѓа в очи дека германските СИ мошне ретко во македонскиот јазик се пренесуваат со сложени еквиваленти. Оваа констатација, всушност, веќе ја навестуваа нашите истражувачки резултати изнесени во главата III во која ги компариравме СО на германските и на македонските СИ.

При декодирањето на преводните еквиваленти нема да се задоволиме со паушално набројување на потенцијалните преводни еквиваленти на одреден зборообразувачки модел на германски СИ, како на пр. - моделот N+N (именка + именка), кој во македонскиот јазик се пренесува преку синтаксичка група со одреден релатор (на пр., *на, за, од, ипојтив* и др.), СЗ, симплекс итн. - туку користејќи ги резултатите од претходната глава (III), преводните еквиваленти соодветно ќе бидат дадени врз основа на семантичките обрасци. Се оди на тоа, по можност, да се изработат - аналогно на семантичките обрасци - преводни обрасци (=ПО), кои ќе послужат и за понатамошни интерпретации на СИ од истиот тип. Нумерацијата на СО е прифатена од претходната глава.¹⁷⁶

Во рамките на ПО на германските N+N и A+N, во македонскиот јазик се актуализира прашањето за семантичкото совпаѓање на СИ со соодветна деноминална придавка_{N₁}+N₂ на интралингвална и на интерлингвална релација. Најфреквентен ПО на германските N+N во македонскиот јазик, а и во други словенски јазици, е деноминалната придавка_{N₁}+N₂. Карактеристично за словенските јазици е дека не можат да ги имитираат сложените состави на германските

јазичи (англискиот и германскиот). Затоа, пак, парадигмата на придавките во словенските јазичи е толку активна што речиси за секоја именка има на располагање релативна придавка (за полскиот јазич сп. Jeziorski 1983, 72, за рускиот јазич Ohnheiser 1980, 25-26). Реке (Raescke 1972, 106) смета дека германскиот јазич се потпира врз композицијата, немајќи друг излез поради слабо оформената парадигма на релативни придавки. Словенските јазичи ја користат можноста за сложување само во случај да не може да се формира синтаксички израз од релативна придавка и именка (сп. *Bücherschrank* - **büchriger Schrank*, но: *книжен ишкаф*; *Filmschauspieler*, **filmischer Schauspieler*, *филмски актиер*; *Transportmittel* **transportiges Mittel*, но: *превозно средство*).

1. ПРЕВОДНИ ОБРАСЦИ НА ГЕРМАНСКИ СИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1.1. ПО на германски N+N

1.1.1. ПО на германски СИ со имплицитна предикација

(1 КЧ = аргумент, 2 КЧ = предикат)

ПЕ на германските СИ со збороинтерно пополнување на аргументски места, во кои првиот КЧ е аргумент на вториот КЧ, а вториот го содржи предикатскиот комплекс, се пренесуваат, пред сè, со следниве ПО ($N_1 = 1$ КЧ; $N_2 = 2$ КЧ):

а) Првиот КЧ е агенс

тип *Dichtertreffen*; ПО: N_2 на N_1

<i>Dichtertreffen</i>	средба на поети
<i>Klassenfahrt</i>	патување / екскурзија на одделение
<i>Lehrerausflug</i>	екскурзија на професори
<i>Präsidentenrede</i>	говор на претседател
<i>Verwandtenbesuch</i>	посета на роднини

тип *Klassenlehrer*; ПО: деноминална придавка $N_1 + N_2$

<i>Klassenlehrer</i>	класен раководител
<i>Kinderlärm</i>	детска врева

б) Првиот КЧ е тема

тип *Blumenverkäuferin*; ПО: N₂ на N₁

<i>Abteilungsleiter</i> (MW, 60)	раководител на оддел (МВ, 181)
<i>Blumenverkäuferin</i>	продавачка на цвеќиња
<i>Delegationsleiter</i> (NH, 31)	водач на делегација (НХ, 106)
<i>Getreideproduktion</i>	производство на жито
<i>Goethe-Fan</i>	обожавател на Гете
<i>Pflanzenart</i>	вид растение
<i>Schafzucht</i> (OR, 85)	одгледување на овци (ОР, 228)
<i>Tierfreund</i>	пријател на животните

Кога во рамките на СИ од изворниот јазик се присутни туѓи КЧ, постои тенденција ПЕ да ја имитира композициската форма на оригиналот. За такви случаи станува збор кај *Fotoausstellung* (КА, 92) – *фото-изложба* (КА, 242) vs. *изложба на фотографии*, а особено кај текстуални германски СИ, сп. *„Adenauer-Ehen“* (NH, 32) – *„Аденауер-бракови“* (НХ, 109), *„Presse-Konrad“* (КА, 92) – *„Конрад-печатот“* (КА, 242). Преведувачкиот правец Г→М под влијание на многубројната присутност на германски СИ во текстовите (особено кај текстуалните СИ) придонесува за поголема кондензација кај македонските преводни еквиваленти, т.е. за формирање повеќе СИ и во македонскиот текст.

тип *Präsidentengattin*; ПО: N₂ на N₁

<i>Präsidentengattin</i>	сопруга на претседател
<i>Professorgattin</i>	сопруга на професор
<i>Kanzlersohn</i>	син на канцелар
<i>Anwaltstochter</i>	ќерка на адвокат
<i>Pfarrersohn</i>	син на свештеник/поп
<i>Pfarrfrau</i>	жена на свештеник/поп

тип *Wassertemperatur*; ПО: N₂ на N₁

<i>Berghöhe</i>	височина на рид
<i>Bildgröße</i>	големина на слика /фотографија
<i>Bildschirmgröße</i>	големина на екран
<i>Gesichtsblässe</i>	бледило на лице
<i>Haarfarbe</i>	боја на коса
<i>Musiklautstärke</i>	јачина на музика
<i>Stoffdichte</i>	густина на штоф
<i>Straßenlänge</i>	должина на улица
<i>Wandbreite</i>	широчина на ѕид
<i>Wassertemperatur</i>	температура на вода

Германските СИ со втор КЧ *-verkäufer, -spieler, -macher, -fahrer* што означуваат вршители или носители на дејство (*nomina agentis*) во македонскиот јазик се пренесуваат со деривација чијашто деривациска основа е првиот КЧ, сп.

Тип *Fußballspieler*; ПО: N₁+ суфикс

Blumenverkäuferin

цветарка vs.

‘продавачка на цвеќиња’

Fußballspieler/Fußballer

фудбалер

Klavierspieler

џијанистѝ

*Saxophonbläser*¹⁷⁷ (НН, 135)

саксофонистѝ (ХХ, 112)

Schuhmacher

чевлар, кондураџија

Uhrmacher

сааѝчија

Fahrradfahrer

велосиѝедистѝ

Motorradfahrer

моѝористѝ / моѝорџија¹⁷⁸

Горенаведените примери недвосмислено ја отсликуваат преференцијата во македонскиот јазик за формирање називи на вршители на дејства да се активира суфиксацијата, како најпродуктивен начин на зборообразување, додека во германскиот јазик потенцијално може да се формира деривација (девербали: *lehren – Lehrer / учи – учииѝел, rauchen – Raucher / ѝуши – ѝушач, spielen – Spieler / иѝра – иѝрач*, деноминални: *Fisch-Fischer / риба – рибар, Kutsche – Kutscher / кочија – кочијаѝи, Schaf – Schäfer / овца – овчар*), односно СИ (*Bärenzüchter – мечкар, Pflaumenzüchter – сливар, Briefträger / Pöster – ѝоѝиѝар*). Големото богатство деривации со коешто располага македонскиот јазик во рамките на овој зборообразувачки образец (сп. Велева 2006, 74-92) неминовно им создава главоболка на преведувачите од македонски на германски јазик. Така *Печуркароѝ* од Драги Михајловски Клаус Детлеф Олаф (Klaus Detlef Olaf) го преведува како *Pilzfreund* (‘пријател на печурките’), бидејќи маркирана би била соодветната германска деривација **Pilzer* (сп. Симоска, 2007). Во врска со деривациите на *-џија / -чија* Дучевска/Минова-Ѓуркова истакнуваат „...моделот *-џија/-чија* е едноставен зашто, по правило, на основната именка земена во целост и во непроменет вид ѝ се додава суфиксот...“ (1992/93, 63). ПЕ-дублети (*моѝористѝ/моѝорџија*) припаѓаат на различно стилско рамниште. Образувањата со *-џија* се конотирани пејоративно, додека оние на *-истѝ* се стандардни.

б) (1 КЧ = предикат, 2 КЧ = аргумент)

Во случај семантичката репрезентација на првиот член да го содржи предикатот, а вториот член да пополнува аргументско место

на предикатот, ПЕ на германските СИ се мошне хетерогени. Предвид доаѓаат следниве можности:

тип <i>Geberkonferenz</i>; ПО: деноминална придавка_{N1}+ N₂	
<i>Geberkonferenz</i>	донаторска конференција
<i>Versicherungsgesellschaft</i>	осигурително друштво
<i>Versicherungsbeitrag</i>	осигурителен износ
<i>Verteidigungskrieg</i>	одбранбена војна
<i>Verkleinerungsform</i>	деминутивна форма

тип <i>Annäherungsprozess</i>; ПО: N₂ на N₁	
<i>Annäherungsprozess</i> (H-GP, 19)	процес на доближување (X-ГП, 86)
<i>Anpassungsprozess</i> (GS, 23)	процес на приспособување (ГС, 92)
<i>Einigungspolitik</i> (H-GP, 16)	политика на обединување (X-ГП, 79)
<i>Erfüllungspolitik</i> (WB, 96)	политика на исполнување (ВБ, 251)

тип <i>Verlängerungsschnur</i>; ПО: N₁+ суфикс	
<i>Verlängerungsschnur</i>	продолжувач
<i>Vervielfältigungszahlwort</i>	множител

1.1.2. ПО на германски СИ со експлицитна предикација

Германските СИ со надворешен предикат, т.е. со семантички образец ги карактеризираат посебни преведувачки обрасци (=ПО). Преводните еквиваленти се декодираат врз основа на семантичките обрасци (=СО) изработени во претходната глава. Со цел да не се преоптовари семантичко-синтаксичката анализа дадовме генерален преглед на најфреквентните СО кај германските СИ, кои со оглед на големата застапеност (1/3 од целокупниот германски фонд) потенцијално можат да се супкласифицираат на понатамошни СО. Според тоа, секој СО е генерализирана интерпретативска шема во која може да влезат и СИ што не го сочинуваат јадрото на тој СО. Во рамките на овој труд, не можеме да ги земеме предвид таквите маргинални претставници на СО. Со цел да дадеме општи ПО аналогно на СО при декодирањето на ПЕ ќе се раководиме спрема типичните претставници на СО.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1):**Координативни СИ:**

ПЕ на германските координативни СИ се декодираат едноставно, со оглед на тоа што според Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 49) претставуваат калки на германски СИ.

тип: Dichter-Komponist; ПО: N₁-N₂

<i>Dichter-Komponist</i>	ïоей̄-комïозий̄ор
<i>Arzt-Kosmonaut</i>	лекар-космонаӯт
<i>Priestertänzer</i>	свеш̄теник-ïанчар
<i>Hosenrock</i>	здолниш̄тïе-ïанш̄алони

Проблемот со семантичко-синтаксичката структура на СИ, т.е. дали се работи за детерминативни или координативни образувања, заради непречената читливост на текстот преведувачите се принудени да го решат најекономично, што според лингвистички критериуми не значи и најсоодветно. За еден таков случај станува збор, според наше мислење, кај *Geschichtsphilosoph* (НН, 13) преведен на македонски со *ис̄т̄оричар-филозоф* (ХХ, 11). Прашање е дали со *ис̄т̄оричар-филозоф* (зборообразувачки тип којшто, ако веќе се вбројува меѓу детерминативните СИ, во македонскиот јазик би требало да биде со прогресивна секвенција), соодветно се пренесува детерминативната структура на *Geschichtsphilosoph*. Ако преведувачот веќе се служи со моделот 'две именки формално поврзани со цртичка' (N-N), тогаш според прогресивната секвенција својсвена за македонските формации од овој тип, ПЕ би требало да гласи *филозоф-ис̄т̄оричар*.

тип: Gottmensch; ПО: N₁-o-N₂

<i>Gott-Mensch</i>	бо̄жочовек
<i>Gottmensch</i>	бо̄жочовек
<i>Affenmensch</i>	ма̄јмуночовек

тип: Nordwesten; ПО: N₁-o-N₂

<i>Nordwesten</i>	североза̄пад
<i>Südwesten</i>	јӯгоза̄пад
<i>Nordosten</i>	североис̄ток
<i>Südosten</i>	јӯгоис̄ток

Единствено *Strumpfhose* = хулахо̄йки не се вклопува во горенаведените ПО.

Детерминативни СИ:

тип *Walfisch*; ПО: N₁

<i>Walfisch</i>	киӣ
<i>Eichbaum</i>	даб
<i>Mohrrübe</i>	морков
<i>Farnkraut</i>	џајраӣ
<i>Kometstern</i>	комеӣа
<i>Teddybär</i>	мече
<i>Guirillakrieg</i>	џерила
<i>Fachexperte</i>	сӣецијалисӣ
<i>Ausstellungsexponat</i>	ексӣонаӣ
<i>Turteltaube</i>	џулаб
<i>Kichererbse</i>	џрашок
<i>Auerochse</i>	(див) вол

тип *Berufssoldat*; ПО: деноминална придавка_{N₁} + N₂

<i>Berufssoldat</i>	професионален војник ¹⁷⁹
<i>Leienprediger</i>	лаички проповедник
<i>Profiboxer</i>	професионален боксер

тип: *Eselstute*; ПО: N₁ + суфикс_{N₂}

Бидејќи се работи за СИ со прогресивна секвенција, главата на овој тип СИ е N₁. Од тие причини ПО се изведува од првиот КЧ со суфикс којшто го индицира родот на вториот КЧ, сп. *Eselstute* (мак. бук-вално *магаре-кобила) = ПЕ маџарица (сп. герм. синоним за *Eselstute* дериват *Eselin*).

<i>Eselstute</i>	маџарица
<i>Elefantenkuh /Elefantenweibchen</i>	слоница
<i>Affenweibchen</i>	мајмуница /мајмунка
<i>Hirschkuh</i>	кошуӣа
<i>Hirschkalb</i>	еленче (буквален ПЕ: *елен-џеле)
<i>Katzenjunge</i>	маченце

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

Кај компаративниот СО доаѓаат предвид повеќе ПО.

тип: *Mandelaugen*; ПО: N₂ како N₁ vs. N₂, N₁(апозиција)

<i>Mandelaugen</i>	очи како бадеми; очи, бадеми
<i>Korallenmund</i>	усни како корали; усни, корали

<i>Kreolenaugen</i> (НН, 136)	креолски очи (XX, 112)
<i>Pflaumenlippen</i>	усни (виолетови) како слива
<i>Sektilippen</i>	усни (ладни) како шампањско
<i>Drahthaare</i>	коса (тврда) како жица;
	коса, жица
<i>Wurstfinger</i>	прст (дебел) како
	колбас (ќебапчиња)

тип *Eierkopf*; ПО: деноминална придавка_{N1}+ N₂

<i>Eierkopf</i>	јајчеста глава
<i>Hakennase</i>	кукест нос
<i>Goldfisch</i>	златна рипка
<i>Segelohren</i>	клемпави уши

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - ефективен:

ПЕ на германските СИ од ефективниот СО се, пред сè, фразни структури. Македонскиот јазик не располага со соодветни композициски зборообразувачки типови. Олабавување во тој поглед има во (неконвенционални) текстови од областа на уметноста (музиката, модата) и спортот. Во овие жанрови од меѓународен карактер има висок степен на толеранција на СИ-калки, формирани според зборообразувачки типови од англиската провениенција. Интересна е констатацијата што во уметноста и спортот, меѓународните терени на кои актерите, и без заеднички јазичен код, се разбираат преку меѓународниот објект-јазик (нотите, спортскиот натпревар итн.), се забележува сукцесивна интернационализација и на мета-јазикот.

ПО на СО (3а)

тип: *Schuhfabrik*; ПО: N₂ за N₁

<i>Schuhfabrik</i>	фабрика за чевли
<i>Kaffeemaschine</i>	машина за кафе /кафе-машина/ кафемат
<i>Pizzarestaurant</i>	ресторан за пици

тип *Kinderarzt*; ПО: деноминална придавка_{N1}+ N₂

<i>Kinderarzt</i>	детски лекар (педијатар)
<i>Stahlwerk</i>	металски завод
<i>Damenfriseur</i>	женски фризер
<i>Krankenschwester</i>	медицинска сестра
<i>Gangsterfilm</i>	гангстерски филм
<i>Wetterbericht</i>	метеоролошки билтен
<i>Ehering</i>	брачен прстен

тип *Bluesmusiker*; ПО: калка ($N_1 + N_2$)

<i>Bluesmusiker</i>	блуз-музичар
<i>Jazzkapelle</i> (НН, 136)	џез-капела (XX, 112)
<i>Jazzmusik</i> (НН, 136)	џез-музика (XX, 112)
<i>Jazz-Musiker</i>	џез-музичар
<i>Jazzkomponist</i>	џез-композиционер

Исклучок претставуваат *Kammermusik* (НН, 42) - камерна музика (XX, 36); *Kammerorchester* (НН, 42) - камерен оркестар (XX, 36).

ПО на СО (36)

тип *Fabrikerzeugnis*; ПО: деноминална придавка $N_1 + N_2$

<i>Arbeiterrente</i>	работничка пензија
<i>Dolmetscherhonorar</i>	преведувачки хонорар
<i>Fabrikerzeugnis</i>	фабрички производ
<i>Konditoreitorte</i>	слаткарска торта
<i>Schauspielergage</i>	актерски хонорар

тип: *Goethedicht*; ПО: N_2 од/на N_1

<i>Goethedicht</i>	песна од Гете
<i>Dostojewskibände</i> (НН, 17)	дела на Достоевски (XX, 15)
<i>Steppenwolfmanuskript</i> (НН, 14)	ракопис на “Степскиот волк” (XX, 13)
<i>Zigarettenrauch</i> (НН, 17)	остатоци од цигари (XX, 15)
<i>Zigarettegestank</i>	смрдеа од цигари

тип *Dieselmotor*; ПО: калка ($N_1 + N_2$)

<i>Dieselmotor</i>	дизел-мотор
<i>Röntgenstrahlen</i>	рендген-зраци
<i>Kneippkur</i>	кнајп-бања

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) -атхезивен:

Кај адхезивниот СО, првиот КЧ претставува генитивен атрибут на вториот КЧ. Од тие причини како ПО доаѓаат предвид синтаксички групи со предлогот ,на‘ (N_2 на N_1), како и деноминална придавка $N_1 + N_2$.

ПО на СО (4а)

тип: *Arbeitgeberverband*; ПО: N_2 на N_1

<i>Arbeitgeberverband</i>	сојуз на работодавачи
<i>Behindertenorganisation</i>	организација на хедикебирани лица

тип <i>Arbeiterklasse</i> ; ПО: деноминална придавка _{N₁+ N₂}	
<i>Arbeiterklasse</i>	работничка класа
<i>Frauenorganisation</i>	женска организација
<i>Elternbeirat</i>	родителски совет
<i>Bürgerinitiative</i>	граѓанска иницијатива

ПО на СО (4б)

тип <i>Musikgenie</i> ; ПО: N ₁ по N ₂	
<i>Musikgenie</i>	гениј по музика
<i>Mathematikass</i>	гениј по математика
<i>Schiedsrichterpapst</i>	папа по судење
<i>Handwerksmeister</i>	мајстор по занаетот
<i>Modeexperte</i>	експерт по мода
<i>Wirtschaftsfachmann</i>	специјалист по стопанство

тип <i>Universitätsprofessor</i> ; ПО: деноминална придавка _{N₁+ N₂}	
<i>Universitätsprofessor</i>	универзитетски професор
<i>Schuldirektor</i>	школски директор
<i>Stadtvater</i>	градски татко

тип: <i>Parkplatzwächter</i> ; ПО: N ₂ на N ₁	
<i>Parkplatzwächter</i>	чувар на паркиралиште
<i>Lehrstuhlmitglied</i>	член на катедра
<i>Bibliotheksmitarbeiter</i>	соработник во библиотека

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - прескриптивен:

Овој СО не може да се сведе на еден генерален ПО, бидејќи се работи за апстрактни поими. Ќе дадеме поединечни ПЕ.

ПО на СО (5а)	
<i>Programmabfolge</i>	тек на програмата
<i>Strategiemaßnahmen</i>	стратешки мерки
<i>Planvorstellung</i>	претпоставка за план

ПО на СО (5б)	
<i>Vorgehensstrategie</i>	стратегија на постапка
<i>Verhaltensregel</i>	правила на однесување
<i>EU-Richtlinien</i>	директиви на ЕУ
<i>Stundenplan</i>	распоред на часови

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - партитивен:

ПО на СО (6а)

тип: *Hosenknopf*; ПО: N₂ од N₁

Computertastatur

тастатура од компјутер

Hosenknopf

копче од панталони

Küchenfenster

прозорец од кујна

Stubenecke (НН, 17),

агол од собата (XX,15)

Telefontaste

дирка од телефон

Türklinke

брава од врата

Westentasche

џеб од елек

Zigarettenreste (НН, 17)

остатоци од цигари (15)

ПО на СО (6б)

тип: *Apfelkuchen*; ПО: N₂ со N₁

Apfelkuchen

колач со јаболка

Kirschkuchen

колач со преши

Aprikosentorte

торта со кајсија

Rosinenbrot

леб со сувогрозје

Knoblauchwurst

сувомеснат производ / салама со лук

Biersuppe

супа со пиво

Diamantring

прстен со дијамант

Kapuzenmantel

мантил со капа

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (7) - парцијален:

Со оглед на тоа што меѓу КЧ има релација на *pars pro toto*, (N₁) означува *toto*, а N₂ *pars*, ПЕ најчесто се надоврзува со предлогот ,од‘ или ,на‘, а поретко со деноминална придавка. Ж. Цветковски укажува на тоа дека искажувањето на посесивноста во првите години на македонскиот стандарден јазик се бележи под влијание на луѓето од западното наречје со предлогот *od*, додека денес му се дава предност на „севозможното *на*“ (1995, 211). Паралелната употреба на предлозите *od* / *на* ја потврдуваат ПЕ.

ПО на СО (7а)

тип: *Autolenkrad*; ПО: N₂ од/на N₁

Autolenkrad

волан од/на автомобил

Autotür

врата од/на автомобил

Buchseite

страница од/на книга

Garagentor

врата од /на гаража

<i>Hausdach</i>	покрив од/на куќа; куќен покрив
<i>Messerklänge</i>	рачка од/на нож
<i>Tischbeine</i> (НН, 135)	нозе од маса (XX, 111) / ногарки
<i>Pflanzenblatt</i> (НН, 19)	лист на растение (XX, 17)

тип *Wirtstisch*; ПО: деноминална придавка_{N1} + N₂

<i>Blumenblatt</i> (НН, 137)	цветно ливче (XX, 113)
<i>Frauenbeine</i> (НН, 135)	женски нозе (XX, 111)
<i>Hospitalmauer</i> (НН, 40)	болнички ѕид (XX, 34)
<i>Wirtstisch</i> (НН, 23)	кафеанска маса (XX, 20)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) - локален:

ПО на СО (8а)

тип *Kokospalme*; ПО: деноминална придавка_{N1} + N₂

<i>Kokospalme</i>	кокосова палма
<i>Tierpark</i>	животински/зоолошки парк

тип *Apfelbaum*; ПО: N₁ + суфикс vs. N₁

Кај овој зборообразувачки тип се работи за референти на видови дрвја. Додека во германскиот јазик тие секогаш се СИ формирани од N₁ = плод и N₂ = Baum (дрво), во македонскиот јазик имаме или деривација добиена од деривираниот плод (*јаболко - јаболкница*) или видот на дрвото е идентичен по форма со неговиот плод (*кајсија (дрво) – кајсија (плод)*).

<i>Apfelbaum</i>	<i>јаболкница</i>
<i>Aprikosenbaum</i>	<i>кајсија</i>
<i>Birnbäum</i>	<i>круша</i>
<i>Nussbaum</i>	<i>лешник</i>
<i>Walnussbaum</i>	<i>орев</i>
<i>Zitronenbaum</i>	<i>лимон</i>
<i>Quittenbaum</i>	<i>дуња</i>

ПО на СО (8б)

Во зависност од тоа во каква локална релација се наоѓа вториот кон првиот КЧ, се активираат следниве ПО со предлозите *од, во, на, њокрај*, како и соодветна именска фраза.

тип: <i>Chinaporzellan</i> ; ПО: N ₂ од N ₁	
<i>Chinaporzellan</i>	кинески порцелан
<i>Nilpferd</i>	нилски коњ
тип: <i>Vorstadtkneipe</i> ; ПО: N ₂ во N ₁	
<i>Badewannengesang</i>	пеење во када
<i>Gartenlaube</i>	колиба во градина
<i>Küchentisch</i>	маса во кујна
<i>Vorstadtkneipe</i> (НН, 18, 93)	крчма во предградие (XX, 77)
тип: <i>Randglosse</i> ; ПО: N ₂ на N ₁	
<i>Randglosse</i>	забелешка на маргина
тип: <i>Wandbank</i> ; ПО: N ₂ покрај N ₁	
<i>Wandbank</i> (НН, 95)	клуба покрај ѕид (XX, 79)
тип <i>Dachkammer</i> ; ПО: деноминална придавка _{N₁} + N ₂	
<i>Dachkammer</i> (НН, 42)	таванска соба; поткровје (XX, 35),
<i>Landgut</i>	селски имот
<i>Landstädtchen</i> (НН, 16)	провинциско гратче (XX, 14)
<i>Landwein</i> (НН, 39)	селско вино (XX, 33)
<i>Wasserschloss</i>	воден замок

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (9) - темпорален:

ПО на СО (9а)

тип <i>Erntemonat</i> ; ПО: деноминална придавка _{N₁} + N ₂	
<i>Einarbeitungsphase</i>	почетна фаза на работење
<i>Junggesellenzeit</i> (НН, 39),	ергенски денови (XX, 33)
<i>Studentenjahre</i> (НН, 39)	студентски денови (XX, 33)
тип: <i>Geburtsjahr</i> ; ПО: N ₂ (предлог) N ₁	
<i>Erntemonat</i>	месец на жетва /косидба/ сенокос
<i>Februartag</i>	ден во февруари
<i>Geburtsjahr</i>	година на раѓање
<i>Urlaubszeit</i>	време за одмор

ПО на СО (96)

тип *Morgenkaffee*; ПО: деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Abendlaune</i> (НН, 42)	вечерно расположение (XX, 36)
<i>Abendspaziergang</i>	вечерна прошетка
<i>Abendunterhaltung</i> (НН, 82)	вечерна забава (XX, 69)
<i>Morgengymnastik</i>	утринска гимнастика
<i>Morgenkaffee</i> (НН, 18)	утринско кафе (XX, 16)
<i>Nachtstille</i> (НН, 42)	ноќна тишина (XX, 35)
<i>Sommerurlaub</i>	летен одмор
<i>Winterschlaf</i>	зимски сон
<i>Osterferien</i>	велигденски распуст
<i>Weihnachtsferien</i>	божиќен распуст

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (10) - материјален:

ПО на СО (10а)

Материјалниот СО (10а) експлицира материјал (N₂), којшто е наменет за предмет претставен со (N₁). Од таквата семантичка релација се изведува ПО N₂ за N₁.

тип: *Schuhfarbe*; ПО: N₂ за N₁

<i>Autolack</i>	лак за автомобили; автолак
<i>Bodenwachs</i> (НН, 19)	восок за под (XX, 17)
<i>Haarspray</i>	спреј за коса
<i>Holzleim</i>	лепило за дрво
<i>Körperlotion</i>	лосион за тело
<i>Kuchenteig</i>	брашно за колачи
<i>Schuhfarbe</i>	боја за чевли
<i>Schuhleder</i>	кожа за чевли

ПО на СО (10б)

Материјалниот СО (10б) експлицира материјал (N₁) од кој е изработен предметот претставен со (N₂). Од таквата семантичка релација се изведува ПО деноминална придавка_{N₁}+ N₂, односно N₂ од N₁.

тип: *Holzspielzeug*; ПО: деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Baumwollsocken</i>	памучни чорапи
<i>Glastür</i> (НН, 19)	стаклена врата (XX, 16)
<i>Goldkette</i>	златно синцирче
<i>Holzspielzeug</i>	дрвена играчка

<i>Lackschuhe</i>	лакирани чевли
<i>Marmortischchen</i> (НН, 134)	мермерна масичка (XX, 110)
<i>Metallware</i>	метална стока
<i>Plüschbär</i>	кадифено мече
<i>Sammetröckchen</i> (НН, 134)	кадифено здолниште (XX, 110)
<i>Seidenkleid</i>	свилен фустан
<i>Silberschmuck</i>	сребрен накит
<i>Wolldecke</i> (КА, 91)	волнено ќебе (КА, 240)

тип: *Apfelsaft*; **ПО:** N₂ од N₁

<i>Apfelsaft</i>	сок од јаболко
<i>Jutetasche</i>	чанта /торба од јута
<i>Mahagonischränk</i> (НН, 19)	шкаф од махагони (XX, 16)
<i>Papiertaschentuch</i>	шамиче од хартија

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

ПО на СО (11а)

тип: *Erfrischungsgetränk*; **ПО:** деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Erfrischungsgetränk</i>	освежителен пијалак
<i>Erholungskur</i>	рекреативна бања
<i>Todessturz</i>	смртоносно паѓање
<i>Todeswunde</i>	смртоносна рана
<i>Todesstrafe</i>	смртна казна

ПО на СО (11б)

тип: *Messerstich*; **ПО:** N₂ од N₁

<i>Alkoholvergiftung</i>	труење од алкохол
<i>Bierbauch</i>	стомак од (пиење) пиво
<i>Feuerschaden</i>	штета од оган
<i>Knoblauchfahne</i>	(непријатна) миризба од лук
<i>Messerstich</i> (НН, 233)	удар со нож (XX,191)

тип: *Liebeskummer*; **ПО:** деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Kriegsopfer</i>	воена жртва
<i>Liebeskummer</i>	љубовни јадови
<i>Schusswunde</i>	прострелна рана

Во горенаведените ПО не се вклопува *Freudentränen* – солзи-радосници.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (12) - посесивен:

ПО на СО (12а)

тип: *Kneipenbesitzer*; **ПО:** N₂ на N₁

Kneipenbesitzer
Theaterintendant

сопственик на кафеана /меанџија
интендант на театар

ПО на СО (12б)

тип: *Anwaltsbüro*; **ПО:** N₂ на N₁

Anwaltsbüro

канцеларија на адвокат;
адвокатска канцеларија)

Fabrikantenvilla

вила на фабрикант

Gemeindeeigentum

сопственост на општината

тип: *Elternhaus*; **ПО:** деноминална придавка_{N₁+N₂}

Bürgerhaus (НН, 32)

граѓанска куќа (XX, 27)

Elternhaus

родителска куќа

Kleinbürgernest (НН, 32)

малограѓанско гнездо (XX, 27)

Proletarierhaus (НН, 32)

пролетерска куќа (XX, 27)

Stadtbücherei

градска библиотека

Universitätsbibliothek

универзитетска библиотека

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (13) - инструментален:

Кај инструменталниот СО N₂ е инструмент (средство) против, односно за N₁.

ПО на СО (13а)

тип: *Sonnenschirm*; **ПО:** N₂ за N₁

N₂ е инструмент (средство) против, односно за заштита од N₁.
Покрај релацијата N₂ против N₁, ПО се формира со предлогот ‚за‘
кај следниов тип СИ.

Hustenbonbon

бонбон за кашлица

Nebelscheinwerfer

фарови за магла

Regenmantel

мантил за дожд

Rattengift

отров за стаорци

Sonnenschirm

чадор за сонце

Sonnenbrille

очила за сонце

Schneemütze

капа за (на) снег

тип: *Fischmesser*; ПО: N₂ за N₁

N₂ е инструмент (предмет, средство) наменето за N₁.

<i>Fischmesser</i>	нож за риба
<i>Geburtstagsgeschenk</i>	подарок за роденден
<i>Kuchengabel</i>	виљушка за торта
<i>Staubsaugerbeutel</i>	кесичка за правосмукалка
<i>Tortenguss</i>	прелив за торта
<i>Urlaubsgeld</i>	пари за одмор

тип: *Reisetasche*; ПО: деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Reisetasche</i>	патна торба
--------------------	-------------

ПО на СО (136)

Поради специфичноста на овој СО не може да се даде генерален ПО.

<i>Windmühle</i>	ветерница
<i>Luftblase</i>	воздушен меур
<i>Dampfschiff</i>	пароброд
<i>Dampflokomotive</i>	парен воз

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (14) - финален:

Како ПО на финалниот СО (N₂ наменет за N₁) доаѓа предвид препозиционална фраза со предлогот *за*, а во некои случаи таа опција конкурира со именска фраза:

тип: *Babynahrung*; ПО: N₂ за N₁

<i>Babynahrung</i>	храна за бебиња
<i>Blumenvase</i>	ваза за цвеќиња
<i>Bücherregal</i>	шкаф за книги
<i>Bücherkiste</i>	сандак за книги
<i>Getreidescheune</i>	амбар за жито
<i>Kinderbuch</i>	книга за деца
<i>Kuhstall</i>	штала за крави
<i>Puppenkiste</i>	сандак за кукли

тип: *Krankenbett*; ПО: деноминална придавка_{N₁}+ N₂

<i>Fischteich</i>	рибна бара
<i>Kinderbuch</i>	детска книга
<i>Krankenbett</i>	болнички кревет
<i>Krankenwagen</i>	болнички автомобил

тип: Kleiderschrank; ПО: дериват

<i>Fischteich</i>	рибник
<i>Gelbsucht</i>	жолтица
<i>Kleiderschrank</i>	шифоњер/орман
<i>Kleiderhaken</i>	закачалка
<i>Krankenhaus</i>	болница
<i>Tisch-/Stuhlbein</i>	ноѓарка
<i>Weißsucht</i>	албинизам

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (15) - аугментативен:

Кај СО (15) се врши мелиорација, односно пејорација на N₂ преку N₁'

Германските аугментативни (мелиоративни и пејоративни) СИ се предаваат во македонскиот јазик со фразни структури. Исклучок претставуваат аугментативните елементи од туѓо потекло, како на пр., *Hit-*, *Super-*, *Top-* и др., кои имаат универзален статус така што се употребуваат во двата компарирани јазици подеднакво.

ПО на СО (15)

Мелиоративен германски тип:

тип: *Bombenstimmung*; ПО: ,фантастичен/извонреден/неповторлив/грандиозен'+ N₂

Bomben-, Wahnsinns-, Super- stimmung ,фантастична/извонредна
/неповторлива/
грандиозна забава'

Мелиоративен универзален тип:

тип: *Topmodell*; ПО: ,хит-/топ-/супер-N₂

Hitparade, Superfrau, Topmodell, хит-парада, супер-жена,
топ-модел,

Пејоративен тип:

тип: *Mistwetter*; ПО: , одвратно/ неподносливо+ N₂

Mist-, Scheiß-, Schweinewetter ,одвратно/ неподносливо време'

1.2. ПО на германски A+N

СИ во чиј конститутивен состав влегуваат придавка и именка е можеби една од најрискантните комплексни конструкции поради привидната блискост со изоморфните синтаксички конструкции. Но, и покрај тоа што навистина поголем дел од овој тип СИ се карактеризира со атрибутивна интерпретација на придавката кон имен-

ката и што ни служи како еквивалент во македонскиот јазик, неопходно е да се укаже на идиосинкратични формации, како и на другите два СО. Фактот што, покрај СИ од типот А+N, во германскиот јазик постојат помалку или повеќе изоморфни синтаксички групи е индикатор за нивната дивергентност.

1.2.1. ПО на германски ендоецентрични А+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - атрибутивен:

Кај атрибутивниот СО, семантичката репрезентација на придавката е атрибутивно поврзана со именката. Доколку не се работи за формација со идиосинкратичен признак, ПО е атрибутивна придавка и именка.

тип: <i>Buntwasche</i> ; ПО: атрибутивна придавка+ N	
<i>Altmetall</i>	стар метал
<i>Billig-Auto</i>	евтин автомобил
<i>Buntwasche</i>	шарени алишта
<i>Fertiggericht</i>	готов оброк
<i>Gesamtergebnis</i>	целосен резултат
<i>Grohirn</i>	голем мозок
<i>Hchsttemperatur</i>	максимална температура
<i>Jngst-Star</i>	најмлада ѕвезда
<i>Kleinhirn</i>	мал мозок
<i>Nuklearwaffe</i>	нуклеарно оружје
<i>Swasser</i>	слатка вода
<i>Tiefstpreis</i>	најниска цена
<i>Untewasche</i>	долна облека
<i>Vollmond</i>	полна месечина
<i>Webrot</i>	бел леб

Особено карактеристично за атрибутивниот образец (1) кај А+N се голем број формации со дополнителен идиосинкратичен додаток, кој треба да се интерполира во горенаведениот ПО.

тип: *Grostadt*; ПО: атрибутивна придавка[идиосинкратичен додаток]+ N

Егзактната семантичка интерпретација на оваа подгрупа атрибутивно употребени придавки во рамките на А+N не дозволува чисто атрибутивна интерпретација, сп. *Grostadt* - ,groe Stadt‘ бидејќи не се опфаќа идиосинкратичниот додаток, со над 100 000 жители‘. Прашање е како да се пренесе идиосинкратичниот сегмент на македонски, односно како треба да гласи ПО на овие специфични форма-

ции од типот A+N. За некои од нив има калки во македонскиот јазик. Таков е случајот со:

<i>Großstadt</i>	велеград
<i>Neubau</i>	новоградба
<i>Hochbau</i>	високоградба
<i>Tiefbau</i>	нискоградба

За сите A+N со идиосинкратичен додаток за кои во македонскиот јазик нема соодветен композициски ПЕ, во зависност од степенот на стручноста на текстот во кој се појавуваат овие СИ, предлагаме стручен или лаички превод.¹⁸⁰ Во стручниот текст ќе мора да се додаде идиосинкратичната карактеристика на овие конструкции¹⁸¹, додека во нестручниот може да се употреби соодветната синтаксичка група со цел да не се преоптовари преводот.

<i>Altbau</i>	стара градба + (изградена пред 1.12.1949 година)
<i>Doppelbrief</i>	тешко писмо + (тежи повеќе од 20 гр. и дополнително се наплаќа)
<i>Großbetrieb</i>	големо претпријатие + (со повеќе од 1000 вработени)
<i>Hochhaus</i>	многукатница + (со повеќе од шест катови)
<i>Kleinbus</i>	мал автобус + (само за шест до осум лица)
<i>Kleinkind</i>	мало дете + (на возраст од 3 до 6 години)
<i>Kleinstkind</i>	многу мало дете + (до две години)
<i>Kurzweile</i>	кратки бранови + (со досет од 12 до 50 м)
<i>Starkbier</i>	јако пиво + (со екстракт од 12% и повеќе)
<i>Tiefsee</i>	длабоко море + (над 200 м длабочина)

Кај атрибутивниот СО, како еквиваленти во македонскиот јазик поретко се среќаваат изведенки, како и прости зборови, на пр.:

<i>Buntstift</i>	боица
<i>Großmutter</i>	баба
<i>Großvater</i> (КА, 89)	дедо (КА, 236)
<i>Kleingeld</i>	сишно

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – адјунктивен:

Кај адјунктивната интерпретација, придавката модифицира имплицитен вербален предикат. Иако адјунктивната употреба на придавката не е во директен однос со именката, преводните еквиваленти во македонскиот јазик се соодветни синтаксички групи. Овој

податок говори за потенцијалната адјунктивна интерпретација и на македонската придавка во синтаксичката група.

тип: Aktivurlaub; ПО: атрибутивна придавка+ N

<i>Aktivurlaub</i>	активен одмор
<i>Abwärtstrend</i>	надолен тренд
<i>Direktimport</i>	директен увоз
<i>Frühobst</i>	рано овошје
<i>Schnellzug</i>	брз воз

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – каузален:

Ако не се работи за стручни термини, како што се *Weißsucht* (албинизам), *Gelbsucht* (жолтица), овој образец, покрај атрибутивната придавка во рамките на именската група, во своите македонски еквиваленти може да бара интерполација на пациенсот и на дејството.

<i>Gesundbrunnen =</i>	бунар на младосѣа
<i>Jungbrunnen</i>	,бунар чијашто вода го прави човекот млад / здрав'
<i>Gesundfutter</i>	здрава (добиточна) храна
<i>Schlankmahlzeit</i>	,храна што го прави добитокот здрав', оброк за слабеење
<i>Vital-Therapie</i>	,оброк што го прави човекот виток / тенок / / шланк', виѣална ѣераѣија
	,терапија што го прави човекот витален',

1.2.2. ПО на германски елиптични A+N

Кај елиптичниот тип A+N придавката има индиректен однос кон именката, бидејќи таа не ја модифицира експлицираната именка туку друга неексплицирана. За да не дојде до несоодветен превод, е неопходно, според наше мислење, да се додаде елиптичниот дел, т.е. аргументот којшто го отвора придавката како носител на предикатот, сп. *Weißbäcker* *'бел пекар' туку ,пекар на бели печива (леб)'.

тип: Feinbäckerei; ПО: N на/за A(аргумент)

<i>Feinbäckerei</i>	пекарница за фини печива
<i>Feuerfest-Industrie</i>	индустрија на огноотпорни производи
<i>Intensivschwester</i>	сестра на интензивна нега
<i>Kleinrentner</i>	пензионер со мала пензија

<i>Weißbäcker</i>	пекар на бели печива (леб)
<i>Weißstickerei</i>	бел вез

1.2.3. ПО на германски егзоцентрични A+N

Преводните еквиваленти на германските егзоцентрични A+N се во прв план бикатегоријани A+N-формации во македонскиот јазик, кои можат потенцијално да се третираат како егзоцентрични номинализации, односно како ендоцентрични сложени придавки. Германските A+N-формации што денотираат облека, како N (*Blaujacke, Grünrock*), не располагаат со соодветен македонски егзоцентричен зборообразувачки формант.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

N= дел од човечкото тело

<i>Blondkopf</i>	русокок
<i>Graubart</i>	сивобрад
<i>Langnase</i>	долгонос
<i>Rothaut</i>	црвенокожец/Индијанец
<i>Rotbart</i>	црвенобрад
<i>Rotkopf</i>	црвенокок

N = облека

<i>Blauhelm</i>	син шлем
<i>Blaujacke</i>	морнар
<i>Braunhemd</i>	кафеава кошула (<i>џриврзаник на Хиџлер</i>),
<i>Grünrock</i>	ловец
<i>Rotkäppchen</i>	црвенкаја
<i>Schwarz Kittel/Schwarzrock</i>	свеиџеник

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – животно

<i>Blaukehlchen</i>	синошијка
<i>Rotkehlchen</i>	црвеношијка

Ако нема соодветна егзоцентрична СИ во македонскиот јазик, ќе мора да се употреби стручниот латински назив, на пр., *Gelbschwämmchen*.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) – растение

<i>Weißdorn</i>	џлоџ
<i>Rotdorn</i>	црвен џлоџ
<i>Schieflatt</i>	беџонија

Егзоцентрични А+N-формации со симиларна/компаративна релација не се застапени во македонскиот јазик. Македонските ПЕ се изведенки.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

<i>Fettkloß</i>	дебелко
<i>Plumpsack</i>	буцко
<i>Schlappsack, Schlappschwanz</i>	мекушко

1.3. ПО на германски V+N

Со оглед на тоа што во македонскиот јазик не е застапен зборообразувачкиот тип V+N со ендоцентрична употреба, ќе треба да се очекуваат македонски ПЕ од фразен карактер, како и неизведени зборови.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - агенс:

<i>Bohrmaschine</i>	бормашина
<i>Bohrkäfer</i>	бумбар
<i>Eilbote</i>	курур
<i>Fließgewässer</i>	истечна вода
<i>Greifvogel</i>	џџица-џрабливка
<i>Imprägniermittel</i>	средство за импрегнација
<i>Klebstoff</i>	лејило
<i>Legehennen</i>	несилка
<i>Singdrossel</i>	џџица-џеснојојка
<i>Stehlampe</i>	абажур (ламба со ногалка)
<i>Weckuhr</i>	будилник
<i>Zugvogel</i>	џџица-џреселница

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - пациенс:

Карактеристично за вториот СО кај V+N е што агенсот не е на прв план. Вториот член е во улога на пациенс. Со оглед на тоа што глаголското дејство игра улога, кај овие формации разликуваме:

а) V+N со темпус-неутрален признак

тип: *Kaugummi*; ПО: N за V (номинализација)

<i>Anstecknadel</i>	игла за закачување
<i>Bügelwäsche</i>	алишта за пеглање
<i>Kaugummi</i>	гума за цвакање
<i>Schlacht tier</i>	животно за колење
<i>Trinkwasser</i>	вода за пиење

тип: *Klappmesser*; ПО: N на V (номинализација)¹⁸²

<i>Klappmesser</i>	нож на склопување
<i>Schließfach</i>	фах на заклучување

б) V+N со резултативен признак

тип: *Bratkartoffeln*; ПО: глаголска придавка +N

<i>Brathähnchen</i>	печено пиле
<i>Bratkartoffeln</i>	пржени компири
<i>Dörrobst</i>	сушено овошје
<i>Hackfleisch</i>	мелено месо
<i>Häkeldecke</i>	плетено (на една игла) ќебе
<i>Räucheraal</i>	чадена јагула
<i>Strickpulli</i>	плетен џемпер

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - инструментален:

Именката означува инструмент со кој се врши дејноста изразена со глаголот.

тип: *Lesebrille*; ПО: N за V (номинализација)

<i>Ausgehuniform</i>	униформа за излегување
<i>Bratpfanne</i>	тава за пржење
<i>Rasierapparat</i>	апарат за бричење
<i>Reitstiefel</i>	чизми за јавање
<i>Stricknadel</i>	игла за плетење
<i>Tranchiermesser</i>	нож за транширање
<i>Turnkleidung</i>	облека за спортување

V+N од инструменталниот СО, кои имаат конкурентни деривирани формации, се пренесуваат на македонски со деривација:

тип: *Düngemittel – Dünger*; ПО: V (деривација)

<i>Düngemittel – Dünger</i>	ѓубриво
<i>Kopiergerät – Kopierer</i>	(фото)копир

<i>Lenkrad – Lenker</i>	волан
<i>Mixgerät – Mixer</i>	миксер
<i>Weckuhr – Wecker</i>	будилник
<i>Spülbecken – Spüle</i>	мијалник

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) - локален:

Локалниот СО се одликува со референти што се места (N) каде што се врши одредена дејност – експлицирана преку глаголот.

ТИП: *Sitzbank*; ПО: N за V(номинализација)

<i>Anmelderaum</i>	соба за пријавување
<i>Exerziergelände</i>	полигон за вежбање
<i>Jagdgebiet</i>	терен за ловење
<i>Malkasten</i>	кутија за боење/сликање
<i>Rauchzimmer</i>	соба за пушење
<i>Sitzbank</i>	клуба за седење
<i>Tanzsaal</i>	сала за танцување
<i>Umkleidekabine</i>	кабина за пресоблекување
<i>Wendemarke</i>	маркирано место за вртење
<i>Wickeltisch</i>	маса за преповивање

Од овој ПО отстапуваат називите за соби:

<i>Badezimmer</i>	бања
<i>Schlafzimmer</i>	спална соба
<i>Wohnzimmer</i>	дневна соба

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - темпорален:

ТИП: *Sitzbank*; ПО: N за V(номинализација)

<i>Abholtermin</i>	термин за подигање
<i>Backzeit</i>	време за печење
<i>Bedenkzeit</i>	време за размислување
<i>Bestelldatum</i>	датум
<i>Leseabend</i>	вечер за читање
<i>Liefertag</i>	ден за испорачување
<i>Sendezeit</i>	време за емитување
<i>Schweigeminute</i>	минута за молчење
<i>Verschonapause</i>	пауза за почивање (почивка)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - каузален:

Каузалниот однос меѓу глаголот (причинител - агенс) и именката (последица) се изразува со следниов ПО:

ТИП: *Kratzwunde*; ПО: N од V(номинализација)

<i>Bremsspur</i>	трага од кочење
<i>Denkfalte</i>	брчки од мислење
<i>Kratzwunde</i>	рана од чешање
<i>Lachfalte</i>	брчки од смеење
<i>Lachgrübchen</i>	дупчиња од смеење

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (7) - модален:

Начинот на кој врз именката се врши дејството на глаголот се изразува во македонските ПО со повеќе предлози (повеќе модалитети).

ТИП: *Lernmethode*, ПО: N на/за V(номинализација)

<i>Denkart</i>	начин на размислување
<i>Essgewohnheit</i>	навика за јадење
<i>Heilweise</i>	начин на лечење
<i>Marschtempo</i>	темпо на марширање
<i>Redeweise,</i>	начин на говорење
<i>Sprechtempo</i>	темпо на говорење
<i>Strickmuster</i>	мостра за плетење
<i>Wahlmethode</i>	начин на гласање

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) -:

Во овие формации глаголот го зазема аргументското место на именката.

ТИП: *Lernmethode*, ПО: N за V(номинализација)

<i>Anmeldepflicht</i>	должност за пријавување
<i>Ausgehverbot</i>	забрана за излегување
<i>Dreherlaubnis</i>	дозвола за снимање
<i>Landeverbot</i>	забрана за слетување
<i>Rauchverbot</i>	забрана за пушење

1.4. ПО на германски P+N

ПЕ на германските P+N се разновидни, така што не можат да се сведат под општи ПО.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - локален:

<i>Abgrund</i>	бездна
<i>Nachsilbe</i>	наставка / суфикс

<i>Nachwort</i>	поговор
<i>Nebenfluss</i>	припока
<i>Nebenzimmer</i>	соседна соба
<i>Überrock</i>	горни капут; наметка
<i>Umwelt</i>	околина
<i>Untergrund</i>	подземје
<i>Vorgarten</i>	предградина
<i>Vorplatz</i> (НН, 19)	предпростор (XX, 16)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - темпорален:

Кај темпоралниот СО има релативно голем број ПЕ, кои се формирани аналогно на германските СИ. Но, има и отстапувања.

тип: Vorwort, ПО: P+N

<i>Nachsommer</i>	доцно леќо
<i>Nachspeise</i>	десерт
<i>Nachspiel</i>	ејилоз, раслеќ
<i>Vorspeise</i>	предјадење
<i>Vorwort</i>	предговор
<i>Zwischenmahlzeit</i>	меѓуброк
<i>Zwischenzeit</i>	меѓувреме

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – ориентациски

Поради преносното значење на СИ од овој тип, тешко може да се сведат под општи ПО.

<i>Beigeschmack</i>	спореден вкус
<i>Gegenvorschlag</i>	противпредлог
<i>Gegenwert</i>	противвредност
<i>Nachklang</i> (НН, 19)	одзлас (XX, 17)
<i>Nebeneffekt</i>	спореден ефект
<i>Koreferent</i>	корелатив
<i>Mitchristen</i> (НН, 85)	собраќа (XX, 71)
<i>Mitarbeiter</i>	соработник
<i>Widerwille</i>	одвратност
<i>Zuname</i>	презиме

1.5. ПО на германски Prop.+N

ПО на германските Prop.+N се изоморфни со македонските. СИ со *Selbst-* како прв КЧ на македонски се пренесуваат со *само-* или *авио-*.

тип: Selbstkritik, ПО: калка (само- /авто-+критика)

<i>Selbstaufgabe</i> (НН, 58)	самопредавање (XX, 50)
<i>Selbstbestimmung</i>	самоопределба
<i>Selbstbiographie</i>	авиобиографија
<i>Selbstbildnis</i>	авиоопортрет
<i>Selbstironie</i>	авиоиронија
<i>Selbstkritik</i> (НН, 128)	самокритика (XX, 105)
<i>Selbstverteidigung</i>	самоодбрана
<i>Selbstvertrauen</i>	самодоверба
<i>Selbstzucht</i> (НН, 75)	самоодречување (XX, 63)

тип: Allmacht; ПО: калка (се-+моќ)

<i>Allmacht</i>	семоќ
<i>Alleswischer</i>	сезнајко

Формациите со индефинитни заменки *jedermann* и *niemand* на македонски се пренесуваат со фразни структури со *сечиј (jedermanns)* и *ничиј (niemands)*.

<i>Jedermannsgröße</i>	сечиј број
<i>Jedermanns-Uni</i>	сечиј универзитет
<i>Niemandsland</i>	ничија земја
<i>Niemandszeit</i>	ничие време

1.6. ПО на германски Part.+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ – рестриктивен

Со оглед на тоа што овој СО е реализиран претежно преку окационални формации, предлагаме *ad hoc* композиционални СИ како ПЕ и во македонскиот јазик.

тип: Beinahe-Katastrophe, ПО: партикула + N

<i>Beinahe-Katastrophe</i>	„речиси-катастрофа“
<i>Fast-Verrückter</i>	„речиси-лудак“
<i>Noch-Direktor</i>	„сè уште-директор“
<i>Nur-Hausfrau</i>	„само-домаќинка“

тип: Sofortmaßnahmen, ПО: итен + N

<i>Sofortkredit</i>	итен кредит
<i>Sofortmaßnahmen</i>	итни мерки

1.7. ПО на германски ‘синтаксички израз’ +N

Семантичката репрезентација на синтаксички израз+N поради разновидноста на првиот КЧ, кој се состои од синтагми или цели реченици, не може да се опфати во семантички обрасци, а следствено и не со ПО. Кај формациите со синтагми постои потенцијална можност да се пренесат со препозиционална фразна, како и со деноминална придавка и именка, додека кај формациите со реченица како прв КЧ предлагаме индивидуални ПЕ-калки за секоја формација, аналогно на германскиот оригинал.

Drei-Tage-Stoppelbart-Typ

35-Stunden-Woche

50-Millionen-Euro-Kredit

Frische-Luft-Spaziergang

Unter-Frauen-Gespräch

Wort-für-Wort-Analyse

Achtsturentag

Sechstagerennen

тип со тридневна брада
недела со 35 работни часа
кредит од 50 милиони евра
прошетка на свеж воздух
разговор меѓу жени
анализа збор по збор
осумчасовен ден
шестдневна трка

Фразеолошки синтаксички групи како прв член:

Katz-und-Maus-Spiel

Nacht-und-Nebel-Aktion

Rund-um-die-Uhr-Betrieb

Vier-Augen-Gespräch

маче-куче-игра
скришна/тајна ноќна акција
24-часовно работење
разговор во четири очи

Реченица како прв член:

Die-Welt-ist-schlecht-Gejammer

Wer-ist-der-Schnellste-im-ganzen-Land“-

Wettlauf

лелекање од типот „светот е лош“
натпревар од типот „кој-е
-најбрз-во-целата-земја“

2. ПРЕВОДНИ ОБРАСЦИ НА МАКЕДОНСКИ СИ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК

Во македонско-германскиот речник (ГМ-МГР) мошне ретко се застапени македонски СИ (сп. не се застапени: *сиомен-џлоча*, *чкембе-чорба*, *џрасчорба*, СИ со *џредлоџ-* како прв КЧ, еден пример со *радио-* како прв КЧ; *радио-џредаваџел* = *Funksender*, малубројни се СИ со *авџо-* и *аеро-* како прв КЧ: *авџобиоџрафија*, *авџобус*,

авиооаиѝ, авиоојорѝреѝ, авиооѝрансѝорѝ, аеродинамика, аеродром, аеромеѝар аероѝрансѝорѝ, забобол, ѝлавоболѝе, ѝлаворез (Korfab Schneider)). Ако воопшто ги има, тогаш ПЕ се СИ. Оваа констатација ја потврдуваат и нашите истражувачки резултати.

При декодирањето на германските ПЕ на македонските СИ (М→Г) ќе постапиме во согласност со ПЕ на германските СИ, т.е. користејќи ги резултатите од главата III (поглавје 2), ќе се обидеме да изработиме - аналогно на семантичките обрасци за македонските СИ - преводни обрасци (=ПО), кои ќе послужат и за понатамошни интерпретации на СИ од истиот тип. Нумерацијата на СО е прифатена од глава III (поглавје 2).

2. 1. ПО на македонски чисти N+N

2.1.1. ПО на македонски СИ со имплицитна предикација

(1 КЧ = аргумент, 2 КЧ = предикат)

а) Првиот КЧ е тема

Македонски СИ со збороинтерно пополнување на аргументско место и тема како прв КЧ, по правило, на германски се пренесуваат со СИ.

тип бродоѝградилишѝе; ПО: германска СИ

<i>бродоѝградба</i>	<i>Schiffsbau</i>
<i>бродоѝградилишѝе</i>	<i>Schiffswerft</i>
<i>бракоразвод</i>	<i>Ehescheidung</i>
<i>браѝоубиец</i>	<i>Brudermörder</i>
<i>беѝономешалка</i>	<i>Betonmischmaschine</i>
<i>водоинсѝалаѝѝер /водоводѝија</i>	<i>Wasserinstallateur</i>
<i>возоводач</i>	<i>Lokomotivführer</i>
<i>ѝрозѝебрање</i>	<i>Weinlese</i>
<i>заболекар</i>	<i>Zahnarzt</i>
<i>женокрадец</i>	<i>Frauentieb</i>
<i>килими-ѝресење</i>	<i>Teppichklopfen</i>
<i>киноѝосеѝиѝел</i>	<i>Kinobesucher</i>
<i>киѝоловец</i>	<i>Walfänger</i>
<i>коњокрадец</i>	<i>Pferdedieb</i>
<i>кредарѝѝел</i>	<i>Blutspender</i>
<i>лебодарѝѝел</i>	<i>Brotspender</i>
<i>мајкоубиец</i>	<i>Muttermörder</i>

<i>металосџруџар</i>	<i>Metallschleifer</i>
<i>млекоиооизводиџел</i>	<i>Milchhersteller</i>
<i>иравобраниџел</i>	<i>Ombudsmann</i>
<i>иравосмукалка / иравосмукачка</i>	<i>Staubsauger</i>
<i>иоестиолонаследник</i>	<i>Thronfolger</i>
<i>риболовец</i>	<i>Fischer /Angler</i>
<i>сенокосач</i>	<i>Heumäher /Heuer</i>
<i>соло-ијејач(ка)</i>	<i>Solosänger(in)</i>
<i>синоубиец</i>	<i>Sohnmörder</i>
<i>иайкоубиец</i>	<i>Vatermörder</i>
<i>иуиуноберач (КР, 111)</i>	<i>Tabakpflücker (KR, 24)</i>
<i>иуиун-брање</i>	<i>Tabakpflücken</i>
<i>фолк-ијејачка</i>	<i>Volkssängerin</i>
<i>фрескосликао</i>	<i>Freskenmaler</i>
<i>човекоубиец</i>	<i>Menschenmörder (МГ-ГМР)</i>

Карактеристично за македонските СИ со збооинтерно пополнување на аргументско место, т.е. со тема како прв КЧ е да располагаат со двоен збоообразувачки статус. Тие можат да се анализираат како чисти СИ, но и како потенцијални синтетички СИ (сп. браиоубиец, женокрадец, киоловец и др.). Истата збоообразувачка ситуација се рефлектира и врз германските ПЕ. И таму како што може да се забележи, мошне фреквентни се ПЕ со двоен збоообразувачки статус (*Blutspender, Heumäher, Lokomotivführer, Metallschleifer, Tabakpflücker, Walfänger*).

(1 КЧ = предикат, 2 КЧ = аргумент).

а) Вториот КЧ е агенс

Со оглед на тоа што се работи за СИ-калки, односно СИ-заемки и кај овој збоообразувачки тип доаѓаат предвид германски СИ:

тип монииоринџ-мисија; ПО: N₁+N₂; нелексикализирана СИ: N₁-N₂	
<i>авиокоманија</i>	<i>Fluggesellschaft</i>
<i>авиоиайник</i>	<i>Fluggast</i>
<i>визииинџ-иоофесор</i>	<i>Gastprofessor</i>
<i>монииоринџ-камера</i>	<i>Überwachungskamera</i>
<i>инфо-ценииар</i>	<i>Info-Zentrum</i>
<i>консалиинџ-фирма</i>	<i>Consulting-Firma /Beraterunternehmen</i>

2.1.2. ПО на македонски СИ со експлицитна предикација

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1): координативни; експликативни Координативни N+N

Со оглед на тоа што според Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 49) координативните СИ во српскиот јазик, а тоа важи и за македонските, се калкирани според германски СИ, ПЕ може да се сведат под еден ПО:

ПО за СО (1a)

тип: боџочовек; ПО: N₁+N₂

боџочовек

Gottmensch

боџодуша

Gottseele

мајмуночовек

Affenmensch

тип: кафе-бар; ПО: N₁-N₂

вагон-ресторан

Waggon-Restaurant / Speisewagen

видеодо.мофон

Sprechanlage mit

Überwachungskamera

здолнишиџе-џанџиалони

Hosenrock

кафе-бар

Café-Bar

кафе-ресторан

Café-Restaurant

тип: Австроунџарец; ПО: N₁+N₂

Австроунџарец

Österreichungar

монархофашистџ

Monarchofaschist

Уџрофинец

Ugrofinne

тип: јуџозаџад; ПО: N₁+N₂

јуџоистџок

Südost

јуџозаџад

Südwest

североистџок

Nordost

северозаџад

Nordwest

ПО за СО (1б)

Кај експликативните СИ, кои ги посочивме како единствени СИ во македонскиот јазик, а речиси не се застапени во германскиот јазик, со оглед на разновидната семантичка релација, доаѓаат во прашање повеќе ПО.

тип: колеџа-лингвист; ПО: N₁, N₂(апозиција)

<i>колеџа-лингвист</i>	<i>Kollege, Linguist</i>
<i>лекар-интернист</i>	<i>Arzt, Internist</i>
<i>наставник-управник</i>	<i>Referendar, Lehrer</i>
<i>научник-лингвист</i>	<i>Wissenschaftler, Linguist</i>

Ако не се интендира контрастивна употреба на горенаведениот тип експликативни СИ (*лекари-интернисти* vs. *лекари-џинеколози* итн.), е можно, со оглед на хиерархиската структура на КЧ (1 КЧ = хипероним; 2 КЧ хипоним), и испуштање на првиот КЧ, сп. *лекар-интернист* = *Internist*; *научник-лингвист* = *Linguist*, *наставник-управник* = *Referendar*.

тип: филозоф-новинар; ПО: N₁-N₂

<i>филозоф-новинар</i>	<i>Philosoph-Journalist</i>
<i>министер-поет</i>	<i>Minister-Poet</i>

тип: Македонец-муслиман; ПО: деноминална придавка_{N₂}+ N₁

Поради прогресивната секвенција N₁ е во улога на глава, а N₂ е модификатор.

<i>Албанец-католик</i>	<i>katholischer Albaner</i>
<i>затвореник-хомосексуалец</i>	<i>homosexueller Gefangener</i>
<i>Македонец-муслиман</i>	<i>moslemischer Makedonier</i>
<i>професионалец-пејач</i>	<i>professioneller Sanger</i>

Ако има можност овој тип македонски СИ да се преведе на германски со СИ, тогаш прогресивната секвенција на изворните македонски конструкции се претвора кај германските ПЕ во регресивна секвенција, која е својствена за системот на германските СИ. При преводот на овој тип СИ се врши пермутација на композициските членови, сп. *крушиите-брашнарки* (VM 48) во превод *Brašnarka-Birnen* (VM 145). Овој пример одлично ја рефлектира дивергентната секвенцијална поставеност на СИ од овој тип кај N+N во македонскиот и во германскиот јазик. Со цел да се пренесе македонскиот колорит во германскиот превод, е задржан македонскиот елемент *брашнарки/брашнарка* и во германскиот превод *крушиите-брашнарки* vs. *Brašnarka-Birnen*.

тип: жена-алкохоличар ПО: N₂+ суфикс_{N₁}

Првиот член на овој тип СИ служи како лексички маркер за женскиот род. Наместо да се формира деривација од машката форма *алкохоличар* – *алкохоличарка* се супституира суфиксот –*ка* со лексичката единица *жена* како прв КЧ во овој тип експликативни

СИ. Германскиот зборообразувачки систем не познава ваков вид СИ. ПЕ во германскиот јазик се деривации од N₂ со суфиксот *-in*, кој индицира *nomina feminativa* во германскиот јазик.

<i>жена-алкохолочар</i>	<i>Alkoholikerin</i>
<i>жена-минисџер</i>	<i>Ministerin</i>
<i>жена-научник</i>	<i>Wissenschaftlerin</i>
<i>жена-педагог</i>	<i>Pädagogin</i>
<i>жена-бискуп</i>	<i>Bischöfin</i>
<i>маж-алкохолочар</i>	<i>Alkoholiker</i>

Овој релативно нов ЗО во македонскиот јазик се претпочита со цел да се разграничи машкиот (*маж-алкохолочар*) од женскиот (*жена-алкохолочар*) род во случај кога именката од машки род (*алкохолочар*) го покрива истовремено и машкиот и женскиот пол. Станува збор за т.н. персонални именки (сп. Минова-Ѓуркова 1994, 28). Овој тип СИ е несоодветен при директно обраќање на носителот на функцијата (сп., *г-ѓо *жена-минисџер*, наспрема г-ѓо *минисџер*, односно во последно време сè почесто г-ѓо *минисџерке*).

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) – компаративен:

Кај македонските СИ од компаративниот СО (2), кои се од турско потекло или се формирани аналогно на германски СИ можни се германски СИ како ПЕ.

тип: вишна-усни; ПО: N₁+N₂

<i>Алџанмомче</i>	<i>Goldjunge</i>
<i>вишна-усни</i>	<i>Kirschlippen</i>
<i>крем суџа</i>	<i>Cremesuppe</i>
<i>сениџије-град</i>	<i>Geisterstadt</i>
<i>слузокожа</i>	<i>Schleimhaut</i>
<i>Фрескослика</i>	<i>Freskogemälde</i>

За преостанатите СИ од турско потекло *чаџма-веџи*, *џаџџан-веџи* ќе треба да се преведат со фразни структури: *bauschtige Augenbrauen*.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) - ефективен:

СО (3а) може безрезервно да се пренесе со СИ во германскиот јазик:

ПО за СО (3а)

тип: авџоиндусџија; ПО: N₁+N₂

<i>авџоиндусџија</i>	<i>Autoindustrie</i>
----------------------	----------------------

<i>авџомеханичар</i>	<i>Automechaniker</i>
<i>аџџазар</i>	<i>Pferdemarkt</i>
<i>биџџазар (Биџџазар ЈВ, 18)</i>	<i>Bitpazar (JV, 225), Flohmarkt</i>
<i>кафе-маџ</i>	<i>Kaffeemaschine</i>
<i>ледо-маџ</i>	<i>Eismaschine</i>
<i>џекмезџазар</i>	<i>Naschmarkt</i>

ПО за СО (36)

Македонските СИ формирани според СО (36) се калки според германски СИ, така што со преводот се врши реконструкција на првобитните германски СИ.

тип: дизел-моџор; ПО: N₁+N₂

<i>дизел-моџор</i>	<i>Dieselmotor</i>
<i>рендџен-зраци</i>	<i>Röntgenstrahlen</i>
<i>рендџен-дијаџносџика</i>	<i>Röntgendiagnostik</i>
<i>рендџеноџераџија</i>	<i>Röntgentherapie</i>

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (4) -атхезивен:

ПО за СО (4а)

Македонските СИ формирани според СО (4а; 4б) се калки според германски СИ, така што со преводот се врши реконструкција на првобитните германски СИ.

тип: балейџ-маџсџор; ПО: N₁+N₂

<i>балейџ-маџсџор</i>	<i>Ballettmeister</i>
<i>вероучџџел¹⁸³</i>	<i>Religions-, Glaubenslehrer</i>
<i>концерџмаџсџор</i>	<i>Konzertmeister</i>
<i>џоџ-умейџник</i>	<i>Popkünstler</i>
<i>џриродонаучник</i>	<i>Naturwissenschaftler</i>
<i>џриродоисџџџџџџел</i>	
<i>рок-леџенда</i>	<i>Rocklegende</i>
<i>соул-сензација</i>	<i>Soul-Sensation</i>
<i>џонмаџсџор</i>	<i>Tonmeister</i>
<i>џанц-маџсџор</i>	<i>Tanzmeister /Tanzlehrer</i>
<i>џез-музичар</i>	<i>Jazzmusiker</i>
<i>џез-оркесџар</i>	<i>Jazzorchester</i>

ПО за СО (46)**тип: НАТО-бомбардирања; ПО: N₁+N₂**

еврокомесар	<i>EU-Kommissar</i>
евроамбасадор	<i>EU-Botschafter</i>
европолицијар	<i>EU-Politiker</i>
евродирективи	<i>EU-Richtlinien</i>
НАТО-бомбардирања	<i>NATO-Bordardement</i>
НАТО-војници	<i>NATO-Soldaten</i>
НАТО-сојузници	<i>NATO-Verbündete</i>
џој-хит	<i>Pophit</i>
џеј-брак(ови)(хомосексуални бракови; УВ 2.2.2010, 24.7.2010)	<i>Homo-Ehe, gleichgeschlechtliche Ehe</i>
џеј-двојка (УВ 20.9.2008)	<i>Homo-Paare</i>
џеј-парада (УВ 29.7.2009)	<i>Homo-Parade</i>
џеј-популација (УВ 24.2.2010)	<i>Homo-Population</i> (<i>angl. homosexual population</i>)
џеј-сајт (УВ 16.10.2006)	<i>Homo-Seite</i>

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (5) - прескриптивен:

Македонските СИ од законодавно-правниот потстил¹⁸⁴ со прогресивна секвенција (лева глава) формирани според СО (5в) се пренесуваат на германски со регресивна секвенција. Интернационализми од типот *меџа-јазик* се универзално портретирани во повеќето јазици (герм: *Metasprache*, англ. *metalanguage*, франц. *métalangage*). Преостанатите македонски формации од овој СО се калки на германски СИ.

ПО за СО (5а/б) – регресивна секвенција**тип: џесџ-игра; ПО: N₁+N₂**

домино-сџрајџеџија	<i>Dominostrategie</i>
дрворед	<i>Baumreihe / Allee</i>
збороред	<i>Wortreihenfolge</i>
меџа-џовор	<i>Meta-Sprache</i>
меџа-модел	<i>Meta-Modell</i>
меџа-сџрукџура	<i>Meta-Struktur</i>
џенал-лоџарија	<i>Strafstoß-Lotterie</i>
ранџ-лисџа	<i>Rangliste</i>
џесџ-игра	<i>Testspiel</i>
Фаре џроџрама	<i>Phare-Programm</i>
фирми-знаци	<i>Firmenzeichen</i>

ПО за СО (5в) – прогресивна секвенција

тип: *нацрѝ-закон*; ПО: N₂+N₁

нацрѝ-амандман

Amandemententwurf

нацрѝ-закон

Gesetzesentwurf

ѝредлоѝ-амандман

Amandementvorlage

ѝредлоѝ-закон

Gesetzesvorlage

ѝредлоѝ-резолюција

Resolutionsvorlage

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (6) - партитивен:

Единствениот пример на СИ формирана според СО (6а) е калка.

авѝоделови

Autoersatzreihe

ПО за СО (6б)

Овој мошне фреквентен СО во германскиот јазик нуди СИ како ПЕ на македонските формации.

тип: *ѝрасчорба*; ПО: N₁+N₂

банана коѝки

Bananenecken/Bananen-Ecken

ванила ѝорѝици (ХиВ бр. 3, 2004)

Vanilletörtchen

ѝроб-сарма

Darmzotten-Gericht

ѝриз алва (ХиВ бр. 44, 2008)

Grieß-Halva /Grießhalva

ѝулаш чорба

Gulaschsuppe

железобетон

Eisenbeton

желе колачи (ХиВ бр. 4, 2004)

Geleelätzchen/Gelee-Plätzchen

клинчорба

Nagelsuppe (метафора)

кокос-коѝки (ХиВ бр. 6, 2004)

Kokosecken

комѝир ѝулаш

Kartoffelgulasch

локум-шекер

Türkischer Honig

манго крем

Mangocreme

мока коѝки (ХиВ бр. 6, 2004)

Mokkaecken

мока ѝорѝа (ХиВ бр. 47, 2008)

Mokkatorte

нуѝаѝ коѝки

Nougatecken

ѝица лейче

Pizzabrot

ѝорѝокал коѝки (ХиВ бр. 3, 2004)

Orangenecken / Orangen-Ecken

ѝрасчорба

Porreeintopf, Porreesuppe

сода-вода

Soda-Wasser

ѝруфел бомба (ХиВ бр. 5, 2004)

Trüffelbombe

урма коѝки (ХиВ бр. 10, 2005)

Dattelecken

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (8) - локален:

ПО за СО (8)

тип: кино-премиера; **ПО:** N₁+N₂

аерозагадување

џороцвейи/џороцвеке

жар-ийица

забобол

кино-премиера

кинопрејсшава

очибол

срцебол

йавче-џравче

йаан-алва

шам-кајсија

шам-куйија

шам-шалвари

Luftverschmutzung

Adonis vernalis

Paradiesvogel

Zahnschmerz(en)

Kinopremiere

Kinovorstellung

Augenschmerz(en)

Herzschmerz(en)

Bohneneintopf

Halwa

Damaskpfirsich (Marille)

Damaskschachtel

Damaskplumphase

Косџобол (ДМ, 65) = *Gicht* (DM, 165) е единствената СИ формирана со -бол како втор КЧ што не се пренесува со СИ во германскиот јазик, сп. ПЕ на забобол, очибол, срцебол.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (9) – темпорален:

ПО за СО (9а)

тип: ручек-време; **ПО:** N₁+N₂

ручек време

ужина време

вечера време

жејва време

йейли време

Mittagszeit

*Nachmittagszeit (bei der ein
Nachmittagsnack eingenommen wird)*

Abendbrotzeit

Erntezeit

*in aller Herrgottsfrühe
(mit dem Hahnenschrei)*

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (10) - материјален:

Материјалниот СО е еден од најактивните ЗО во германскиот јазик. ПЕ на малубројните македонски примери се истовидни.

ПО за СО (10а)

тип: авџолак; **ПО:** N₁+N₂

авџолак

чардакбоја

Autolack

Fußbodenfarbe

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (11) - каузален:

ПЕ на малубројните македонски примери се истовидни.

ПО за СО (11)

тип: шок-бомба; ПО: N₁+N₂

шок-бомба

Schockbombe

шок-соба (=интензивна нега)

Intensiv(pflege)station

(единица на интензивно лечење
(ЕИЛ), *Intensive care unit (ICU)*)

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (12) - посесивен:

Посесивниот СО е еден од најактивните ЗО во германскиот јазик. ПЕ на малубројните македонски примери се истовидни.

ПО за СО (12)

тип: бродосойсџвеник; ПО: N₁+N₂

бродосойсџвеник

Schiffsbesitzer

земјоседник

Grundbesitzer

џелеком-компании

Telekom-Kompanien

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (13) - инструментален:

Македонските СИ формираны според инструменталниот СО (13) се калки според германски СИ, така што со преводот се врши реконструкција на првобитните германски СИ.

ПО за СО (13а)

тип: винџакна; ПО: N₁+N₂

винџакна

Windjacke

џас-маска

Gasmaske

ПО за СО (13б)

Пароброд е калка според германска СИ *Dampfschiff*.

тип: пароброд; ПО: N₁+N₂

пароброд

Dampfschiff/Dampfer

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (14) - финален:

Македонските СИ формирани според финалниот СО (14) се калки според германски СИ или од турско потекло, така што ПЕ се СИ во германскиот јазик.

<i>паус-папир</i> (РМЈ)/ <i>паус-харџија</i>	<i>Pauspapier</i>
<i>сјомен-дом</i>	<i>Gedenkstätte</i>
<i>сјомен-парк</i>	<i>Gedenkpark</i>
<i>сјомен-плова</i>	<i>Gedenktafel</i>
<i>џуџункесе</i>	<i>Tabakbeutel</i>
<i>чајшекер</i>	<i>Würfelzucker</i>

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (15) - аугментативен:

Кај СО (15) се врши мелиорација на N₂ преку N₁'

Македонските аугментативно-мелиоративни СИ се предаваат во германскиот јазик со транслитерација, бидејќи станува збор за ЗО кој е подеднакво застапен во двата јазика. Аугментативните елементи се од туѓо потекло (*кулџ-*, *хиџ-*, *суџер-*, *џоџ-* и др.) и имаат универзален статус.

ПО на СО (15)

Мелиоративен универзален тип:

тип: <i>хиџ-серија</i> ; ПО: <i>Hit-/Kult-/Top-/Super-N₂</i>	
<i>кулџ-џејачка</i>	<i>Kultsängerin</i>
<i>хиџ-серија</i>	<i>Hitserie</i>
<i>хиџ-џарада</i>	<i>Hitparade</i>
<i>суџер-жена</i>	<i>Superfrau</i>
<i>џоџ-модел</i>	<i>Topmodell</i>

2.2. ПО на македонски А+N

2.2.1. ПО на македонски ендосентрични А+N

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - атрибутивен:

Според Рамелмајер словенскиот ендосентричен зборообразувачки тип А+N е нов „зборообразувачки образец, т.н. формално калкиран [германски] зборообразувачки тип“ (Rammelmeyer 1975, 39), бидејќи за словенските јазици е својствен само егзосентричниот тип А+N. Навистина има голем степен на формално совпаѓање на германски ПЕ со македонски СИ од типот А+N.

тип: дивокоза; ПО: N₁+N₂

велемајсїор ¹⁸⁵	Großmeister
велейредавсїво	Hochverrat
велеслалом	Riesenslalom
великомаченик	Großmartyrer
високоѓрадба ¹⁸⁶	Hochbau
висорамнина	Hochebene
дивојарец	Wildbock
дивокоза	Wildziege
злодело	Übeltat
злойоїреба	Missbrauch
малоѓраѓанин	Kleinbürger
маї-кармин (У&З бр. 26, јули 2010, 28; < matt	Mattlippenstift (<
(англ. / герм.); кармин мат-боја)	(cremig)-matter
	Lippentift)
нискоѓрадба	Niedrigbau
новоѓрадба	Neubau
рамноїежа (ЛС, 75)	Gleichgewicht (LS, 90)
їуѓорабойничка	Fremdarbeiterin

Интересна е констатацијата дека одредени македонски текстуални формации од А+N не можат да се пренесат со СИ во германскиот јазик: *злодоба* - schlechte Zeit (*Übelzeit), *доброжелба* – guter Wunsch (*Gutwunsch), *брзомисла* – schneller Gedanke (*Schnellgedanke) (КЧ; ↑Кубеш 1992, 33), *фиї-їело* (У&З бр. 26, јули 2010, 16; ‚извежбано тело‘) – fitter / durchtrainierter Körper (*Fit-Körper). Називите за празници се лексикализирани СИ во двата јазика, сп.:

тип: Иванден; ПО: N₁+N₂

Иванден	Johannistag, Johannisfest
Илинден	Eliastag
Велиѓден	Osterfest / Ostern
Веливїорник	Osterdienstag (orthodox)
Велиїонеделник	Ostermontag
Велиїеїок	Karfreitag
Величейврїок	Gründonnerstag
Велјанедела	Ostersonntag
Велјасабоїа	Ostersonnabend / Karsamstag
именден	Namenstag
роденден	Geburtstag
Сїасовден (ВМ, 56)	Spasov-Fest (VM, 148)

тип: великобуџарин; ПО: N₁+N₂

великобуџарин

Großbulgare

великосрбин

Großserbe

младошурчин

Jungtürke

тип: крим- (криминалистички); ПО: Kriminal+N₂

крим-техника

Kriminaltechnik

крим-техничар

Kriminaltechniker /Kriminalbeamte

крим-полиција

Kriminalpolizei (скратено: *Kripo*;
по аналогија: *Kripochef / Kripochefin*)

тип: крими- (криминален); ПО: Krimi+N₂

крими-драма

Krimi-Drama

крими-комедија

Krimi-Komödie

крими-роман

Krimi-Roman

крими-елементи

Krimi-Elemente

крими-ефекти

Krimi-Effekte

2.2.2. ПО на македонски егзоцентрични A+N

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – лице

За егзоцентричните A+N-формации што реферираат на лице, нема генерален ПО.

дебеломесо

Fettkloß, Fettwanst

жолтионосе

Rotznase

чионосе

der /die Hochnäsige

Егзоцентрични A+N-формации од типот *должокос* најчесто имаат изоморфни ПЕ во германскиот јазик.

џолобрад

Grünschnabel

долџомусџак

Langschnäuzer

долџокос

Langhaar

долџоноџ

Langbein

долџорак

Langarm

долџоушко

Langohr

жолтиоок

Gelbauge

кривонос

Schiefnase

модроок

Blauauge

Веројатно поради апелативниот карактер на *Белдедо* (ВМ 48), но можеби и поради несоодветниот буквален ПЕ **Weißgroßvater* / *Graugroßvater* е преземена оваа СИ во оригинал во германскиот превод, сп. *Bel Dedo* (ВМ 145).

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (2) – ЖИВОТНО

ПЕ се дадени буквално со цел да се пренесе мотивација на македонската формација. Во заграда се посочените референти.

<i>белобоска</i>	<i>Weißeuter (Kuh)</i>
<i>белойерка</i>	<i>Weißflosse (Fisch)</i>
<i>белоушка</i>	<i>Weißkragen (Schlange)</i>
<i>долџоклунец</i>	<i>Langschnabel (Storch)</i>
<i>кусоојавче (зајаче)</i>	<i>Kurzschwänzchen (Häschen)</i>
<i>ранозорец</i>	<i>Frühaufsteher (Hahn)</i>
<i>синошијка</i>	<i>Blaukehlchen (Vogel)</i>
<i>црвенойерка</i>	<i>Rotflosse (ПЕ Rotauge)</i>
<i>црвеношијка</i>	<i>Rotkehlchen (Vogel)</i>

Во стручен текст се препорачува употребата на латински назив.

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (3) – РАСТЕНИЕ

<i>дебелокорка</i>	„ <i>Hartschale</i> “ (<i>Wasser-, Honigmelone</i>)
<i>блаџосемка</i>	„ <i>Süßkern</i> “ (<i>Aprikosensorte – süß</i>)
<i>црнокласица</i>	„ <i>Schwarzähre</i> “ (<i>Weizensorte mit dunklen Ähren</i>)

Интересен е ПЕ на македонската именска фраза (NP) *џелесен ум* (ДМ, 63) со *Körper-Geist* (DM, 163). Германската СИ (*Körper-Geist*) не може да се разбере без контекстуалните информации.

2. 3. ПО на македонски V_{Imp.}+N и V_{Imp.}+ V_{Imp.}

РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КЛАСА (1) – ЛИЦЕ

Кај македонски V_{Imp.}+N, коишто посочуваат персонални референти, доаѓаат предвид три ПО:

тип: дерикожа; ПО: дериват, синтаксичка СИ

дерикожа

Halsabschneider (буквало:
Hautabzieher)¹⁸⁷

2.4. ПО на македонски P+N

Повеќето македонски формации од овој ЗО располагаат со идентични ПЕ, т.е. со СИ и во германскиот.

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (1) - локален:

тип: доградба; ПО: СИ

доградба	Anbau
меѓукаѝ	Zwischenetage
надградба	Überbau
ѝредградие	Vorstadt
ѝреѝсѝража	Vorwache
ѝодгорје	am Fuße des Gebirges
ѝодгруппа	Untergruppe
ѝодножје	am Fuße des Berges
среѝсело	Dorfzentrum

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (2) - темпорален:

ѝредговор	Vorwort
ѝредјадење	Vorspeise
ѝредисѝорија	Vorgeschichte
ѝредисѝраѓа	Voruntersuchung
ѝредуслов	Voraussetzung
ѝримрак	Dämmerung

СЕМАНТИЧКИ ОБРАЗЕЦ (3) – ориентациски

Поради преносното значење на СИ од овој тип, тешко може да се сведат под генерални ПО.

ѝредзнак (ДМ, 95)	Vorzeichen (DM, 197)
ѝризвук	Beiklang
ѝримеса	Beimischung
ѝрисесѝра	Halbschwester
ѝрибраѝ	Halbbruder
ѝримајка	Stiefmutter
соговорник	Gesprächspartner
сограѓанин	Mitbürger
соѝаѝник	Mitreisender
соселанец	Dorfmitbewohner
соученик	Mitschüler
сорабоѝник	Mitarbeiter

визеvорезедател
визесекретар

Vizevorsitzender
Vizesekretär

2.5. ПО на македонски Prop.+N

ПО на македонските Prop.+N се изоморфни со германските. СИ со само- или авио- како прв КЧ се пренесуваат на германски со *Selbst-*, поретко со *Eigen-*.

тип: самоодбрана, ПО: калка Prop.+N

самоанализа	<i>Selbstanalyse</i>
самовласиј	<i>Eigenmacht</i>
самојомош	<i>Selbsthilfe</i>
самоиницијатива	<i>Selbstinitiative</i>
самоконтрола	<i>Selbstkontrolle</i>
самоодржување (ЛС, 90)	<i>Selbsterhaltung (LS, 95)</i>
самосвесност	<i>Selbstbewusstsein</i>
самохипноза	<i>Selbsthypnose</i>

2.6. ПО на македонски синтетички СИ

ПЕ на македонските синтетички СИ се исто така синтетички СИ во германскиот јазик.

(N+-o-+V) *-ец, -ач(ка), -ни(к)чка, -иел, -ца*

тип: бакрорезец, ПО: синтетичка СИ

бакрорезец	<i>Kupferstecher</i>
баснописец	<i>Fabeldichter</i>
божородица	<i>die Gottgebärende (Mutter Gottes)</i>
Мала Божородица (ВМ, 57)	<i>kleines Muttergottes-Fest (VM, 149)</i>
браколони(к)чка	<i>Ehebrecher(in)</i>
воздухопловец	<i>Luftschiffer, Flieger</i>
војсководец (ДМ, 90); (ЛС, 74)	<i>Heerführer (DM, 192), (LS, 88)</i>
женомразец	<i>Frauenhasser</i>
музикозналец	<i>Musikkenner, Musikkundiger</i>
работодавач(ка)	<i>Arbeitgeber(in)</i>
риболовец	<i>Fischfänger</i>
чудојворец	<i>Wundertäter</i>

(V +-o-+N)_{-ец, -ни(к)чка, -ца}

Овие формации се егзоцентрично-метафорични, така што има потреба од прекодифицирање на букавниот ПЕ. Кај некои формации најпрвин ќе дадеме буквален превод со цел да обрнеме внимание на мотивацијата на македонските формации. ПО се синтетички СИ, деривации, поретко СИ или симплекси.

тип: бричобрадец, ПО: синтетичка СИ/деривација

бричобрадец	буквално <i>Bartrasierer (Barbier)</i>
врѝоверец	<i>Treuebrüchiger</i>
врѝочорайица/врѝокалчиница	<i>Schlampe</i>
расиѝокуќни(к)чка	<i>Verschwenderin, Vergeuderin</i>
берокуќни(к)ца	<i>emsige, fleißige Biene (fig. für Mensch)</i>
иѝраорец	<i>Volkstänzer</i>
крадокоњец	<i>Pferdedieb</i>
чешоѝлавец	<i>(der sich den Kopf kratzt)</i> <i>Faulenzer, Faulpelz</i>

(A+-o-+V)_{-ец, -ѝел, -ник, -ка} и (Prop.+o-/-e-+V)_{-ец, -ѝел, -ни(к)чка, -ка}

тип: арноѝворец, ПО: синтетичка СИ/деривација

арноѝворец/доброѝворец/	<i>Wohltäter</i>
доброчиниѝел	
брзоѝсец	<i>Schnellschreiber</i>
зломисленик	<i>Übelgesinnter</i>
красноѝсец	<i>Schönschreiber</i>
ранобудец, ранобудник	<i>Frühaufsteher</i>
црноѝледец	<i>Schwarzseher</i>
брзоодец	<i>Schnellgänger</i>
дволичник	<i>(zwei-Gesichter-habender) Heuchler</i>
самољубец/себељубец	<i>(Selbstliebender)</i>
самољуйка/себељуйка	<i>Narzisst</i>
самофалец/самофалка	<i>(Selbsttrühmender) Prahlhans, Angeber</i>
самоучка	<i>(Selbstlehrender) Autodidakt(in)</i>
саможивец/саможивник	<i>(Alleinlebender) Eigenbrötler</i>
сиѝароседелец (ЈС, 52)	<i>Alteingesessener (ЈС, 61)</i>

(A+-o-+N)_{-ец, -ник, -ка, -(н)ица}

дебелокожец	<i>Dickhäuter</i>
долѝоклунец	<i>Langschnabel (Storch)</i>
злокуќник	<i>Verschwender, Verschleuderer</i>

мно̄убожец	<i>Polytheist</i>
мно̄уженец	<i>Polygamist</i> (сп. <i>Vielweiberei = Polygamie</i>)
мно̄укайница	<i>Hochhaus</i>

2.7. ПО на македонски СИ со глаголски дел како втор КЧ

Додека македонските СИ со глаголски дел како втор член располагаат со редуцирана морфолошка форма, односно со нулти суфикс (ѐ), на пр., *добројворѐ*, германските:

- ПО се синтетички СИ, т.е. суфиксации во кои морфолошкиот индикатор за референцијалната класа е експлициран (*Wohltäter*).
- ПО се чисти СИ со втор КЧ *deverbativum*.

1. [N+-o -V_(глаголска база)]N

➤ лице:

тип: *добројвор*, ПО: синтетичка СИ/дериwација

<i>добројвор</i>	<i>Wohltäter</i>
<i>кождер</i>	<i>Hautabzieher, Halsabschneider</i>
<i>лицемер</i>	<i>Heuchler</i> (првобитно: <i>Gesichterschneider</i>) ¹⁸⁹
<i>родољуб</i>	<i>sein Geschlecht Liebender</i>

Личните имиња; тип: *Родољуб*

Личните имиња *Верољуб*, *Мирољуб*, *Родољуб* и *Славољуб* се мотивирани како и синтетичките СИ, сп.:

Верољуб ,оној што ја љуби верата‘ (буквално герм.: *der, den Glauben liebt; Glaubenliebender, Glaubensverehrer*),

Мирољуб ,оној што го љуби мирот‘ (буквално герм.: *der, den Frieden liebt; Friedliebender, Frieden(s)verehrer*),

Мирослав ,оној што го слави мирот‘ (буквално герм.: *der, den Frieden rühmt; Frieden(s)rühmender*),

Родољуб ,оној што го љуби родот‘ (буквално герм.: *der, das Geschlecht /das Volk liebt; Patriot*),

Славољуб ,оној што ја љуби славата‘ (буквално герм.: *der, den Ruhm liebt; Ruhmliebender*);

➤ **ЖИВОТНО:**

тип: дрвојад, ПО: синтетичка СИ (N₁+V_{деривација (-er)})

дрвојад	<i>Holzfresser</i>
крволок	<i>Blutsauger</i>
месојад	<i>Fleischfresser</i>
мравојад	<i>Ameisenfresser</i>
мршојад	<i>Aasfresser</i>
тревовојад	<i>Grasfresser</i>

➤ **растение:**

вейроган	<i>Erumgium campestre</i>
исомор	<i>Periploca graeca</i>
сончоґлед	(буквално: Blume, die in die Sonne schaut) <i>Sonnenblume</i>

➤ **направа:**

вейроказ	<i>Windzeiger, Wetterfahne</i>
водовод	<i>Wasserleitung</i>
водомер	<i>Wassermesser</i>
водоскок	<i>Springbrunnen</i>
ґасовод	<i>Gasleitung</i>
ґромобран	<i>Blitzableiter</i>
земјомер	<i>Feldmesser, Erdmesser, Geometer</i>
иадобран	<i>Fallschirm</i>
стирујомер	<i>Strommesser</i>
иойломер	<i>Wärmemesser, („Wärmometer“)</i> <i>(Thermometer)</i>

➤ **производ:**

иконойис	<i>Ikonenmalerei, Ikonographie,</i> <i>Ikonologie</i>
иконосџас	<i>Ikonostas</i>
облакодер	<i>Wolkenkratzer</i>
ракойис	<i>Handschrift</i>

➤ **место:**

каменолом	<i>Steinbruch</i>
рудокот	<i>Bergbau</i>

➤ **време и вршење на дејство:**

ґроздобер	<i>Weinlese</i>
земјотрес	<i>Erdbeben</i>

лисѝокаѝ/лисѝоѝад

*Blätterfall, Zeit des Blätterfallens
- Herbstzeit*

➤ **делови од човечкиот организам:**

крвоѝок

Blutkreislauf

храноѝровод

Speiseröhre

➤ **спортски натпревар:**

ракомеѝ

Handball

4. [Pron.+o-+ V_(глаголска база)]N

самоук

Autodidakt

сеѝѝоѝад

Allesfresser

самовар

Samowar

5. [A+o-+ V_(глаголска база)]N

➤ **лице:**

доброѝвор

Wohltäter

живодер

Hautabzieher (буквално: ‚Person, die jmdm. bei lebendigem Leibe die Haut abzieht; ~, die jmdm. das Fell über die Ohren zieht’), *Schinder*

брзоод

Schnellgänger

➤ **направа:**

двосед

Zweisitzer (Couch)

едносед

Einsitzer

ѝросед

Dreisitzer (Couch)

➤ **апстрактни поими:**

блаѝослов

Segen, Lobpreisung

брзоѝис

Schnellschrift, Tachygraphie

красноѝис

Schönschrift, Kalligraphie

ѝравоѝис

Rechtschreibung

V ГЛАВА

ЗАКЛУЧОК И ИЗГЛЕДИ ЗА ПОНАТАМОШНИ ИСТРАЖУВАЊА

Поаѓајќи од лексикалистичкиот пристап во теоријата за зборообразувањето, според кој зборовите се генерираат исклучиво во рамките на лексиконот, т.е. без посредство на синтаксата, се обидовме врз основа на теориските поставки на познатиот германски лингвист од областа на зборообразувањето, Волфганг Моч, да ги откриеме сличностите и разликите на зборообразувачките обрасци на СИ во германскиот и во македонскиот јазик. Зборообразувачките обрасци се состојат од фонолошко-морфонолошка форма, реализирана преку зборообразувачки модели и семантички обрасци, претставени во нашиов труд со предикатско-аргументски структури.

Во фокусот на истражувањето беа СИ од германскиот и од македонскиот јазик, два јазика чишто зборообразувачки системи се разликуваат од повеќе аспекти. Германскиот јазик се смета за еден од лексичко побогатите јазици, за што значително придонесува и пропорционално високата застапеност на СИ во германскиот лексикон. Голем потенцијал на германски СИ претставува истовремено јазичноиманентен фундамент за креирање нови СИ, аналогно на веќе постојните зборообразувачки модели. Германскиот зборообразувачки систем е во состојба да го мултиплицира лексичкиот фонд, без учество на туѓи зборообразувачки обрасци. Потенцијалната самостојност во тој поглед не може да се протолкува како имунизација од надворешни влијанија, но придонесува за нејзино значително намалување. Македонскиот јазик, од друга страна, обусловен од етимолошките детерминанти, кои го лоцираат во семејството на словенските јазици, како и од географски, според чии критериуми се вбројува во балканските јазици, располага со ограничен број сложени формации, кои би можеле да послужат како атрактивни ЗО за создавање нови, современи СИ под кои денес се подразбираат компримирани и по можност семантичко транспарентни формации.

Релативно слабиот потенцијал за создавање нови јазичноиманентни лексички структури кај македонските СИ не се должи само на ниската застапеност во македонскиот лексикон, бидејќи, по правило, потенцијалната продуктивност на одреден зборообразувачки тип во лексиконот уследува со потенцијална активност во однос на аналогни нови образувања, ниту, пак, на зборообразувачките модели со кои располага македонската СИ, бидејќи, како што покажавме, таа располага со ист број лексикализирани зборообразувачки модели како и германската СИ (N+N, A+N, V+N, P+N, Pron.+N), туку се должи на фонолошко-морфолошките рестрикции и малиот број семантички обрасци, кои *de facto* се реализирани со македонските чисти СИ. Морфолошките рестрикции на македонските СИ се фонолошки обусловени од специфичниот акцентски систем на македонскиот јазик. Повеќе од двочлени лексички состави не се компатибилни со третосложниот акцент во македонскиот јазик, кој предвидува начелно исти акцентски правила за прости и СЗ. За да се избегнат прозодиските спреги, во македонскиот јазик, според нашиот корпус, се формираат текстуални СИ според моделот N+N, кој е и најактивен, со цртичка, а во поново време и со спациум (*бајџас оџерација*), под услов да не се работи за веќе од поодамна прифатениот семантички тип со збороинтерно пополнување на аргументско место (*заболекар, мейалосџруџар, млекоџпроизводиџел, џравосмукалка* и др.), како и типични формации со одреден прв КЧ, како на пр.: *авџио-, радио, кино-, аеро-*. Интерпункцискиот знак цртичка, како и спациумот ги демаркираат КЧ и со тоа го деактивираат третосложното акцентирање, отворајќи го истовремено патот и за повеќесложен прв КЧ (*библиоџека-медиџаџека, џпрофесионалеџ-џеџач*), кој е инаку ограничен во комбинација со фугата на максимално три слога кај македонските лексиконски СИ (*џџуџуноберач, џресџолонаследник, воџсководеџ, арноџворец*). Кај германските СИ не се познати фонолошко-морфолошки рестрикции од ваков карактер. Со оглед на тоа што двата КЧ не се подведуваат под еден единствен акцент, туку под главен и спореден кај детерминативните СИ и под два главни акцента кај координативните СИ, комплексноста на германските СИ може да достигне дури и до шест члена (*Eiskunstlauf-Weltmeisterschaft*). Рестрикции во однос на комплексноста на германските СИ има само од прагматски причини. Предолгите лексички состави го оптоваруваат човечкиот фактор и ја промашуваат првобитната цел за кондензација на содржината. Со можноста за формирање повеќечлени германски СИ е тесно поврзана појавата на т.н. фразни СИ, кои претставуваат модерен зборообразувачки модел во германскиот јазик. Во таквите состави се конкатенираат, како прв КЧ на СИ, цели фразни структури (*Hänsel-und-Gretel-Effekt, die-Welt-ist-schlecht-*

Blick ↑DWB 4, 1991, 48). Овој нелексикализиран состав на СИ во германскиот јазик не е застапен во македонскиот јазик. Што се однесува до фонолошко-морфолошките специфики кај другите зборообразувачки модели, треба да се истакне дека егзоцентричните A+N-формации имаат потенцијално редуциран втор КЧ (*злајшоусѝ, долџокос*), а V+N и V+V-формациите располагаат исклучиво со императивна форма на глаголот. Овие морфолошки специфики повлекуваат и семантички последици, кои играат важна улога во врска со потенцијата за формирање нови СИ во македонскиот јазик. Егзоцентричноста како зборообразувачка појава ги ограничува образувањата на стилски обоените текстови, така што не може да се очекуваат нови формации од овој тип во стилски неутрални текстови, како на пр. во новинарството, стручни публикации, туку исклучиво во индивидуалните творби на писателите. Додека егзоцентричниот карактер на македонските V+N-формации ја предодредува потенцијалната креативност на македонскиот јазик, во германскиот јазик со истиот модел се формираат исклучиво ендцентрични образувања, кои и врз основа на својата семантичка разновидност (вкупно 8 СО) постојано го збогатуваат германскиот лексикон. Македонските V+N-формации се семантички блиски со германските реченични споенки (*Zusammenrückungen*), кои исто така располагаат со императив во својот морфолошки состав. Преостанатите зборообразувачки модели, P+N и Pron.+N, не подлежат на фонолошко-морфолошки рестрикции и потенцијално би можеле да придонесат во збогатувањето на македонската лексика. Шансите се големи кај формациите со замена, особено кај оние со *само-* и *себе-*, додека моделот P+N е речиси исцрпен во македонскиот лексикон.

Семантичко-синтаксичката анализа на СИ во германскиот и во македонскиот јазик, кај чистите СИ, резултира со разлика во однос на фреквенцијата на формации со збороинтерно пополнување на аргументски места и на оние со екстерна предикација, т.е. оние за чија интерпретација ни се потребни СО. Македонските СИ бележат прилично голем број СИ со тема како прв КЧ (*бродоџрадилишѝе, брајшоубиец, риболовец*), додека германските СИ располагаат со едниот и со другиот семантички тип. Македонскиот зборообразувачки систем речиси и не располага со СИ со надворешна предикација, т.е. со формации со имплицитна релација, која ја претставивме со СО. Речиси целиот лексички потенцијал од моделот N+N со надворешна предикација се калки од турскиот или од англискиот, односно од германскиот јазик. Исклучок во македонскиот јазик во тој поглед претставуваат т.н. експликативни СИ. Се работи за специфичен зборообразувачки модел во рамките на N+N, кој не е својствен за германскиот јазик. Овој модел се здобива со сè поголема

популарност во македонскиот јазик. Интересен е овој зборообразувачки модел подеднакво и од морфолошки и од семантички аспект. Од морфолошки аспект, тој се издвојува од другите комбинации врз основа на збороинтерна членска морфема, т. е. кај првиот КЧ, како и врз бележењето на множинската морфема кај двата СИ, сп. *женаџа-министџер, колеџи-линџвисџи*. Од семантички аспект, овој тип се издвојува од другите македонски СИ врз основа на потенцијалната прогресивна секвенција. Глава (head) на детерминативните експликативни СИ е првиот наспрема вториот КЧ.

Токму поради отсуството на јазичноиманентен потенцијал за формирање чисти N+N-формации, македонскиот јазик сѐ повеќе посегнува по компримираните N+N-формации од западноевропските јазици, првенствено од англискиот и од германскиот јазик, прифаќајќи ги притоа во вид на калки само семантички транспарентните СО, како на пр.: *бајџас оџераџиџа, ВИП-соба, дизел-моџор, евро-амбасадор, киносала, концерџи-маџџор, клима-уред, НАТО-војник, џаус-харџиџиџа, џрес-конференџиџа, радиоемисиџа, ренџген-аџараџи, џез-муџичар, сахер џорџа, феџа сирење, шенџен-виза* и др. Поголемиот дел реализирани СО кај германските СИ (вкупно 15) не можат да се експлицираат на ниво на СИ во македонскиот јазик. Таквите СО се реализираат на синтаксичко ниво во македонскиот јазик. Македонскиот јазик, како и другите словенски јазици, располага со развиена парадигма на релативни придавки, кои му овозможуваат да ги експлицира истите СО, реализирани во германскиот јазик со сложени лексички структури, преку фразни структури.

Како квантитативен пандан на ризницата чисти СИ во германскиот јазик, може да ѝ се сопостави побогата парадигма на синтетички СИ во македонскиот јазик, како и во другите словенски јазици. Синтетичките СИ во приведеново испитување ги делимитираат од чистите СИ поради различната структурна поставеност. Овој зборообразувачки тип располага со поголем број зборообразувачки модели отколку соодветниот тип во германскиот јазик. Поради потенцијалната егзоцентричност на македонските синтетички СИ, овој тип, сепак, не може да се смета за вистински конкурент на чистата СИ во германскиот јазик, која, поради слабо застапената егзоцентричност (само кај еден помал дел A+N-формации), секогаш ќе има поголеми шанси за збогатување на својот лексички потенцијал.

Македонскиот зборообразувачки систем располага со калкираниот модел $[N+V_{(глаголка\ база)}]_N$, кој отстапува од другите чисти СИ поради потенцијалниот редуциран втор КЧ, како и поради потенцијалната егзоцентричност (*бродолом, водоскок, џроздобер, риболов*). Овој модел се реактивира исклучиво во македонската литература од

нашите постари писатели. Неговата зборообразувачка активност не е забележана надвор од литературниот домен.

Актуелната ситуација во зборообразувачкиот систем на македонскиот јазик рефлектира две тенденции:

Додека мајсторите на пишаниот збор, нашите писатели од постарата генерација (на пр. Гане Тодоровски), во своите прозни и лирски творби се потпираат врз архаична македонска лексика, т.е. ги оживуваат типично македонските зборообразувачки типови, кои се егзоцентрични, следствено стилски обележани, експлицирани преку синтетички СИ, СИ со редуциран глаголски втор КЧ и егзоцентричниот модел на А+N, оддавајќи ѝ на тој начин заслужена почит, во мас-медиумите се преферираат лексички комплексни творби, односно ЗО создадени според правилата на туѓи зборообразувачки системи, кои досега апстинирале во македонскиот зборообразувачки систем. Иновативните СИ-калки се претпочитаат во жанрови, односно видови текстови каде што превладува меѓународниот (уметнички) јазичен код: музиката, модата, кулинарството, гастрономијата, спортот, информатичките и комуникациските технологии (ИКТ) и др.

Процесот на калкирање македонски N+N-формации, според западноевропските престижни јазици (пред сè англискиот и германскиот), за оние СО што досега не биле реализирани во македонскиот јазик на ниво на СИ, полека но сигурно чекори кон освојување нови ЗО што внесуваат синтетичко-композициска димензија во македонскиот зборообразувачки систем. Калкирањето како лингвистички процес за збогатување на речникот на еден јазик е само периферно опфатен во рамките на нашиот труд, со оглед на примарната цел за анализа на јазичноиманентните СИ во двата јазици. Интересно би било, врз основа на поголем фонд ексцерпиран материјал, да се испитаат ad hoc создадените зборови во македонскиот јазик и да се види во колкава мера е застапено туѓото влијание врз македонската лексика. За таа цел неопходно ќе биде претходно испитување на француските СИ наспрема македонските. Со еден таков труд би се трасирал патот за пошироки испитувања на македонската лексика наспрема трите најголеми европски јазици.

Се надеваме дека, врз основа на современата теориска рамка на нашето испитување, бевме во состојба да дадеме своевиден придонес во однос на границите и можностите за активирање на германските и на македонските СИ. Резултатите од испитувањето можат да бидат од теориски интерес, со оглед на напреднатата наука на зборообразувањето во германскиот јазик, која ги следи најновите трендови во зборообразувањето и зазема едно од светски водечките места. Примена на истражувачките резултати, исто така, може да се

очекува и на практичен план во наставата по германски јазик како странски јазик, како и во преведувачко-толкувачката дејност.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографијата е класифицирана на единици на латиница и на кирилица. Секоја од овие библиографии е супкласифицирана на следниве поднаслови:

- Извори на ексцерптите
 - Белетристика (проза и лирика)
 - Списанија
 - Печат
 - Превод
 - Речници
- Научна литература

1. ЕДИНИЦИ НА ЛАТИНИЦА

1.1. Извори на ексцерптите:

1.1.1. Белетристика:

- Frisch, Max (1964): *Mein Name sei Gantenbein*. - Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
Grass, Günther (1974): *Aus dem Tagebuch einer Schnecke*. – Reinbeck bei Hamburg (=rororo 1751).
Hesse, Hermann (1974): *Der Steppenwolf*. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
Mayer Verena, Koberg, Roland (2006): *Elfriede Jelinek – Ein Porträt*. – Wien: Donauland Kremayr & Scheriau.
Wohmann, Gabriele (1982): *Jetzt und nie*. - Darmstadt. (=Sammlung Luchterhand 385)

1.1.2. Списанија:

Die politische Meinung, 45. Jahrgang. Zum 125. Geburtstag von Konrad Adenauer. Heft 373, Dezember 2000:

- Adenauer, Konrad (2000): *Mein Großvater*. 89-92. (=KA)
- Bergsdorf, Wolfgang (2000): *Die politische Sprache Konrad Adenauers*. 96-110. (=WB)
- Hansen, Niels (2000): *Moral als Staatsräson*. 25-38. (=NH)
- Pötering, Hans-Gert (2000): „*Europa muss geschaffen werden*“. 11-20. (=H-GP)
- Roegel, Otto (2000): *Adenauer und das Christentum*. 79-88. (=OR)

- Stoltenberg, Gerhard (2000): *Konrad Adenauer und die soziale Marktwirtschaft*. 21-24. (=GS)
Wilke, Manfred (2000): *Walter Ulbricht und das Bild Adenauers in der DDR*. (=MW)
Wohmann, Gabriele (2009): Tochter Zion, in: *Die politische Meinung*, Nr. 481, Dez. 2009. 54. Jahrgang. Konrad-Adenauer-Stiftung (Hrsg.).
WKJ (=Weimar Kultur Journal) Jahrgang 8, Nr. 12/1999.

1.1.3. Преводи од македонски на германски:

- Mančev, Vase (2001). *Die Sippe*. [Aus dem Makedonischen von Roberto Mantovani], in: Risteski-Platnar B. [Hrsg.]: *Das Haus am Ende des Dorfes. Zeitgenössische Erzählungen aus Mazedonien*. – Klagenfurt: Drava Verlag. (=VM)
Mihajlovski, Dragi (2001): *Das lange und nicht besonders glückliche Leben des Herrn J.M.* [Aus dem Makedonischen von Roberto Mantovani], in: Risteski-Platnar B. [Hrsg.]: *Das Haus am Ende des Dorfes. Zeitgenössische Erzählungen aus Mazedonien*. – Klagenfurt: Drava Verlag. (=DM)
Ratsin, Kosta (1978): *Weiße Dämmerungen*. [Aus dem Makedonischen von Wolfgang Eschker]. – Skopje: Mazedonische Revue Verlag. (=KR)
Starova, Luan (1999): *Zeit der Zeigen*. [Aus dem Makedonischen von Roberto Mantovani]. – Zürich: Unionsverlag. (=LS)
Vladova, Jadranka (2001): *Bitpazar*. [Aus dem Makedonischen von Roberto Mantovani] in: Risteski-Platnar B. [Hrsg.]: *Das Haus am Ende des Dorfes. Zeitgenössische. Erzählungen aus Mazedonien*. – Klagenfurt: Drava Verlag. (=JV)

1.2. Речници:

- Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache (1982): - Leipzig: VEB Bibliographisches Institut. (=GWdA)
Le Petit Robert, Dictionnaire de la langue française (1988): - Paris:
Wahrig Deutsches Wörterbuch (1991): „Mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre“. [Hrsg.] in Zusammenarbeit mit zahlreichen Wissenschaftlern und anderen Fachleuten. Völlig neu überarbeitete Neuauflage. - München: Bertelsmann. (=Wahrig)

1.3. Научна литература:

- Altmann, Hans/Kemmerling, Silke (2005): *Wortbildung fürs Examen*. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

- Angele, Sibylle (1992): *Nominalkomposita des Deutschen und ihre Entsprechungen im Spanischen*. – München: Iudicium.
- Aronoff, Mark (1976): *Word Formation in Generative Grammar*. - Cambridge (Mass.): The MIT Press. (=Linguistic Inquiry Monographs, 1.).
- Baker, Mark (1988): *Incorporation. A Theory of Grammatical Function Changing*. - Chicago: University of Chicago Press.
- Bartke, Susanne (1998): *Experimentelle Studien zur Flexion und Wortbildung. Pluralmorphologie und lexikalische Komposition im unauffälligen Spracherwerb und im Dysgrammatismus*. - Tübingen: Niemeyer. (=Linguistische Arbeiten 376).
- Barz, Irmhild. (1983): Wortbedeutung und Wortbildungsbedeutung, in: *Zeitschrift für Germanistik* 1/1983, 65-69. – Leipzig: VEB.
- (1993): Graphische Varianten bei der substantivischen Komposition, in: *Deutsch als Fremdsprache* 3, 167-172.
- Barz, Irmhild/Schröder, Marianne/Hämmer, Karin/Poethe, Hannelore (2002) (Hg.): *Wortbildung – praktisch und integrativ*. Ein Arbeitsbuch. - Frankfurt am Main: (=Leipziger Skripten 2).
- Beard, Robert (1987): Morpheme Order in a Lexeme/Morpheme based Morphology, in: *Lingua* 72, 1-44.
- (1988): On the Separation of Derivation from Morphology: Toward a Lexeme/Morpheme-based Morphology, in: *Quaderni di Semantica* 9, 3-59.
- Behagel, Otto (¹⁴1968): *Die deutsche Sprache*. 1. Auflage (1886). – Halle (Saale): Niemeyer VEB.
- Blatt, Achim (1989): *Komposition englischer Nomina und ihre automatische Erkennung*. – Frankfurt a. Main; Bern; New York: Peter Lang.
- Boase-Beier, J. (1987): *Nominalkomposita und Sterotype*. - Regensburg.
- Borisewitsch, Pavel (2001) : *Aspekte der deutschen Satzbaupläne (mit kontrastivem Ansatz Deutsch-Makedonisch)*. - Skopje: Kaiva. (=Germano-Macedonica. Sprachwissenschaftliche Reihe. Bd.1).
- Chomsky, Noam (1964): Current Issues in Linguistic Theory, in: *J.A. Fodor & J.J. Katz* (eds.), 50-118.
- (1970): Remarks on Nominalization. R.A. Jacobs / P.S. Rosenbaum (eds.): *Readings in English Transformational Grammar*. – Waltham Mass.
- Christofidou, Anastasia (1994): *Okkasionalismen in poetischen Texten: Eine Fallstudie am Werk von O. Elytis*. – Tübingen: Narr. (=Tubinger Beiträge zur Linguistik, Bd. 394; Wien, Univ., Diss).
- Dederling, Hans-Martin (1982): *Wortbildung, Syntax, Text: Nominalkomposita und entsprechende syntaktische Strukturen in deutschen Patent- und Auslegeschriften*. - Erlangen: Palm.

- Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache.* Eine Bestandsaufnahme des IDS. Forschungsstelle Innsbruck. – Düsseldorf: de Gruyter.
- (1973): 1. Hauptteil. I. Kühnhold/H. Wellmann. *Das Verb.* Mit einer Einführung von Johannes Erben.
- (1975): 2. Hauptteil. H. Wellmann. *Das Substantiv.*
- (1978): 3. Hauptteil. I. Kühnhold/O. Putzer/H. Wellmann unter Mitwirkung von A.M. Fahrmaier, A. Moser, E. Müller, L. Ortner. *Das Adjektiv.*
- (1991): 4. Hauptteil. L. Ortner/E. Müller-Bollhagen unter Mitwirkung von H. Ortner, H. Wellmann, M. Pümpel-Mader, H. Gärtner. *Substantivkomposita.*
- Djukanović, Jovan (1998): *Der komplexe Satz im Deutschen..* – Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Donalies, Elke (²2005): *Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick.* – Tübingen: Narr.
- DUDEN (1972): *Die Zeifelsfälle der deutschen Sprache*, Bd. 9, 2., neu bearb. u. erweit. Auflage. – Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Eichinger Ludwig M. (2000): *Deutsche Wortbildung. Eine Einführung.* – Tübingen: Narr.
- Eisenberg, Peter (²2004): *Grundriss der deutschen Grammatik.* Bd. 1: *Das Wort*, 2. überarbeitete und aktualisierte Auflage. Stuttgart/Weimar: Metzler.
- Erben, Johannes (³1993): *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre.* - 3., neubearb. Aufl. - Berlin: Schmidt. (=Grundlagen der Germanistik; 17).
- Fleischer, Wolfgang / Barz, Irmhild (1992): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache.* – Tübingen: Niemeyer.
- Fuhrhop, Nanna (1996): Fugenelemente, in: Lang, E. / Zifonun G. [Hrsg.]: *Deutsch-typologisch.* - Berlin/New York: de Gruyter, 525-550 (=Jahrbuch 1995 des IDS).
- Gnutzmann, Claus [Hrsg.] (1990): *Kontrastive Linguistik.* - Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris: Lang. (Forum angewandte Linguistik; Bd. 19).
- Grimm, Jacob (1826): *Deutsche Grammatik.* Wortbildung. Bd. 2 u. 3.
- Haase, Martin (1989): *Komposition und Derivation: Ein Kontinuum der Grammatikalisierung.* Arbeitspapier Nr. 10 (neue Folge), Institut für Sprachwissenschaft – Universität zu Köln.
- Halle, Morris (1973): Prolegomena to a Theory of Word Formation, in: *Linguistic Inquiry* 4, 3-16.
- Hansen, Sabine / Hartmann Peter (1991): *Zur Abgrenzung von Komposition und Derivation.* – Trier: Wissenschaftlicher Verlag (Fokus; Bd. 4).
- Helbig, Gerhard (1990): Entwicklungen und Kontroversen in der Valenztheorie, in: *Akten des VIII. Internationalen Germanisten-*

- Kongresses. IVG Begegnungen mit dem ‚Fremden‘ – Grenzen – Traditionen- Vergleiche -*, Bd. 1. Tokyo.
- Herbermann, Clemens-Peter (1982): *Wort, Basis, Lexem und die Grenze zwischen Lexikon und Grammatik*. - München: Fink.
- Hohenhaus, Peter (1996): *Ad-hoc-Wortbildung: Terminologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen*. - Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris: Lang (Europäische Hochschulschriften: Reihe 14, Angelsächsische Sprache und Literatur; Bd. 317).
- Höhle, Tilman (1982): Über Komposition und Derivation: Zur Konstituentenstruktur von Wortbildungsprodukten im Deutschen, in: *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 1, 76-112.
- Hoppe, Gabriele et al. (1987): *Deutsche Lehnwortbildung. Beiträge zur Erforschung der Wortbildung mit entlehnten WB-Einheiten im Deutschen*. - Tübingen: Narr. (=Forschungsberichte des Instituts für deutsche Sprache; 64)
- Householder, F.W., Jr. (1959): On Linguistic Primes, in: *Word* 15, 231-239.
- Jackendoff, Ray (1975): *Morphological and Semantic Regularities in the Lexicon*, in: *Language* 51, 639-671.
- Jeziorski, Jan (1983): Interferenzprobleme polnischer Muttersprachler bei der Bildung deutscher Substantivkomposita, in: *Zeitschrift für Germanistik* 1, 70-81. – Leipzig: VEB.
- Kempgen, Sebastian (1990): Akzent und Wortlänge. Überlegungen zu einem typologischen Zusammenhang, in: *Linguistische Berichte* 126, 115-134. – Westdeutscher Verlag.
- Kienpointer, A.M. (1985): *Wortstrukturen mit Verbalstamm als Bestimmungsglied in der deutschen Sprache*. –Innsbruck: (=Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Germanistische Reihe 26).
- Kretschmar, Elisabeth (1982): Zu Funktionalcharakter und Benennungsleistung der Substantivkomposita im Russischen und Deutschen. (Überlegungen zu einer synchron-vergleichenden Wortbildungsanalyse), in: *Linguistische Studien, Reihe A, Arbeitsberichte*, 86-98. – Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.
- Lang, Ewald (1977): *Semantik der koordinativen Verknüpfung*. - Berlin: Akademie-Verlag. (=Studia Grammatica XIV [Hrsg.] Wolfgang Motsch u. Jürgen Kunze).
- Lauterbach, Stefan (1993): *Genitiv, Komposition und Präpositionalattribut: zum System nominaler Relationen im Deutschen*. – München: Iudicium-Verlag (=Studien Deutsch; Bd. 15).
- Lieber, Rochelle (1983): Argumentlinking and Compounds in English, in: *Linguistic Inquiry* 14, 251-285.

- Lukan, Walter / Jordan, Peter (Hrsg.) (1998): *Makedonien. Geographie - Ethnische Struktur, Geschichte - Sprache und Kultur, Politik - Wirtschaft - Recht*. - Wien/ Frankfurt a. M/ Berlin/ Bern/ New York/Paris: Peter Lang.
- Marchand, Hans (1969): *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation: A synchronic-Diachronic Approach*. Second, completely revised and enlarged ed. - München: Beck.
- Motsch, Wolfgang (1988): Zur Autonomie der Wortstruktur, in: Bierwisch/Motsch/Zimmermann [Hrsg.]: *Syntax, Semantik und Lexikon. Rudolf Růžička zum 65. Geburtstag*, 147-170 (=studia grammatica XXIX).
- (1992): Wortbildungsaffixe. Einheiten des Lexikons oder Indikatoren für semantische Wortstrukturen?, in: Korhonen J. [Hrsg.]: *Phraseologie und Wortbildung: Aspekte der Lexikonerweiterung*. Finnisch-deutsche sprachwissenschaftliche Konferenz, 5.-6. Dezember 1990 in Berlin, 99-121. - Tübingen: Niemeyer.
- (1995a): Wortbildungsfakten, Wortbildungstheorien, in: *Grammatik und deutsche Grammatiken*. (Linguistische Arbeiten LA). -Tübingen: Niemeyer.
- (1995b): Semantische Grundlagen der Wortbildung, in: Harras G. [Hrsg.]: *Die Ordnung der Wörter. Kognitive und lexikalische Strukturen*. - Berlin/New York: de Gruyter.
- (1995c): Semantische und pragmatische Aspekte der Wortbildung, in: Popp H. [Hrsg.]: *Deutsch als Fremdsprache: An den Quellen eines Faches. Festschrift für Gerhard Helbig zum 65. Geburtstag*, 513-531. - München: Iudicum.
- (1996): Wieviel Syntax brauchen Komposita?, in: Hoffmann L. [Hrsg.]: *Sprachwissenschaft: ein Reader*. - Berlin, New York: de Gruyter.
- (1999 / ²2004): *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*. - Berlin / New York: de Gruyter.
- Ohnheiser, Ingeborg (1980): Zu einigen Fragen der Konfrontation auf dem Gebiet der Wortbildung, in: *Linguistische Arbeitsberichte* 28, 20-37. - Leipzig: Sektion theoretische und angewandte Sprachwissenschaft Karl-Marx-Universität.
- (1987): *Wortbildung im Sprachvergleich. Russisch-Deutsch*. - Tübingen: Niemeyer.
- Olsen, Susan (1986): *Wortbildung im Deutschen. Eine Einführung in die Theorie der Wortstruktur*. - Stuttgart: Kröner.
- (1990): Zum Begriff des morphologischen Heads, in: *Deutsche Sprache* 2, 126-147.
- (1992): Zur Grammatik des Wortes. Argumente zur Argumentvererbung, in: *Linguistische Berichte* 137, 3-32.

- Ortner Hans-Peter, Ortner, Lorelies. (1984): *Zur Theorie und Praxis der Kompositaforschung: Mit ausführlicher Bibliographie*. Tübingen: Narr.
- Paul, Hermann (¹⁰2002): *Prinzipien der Sprachgeschichte*. – Tübingen: Niemeyer. (1. Auflage 1880, Halle).
- Paul, Hermann (1920): *Deutsche Grammatik*. Bd. V. Teil IV: Wortbildungslehre. – Halle.
- Petermann, H. (1971). Semantische Veränderungen erster Kompositionsglieder im Grenzbereich zwischen Zusammensetzungen und Präfixbildungen, in: *Deutsch als Fremdsprache* 8, 108-113.
- Pohl, Heinz Dieter (1977): *Die Nominalkomposition im Alt- und Gemeinslavischen: Ein Beitrag zur slavischen und allgemeinen Wortbildung*. – Klagenfurt: Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft, Beiheft 1.
- Pütz, Martin / Neff-van Aertselaer, JoAnne (eds.) (2008): *Developing Contrastive Pragmatics. Interlanguage and Cross-Cultural Perspectives*. SOLA Studies on Language Acquisition 31. – Berlin: Mouton de Gruyter.
- Raecke, Jochen (1972): *Untersuchungen zur Entwicklung der Nominalkomposition im Russischen seit 1917*. – München: Otto Sagner.
- Rein, Kurt (1983): *Einführung in die kontrastive Linguistik*. - Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Römer, Christine / Matzke, Brigitte (²2005): *Lexikologie des Deutschen*. Eine Einführung. – Tübingen: Narr. (1. Auflage 2003).
- Schade, Walter (1973): Zur Interferenz im Bereich der Wortbildung, in: *Linguistische Arbeitsberichte* 8, 246-248. Leipzig: Mitteilungsblatt der Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft der Karl-Marx-Universität Leipzig.
- Schirmer, Alfred (1949): *Über mehrgliedrige Zusammensetzungen im Deutschen*, in: *Muttersprache* 59, 128-133.
- Schliebs, Anja (1995): *Theorie des Lexikons. Die mentale Verarbeitung französischer Nominalkomposita durch deutsche Lerner*. (Arbeiten des Sonderforschungsbereichs 282, Nr. 16. Projekt A4: Struktur und Genese des mentalen Lexikons bei Fremdsprachenlernern). – Wuppertal: Bergische Universität –GHS.
- Schwarz Monika / Chur, Jeannette (²1996): *Semantik. Ein Arbeitsbuch*. – Tübingen: Narr. (1. Auflage 1993).
- Selkirk, Elisabeth O. (1983): *The Syntax of Words*. – Cambridge (Mass.): The MIT Press (Linguistic Inquiry Monographs, 7).
- Siebert, Susann (1999): *Wortbildung und Grammatik. Syntaktische Restriktionen in der Struktur komplexer Wörter*. – Tübingen: Niemeyer. (Linguistische Arbeiten; 408).

- Simoska, Silvana (1996): „Nominale Augmentativa im Deutschen und Makedonischen“, in: *Јубилеен зодишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, кн. 22, 253–271. – Скопје.
- (1999): „Die morphologische und semantische Vielfalt des Adjektiv+Nomen-Kompositums“, Mannheim: *Deutsche Sprache*, Heft 2, 1999, 156-187.
- (2005): „Sprachpolitik(en) und Sprachenpolitik(en) in Makedonien“, in: Schubert, Gabriella (Hg.) *Makedonien. Prägungen und Perspektiven*. - Wiesbaden: Harrassowitz, 2005, 131-140.
- (2006): “Nationale Sprachpflege im Kontext der Sprachpolitik der EU”, in: *Езиковаџа љолийка на Европјскај сјуз и европјскојо универзитетско љросџрансџво* (Die Sprachpolitik der EU und der europäische Hochschulraum, The language policy of the EU and European university education). - Veliko Trnovo: Pic Verlag, 2006, 310-316.
- (2010): „Nomen est omen: Kultursprachliche Aspekte der Namensgebung im Deutschen und Makedonischen“, in: DAAD-Germanistentreffen Ohrid, 28.-30.10.2009. (in Druck)
- Spencer, Andrew (1991): *Morphological Theory. An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Oxford / Cambridge (Mass.).
- Stein, Achim (1993): *Nominalgruppen in Patentschriften: Komposita und prädikative Nominalisierungen im deutsch-französischen Vergleich*. – Tübingen: Niemeyer. (Linguistische Arbeiten; 303).
- Stepanova, Marija Dimitrievna/Fleischer, Wolfgang (1985). *Grundzüge der deutschen Wortbildung*. – Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Toman, Jindřich (1983), (1987²): *Wortsyntax: Eine Diskussion ausgewählter Probleme deutscher Wortbildung*. - Tübingen: Niemeyer.
- Vogel, Petra Maria (1996): *Wortarten und Wortartenwechsel. Zu Konversion und verwandten Erscheinungen im Deutschen und in anderen Sprachen*. – Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Vögeding, Joachim (1981): *Das Halbaffix „-frei“: Zur Theorie der Wortbildung*. - Tübingen: Narr.
- Walter, Henriette (1969): Zusammensetzung und Ableitung, in: Martinet, A. unter Mitarbeit von Martinet, J. und Walter H. [Hrsg.]: *Linguistik ein Handbuch*, 35-38.
- Welke, Klaus (1995): Komposition und Derivation. Kompositionstheorie der Affigierung oder Derivationstheorie der Komposition?, in: *Deutsche Sprache* 1, 73-89.
- Wellmann, Hans et al. (1974): Zur morphologischen Regelung der Substantivkomposita im heutigen Deutsch, in: *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 93, 358-378.

- Wierzbicka Anna (2008): A conceptual basis for intercultural pragmatics and world-wide understanding, in: Pütz, Martin / Neff-van Aertselaer, JoAnne (eds.) *Developing Contrastive Pragmatics. Interlanguage and Cross-Cultural Perspectives*. SOLA Studies on Language Acquisition 31. 2008, 3-45. – Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wilmanns, Wilhelm (1896): *Deutsche Grammatik*. Zweite Abteilung: Wortbildung. – Straßburg.
- Williams, Edwin (1981): On the Notions ‚Lexically Related‘ and ‚Head of a Word‘, in: *Linguistic Inquiry* 12, 245-274.
- Wildgen, Wolfgang (1982): *Psycholinguistische Experimente zur Verarbeitung und subjektiven Einschätzung nominaler Komposita*. Semiotisches Kolloquium, Hamburg 4.-8.10.1981 Sektion VI: Wortbedeutung.
- Wolf, Barbara (1990): *Nominalkompositionen im Deutschen und Französischen. Eine Untersuchung der französischen Entsprechungen zu deutschen Nominalkomposita aus verschiedenen fachsprachlichen Sachbereichen*. – Münster: Kleinheinrich (=Münsterische Beiträge zur romanischen Philologie).
- Wurzel, Wolfgang Ullrich (1970): *Studien zur deutschen Lautstruktur*. – Berlin.
- Zepić, Stanko (1969): *Zum Problem der automatischen Erzeugung der deutschen Nominalkomposita*. – Braunschweig: Linguistische Berichte 2.
- Zett, Robert (1970): *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen: Die altserbische Periode*. – Köln: Böhlau.

2. ЕДИНИЦИ НА КИРИЛИЦА

2.1. Извори на ексцерптите:

2.1.1. Белетристика:

- Андоновски, Венко (1996): *Текстовни процеси*. – Скопје: Култура. (=BA)
- (2002): *Пајокој на свештој*. (4. изд.) – Скопје: Култура. (=BA)
- Антески, Ивица (1999): *Кралица-џаун*, во: Мугри. Литературен кружок на студентите на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, 26. – Скопје: Сојуз на студентите на Филолошкиот факултет. (=ИА)
- Анчевски, Зоран (1998): *Линија на ошор*. – Скопје: Култура. (=ЗА)
- Владова, Јадранка (1990): *Биџазар*, во: Воден знак. – Скопје: Култура. (=JB)

- Јаневски, Славко (1989): *Рулеј со седум бројки*. – Скопје: Мисла. (=СЈ)
- Конески, Блаже (1966): *Лозје*. – Скопје: Кочо Рацин. (=БК)
- Манчев, Васе (2001): *Племе*, во: Волшебното време. – Скопје: Култура. (=ВМ)
- Михајловски, Драги (1999/2003): *Милјон*, во: Триполската капија, раскази. - Скопје: Каприкорнус (1999); во: Раскази од шести кат, избрани и нови. – Скопје: Каприкорнус (2003). (=ДМ)
- Неделковски, Велко (1989): *Линија на живојој*. – Скопје: Мисла. (=ВН)
- Рацин, Коста (1985): *Туйуноберачиџе; Елеџии за џебе*, во: Сталев Георги: Избрани страници од македонската литература, 111; 115-120. – Скопје: Здружени издавачи. (=КР)
- Саздов, Томе (избор, редакција и поговор) (2001): *Македонски хумористички народни приказни*. – Скопје: Детска радост. (=ТС)
- Старова, Луан (2001): *Времејо на козиџе*. – Скопје: Матица македонска. (=ЛС)
- Тодоровски, Гане (1992): *Звучниој здив на џајковинаџа*. - Скопје: Култура. (=ГТ)

2.1.2. Списанија:

Антена, Клуб 360 (Т-Mobile), Македонско сонце (=МС), СТАРТ, ТЕА Кујна / Модерна (=ТЕА), Убавина & Здравје (=У&З), Храна и вино (=ХиВ);

2.1.3. Печат (весници):

Вест, Вечер, Дневник, Нова Македонија (=НМ), Просветен работник (=ПР); Утрински весник (УВ), Шпиц;

2.1.4. Преводи од германски на македонски:

- Клајн, Андреас (приредувач) (2000): *Државникој Конрад Аденауер. Германец и Евројеец*. - Скопје: Фондација Конрад Аденауер [Превод од германски Гордана Миланова] (=КА)
- Хесе, Херман (1989): *Сџејскиој волк*. [Превод од германски Маргарита Балод-Тодоровска]. – Скопје: Мисла. (=ХХ)

3.1. Речници:

- Милошев, Ѓ., Груиќ Б., Алексовски, Л. (1994): *Македонско-германски; германско-македонски речник, makedonisch-deutsches; deutsch-makedonisches Wörterbuch*. - Скопје: Матица македонска. (=МГ-ГМР)
- Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник* (1986). Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. - Скопје: Просветно дело. (=ПМЛЈ)
- Правописен речник на македонскиот литературен јазик* (1999). Кирил Конески, - Скопје: Просветно дело.
- Речник на македонскиот јазик со српскохрватски шолкувања (I-III)* (1994). - Скопје: Детска радост. (=РМЈ).
- Речник на македонскиот народна поезија (I, II)* (1987). – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. (=РМНП).

4.1. Научна литература:

- Ајдуковиќ, Јован (2004): *Увод у лексичку конијактиологију. Теорија адаптирације русизама*. – Београд: Фото футура.
- Алаѓозовски, Јован (1983): *Њемачке сложене именце и нивови иреводни еквиваленции у македонском језику*, магистерски рад (80 стр.) – Београд: Филолошки факултет.
- Алексоска-Чкатроска, Мирјана (2010): *Романизмиите во македонскиот јазик. Прилог кон етимолошкиите истражувања за македонскиот јазик*. – Скопје: Универзитет Св. „Кирил и Методиј“, Филолошки факултет “Блаже Конески”.
- Бабамова, Екатерина (1994/95): *Калките од англиско потекло во современиот македонски јазик*, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, 93-101. – Скопје.
- Бојковска, Стојка/ Пандев Димитар/ Минова-Гуркова Лилјана/ Цветковски Живко. (1997): *Македонски јазик за средното образование*. - Скопје: Просветно дело.
- Велева, Славица (1994): *Зборообразувањето во поезијата на Гане Тодоровски*, магистерски труд. – Скопје: Филолошки факултет.
- (1995): *Традицијата и иновацијата од аспект на зборообразувањето во македонската поезија од 1945 до 1955*, во: *Македонски јазик од 1945 до 1955. Зборник од реферати одржани на Научниот собир по повод годишнината од смртта на акад. Блаже Конески*, 79-82. – Скопје: Филолошки

- факултет, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици.
- (1997): Некои карактеристики на именките што означуваат лица, во: *Третѝ научен собир на млади македонистѝи*, 41-48. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски и јужнословенски јазици.
- (2006): *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. – Скопје: 2-ври Август Ц”.
- Видоески, Божо (1951): За сложенките, во: *Македонски јазик*, 131-140. – Скопје.
- Дучевска, Анета / Минова-Ѓуркова, Лилјана (1992/23): Суфиксот -ција / -чија во македонскиот јазик денес, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*, 51-68. – Скопје.
- Јашар-Настева, Оливера (1962/1963): Македонските калки од турскиот јазик, во: *Македонски јазик*, 109-172. – Скопје.
- (1962/2001): *Турскиите лексички елементи во македонскиот јазик*, докторска дисертација. – Скопје: Филозофски факултет. / Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, посебни изданија, кн. 31.
- (1963): За турските зборови во македонскиот јазик, во: *Просветена жена* (март), 10-11. – Скопје.
- Киш, Маријана (2010): *Лексички, зборообразувачки и морфолошко-лексички особености на македонските дијалекти*. – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, посебни изданија, кн. 69.
- Конески, Блаже (1982): *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. – Скопје: Култура.
- Конески, Кирил (1985): Тенденции во активирањето на зборообразувачките модели во македонскиот литературен јазик, во: *Предавања на XVII Семинар за македонски јазик, литература и култура*, 103-110. – Скопје.
- (1995/2003): *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. – Скопје: Бона.
- (2003): *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. 2. поправено изд. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”.
- Корубин, Благоја (1990): *На македонскограматички теми*. – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, посебни изданија, кн. 18.
- Кубеш, Бранка (1992): *Сложениите зборови во македонскиот јазик*, магистерски труд. – Скопје: Филолошки факултет.

- Марков, Борис (1984): За именските афиксоиди во современиот македонски јазик, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет во чест на Б. Конески*, 137-147. – Скопје.
- (1979а): Именки со значење носител на својство, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*, 17-65. – Скопје.
- (1979б): Именски сложенки без составен вокал во македонскиот јазик, во: *Литературен збор*, 3-12. – Скопје.
- (1996): Руско-македонски паралели во областа на заемките од западноевропско потекло, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, 135-144. – Скопје.
- (1997): Извици-заемки коишто во туркиот јазик имаат именско потекло, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, 125-146. – Скопје.
- (1998): Особености во усвојувањето на странски зборови во рускиот и македонскиот јазик, во: *Македонско-руски јазични, литературни и културни врски (материјал од Првата македонско-руска славистичка конференција)*, Охрид, 23-24 август 1995 г.). – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Миовски, Мито (1975): За сложенките во текстовите на Јоаким Крчовски и на Кирил Пејчиновиќ, во: *Македонски јазик*, 177-187. – Скопје.
- (1980): *Лексикала во текстовите на Јоаким Крчовски*. – Скопје: НИО „Студентски збор“.
- (1988): *Лексиколошки аспекти на делото „За македонските работи“*. – Скопје: Македонска книга.
- Минова-Гуркова, Лилјана (1975): Зузана Тополињска: Граматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик (род, број, посоченост), приказ, во: *Македонски јазик*, 224-226. – Скопје.
- (1994): *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. – Скопје: Радинг.
- Мицкоски, Николче (2009): Стратегиски пристап при дефинирање терминологија од областа на информатичкото општество, во: *Македонски јазик* (година LX 2009), 263-273. – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Панзова, Виолета (1996): *Универзалната граматика и македонскиот јазик*. – Скопје: Епоха.
- (1998): Семантиката на именските изрази: логичко истражување, во: *„Јазик и општество на прагот кон 21 век“*, *Зборник на трудови, 1. Меѓународен конгрес на применети*

- лингвистика на Македонија – МАЛА 98 (8 - 9.05.1998), 195-200. – Скопје.*
- Петрушева, Андријана (2000): *Сложениите зборови во италијанскиот и македонскиот јазик*, магистерски труд. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Пјанка, Влогимјеж (1994): Местото на зборообразувањето во семантичката граматика, во: *XX Научна дискусија на XXVI меѓународен семинар за македонски јазик, лингвистика и култура*, Охрид, 30 јули - 13 август (1993), 121-131. – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Поп-Атанасова, Соња (1995): За сложените зборови во Битолскиот триод, во: *Втор научен собир на млади македонисти*, 143-159. – Скопје: Филолошки факултет, Катедра за македонски и јужнословенски јазици.
- Симоска, Силвана (1997а): *Сложени именки со придавка како прв член во современиот германски јазик (Eine Untersuchung zu Nominalkomposita mit Adjektiv als erstem Glied)*, магистерски труд. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- (1997б): Сложени именки со придавка како прв член во современиот германски јазик (резиме на магистерска теза), во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, 251-272. – Скопје.
- (1998): Сложени именки со придавка како прв член во германскиот и во македонскиот јазик, во: *„Јазик и општество на прагот кон 21 век“*, Зборник на трудови, 1. Меѓународен конгрес на применета лингвистика на Македонија – МАЛА 98 (8 - 9.05.1998), 167-174. – Скопје.
- (1999а): Сложен збор наспроти Kompositum, во: *Четврти научен собир на млади македонисти*. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски и јужнословенски јазици. (необјавен)
- (1999б): Графички особености во зборообразувањето, во: *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“*, 99-107. – Скопје.
- (2000): Кон македонските еквиваленти на германските сложени именки, во: *Прва германско-македонска научна конференција: Јазик, лингвистика, култура*, 16 -19.08. 2000. – Охрид. (необјавен)
- (2003): „Фонолошко-морфолошки тенденции во лексиконот на македонскиот јазик“, во: *XXIX научна конференција на XXXV Меѓународен семинар за македонски јазик, лингвистика и култура* (Охрид, 19-20 август 2002) – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2003, 323-332.

- (2007): Оказионализмите и нивниот отслик во оригиналите и преводите од македонско-германската провениенција, во: *XXXIII научна конференција на XXXIX меѓународен семинар за македонски јазик, лингвистика и култура*, Охрид, 28-29 август (2006), 35-48. – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- (2008): “Konstantin Miladinovs Sehnsucht nach dem Süden (T’za za juž) im interkulturellen Übersetzungsvergleich”, in: *Informatologia, Translation Science II* 41/2008, 140-148. - Zagreb: Hrvatsko komunikološko društvo. Croatian Communication Association.
- (2009): Егзоцентрични зборообразувања – обид за индукција на универзални признаци, во: *Македонски јазик* (година LX 2009), 157-177. – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Солецка, Казимјера Марија (1983): Семантичката структура на сложените придавки, во: *Македонски јазик*, 175-190. – Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Стефановски, Љупчо (1985): *Девербативни атрибути во македонскиот и англискиот јазик - контрарастивна анализа*, докторска дисертација, – Скопје: Филолошки факултет.
- (1986): Продуктивноста на зборообразувањето како основен динамички аспект на лексиката, во: *XII Научна дискусија на Семинарот за македонски јазик, лингвистика и култура*, 43-49. – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Тантуровска, Лидија (2009): За еден вид сложенки во законодавнo-правниот потстил, во: *Зборник на трудови од ирешаата македонско-словенечка конференција*, 211- 216. – Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Тополињска, Зузана (1974): *Грамматика на именската фраза во македонскиот лингвистички јазик - род, број, йосоченост*. - Скопје: МАНУ.
- (2001): *Полски-Македонски: Грамматичка конфронтиација. 4. Македонско-полски синтаксички речник на глаголите и блискозначните йерифрасички изрази*. – Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- (2003): *Полски-Македонски: Грамматичка конфронтиација. 6. Синтаксичка деривација*. – Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- (2008): *Полски-Македонски: Грамматичка конфронтиација. 8. Развивок на граматичките категоории*. – Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

- Хаџи-Василева, Кристина (1997): Преглед на турцизмите во македонската кулинарска лексика, во: *Трет научен собир на млади македонисти*. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, Катедра за македонски и јужнословенски јазици.
- Хил, Петер (2000): Германски влијанија врз македонскиот јазик во споредба со соседните јужнословенски јазици, во: *Прва германско-македонска научна конференција: Јазик, литература и култура*, 16-19.08.2000. - Охрид, Р Македонија.
- Цветковски, Владимир (1973): *Сложени именки во македонскиот и англискиот јазик*, докторска дисертација. - Скопје: Филозофски факултет.
- Цветковски, Живко (1995): Предлозите во првата деценија на стандардниот македонски јазик, во: *Македонскиот јазик од 1945 до 1955 година. Зборник од реферати одржани на Научниот собир по повод годишнината од смртта на акад. Блаже Конески*, 209-213. – Скопје: Филолошки факултет, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици.
- Шокларова-Љоровска, Германија (1980): Сложени зборови во македонскиот јазик со посебен осврт на сложенките, во: *Литературен збор*, кн. 3, 31-39. – Скопје.

ИНДЕКС НА GERMANSKITE СЛОЖЕНИ ИМЕНКИ

A

Abbruchhaus
Abdampf
Abendlaune
Abendspaziergang
Abendunterhaltung
Abgas
Abgott
Abgrund
Abholtermin
Abschaum
Abscheu
Absichtserklärung
Abstellkammer
Abteilungsleiter
Ab-und-zu-muss-man-es-wieder-einmal-probieren-Einsatz
Abwasser
Abwasserleitung
Abwind
Abziehbild
Achtsturentag
Adressänderung
Adressenänderung
Affengeschwindigkeit
Affenherzbaby
Affenmensch
Affenspektakel
Affenstimmung
AktivFrische
Aktivurlaub
Aktulitätenkino
Albanec-katolik
Alkoholvergiftung
Alleswisser
Allmacht
Alltag
Als-ob-Haltung
Altmetall

Amtsgericht
Animerdame
Animierdame
Anmeldepflicht
Annäherungsprozess
Anpassungsprozess
Anschriftenänderung
Anstecknadel
Antiquitätenladen
Antiquitätenmarkt
Antragsformular
Anwaltsbüro
Anwaltstochter
Apfelbaum
Apfelkuchen
Apfelsaft
Aprikosenbaum
Aprikosengeschmack
Aprikosenkonfitüre
Aprikosenkuchen
Aprikosenmarmelade
Aprikosensaft
Aprikosentorte
Arbeiter-Dichter
Arbeiterklasse
Arbeiterrente
Arbeitgeber
Arbeitgeberverband
Arbeitsplatz
Arbeitsplatzverbesserungsvorschlag
Arbeitswut
Armeleuteschloss
Armeslänge
Armesünderglocke
Armlänge
Ärztékammer
Ärztékollegium
Ärztékongress
Ärztékonsilium
Arzthelfer
Arzt-Kosmonaut
Arztpraxis
Arztwahl

Aschenbecher
Atomkraftwerksstandortsicherungsprogramm
Attentatsversuch
Auerochse
Aufgabenbeschreibung
Aufklappbett
Auftraggeber
Aufwind
Augapfel
Augenabstand
Augenarzt
Augenbad
Augenbraue
Augendeckel
Augenfalter
Augenhöhe
Augenkrankheit
Augenleiden
Augenlicht
Augenlid
Augennerv
Augenoptiker
Augenwimper
Augenzahn
Augenzeuge
Augenzwinkern
Augspross
Augzahn
Ausbauwohnung
Ausbeutergesellschaft
Ausgabenrechnung
Ausgehuniform
Ausgehverbot
Ausländer-raus-Begehren
Ausstellungsexponat
Auswechspieler
Ausziehfernrohr
Ausziehtisch
Autobahn
Autodach
Autohändler
Autolack
Autolenkrad

Automantenkaffee

Automarke

Autotür

B

Babynahrung

Baby-Pflege-Allzweck-Tuch

Bäckermeister

Backzeit

Badesalz

Badewannengesang

Badezimmer

Balkongeländer

Balkonmöbel

Bankräuber

Bärendienst

Bärenfang

Bärenführer

Bärenhaut

Bärenhunger

Bärenkälte

Bärenkraft

Bärenlauch

Bärenmütze

Bärentraube

Bärenzwinger

Bauernaufstand

Bauernstube

Baulust

Baumwollsocken

Bedenkzeit

Behindertenorganisation

Beiblatt

Beichtvater

Beigeschmack

Beiheft

Beikoch

Beikost

Beinahekatastrophe

Beinahe-Katastrophe

Beinahe-Skandal

Beinahezusammenstoß

Beinahrung

Beiname
Beiprogramm
Beirat
Beisegel
Beistrich
Beitisch
Beiwerk
Beobachtertruppe
Bergeshöhe
Bergführer
Berghöhe
Berghütte
Bergslandschaft
Berufssoldat
Besetzzeichen
Bestelldatum
Bestleistung
Betonierarbeiten
Betschwester
Betdecke
Bettenverkäufer
Bettfedern
Bettflasche
Bettgeflüster
Bettgenosse
Bettgeschichte
Bettgestell
Betthimmel
Bettlaken
Betttuch
Bettwärmer
Bettwäsche
Bettzeug
Beweggrund
Bibliographie
Bibliotheksmitarbeiter
Bierbauch
Bierleiche
Bier-schwarz
Bilderbuch
Bildgröße
Bildschirmgröße
Billig-Auto

Bindeglied
Bindfaden
Biogenese
Bio-Getränk
Bio-Joghurt
Bioladen
Biologenweisheit
Bio-Nahrung
Biorhythmus
Blattfläche
Blauhelm
Blaukopf
Blechkappe
Bleichgesicht
Blondkopf
Bluesmusiker
Blumenblatt
Blumenvase
Blusenjacke
Blutdruck
Bioströme
Birnbaum
Birnensaft
Bodenwachs
Bohrkäfer
Bohrmaschine
Bombenaufmachung
Bombenaussehen
Bombenstimmung
Bombenveranstaltung
Botenjunge
Boxenstopp
Boxvater
Brathähnchen
Bratkartoffeln
Bratpfanne
Bratwurst
Bräutigam
Breitschwanz
Bremsspur
Brennnesselgebüsch
Brillenbügel
Brötchenverkäufer

Buchbesprechung
Buchdruck
Bücherfreund
Bücherkiste
Büchermarkt
Bücherregal
Bücherschrank
Bücherwand
Buchformat
Buchhandlung
Buchmarkt
Buchseite
Bügelzimmer
Bundestag
Bündnisfrage
Buntwäsche
Bürgerinitiative
Büttenrede

C

Charakterkunde
Charakterstärke
Chemisch Reinigung
Chemotherapie
Chinaporzellan
Computertastatur
Computertisch

D

Dachkammer
Dafür-gehe-ich-1000-Meilen-Stiefel
Damenfriseur
Dampflo
Dampfschiff
Datenverarbeitung
Dekorateurberuf
Dekorateursberuf
Delegationsleiter
Denkart
Denkfalte
Diamantring
Dichter-Komponist
Dichtertreffen

Dickbauch
Dickschädel
Die Welt-ist-schlecht-Gejammer
Diebsgesicht
Dieselmotor
die-Welt-ist-schlecht-Blick
Digitalanzeige
Digital-Kamera
Dimitrovgrad
Diözesanbischof
Diözesangrenze
Diplomatengespräch
Disziplinarverfahren
Dokumentarfilm
Dolmetscherhonorar
Dornenhecke
Dörrobst
Dostojewskibände
Drahthaare
Dramenaufführung
Dramenheld
Dreherlaubnis
Dreikantschlüssel
Dreimastsegler
Drei-Tage-Stoppelbart-Typ
Dreizimmerwohnung
Dummejungenstreich
Düngemittel
Dunkelkammer
Durchhaltevermögen
Durchsuchungsbefehl

E

Edelstahl-Rostfrei
Eheberatung
Ehebruch
Ehering
Eiablage
Eichbaum
Eichenbaum
Eidotter
Eierbecher
Eierbrikett

Eierfarbe
Eierhandgranate
Eierkuchen
Eierlikör
Eierlöffel
Eiermilch
Eiernudeln
Eierpfannkuchen
Eierschale
Eierschnee
Eierspeise
Eieruhr
Eiform
Eigelb
Eilbote
Einarbeitungsphase
Einhorn
Einigungspolitik
Einknöppfutter
Einkommensgrenze
Einsteckkragen
Eischnee
Eisdiele
Eisenmangel
Eisentür
Eiseskälte
Eiskunstlauf
Elchampel
Elektroanalyse
Elektronenhülle
Elektronenmikroskop
Elektronenoptik
Elektronenorgel
Elektrotechnik
Elementarunterricht
Elternbeirat
Elternhaus
Enkelkind
Entwicklungsland
Erdbeermarmelade
Erdenbürger
Erfolgsstory
Erfrischungsgetränk

Erholungskur
Erntedankfest
Erntemonat
Erweiterungsprozess
Eselstute
Essensmarke
Essgeschirr
Essgewohnheit
Esstisch
EU-Richtlinien
EuroKompjuter
Euro-Sozialisten
Experimentalphysik
Experimentierverbot
Exportbier

F

Fabrikantenvilla
Fachexperte
Fahrerlaubnis
Faktenwissen
Fallensteller
Falllaub
Fallobst
Fallwind
Falschmünzer
Farbdesign
Farbenfilm
Farbfilm
Fare programa
Farnkraut
Fastebene
Fast-Nichtraucher
Februartag
Feldmarschall
Fensterbank
Feuerschaden
Fingernagel
Fingerspitzengefühl
Fischfang
Fischmesser
Fischteich
Flachkopf

Flachland
Flanellhemd
Flanellrock
Flaschenhals
Fließgewässer
Flugzeug
Flüsterparole
Fragenkatalog
Fragezeichen
Frauenarbeit
Frauenarzt
Frauenbein
Frauenberuf
Frauenbewegung
Frauenchor
Frauenemanzipation
Frauengefängnis
Frauenhaar
Frauenheld
Frauenklinik
Frauenmilch
Frauenorganisation
Frauenschutz
Frauenstimmrecht
Frauentag
Frauenzimmer
Freiheitsstatue
Freizeit
fremdKörper
Freudentränen
Freundeskreis
Friedenspfeife
Friesierkommode
Frisch Fleisch
Frische-Luft-Spaziergang
Frischfleisch
Frühaufsteher
Frühobst
Frühstücksritual
35-Stunden-Woche
Fünf-Sterne-General
Fünf-Sterne-Hotel
50-Millionen-Euro-Kredit

Fürchtegott
Fürsorge
Fürsprache
Fürsprecher
Fußball
Fußballspieler
Fußballweltmeisterschaftsspiel
Fußmassage

G

Gallenstein
Gangsterfilm
Gänsefeder
Garageanbau
Garagenanbau
Garten
Gartenlaube
Gartenmöbelholz
Gartenteich
Gartentür
Gasleitung
Gasometer
Gästehaus
Gebäudereinigung
Gebietserweiterung
Gebrauchtwagen
Geburtenrate
Geburtsjahr
Geburtstag
Geburtstagsgeschenk
Gedankenarmut
Gedankenaustausch
Gedenkstätte
Gegenverkehr
Gegenvorschlag
Gegenwert
Geisterfischer
Geisterstadt
Geistesgegenwart
Gelbfuß
Gelbhut
Gelbrand
Gelbschwämmchen

Gemeindeeigentum
Gemischtwarenhandlung
Gemüsehändler
Generalmusikdirektor
Generalstab
Gesamtergebnis
Geschäftsmann
Gesetzesüberschreitung
Gesichtsblässe
Gesprächsprotokoll
Gesundheitsamt
Getreideproduktion
Getreidescheune
Gießkanne
Glanzleistung
Glanznummer
Glanzrolle
Glanzzeit
Glastür
Glattnase
Glaubensfrage
Gleichschaltungspolitik
Glühwürmchen
Goethedicht
Goldfisch
Goldgräber
Goldkette
Goldring
Gottesfurcht
Gottmensch
Gottsebeiuns
Gottseidank
Grabstein
Graubart
Graukappe
Graukopf
Grauköpfchen
Greifvogel
Greisenalter
Grenzöffnung
Größenwahn
Großmaul
Großstadt

Großstädter
Großtuer
Großunternehmen
Großunternehmer
Großvater
Grünauge
Grünschenkel
Guirillakrieg
Gute-Nacht-Lied
Gütesiegel
Gutestube
Gutsknecht
Gymnasialbildung

H

Haaresbreite
Haarfarbe
Haarlänge
Hackfleisch
Häkeldecke
Halbstarker
Haltbar-Milch
Haltestelle
Haltet-den-Dieb-Methode
Handapparat
Handarbeit
Handball
Handbibliothek
Handbremse
Handcrème
Händedruck
Händeklatschen
Handgelenk
Handgepäck
Handgranate
Handmühle
Handpresse
Handschelle
Handschrift
Handschuh
Handspiegel
Handtasche
Handtuch

Handwerk
Handwerksmeister
Hängematte
Harmlos-Zaun
Härtegrad
Hasenfuß
Hauptstadt-Frage
Hausanzug
Hausdach
Häusermeer
Hausherr
Hausratversicherung
Haustür
Hauswand
Heidenrespekt
Heidenspaß
Heidenstimmung
Heilweise
Heißluft
Heizsaison
Heldentat
Hemdbluse
Herrgott
Heuschnupfen
Hilfestellung
Hilfsorganisation
Himbeere
Hirschkalb
Hirschkuh
Hitparade
Hitfarbe
Hobelmaschine
Hochleistungs-Zweigang-Schlagbohrmaschine
Hochofen
Hochschullehrerstipendium
Höchstgeschwindigkeit
Höchstemperatur
Hochzeitsgesellschaft
Hohelied
Höhengipfel
Hohenhaus
Hohepriester
Hoheprister

Höherentwicklung
Hohlkopf
Höllenangst
Höllenlärm
Höllerespekt
Höllienstimmung
Holzkirche
Holzschnitt
Holzschuppen
Holzspielzeug
Holztisch
Honigbiene
„Hoppla-jetzt-komm-ich“-Elan
Hörgerät
Horormensch
Horrorstadt
Horrorsendung
Hosenknopf
Hosenrock
Hotelbar
Hotelzimmer
Hühnerkeule
Hühnerstall
Hühnersuppe
Hundehütte
Hustenbonbon

I

Ideenmangel
Importzigarren
Imprägniermittel
Individualpsychologie
Indizienbeweis
Indizienprozess
Inland
Intensivstall
Intensivstation
Interessengemeinschaft
Interessengruppe
Interessensphäre
Italowestern

J

Jahresbeginn
Jahrestag
Jahrtausend
Jazzkapelle
Jazzmusik
Jazzmusiker
JedermannsgröÙe
Jungfernfahrt
Jüngst-Star
Jutetasche
Juwelenarmband
Juwelenhalsband
Juwelenkette
Juwelenring

K

Kachelofen
Kaffeemaschine
Kaffeepause
Kaffeetasse
Kahlkopf
Kälteeinbruch
Kaminofen
Kanzlersohn
Kapuzenmantel
Kardinalfehler
Kardinalzahl
Kartoffellager
Kaschmirmantel
Katzenauge
Katzenbär
Katzenbuckel
Katzenfloh
Katzenfrett
Katzenhai
Katzenjammer
Katzenjunge
Katzenmusik
Katzenpfote
Katzenschwanz
Katzensprung
Katzentisch

Katzenwäsche
Katzenzunge
Katz-und-Maus-Spiel
Kaufmann
Kaugummi
Kaum-zu-glauben-Preis
Kichererbse
Kindbett
Kindbetterin
Kinderarzt
Kinderbuch
Kinderfest
Kindergarten
Kindergartentante
Kindergeld
Kinderjacke
Kinderspielzeug
Kindesalter
Kindesannahme
Kindesbeine
Kindesentführung
Kindeskind
Kindesliebe
Kindesmisshandlung
Kindesmörderin
Kindesnöte
Kindespflicht
Kindesraub
Kindesunterschiebung
Kindfrau
Kindskopf
Kindslage
Kindsmord
Kindspech
Kindstaufe
Kindswasser
Kino-Café
Kinokasse
Kirchenbau
Kirchenbeitrag
Kirchenbuch
Kirchenchor
Kirchendiener

Kirchengemeinde
Kirchenjahr
Kirchenkampf
Kirchenkonzert
Kirchenlicht
Kirchenlied
Kirchenmaus
Kirchenmusik
Kirchensteuer
Kirchentag
Kirchgang
Kirchgeld
Kirchgemeinde
Kirchhof
Kirchspiel
Kirchturm
Kirschkuchen
Klagelied
Klagemauer
Klappmesser
Klarinettbläser
Klarinettenbläser
Klassenfahrt
Klassenlehrer
Klavierspieler
Klebstoff
Kleiderbügel
Kleiderhaken
Kleiderschrank
Kleinbus
Kleinfinger
Kleingärtnerverein
Kleingeist
Kleinkind
Kleinstadt
Kleinstbildkamera
Kleinwohnung
Kletterpflanze
Kneipenbesitzer
Kneippkur
Knoblauchbrot
Knoblauchfahne
Knoblauchwurst

Kochbuch
Kochnische
Kochschinken
Kokospalme
Kometstern
Königreich
Königsfarn
Königsfasan
Königsfliegenpilz
Königsgeier
Königshof
Königskerze
Königskobra
Königskrone
Königslibelle
Königspaar
Königspalme
Königspython
Königssohn
Königstiger
Königstochter
Königswasser
Konsistorialrat
Kopf-an-Kopf-Rennen
Korallenmund
Koreferent
Krankenbett
Krankengymnastik
Krankenhaus
Krankenschwester
Krankenwagen
Krankenzimmer
Kratzwunde
Krauseminze
Krauskopf
Kräuter-frisch
Kriechtief
Kriegsopfer
Kriminalpolizei
Kritzelseichnung
Krückenschlag
Krückstock
Küchenfenster

Kuchengabel
Kuchenmehl
Küchentisch
Kühlwasser
Kuhstall
Kunsthonig
Kunstseide
Kurzeweile
Kurzhaar
Kurzohr
Kurzzeit,
Kurzzeitgedächtnis

L

Lachfalte
Lachgrübchen
Lackschuhe,
Landeskunde
Landesvertretung
Landeverbot
Landsmann
Langbein
Längengrad
Langeweile
Langfuß
Langhals
Langhand
Langkorn
Langkorn-Reis
Langnase
Langschläfer
Langschwanz
Langzeit
Langzeitarbeitsloser
Langzeitarbeitslosigkeit
Langzeit-Duft
Langzeit-Farbschutz
Langzeitfolgen
Langzeitgedächtnis
Langzeitwirkung
Lästermaul
Latino-Suzana
Laubbaumwald

Laubwald
Laufvogel
Lebendgeburt
Lebensversicherung
Legehenne
Lehnwort,
Lehrangebot
Lehrerausflug
Lehrerzimmer
Lehrstuhlmitglied
Leichtfuß
Leidensweg
Leienprediger
Leisetreter
Leistungsschwankung
Leningrad
Lernmethode
Lesart
Leseabend
Lesebuch
Lesesaal
Lesezirkel
Letztfragen
Leuchtkäfer
Lichterkette
Liebesknochen
Liebeskummer
Liebhaber
Liefertag
Liegendkranke
Lindwurm
Linkshänder
LKW-Fahrer
Lockenkopf
Logiergast
Lokalzeitung
Loseblattsammlung
Lösungsmöglichkeit
Luftblase

M

Magenschleimhaut
Magersucht

Mahagonischränk
Maienfahrt
Mammutarbeit
Mammutkonferenz
Mammutorganisation
Mandelaugen
Marktfrau
Marmortischchen
Marschroute
Marschtempo
Märzennacht
Maschinenschreibkurs
Maschinschreibkurs
Mathematikass
Maulesel
Mechanochemie
Meckerfritze
Meeraal
Meerbarbe
Meerbusen
Meerdrachen
Meerechse
Meereis
Meerenge
Meerengel
Meeresalge
Meeresarm
Meeresfauna
Meeresflora
Meeresfrüchte
Meeresgrund
Meeresheilkunde
Meeresklima
Meeressäugetier
Meeresspiegel
Meeresstrand
Meeresstraße
Meeresströmung
Meergott
Meerhase
Meerhecht
Meerohr
Meerrettich

Meersalz
Meerschaum
Meerschein
Meerspinne
Meerungeheuer
Mehrbedarf
Mehrwert
Mein-Bauch-gehört-mir-Haltung
Mein-Gefühl
Meisterhand
Meisterklasse
Meisterstück
Meisterwerk
Meldepflicht
Menschenkenntnis
Menschenkind
Menschenskind
Merkel-raus-Rufe
Messerklinge
Messerstich
Metallware
Mietrecht
Milchglas
Milchkuh
Minderheitenfrage
Minderheitenquote
Minderzahl
Mindestabstand
Ministerialbeamter
Mistbuch
Mistmensch
Mistprüfung
Mistvieh
Mistwetter
Mitarbeiter
Mithristen
Mitgliedstaat
Mittagsschlaf
Mixgerät
Mobilitätswahn
Modeexperte
Moderholz
Monsteraufwand

Monsterfilm
Monstershow
Mordsarbeit
Mordsaufwand
Mordsgaudi
Mordskerl
Morgengymnastik
Morgenkaffee
Motivensuche
Motivsuche
Motorenlärm
Motorradfahrer
Mülldeponie
Mürbeteig
Mürbteig
Musikgenie
Musiklautstärke
Muttermilch
Mutter-Tochter-Beziehung
Mutter-Tochter-Konflikt

N

Nachfeier
Nach-mir-die-Sintflut-Mentalität
Nachmittag
Nachsilbe
Nachsommer
Nachspeise
Nachspiel
Nachtigall
Nachtigallenschlag
Nacht-und-Nebel-Aktion
Nachwort
Nadelbaum
Namensgebung
Narrenposse
Narrensposse
Naschwerk
Natternbiss
Nebelscheinwerfer
Nebenakzent
Nebenbedeutung
Nebeneffekt

Nebenlinie
Nebenzimmer
Nervenentzündung
Nervenheilstalt
Nervenkitzel
Nervenkrankheit
Neujahrstag
Neurobiologie
Neutronenbilanz
Neutronenbombe
Neutronenquelle
Neutronenwaffe
Nichts-Könner
Nichtsnutz
Nicht-wahrhaben-Wollen
Niederdruck
Niemandsländ
Niemandszeit
Nilpferd
Nobelnachthemd
Nochgeschäft
Noch-Minister
Nordwesten
Nuklearwaffe
Null-Bock-Generation
Nur-Hausfrau
Nussbaum

O

Oberarzt
Obergefreiter
Oberstufe
Obstbaum
Ofenkamin
Offenstall
Ohrenarzt
Ohrenschmerzen
Ohrläppchen
Ohrwurm
Ökoaktivist
Öko-Fighter
Öko-Institut
Öko-Kamera

Ökoladen
Öko-Laden
Öko-Lyrik
Ökosammler
Öko-Supermarkt
Ölbaumzweig
Ölzweig
Organverpflanzung
Ornamentenstil
Osterferien

P

Paradebeispiel
Paradevorstellung
Paradestück
Paradepferd
Papiertaschentuch
Parkplatz
Parkplatzwächter
Passivraucher
Patientenwarteliste
Pauspapier
Pelzmütze
Petersburg
Pfarrerssohn
Pfarrfrau
Pfeifenspitze
Pfeifton
Pferdestall
Pflanzenart
Pflanzenblatt
Pflaumenbaum
Pflaumenkuchen
Pflaumenlippen
Pflaumenpilz
Pflaumensaft
Pflaumensägewespe
Pflaumenwickler
Pflegesohn
Pflegetochter
Pfundskerl
Pfundsmädel
PKW-Insasse

Planvorstellung
Plattbauch
Plumpsack
Plüschbär
Polit-Büro
Polit-Bürokrat
Polit-Professor
Polit-Rock
Porträt
Powerfrau
Powermann
Powermensch
Prachtausgabe
Prachtexemplar
Prachtstück
Präparatensammlung
Präsidentenrede
Prinzenrolle
Prinzgemahl
Prinzipienreiter
Prinzipienreiterei
Prinzipienstreit
Probeaufnahme,
Professorengespräch
Professorentasche
Professorentreffen
Professorsgattin
Profiboxer
Profi-Wettbewerb
Programmabfolge
Projektenmacher
Psychoanalyse
Psychologentreffen
Puderzucker
Puppenkiste

Q

Quellbewölkung
Querkopf

R

Randglosse
Rasierapparat

Ratenzahlung
Ratskeller
Rattengift
Räucheraal
Raucherbein
Räucherwurst
Rauchverbot
Rauchzimmer
Raumfrage
Redeweise
Regenmantel
Regentropfen
RegionalBahn
RegionalExpress
Reisegesellschaft
Reisetasche
Reitstiefel
Restenfleisch
Restfleisch
Riesenauto
Riesenfreude
Riesenparty
Riesenspaß
Riesenstimmung
Richterspruch
Riesenballon
Riesentorte
Rindenkanu
Rinderbandwurm
Rinderbraten
Rinderbremse
Rinderbrust
Rinderfilet
Rinderhirt
Rinderpest
Rindertalg
Rinderwahnsinn
Rinderzunge
Rindfleisch
Rindsbraten
Rindsfilet
Rindsleder
Rindstalg

Rindszunge
Rindvieh
Rockhose
Roggenvollkornbrot
Röntgenstrahlen
Rosenblatt
Rosinenbrot
Rotauge
Rotbart
Rotdorn
Rote-Kreuz-Schwester
Rothaut
Rotkehlchen
Rotkopf
Rotlicht
Rotschwanz
Rotschwänzchen
Rotwein
Rührmichnichtan
Rund-um-die-Uhr-Betrieb

S

Sakramentenspendung
Sammelware
Sammetröckchen
Saubande
Sauladen
Sauerdorn
Sauregurkenzeit
Saustimmung
Sauwetter
Schachtelsatz
Schafzucht
Scharfschütze
Schauspielergage
Schicksalsstunde
Schiebedach
Schiedsrichterpapst
Schiefbein
Schiefblatt
Schiffbruch
Schifffahrt
Schiffsverkehr

Schildkröte
Schirmständer
Schlafzimmer
Schlagetot
Schlaukopf
Schleifmaschine
Schließfach
Schlitzauge
Schmalnase
Schmalspur
Schmeiß-mich-raus-Frage
Schmerzensgeld
Schmerzugeld
Schmuddel-Wetter
Schmuggelware
Schneemütze
Schneidegerät
Schneidezahn
Schnellläufer
Schnellmund
Schnellzug
Schon-Absolvent
Schöngeist
Schönheitsfleck
Schönredner
Schönwetter
Schreibblock
Schreibmaschine
Schreibtisch
Schriftart
Schriftenstand
Schuhfabrik
Schuhfarbe
Schuhleder
Schuldirektor
Schusswunde
Schwanensee
Schwarzdorn
Schwarzseher
Schwarzweiß
Schwarzweißfilm
Schwarzweißmalerei
Schwarzweißphoto

Schweigeminute
Schweigepflicht
Schweinebraten
Schweinekerl
Schweine Stall
Schweinewetter
Schwerzensschrei
Schwimmflossen
Schwimmzeug
Sechstagerennen
Seenplatte
Sehhilfe
Sehnerv
Seidenhemd
Seidenkleid
Seidenraupe
Seifenblase
Sektlippen
Sekundärliteratur
Selbstbildnis
Selbstbiographie
Selbstironie
Selbstkritik
Selbstporträt
Selbstschutz
Selbststudium
Selbstsucht
Selbstverachtung
Selbstverteidigung
Selbstvertrauen
Selbstwertgefühl
Seltsamsaft
Sendezeit
Senf Korn
Siedetemperatur
Siegessäule
Silberkette
Silberschmuck
Simulatanbühne
Simultandolmetscher
Singdrossel
Singvogel
Sofortkredit

SofortmaБnahmen
Sommerurlaub
Sonderbeauftragter
Sonderbus
Sondereinrichtung
Sondergenehmigung
Sonderprogramm
Sonderregelung
Sonderzug
Sonettenkranz
Sonnenbrille
Sonnenschirm
Sonntag
Sowohl-als-auch-Mentalitat
Spasovden
Spatausgabe
Spazierstock
Speckhals
Speisekarte
Speisewagen
Sperrholz
Spezialitatenangebot
Spinnennetz
Spinnmaschine
Spitzbart
Spitzbauch
Spitzenkleid
Spitzengeschwindigkeit
Spitzenposition
Sporthochschule
Spitzenklasse
Spitzenleistung
Sportsmann
Sprechtempo
Springpferd
Staasform
Staasgebiet
Staatenbund
Staatengeschichte
Staatenkunde
Staatsakt
Staatsaktion
Staatsangehorigkeit

Staatsanwalt
Staatsaufsicht
Staatsbesuch
Staatsbürger
Staatschef
Staatsseigentum
Staatsfarben
Staatsfeiertag
Staatsflagge
Staatsheimnis
Staatsorgan
Staatsrente
Staatssekretär
Stacheldraht
Stadtautobahn
Stadtbezirk
Stadtbücherei
Stadtbummel
Städtebau
Städtebund
Städteordnung
Städtepartnerschaft
Städteitag
Stadtflucht
Stadtgebiet
Stadtgemeinde
Stadtkasse
Stadtmauer
Stadtspark
Stadtplan
Stadtrand
Stadtrat
Stadtrecht
Stadtstaat
Stadtstreicher
Stadtteil
Stadtvater
Stadtväter
Stadtverwaltung
Stadtwappen
Stahlwerk
Standesamt
Starranwalt

Starbesetzung
Starkoch
Starrkopf
Statutenverordnung
Staubsaugerbeutel
Staubzucker
Stechmücke
Stehkragen
Stehlampe
Steildach
Steinkohlen
Stellenbewerbung
Stellschraube
Steppenwolfmanuskript
Sternenhimmel
Stinkmorchel
Stoffdichte
Störenfried
Strahlenbündel
Straßenbahn
Straßenbahnhaltestelle
Straßenlänge
Strategiemaßnahmen
Stratigraphie
Straußenei
Strichpunkt
Strickmuster
Stricknadel
Strickpulli
Strohhaufen-Brombeer-Brennnessel-Nullkosten-Nullenergie-Haus
Strohhut
Strubbelbart
Strumpfhose
Stubenecke
Studentenheim
Studentenwerk
Studienreise
Stundenplan
Südosten
Südwesten
Surfbrett
Süßstoff

T

Tagebuch
Tagesanbruch
Tageslicht
Tankstelle
Tankwart
Tanzfest
Tanzsaal
Taschengeldgesellschaft
Teddybär
Teilnehmer
Telefontaste
Terrortyp
Terrorweib
Teufelsding
Teufelskerl
Teufelsfrau
Teufelsweib
Teufelszeug
Theaterintendant
Themenwahl
Thermotherapie
Tiefdruck
Tiefdruckgebiet
Tiefstpreis
Tierfreund
Tierpark
Tintenfass
Tischbein
Tischlänge
Tischtuch
Todesjahr
Todesstrafe
Todesstunde
Todessturz
Todestag
Todesurteil
Todeswunde
Toilettenspiegel
Toilettespiegel
Tollkopf
Tomaten Ketchup
Topagent

Topangebot
Topmodell
Topschauspieler
Topsportler
Tortenboden
Tortenguss
Tranchierbesteck
Tranchiermesser
Tränengas
Traubenholunder
Traubenkirsche
Traubensäure
Traubenwickler
Traubenzucker
Traumauto
Traumfigur
Traumfrau
Traumhaus
Traumjob
Traummann
Traumurlaub
Treibmittel
Treppenstufe
Trotzdem-Optimismus
Tunichtgut
Türklinke
Turnkleidung
Turnriege
Turteltaube

U

Überrock
Uhrenmacher
Uhrmacher
Umkleidekabine
Umwelt
Umweltverschmutze
Universitätsprofessor
Unter-Frauen-Gespräch
Untergrund
Unterlippe
Unteroffizier

Urlaubsgeld

Urlaubszeit

V

Verbindungssystem

Verfallsdatum

Vergissmeinnicht

Vergrößerungsglas

Verhaltensregel

Verkaufspreis

Verkehrspolizist

Verladearbeiten

Verlängerungsschnur

Verschnaudpause

Versicherungsbeitrag

Versicherungsfachmann

Versicherungsgesellschaft

Versicherungsnehmer

Versicherungsvertreter

Verstandeskraft

Versuchsperson

Verteidigungskrieg

Vertragspartner

Vervielfältigungszahlwort

Vier-Augen-Gespräch

Vier-Minuten-Ei

Vier-Sterne-Hotel

Visitenkarte

Visitkarte

Volksarmee

Vorabend

Vorarbeit

Vorbereitungszeit

Vorentscheidung

Vorernte

Vorfreude

Vorgarten

Vorgehensstrategie

Vorort, Hintertür

Vorplatz

Vorruhestand

Vorspeise

Vorstadtkneipe

Vorstrafe
Vorstudien
Vorvertrag
Vorwahlkampf
Vorwort

W

Waffenbruder
Waffenbrüderschaft
Waffendienst
Waffenfarbe
Waffenfliege
Waffengang
Waffengattung
Waffengeführte
Waffengewalt
Waffenkammer
Waffenkunde
Waffenmeister
Waffenrecht
Waffenrock
Waffenruhe
Waffenschein
Waffenschmied
Waffenstillstand
Wahlalter
Wahlmethode
Wahnsinnsausstellung
Wahnsinnsfrau
Wahnsinnskerl
Wahnsinnsmann
Wahnsinnswohnung
Waisenrente
Walfang
Walfisch
Wandbank
Wandbreite
Wanderprediger
Wärmeschutz
Wärmflasche
Wartezeit
Warzenschwein
Waschanleitung

Wasserleitung
Wasserschloss
Wasserstand
Wassertemperatur
Weckuhr
Wegwerfartikel
Weichspüler
Weihnachtsferien
Weintrinker
Weißbart
Weißdorn
Weißherbst
Weißwein
Weißweinsorte
Weltmeisterschaft
Westenpullover
Westentasche
Wetterbericht
Wickeltisch
Widerwille
Willensausdruck
Windmühle
Windschutzscheibe
Winterschlaf
Wirbelsäulefraktur,
Wirbelsäulenfraktur
Wirrkopf
Wirtschaftsfachmann
Wirtstisch
Wissensdurst
Wochenmarkt
Wohnhaus
Wohnzimmer
Wollengeschäft
Wollgeschäft
Wörterbuch
Wort-für-Wort-Analyse
Wunderkind
Wunderknabe
Wundermittel
Wunderwelt
Wunderwerk
Wurstfinger

Z

Zahnarzt

Zeigefinger

Zeitnot-Situation

Ziehsohn

Ziehtochter

Zigarettengestank

Zigarettenrauch

Zigarettenreste

Zimmertür

Zinsenkonto

Zitronenpresse

Zivilcourage

Zugvogel

Zuname

Zündstoff

Zusammenstoß

2-Zylinder-Motorrad-Triebwerk

Zweikreis-Vierrad-Scheibenbremsen

Zweiliter-115PS-Vierzylindermotor

Zweirad

Zweitaktmotor

Zwergenlandschaft

Zwiebelbrot

Zwiebeldach

Zwischenmahlzeit

Zwischenzeit

ИНДЕКС НА МАКЕДОНСКИТЕ СЛОЖЕНИ ИМЕНКИ

А

авиоџајник
Австроунгарец
авиобиографија
авиоделови
авиохиноза
авиоиндустрија
авиолак
авиомеханичар
авиојорџеј
аерозагадување
Албанец-каџолик
алиантомче
амјер-час
ананас џорџа
арнојворец
Арслан-беџ

Б

Бабиндол
бадем дрво
бајпас ојерација
бакрорезец
балей-мајџор
банана коцки
баснојисец
безделие
безделник
безгласен
безгласној
безгрџиен
безгрџен
безгрџник
беззаконен
беззаконие
Белград
белобоска
белобраз

бел-образ
бело̀лавец
бело̀радец
берокукница
берокукник
беџономешалка
библиотџека-медијатџека
биодизел
био̀убриво
биомаса
биоритам
бисер-џесни
бистџродуша
бистџрозборец
биџ-џазар
бјуџи-камуфлажа
бла-бла-сиџозиум
бла̀ородник
бла̀осемка
бла̀ослов
бла̀ососџојба
божѝроб
божилак
бо̀очовек
бо̀ородица
БороГрафика
браколомни(к)чка
бракоразвод
браџоубиец
браџучед
бричобрадец
бродо̀радба
бродосойсиџвеник
бруџо-џриход
брзо мейка
брзоод
брзоодец
брзоодица
брзоџис
брзоџисец

В

вагон-ресторан
ванила тортиџа
варикаша
варимесо
веб-страница
вејкриџа
Велигден
великобуџарин
великомаченик
великосрбин
Великейџок
Велјанедела
Велјасабоџа
венценосец
вероломник
вероломничка
вероучиџел
вејрогон
вејроказ
вејромер
вечера време
вишна-усни
видеодомофон
видеопродукција
виножиџо
виниџакна
ВИП-соба
високоградба
висококаџница
висорамнина
визиџинг-професор
визиџ-карџа
влечиџинок
влечиџома
водоинџалаџер
водокрџи
водомер
водоносец
водоодвод
водовод
водоводџиџа
водоземец

војсковод
војсководец
Волчидол
Волчиндол
волна-чейкање
воздухоиловец
возоводач
бомбаиш-самоубиец
врѣикука
врѣиошапка
врѣишйо
врѣиочораица
врѣиоглавец
врѣиоглавица
врѣиокалчиница
врѣиокуќник
врѣиоверец
вујко-владика
вц-шоља

Г

гала-иреишјава
гала-вечера
гама-зраци
гас-маска
гас-генерашор
гасовод
гасиро-водич
газибара
геј-браќ
геј-двојка
геј-шарада
геј-шоулација
геј-саји
генералишаб
генералмајор
генерал-мајор
генерал-шолковник
глам-сишл
гнилозаб
големосишвенник
голобраќ
голомеше

̄оломразица
̄орнокраец
̄ороцвей̄
̄оролом
̄ос̄одибрани
̄ос̄одибраничувај
̄ос̄ољубник
̄рам-а̄иом
̄рам-молекул
̄рам-еквивален̄ӣ
̄радоначалник
̄ра̄иис̄ њаке̄ӣ
̄рдден
̄ребидуша
̄риз алва
̄ромобран
̄роздобер
̄розјебрање
̄улаш чорба

Д

даескраја
далаверџија
дебелокожец
дебелокорка
дебеломесо
дел̄ӣа-зраци
денонокие
дерикожа
дерма̄оло̄-̄сихоло̄
де̄ӣе-свезда
ДНК-код
ДНК-̄ес̄ӣ
дирӣген̄ӣ-̄ос̄ин
дивојарец
дивокоза
дизел-̄ориво
дизел-мо̄ор
добарден
доброчинӣел
доброодица
добро̄вор
добро̄ворец

до̀рбамома
дол̀оклунец
дол̀окос
дол̀омусӣаќ
дол̀оушко
долноселец
домазей̄
домино-сӣрай̄еџија
држава-членка
дроб-сарма
дру̀оселанец
дру̀оселец
дру̀оверец
дрворед
дрворез
душовадни(к)чка
Дуовден
дус-шабан
дволичник
двојек
двосед

Ѓ

ѓердан-јесна
ѓул ѓрадина

Е

е-банкин̄
е-бизнис
е-влада
е-даноци
е-дневник
е-индекс
е-Македонија
е-јорака
е-јошӣа
е-сертификација
е-услуга
е-учење
едномисленик
едносед
еко-друштво
еко-хејенин̄

еко-камера
електроакустика
електроанализа
електроиндукција
електродистрибуција
електроинженер
електроиндустрија
електрокардиолог
електрокардиографија
електромагнет
електромедицина
електрометал
електрометалургија
електромикроскоп
електромобил
електромотор
електрооптика
електросистематика
електротерапевт
електротерапија
електротермија
електротехника
електрофилтер
електрохемија
електрохирургија
електроцентрала
електрочелик
електрошок
Евро-директиви
еврофест
евро-јесна
евро-сон

Ж

жена-борец
железобетон
жена-алкохолочар
жена-министер
женокрадец
женомраец
женомрзец
жејва време
жиро-конио

жиро-смейка
живодер

З

забобол
заболекар
задрийейле
зајдисонце
заменик-дирекѝор
зайвореник-хомосексуалец
заварийенцере
збороред
збороверник
здолнишиѝе-ѝанѝалони
зебра ѝорѝа
земја-кандидаѝи
земја-маѝица
земја-членка
земјомер
земјоѝседник
земјоѝрес
злайѝоврв
злодело
злодоба
злодобрина
злојазичник
злокукник
злонамера
злосѝорник
знак-индекс
знак-ѝредмеѝи
знак-слика

И

иѝраорец
иѝроорец
иконойис
иконосѝас
Илинден
именден
индиѝо-ѝинс
инфо-денови
инфо-линија

инфо-ѿорѿал
инфо-сисѿем
инфо-ценѿар
исѿрајвек
исѿурибоза
исѿурилеќа
Иванден
Иванѿрад
изѿрејсонце

Ј

јо-јо-врска
јуѿоисѿок
јуѿозајад

К

калиоѿи ѿорѿа
кафе-бар
кафе-машина
кафе-ресѿоран
каменолом
каракамен
карѿа снаѿа
каѿран очи
кикир-ѿеѿле
килими-ѿресење
киловайѿ-час
киноѿарайѿор
киноѿосеѿиѿиѿел
кино-ѿремиера
киноѿреѿсѿава
кинореклама
киселомесо
киселомлеко
киѿоловец
кич сунсурки
клима уред
клинчорба
клукајдрвец
книѿольубец
кождер
колешка-ѿсихолоѿ
колеѿа-линѿвисѿи

командир-разбојник
комјир ѓулаш
коној кошула
концертмајстор
консалтинг-фирма
костеник
костобол,
коњокрадец
кришѓора,
кришкоски
кришјесна
крадокоњец
крајбрежје
крајморје
кралица-мајка
кралица-јаун
краснојис
краснојисец
крем суја
кривонос
кривојашишиа
кривоверец
крим-евиденција
крим-јолиција
крим-јехника
крим-јехничар
крими-драма
крими-комедија
крими-роман
крими-елементи
крими-ефекти
крводаријел
крволук
крвојиец
кусоојавче
кусојейле

Л

лаж-јријајтели
лајкучка
лајв-албум
лајниѓолијни
лајнијаре

ла̑никандило
ла̑нисомун
Ла̑ино-Сузана
Лазаро̑оле
леблебише̑ер
лебодари̑ел
лебодавач
лед-а̑ара̑и̑
лек-анал̑е̑и̑ик
лекар-ин̑ерни̑и̑
лекар-ма̑и̑ичен
лекаро̑и̑-ма̑и̑ичен
лек-седа̑и̑ив
Ленин̑рад
лешник и̑ор̑и̑а
лисје срма
ли̑и̑ ко̑ки
ли̑и̑ока̑и̑
ли̑и̑о̑а̑ад
ли̑и̑ера̑и̑урознале̑
лиф̑и̑-бо̑
локум-ше̑ер
лубеница-и̑рамида
лубеница-безбол ка̑иче

Љ

љубовден

М

маж-алкохолочар
ма̑коубие̑
ма̑муночовек
Македонец-муслиман
малцезборник
малолей̑ник
мало̑оседник
малоумник
ман̑о крем
маршру̑и̑а
мавнивила
мав̑и̑а̑душа
ме̑ка̑и̑-и̑одло̑а
ме̑и̑а-̑овор

меѡа-јазик
меѡал-бенд
меѡалосѡруѡар
меѡа-модел
меѡа-сѡрукѡура
милосрдие
минисѡероѡ-ѡоеѡ
минисѡер-ѡоеѡ
мироѡрабежник
мѡузик-хол
младоѡурици
млекоѡпроизводиѡел
мноѡуженец
мноѡуаѡолник, 137, 165
мноѡубожец, 131, 165, 274
мноѡуѡлав, 165
МобиМак, 139, 176
модроок, 134, 152, 155, 282, 313
мозаик ѡорѡа
мока ѡорѡа
мока коцки
молчиѡолчи
мониѡоринѡ-камера
мониѡоринѡ-мисија
мосѡобран
мрѡојад
мрѡовден
мрѡивосело
мрѡивосело
музикозналец

Н

надбискуѡ
надѡградба
народ-борец
насѡавник-ѡриѡравник
наѡемаѡо
НАТО-бомбардирања
НАТО-сојузници
НАТО-војници
Насрадин-оѡа
научник-линѡвистѡ
наѡрѡ-амандман

нацрѝ-ѝредло̄
нацрѝ-закон
НВО-ценѝар
небей-шекер
недајбоже
недајбо̄
нанешекер
наркобарон
нарко-зависник
нарко-дилер
нарко-карѝел
нарко-мафија
нарко-ѝазар
нарко-ѝроизвод
нарко-ценѝар
нарко-шверцер
неранимајка
неранимајко
нейѝо-ѝежина
невробиолоѝија
нишѝовереѝ
носоро̄
новоѝрадба
нуѝаѝ коѝки

О

очевидеѝ
очибол
оѝномеѝ
оѝрејсонѝе,
Омер-ѝаша
оѝшѝоживеалишѝе
Осман-бе̄

П

ѝченка-луѝење
ѝадобран
ѝаис-ѝаѝир
ѝаликуќа
ѝалислама
ѝароброд
ѝаѝоказ
ѝешоодеѝ

печипјаре
Пекмезпјазар
пенал-лопјарија
Песјобрце
пенна-олесница
Пепјерсбург
пейкамен
пейкапница
пейли време
Пепјровден
пивоковас
пивофесї / пиво-фесї
пиплоп-пипрограма
пица леиче
пипашидеца
пипипкоумие
пипдарок-пипобеда
пипдрупа
пиподофицер
Пипдржикоњ
пиподземје
пипоетп-компїонисї
пиполнипразнивода
пиполнок
пиполнолеипсїво
пипол-пипозиција
пиполубрап
пиполуЕвропа
пиполуГрагани
пиполукруг
пиполуМир
пиполуМрак
пиполуосипров
пиполуСелани
пиполуСон
пипоип кулпипура
пипоип-музика
пипоип-умеипник
пипоип-хипп
пипорно-акпиперка
пипорнобизнес
пипорнозвезда
пипорно-икона

йорно-индустрија
йорноклий / йорно клий
йорно-йродукција
йорно-саји
йорнофилм / йорно-филм / йорно филм
йорйокал коцки
йоййокрив
йоййолковник
йоййрейседайел
йойсекрейар
йрашума
йрачовек
йрабаба
йрадедо
йраисйорија
йрародийел
йрасчорба
йрайеници-Македонци
йравнук
йравобранийел
йравоговор
йравойис
йравосмукачка
йравосмукалка
йразнозборник
йребаба
йредедо
йредговор
йредигра
йредисйорија
йредлог-амандман
йредлог-резолуција
йредлог-закон
йредуслов
йрес-конференција
йрес-сервис
йресйолонаследник
йрибрайи
йриквечер
йримајка
йримрак
йриродоисйийайел
йриродонаучник

природозналец
присесира
призвук
професионалец-пејач
професор-силувач
прошваргумени
прошкандидати
прошвофанзива
прошвуслуѓа
прошвредности
првоженец
првоборец
првокап
прволиѓаш
првооснова
прворотка
првосвештеник
првоучишел
психоанализа
пудинг порија
пукнашотерде
пущикуќа
пущородица
пущозборец

Р

работодавач
радиоапарати
радио-апарати
радиодрама
радиоемисија
радиокоментар
радиооркестар
радиопренос
радиостудио
радиус-вектор
раки-сајун
ракомејс
ракојис
раководишел
рамношотол
рамнодушие
рамнодушности

рамносмейка
ранџ-лисџа
ранобудец
расчейиусџа
расџикука
расџокукни(к)чка
разбибол
разнојазичник
развиџор
редослед
рендџеноџераџија
рендџен-зраци
риболов
риболовец
римокаџолик
роденден
родољуб
рок-бенд
рокенрол-мачор
рок-леџенда
рок-училишџе
рок-фесџи
рудокоџи
ручек време

С

сџишџојад
салдо-конџо
саможивец
саможивник
саможрџива
самоцел
самодисџиџлина
самодисџиџлиниран
самодисџиџлираносџи
самодржец
самофалбаџија
самофалец
самофалка
самохџиноџизер
самохџиноза
самоинџијаџива
самоизмамуваџе

самоказнување
самоконїрола
самокриїика,
самонанализа
самоосуда
самоїочий
самоїомиш
самоїонижување
самољубец
самоучка
самоубеден
самоубеденосї
самоубиец
самоубисїво
самоубивање
самоук
самоуїравувач
самоуверен
самоувереносї
самовар
самовила
самовласї
самоволја
самозашїїїување
самозадоволен
самозадоволсїво
самозаљубеносї
сахер їорїа
свешїеник-їедофил
секојдневие
секс їелефон
секс-ģруїа
сендвич їорїа
Слейоїаїче
слика-коїија
Смаил-аģа
СМС-їорака
солза-беģалка
сїа-ден
сїа-ценїар
сїолаїїи
сїомен-дом
сїомен-їарк

с̄йомен-й̄лоча
ср̄цебие̄ње
ср̄цебол
ср̄цејадец
сре̄ка-й̄оројница
с̄йрахой̄очий̄
с̄йрахой̄очий̄ание
с̄йрес-й̄ес̄и
с̄йрӯјоказ
с̄йрӯјомер
с̄йуден̄й̄-й̄ермансис̄и
суво̄з̄роз̄је
сӯйер-жена
свей̄лосенка
свирӣй̄иле
своеволие

Т

й̄амй̄он-зона
й̄аан-алва
й̄анц-мајс̄й̄ор
й̄ай̄коубиец
й̄авче-й̄равче
ТВ-камера
й̄ексас-фус̄й̄ан
й̄елеком-комй̄ани
й̄елохранӣй̄ел
й̄емй̄ера-бои
й̄ес̄и-возач
й̄ес̄и-возе̄ње
й̄ей̄ајмајка
й̄ермо̄й̄ерай̄ија
й̄ес̄и-иг̄ра
й̄онмајс̄й̄ор
й̄ой̄-модел
й̄рчилаж
й̄ренди-имиц
й̄рес̄ио̄й̄ашка
й̄рик-решение
й̄рис̄ӣих
й̄роме̄га
й̄росед
й̄роскок

џруфел бомба
џруфел џорџа
џуџорабоџничка
џуџоселанец
џуџоземјанин
џурбоџенераџор
џурбореакџор
џурбо-дизел
џурбофолк
џурилеќа
џуриџечи
џурли-џава
џурнибука
џуџоноберач
џуџунќесе
џуџун-брање
џуџуноберач
џврдоџлавец

Ќ

ќор-сокак

У

УВ-комџлекс
УВ-филџер
УВ-формула
ужина време
училиџиџе-домаќин
училиџиџе-учесник
училиџиџе-учесџник
урџовден
урма-коќки

Ф

фаца-робоџи
Фаре џроџрама
фелдмаршал
феџа сирење
фикс-идеја
филозоф-новинар
филозофоџи-новинар
филџер-харџиџа
фирми-знаџи

фий-шело
фолк-аѝракција
фолк-ѝејачка
фрескослика
фрескосликар

Х

хај-ѝек уѝравувач
хемѝераѝија
ХИВ-ѝесѝ
ХИВ-ѝесѝирање
хий-ѝарада
хий-серија / хий серија
хорор филм

Ц

Царевдвор
црnodуша
црногледец
црнослива
црнозбор
црвенокожец
цунами бранови

Ч

чајшекер
чај-шекер
чај-шекер
чај-шекер
чардакбоја
чардак-боја
часомер
чайма-веги
чешоглавец
чекембе-чорба
човекомразец
човекоубиец
чудоѝворец
чукајдрвец

Ц

ѝез-фанк
ѝез-музичар

џез-оркестр
џинџиз-хан
џијси-сиил

Ш

шамкајсија
шарлотта шорџа
швалер шорџа
шварцвалд шорџа
шекерџаре
шенџен-виза
шери-домаџи
шестокрилец
шестојрсти
шиџиџаки џечурки
шлеџ-служба
шок-бомба
шоџинџ-лиџа
шџерџоча
шџркоџвеке
шунд иџрачки
шџливоџлавец

БЕЛЕШКИ

¹ Комисија во состав: Проф. д-р Волфганг Моч, проф. д-р Павел Борисевич, проф. д-р Јован Ѓукановиќ, проф. д-р Мито Миовски, проф. д-р Живко Цветковски.

² Како алтернативни граматички парадигми Моч (Motsch 1995a, 61) ги смета т.н. *Discourse Grammar* (исто наречена: природна граматика/функционална граматика), како и граматиката на валенцијата.

³ Предмет на зборообразувањето се комплексните лексеми, т.е. изведени односно сложени лексички единици (кои во одредени случаи можат да се појават и во форма на скратеници). Простите зборови врз основа на својата мономорфемска структура не спаѓаат во доменот на зборообразувањето, тие се предмет на лексикологијата.

⁴ Лексемата наспроти старата ортографија кај Фегединг (*Schloß*) е напишана според новиот правопис, кој влезе во сила на 1.8.1998 година.

⁵ И во англискиот јазик **stealer* (< *to steal* (краде)) е блокиран од *thief* (крадец).

⁶ Сп. критика на Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 165-169) врз одредени нејзини ставови во зборообразувањето, како на пр., рекурзивност (165-168).

⁷ Сп. Хенцен (Henzen 1965, 43). Оваа мисла Хенцен ја презема од Коциол (Koziol). Таа се наоѓа и кај Флајшер (Fleischer 1982⁵, 26).

⁸ За *инсерција во лексиконоиџ* В. Цветковски (1973, 32) во својата дисертација го користи изразот *реченички реџисџар*.

⁹ Во овој поглед Ароноф (Aronoff 1976) се надоврзува на теоријата на Хале (Halle (1973)).

¹⁰ Примери според WDB 4, 48. Во врска со оваа проблематика в. исто Моч (Motsch 1999, 415-416)

¹¹ Фразните СИ според Хоенхаус (Hohenhaus 1996, 174) се специјален модел на *ad hoc* образувања, кои покрај тоа што се регуларно формирани и генерално прифатени не можат да се лексикализираат. Една од основните карактеристики на *ad hoc* создадените зборови според Хоенхаус е што тие не можат да се лексикализираат (Nicht-Lexikalisierbarkeit). За другите карактеристики спореди (Hohenhaus 1996, 28-65).

¹² Во врска со Х-бар теоријата во синтаксата сп. Borissewitsch (2001, 88-94).

¹³ Идентичен приод има Хеле (Höhle 1982). Неговата нотација за композитумот гласи: $x^0 \rightarrow y^0, z^0$, при што важи $X = Z = N$. Нивелирајќи ја разликата меѓу композиција и афиксација, според Хеле, образувањата според моделот *Vermeidung, vermeidbar* треба да се анализираат како композитуми.

¹⁴ За „транспарентни“ глави за перколација говорат исто така Боазе-Бајер (1987).

¹⁵ „...Basen..., deren semantischer Gehalt ausgewaschen ist.“ (Lauterbach 1991, 213). Лаутербах спаѓа во групата „лингвисти-контекстуалисти“, коишто се занимаваат со зборообразување од аспект на текстуалната лингвистика. Исто така и Дедеринг (Dedering, 1982).

¹⁶ Лаутербах (Lauterbach 1991, 187) укажува на тоа дека се работи за членови со сиромашна содржина, како на пр., *Frage, Problem, Zeit* итн.

¹⁷ Маркирани ги сметаме сите образувања, коишто се наоѓаат надвор од зборообразувачките правила, односно тенденции.

¹⁸ Јазици со изразена редупликација се виетнамскиот, кинескиот и тагалог (сп. Motsch 1995b, 200). Во врска со неконкатенативни морфолошки процеси сп. Спенсер (Spencer 1991, 8).

¹⁹ англ. *split-grammar-hypothesis*

²⁰ Во германската зборообразувачка литература се употребуваат паралелно повеќе термини за овој феномен, кои се наоѓаат во извесна конкуренција: *ad hoc-Komposita, okkasionelle Komposita, einmalige Komposita, Gelegenheitskomposita, Augenblickskomposita* дури и терминот *Neubildung / Neologismus* (неологизам). Неологизмите ги делимитираме од *ad hoc* создадените комплексни зборови со тоа што ги дефинираме како нови, односно „млади“ (Hohenhaus 1996, 29) лексиконски единици. Судбината на *ad hoc* создадени креации е најчесто од краткорочен, понекогаш дури и од еднократен карактер. Првобитно *ad hoc* создадените зборови се потенцијални неологизми.

²¹ Хоенхаус ги дефинира *ad hoc* создадените формации во својата работна хипотеза како (зборо)образувања коишто не се наоѓаат во речници („*Ad-hoc-Bildung = Wortbildung, die nicht in Wörterbüchern zu finden ist.*“ (Hohenhaus 1996, 30)) за потем да го апстрахира ‚материјалниот‘ речник со ‚менталниот лексикон на говорителот/слушателот‘ (Hohenhaus 1996, 31).

²² „Творечката креативност“ според Хоенхаус спаѓа во т.н. „*Wortschöpfung*“ (‚творба на зборови‘, што не смее да се поистовети со зборообразување). Се

работи за лексиколошки дијахрониски процес при кој се создаваат нови фонемски низи како лексички морфемии, но не морфолошки структури, т.е. комплексни зборови (Hohenhaus 1996, 20).

²³ Миовски (1988, 7) во врска со македонскиот јазик истакнува: „За нашиот јазик (...) од коренито значење е неговата лоцираност и припадност во балканскиот ареал, во балканскиот јазичен сојуз ...“

²⁴ Шокларова-Љоровска (1980, 33) го идентификува македонскиот термин *сложенка* (подведувајќи под овој термин и т.н. срастенки / сраснатици) со германскиот термин *zusammengesetztes Wort*, кој всушност претставува герм. преводен еквивалент на лат. *Kompositum*. И К. Конески (1995, 25) го поистоветува сложениот збор со композитумот.

²⁵ Превод С.С. Оригинал: „Im Kompositum (=Kp.) sind zwei (evtl. auch mehr) Bedeutungsträger, zwei Wörter, die auch selbstständig in der Rede auftreten können, zu einem Bedeutungsganzen neuer Art verknüpft (Faustschlag) ...“ (Hempel 1980, 152).

²⁶ Од оваа дефиниција за СЗ Хемпел ги делимитира деривациите како формации со една самостојна семантичка единица на која се надоврзува несамостоен јазичен елемент, „најчесто суфикс (*Reit-er, Rett-ung, farb-ig*, но исто така и префикс: *be-reiten*)“ (Hempel 1980, 152).

²⁷ Превод С.С. Оригинал: „Konstruktionen, die aus freien Morphemen bestehen“. (Ronca 1975, 25).

²⁸ Превод С.С. Оригинал: „Wörter, die ihrerseits wieder in Wörter zerlegbar sind, nennen wir Zusammensetzungen oder Komposita. Dabei können sowohl minimale Wörter, also frei Morpheme, als auch komplexe Wörter beteiligt sein.“ (Kastovsky 1982, 146).

²⁹ За релевантноста на овој критериум говорат исто така Ortner/Ortner (1984).

³⁰ Термините се преземени од К. Конески (1995, 76).

³¹ Исклучоци претставуваат лексикализирани СИ, како на пр., *Langeweile, Hohepriester, Gutestube* (сп. Симоска 1997, 74/75).

³² Со збороинтерна флексија се и македонските експликативни СИ, на пр., *колеџа-линџвистӣ* (*колеџаџа-линџвистӣ, колеџиџе-линџвистӣ*).

³³ Термините *композиција* и *деривација* ги користиме со двојно значење: (1.) процесуално: означување на зборообразувачки процес и (2.) резултативно: означување на резултатите на зборообразувачкиот процес. Во случај на резултативно значење се користат и термините *композицијум* и *дериваџи*.

³⁴ Валтер (Walter 1969, 37/38) ги користи термините „врзани“ и „слободни“ монеме наместо „морфеме“. Ослонувајќи се врз Мартине (Martinet), таа конструкциите од типот *potte de terre* (компир) ги нарекува „синтаксеми“, и тоа: „кои во сите точки се однесуваат како монеме, ама се сегментираат на две или повеќе сигнификативни единици“. Шлибс и Волф (Schliebs 1995, Wolf 1990, 27) овие од морфолошки аспект специфични француски конструкции ги супсумираат под СИ, нарекувајќи ги „синдетонски СИ“ (syndetische Komposita).

³⁵ Во врска со македонските афиксоиди сп. Марков (1984, 137-147).

³⁶ Сп. Motsch (1999, 11).

³⁷ DWB 2 (1975, 136-155) ги третира префиксоидните образувања во рамките на именските деривации.

³⁸ Шмит (Schmidt 1987, 96) разликува два вида афиксоиди и следствено предлага нова терминологија. Кај афиксоидите коишто се формално идентични со КЧ, но отстапуваат од нив во однос на „значењето, функцијата и/или употребата“, значи претставуваат афикси, Шмит (Schmidt 1987, 96) го предлага терминот „Korpositionsgliedoid“. Додека кај конституенти што изгледаат како афикси, а не се, соодветствува терминот афиксоид: „Ein Affixoid (eine affixoide Konstituente) ist demnach etwas, was so aussieht wie ein Affix, aber kein Affix ist ...“. (Schmidt 1987, 96, во: Hoppe 1987, 53-101).

³⁹ За други примери в. Симоска (1997, 35).

⁴⁰ За делимитацијата *Kompositum* vs. *Zusammenbildung* сп. Симоска (1997, 34 f.).

⁴¹ Marchand (1969, 15) овој вид СЗ го дефинира како „combinations whose second elements are deverbal derivatives from verbs which form a direct syntagma with the determinant (e.g. watch-mak-er ..., they are in reality nothing but derivations from a verbal nexus.“ Навистина *watchmaker* (часовничар) е изведенка од лексичката комбинација [watch + make] + -er (суфикс што индицира *nomina agentis*), бидејќи не постојат лексиконски единици **watchmake* и **maker*.

⁴² На пр., Ortner/Ortner (1984, 41 ff.), Henzen (1965, 61).

⁴³ Но, не и најсреќен. Хеле (Höhle 1982, 96) смета дека овој често употребуван израз во германистичката лингвистика е умесен со оглед на неговото буквално значење, кое е отприлика толку нејасно колку и суштинските карактеристики на овој зборообразувачки модел.

⁴⁴ За делимитацијата *Kompositum* vs. *Zusammenbildung* сп. Симоска (1998, 34 f.).

⁴⁵ Сп. Motsch (1999, 8/9).

⁴⁶ И адјункти можат да пополнат аргументско место на глагол. Во тој случај имаме номинализации со суфиксот *-ung*: *Kleinschreibung, Großschreibung*.

⁴⁷ Во случајот на комбинација на именка со транзитивен глагол како деривациска база Хенцен говори за акузативни композити (*Akkusativkompositen* (Henzen 1965, 61)), на пр., *Antragsteller* < *Antrag stellen*, *Hutmacher* < *Hut machen*, *Buchbinder* < *Buch binden*, *Kinderfresser* < *Kinder fressen*).

⁴⁸ За понатамошни примери од овој зборообразувачки модел в. кај Симошка (1998, 35), на пр., *Weichspüler* (омекнувач) (не постои **Spüler*), *Schwarzseher* (црногледец) (не постои **Seher*), исто така *Doppelgänger*, *Dummschwätzer*, *Schönredner*, *Frühaufsteher*, *Hellseher*, *Passivraucher*, *Leisetreter* и др.

⁴⁹ Овој вид анализа се базира врз неговата „композициска теорија на афиксацијата“ (*Kompositionstheorie der Affigierung*), која поаѓајќи од претпоставката дека афиксите се лексиконски единици со сопствено значење ги нивелира разликите меѓу класичните зборообразувачки типови композиција и деривација, редуирајќи ги во полза на композицијата. Противаргументи за принципиелното откажување од оваа дистинкција изнесува Велке (Welke 1995). Моч го оквалификува зборосинтаксичкиот пристап на Хеле, кој според него лично е лексикалистички (Höhle 1982, 76), како емпириски неиздржан (Motsch 1992, 102-106).

⁵⁰ Томан (Томан 1983, 47), кој прв ја применува зборосинтаксичката теорија врз германските (зборо)образувања, смета дека фразните СИ располагаат со ниска квота на лексикализација и дека типично за нив е да се употребуваат *ad hoc*.

⁵¹ Под германскиот термин ‚*Zusammenrückung*‘ и францускиот еквивалент *juxtaposition* Шокларова-Љоровска (1980, 32) ги сведува составенките, како на пр., *Охридско Езеро, Јадранско Море* и др.

⁵² Термините се според Henzen (1965, 47) (сп. *synthetisches oder Kompositionssuffix*). Исто и К. Конески говори за „композициски суфикс“ (1995, 76).

⁵³ На пр., Бл. Конески (1982, 295), Кубеш (1992, 107).

⁵⁴ Сп. дефиниција за синтетички сложени именки кај Marchand (1969, 15), Motsch (1999, 339).

⁵⁵ Поради големиот број т.н. „отворени СИ“ (*open compounds*) во англискиот јазик, во англиската лингвистика е подеднакво важен и фонолошкиот критериум, т.е. акцентскиот образец. Англиските СИ, кои обично се со регресивна насока на детерминација, која е типична за германските јазици,

располагаат со акцентски образец heavy stress / middle stress ´ / ` (јак акцент / среден акцент) со кој се разликуваат од фразната структура, која има двоен heavy stress ´ / ´ (јак акцент / јак акцент). Марченд го поткрепува овој важен критериум за делимитација на СИ од фразни структури со примерот *Frénch tēacher* (СИ) ‚a teacher of French‘ и *Frénch tēacher* (именска фраза) ‚a teacher who is French‘ (сп. Marchand 1969, 28-29).

⁵⁶ Божидар Видоески (1951, 132) овој вид сложенки ги нарекува „неправи“, бидејќи „составните делови уште не им се напoлно сраснати.“ „Прави сложенки“ според него се оние чиишто „составни делови се сраснати напoлно, на пр.: *џороцевѝ, сончоџлед, неранимајка...*“.

⁵⁷ Тешкотии се појавуваат уште при преводот на *сложен збор*. Овој состав може да се интерпретира како синтагма и во превод да значи *komplexes Wort*, но под *komplexes Wort* се подразбираат сите лексички единици чијашто форма е посложена од симплекс, т.е. деривации и композиции. *Сложениот збор*, од друга страна, несоодветно се поистоветува со германскиот термин *Kompositum (Zusammensetzung / zusammengesetztes Wort)*, бидејќи под *сложен збор* се подредуваат многу повеќе зборообразувачки начини (чисти СИ, синтетички СИ, реченични споенки), додека *Kompositum*-от претставува еден зборообразувачки начин, т.е. соодветствува на *числајна СИ* во македонскиот јазик.

⁵⁸ *Зборовниѝе сосѝави* ги дефинираме како синтаксичка група сведена под еден единствен акцент со идиосинкратична карактеристика (на пр., *бела куќа, црн ѝѝер, Шар Планина*) и не ги вбројуваме во СИ. *Зборовниѝе сосѝави* претставуваат *Mehrwortlexeme* (на пр., *saure Sahne* (кисела ѝавлака), *rote Rūbe* (морков), *Schwarzes Meer* (Црно Море) и во германската литература се делимитираат од *Kompositum*-от. Критериумот за слеано поврзување на композициските членови, а со тоа и елиминација на флексиви, е клучен фактор за разграничување на терминот *Kompositum* од конструиите, како што се *Mehrwortlexem* (зборовен состав) и *Wortgruppe* (ситаксичка група).

⁵⁹ Формула според Моч (Motsch 1999, 15): [SM; PFx (Fuge) PFy].

⁶⁰ Вовед во логиката на предикатите дава Жанет Кур (Jeannette Chur) во Schwarz, Monika/ Jeannette Chur²1996, 142-160.

⁶¹ Во врска со контрастивната лингвистика в. Гнутцман (Gnutzmann 1990) и Рајн (Rein 1992).

⁶² Со цел морфемите што учествуваат во конституцијата на комплексните лексеми термилошки да се разликуваат од слободните морфемии, Хаберман предлага нова номенклатура. Лексемата, во случај на симплексна структура, може да биде конгруентна со морфема. За овој вид морфемии Хаберман го предлага терминот „контентивум“ (*Kontentivum /*

Kontentivmorphem), додека за – според традиционалната морфологија т.н. - врзани морфеме, кои се составен дел на комплексна лексема, го креира терминот „лексички деривативум“ (Lexemderivativum). За илустрација ги наведува композициската лексема ZAHNARZT и деривациската лексема BÄCKER. Композициската лексема ZAHNARZT се состои од контентивумите {Zahn} и {Arzt}, додека деривациската лексема BÄCKER се состои од контентивумот {back} и лексичкиот деривативум {er (+Umlaut)}. Хаберман (Habermann 1981, 275) ги разликува следниве видови лексеми:

1. прости лексеми (einfache Lexeme) или симплексни лексеми (Simplexlexeme), кои се состојат само од еден контентивум
2. комплексни лексеми, кои според квалитетот на своите морфолошки конституенти можат да се супкласифицираат на
 - а) композициски лексеми (kompositionelle Lexeme / Kompositumlexeme)
 - б) деривациски лексеми (derivationelle Lexeme/ Derivatumlexeme)

⁶³ Ова правило дури важи и за СЗ коишто претставуваат конверзии, односно супстантивизации, како на пр., *das Autofahren, das Kennenlernen*, чии втори непосредни конституенти се супстантивизирани глаголи и поради тоа се од среден род. Исклучок во однос на ова правило се само СИ *Jahrhundert* и *Jahrtausend*, бидејќи се од прогресивен карактер, така што кај нив првиот КЧ е доминантен и глава (head) на конструкцијата.

⁶⁴ Кај придавката разликуваме три вида употреба: атрибутивна, предикативна и адјунктивна (прилошка). Адјунктивната употреба на придавката во македонската литература се интерпретира како прилог (сп. Бојковска и др. 1997, 103-104 (придавки); 134-135 (предлози). „Особено е голем бројот на прилозите што се добиваат од придавки. ...Вакви прилози се разликуваат од соодветните (исти по форма) придавки само според службата.“ (Бојковска и др. 1997, 134). За адјунктивна употреба на придавката говориме кога придавката е интегрирана во глаголската фраза на реченицата: ((Актерите)_{НР} (*брџу* ја напуштаат бината)_{ВР})_{реченица}, односно кога таа се однесува на глагол во СИ: *брзоиус, Schnellstraße*. Од изнесените причини не разликуваме посебен модел Adv.+N. Под A+ N во овој труд ги сведуваме и вистинските прилози како што се *дома – домазеј, многу- многуженец*, како и формациите од моделот Num.+N (број+именка).

⁶⁵ Според Моч (Motsch 1999, 15), *Hyperlexion* е целокупниот број зборообразувачки обрасци, кои се потребни за анализирање на комплексни зборови.

⁶⁶ Истата лексема ја сретнавме во WKJ 12/1999, 5 со следнава ортографија: *Schwarz-weiß-Foto*.

⁶⁷ Единствен конкурент во поглед на комплексноста се координативните придавки, кои потенцијално би можеле да имаат безброј конституенти, на

пр., *црно-црвено-сино-зелена илтрачка* (за семантичката структура на сложените придавки спореди Солецка 1983).

⁶⁸ Методологијата на непосредните конституенти (на англиски: *immediate constituent* или IC) се заснова врз хипотезата за бинарна структура на зборот. Со неа структурата на СИ се сегментира на непосредни конституенти. Секој конституент сам по себе може да биде комплексен и да се сегментира повторно на два конституента. На најнискиот хиерархиски степен се откриваат простите лексички единици вклучени во СИ.

⁶⁹ Овој термин е веќе широко распространет. Во англиската зборообразувачка литература (на пр., кај Tomas 1983, Lieber 1992) се користи преводниот еквивалент *phrase / phrasal compound*.

⁷⁰ Во врска со оваа проблематика сп. Симоска 1999б.

⁷¹ За фугите поопширно ќе стане збор во наредната глава.

⁷² За значењето и заслугите на браќата Грим во германистиката во споредба со дострелите на браќата Миладинови во македонистиката, сп. Симоска (2008).

⁷³ Фонолошко-морфолошкиот опис на А+N е претставен детално во мојот магистерски труд (сп. Симоска 1997а, 54-91).

⁷⁴ Примарните еднословни германски придавки се пофреквентни кај секојдневните СИ, на пр., *Altpapier, Buntwäsche, Freikarte, Frischobst, Großeinkauf, Schnellzug*, додека изведените придавки од меѓународно потекло се среќаваат во стручната терминологија (*Experimentalphysik, Intensivstation, Nuklearmedizin, Elementarunterricht, Sekundärliteratur*). За детален морфолошки и семантички опис на изведените придавки од туѓо потекло в. DWB 3 (1978, 257-422).

⁷⁵ Се мисли на германската зборовна класа „Gradpartikel“.

⁷⁶ Жепиќ (Žepić 1970, 24) и Вурцел (Wurzel 1970, 91) говорат за нулова фуга (Null-Fuge).

⁷⁷ Аналогно на СЗ со *Ø-фуѓа* и *фуѓа*, Јакоб Грим во својата историска граматика говори за *висивински* („eigentliche“) и *невисивински* („uneigentliche“), односно флексивни СЗ („flexivische composita“), бидејќи дотогаш постоеле само примери со парадигматски фуги; непарадигматската фуга се појавува дури во доцниот среден век (сп. J. Grimm 1877, 388).

⁷⁸ Врз основа на Велман, Рајндл и Фармајер (Wellmann, Reindl, Fahrmaier 1974), кои ги користат термините ‚paradigmische‘ vs. ‚unparadigmische Fuge‘,

авторите од DWB 4 (1991) се служат со термините ‚paradigmatische vs. unparadigmatische Fuge‘.

⁷⁹ Паул (Paul 1889, 5) во V том на својата граматика пишува: „Die Zusammensetzung hat sich aus der syntaktischen Verbindung mehrerer Wörter entwickelt. Dies ist nicht so zu verstehen, daß jedes einzelne Wort, das wir als eine Zusammensetzung betrachten, so entstanden wäre, vielmehr, nachdem eine Anzahl syntaktischer Verbindungen zu einer Worteinheit verschmolzen waren, wirkten dieselben als Zusammensetzungen, nicht mehr als syntaktische Verbindungen, analogisch weiter.“

⁸⁰ Процентите според DWB 4 (1991, 102).

⁸¹ За македонскиот јазик (веројатно и во повеќето словенски јазици) не важи безрезервно принципот на морфолошката десна глава, т.е. вториот непосреден конституент да е идентичен со целата конструкција во однос на зборовната класа, родот, како и исклучиво врз него да се бележат членската и множинската морфема. Покрај наведените исклучоци во рамките на СИ, може да се посочат и придавки чијшто втор КЧ не спаѓа во класата на придавките: *безброј, двочлен*.

⁸² Примерот е цитиран според Минова-Ѓуркова (1994, 205).

⁸³ *Облакодер* е калка формирана според англ. *sky-scraper*. Интересно е што македонската формација постапува во согласност со македонските морфолошки рестрикции, создавајќи збор со втор КЧ *-дер*, кој аналогно на други македонски формации (*кождер*) располага со нулти суфикс наместо да ја имитира англ. морфологија и да создаде суфигирана формација, на пр., **облакодерач*.

⁸⁴ Единствен пример во нашиот корпус што отстапува од оваа тенденција е тричлената текстуална креација на Славко Јаневски *медико-хеми-биолоџ* (СЈ 1989, 124), која е создадена со цел да се подвлече високоинтелектуалната личност именувана понатаму во текстот како „(Др-др-др, член на многу академии)“. Всушност, *медико-хеми-биолоџ* не претставува конкуренција на констатираната морфотактичка тенденција, со оглед на тоа што се работи за интендирана самоволна авторска конкатенција на три туѓи морфемии со цел да се хиперболизира содржината и да се доведе *ad absurdum*. Свесното отстапување од зборообразувачките регуларности е средство за реализација на стилски фигури со кое сè почесто се служат авторите на убавата литература со цел да пренесат невообичаени пораки.

⁸⁵ Поинаква е состојбата кај координативните сложени придавки кај кои КЧ го задржуваат своето основно значење и би можеле да се парафразираат со сврзникот *и*. „Ваквите споеви можат да се прошират и на повеќе

од два збора: *сино-бело-црвено* (знаме)” (Правопис 1986, 51), < ‘ и сино и бело и црвено’.

⁸⁶ За сите видови демаркациски средства кај комплексните зборови сп. Симоска 1999.

⁸⁷ СИ *Testfahrer* може потенцијално да се сведе под V+N, третирајќи го првиот КЧ како глаголски корен (*Testfahrer* ‘Fahrer, der testet’ аналогно на *Animierdame* ‘Dame, die animiert’, *Eilbote* ‘Bote, der eilt’). Именката–центар, односно главата на овој СО означува лице во својство на агенс. Германскиот (ендоцентричен) модел V+N може под услов глаголскиот корен да се совпаѓа со номинализиран глагол, односно именка во маскирана форма на N+N да навлезе во македонскиот речник. Ендоцентрични V+N-формации засега не се забележани во македонскиот лексикон.

⁸⁸ Терминот е формиран според Барц (Barz 1993, 167) „diskontinuierliche Komposita“.

⁸⁹ Во врска со (не)усогласувањето на терминологијата од областа на информатичките и комуникациските технологии (ИКТ) сп. Мицкоски (2009).

⁹⁰ Примерите *џуџун-брање*, *килими-џиресење*, *волна-чейкање*, *џченка-луѓење* се цитирани според В. Цветковски (1973, 58).

⁹¹ Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 49/50) смета дека срп. *џароброд* (оттаму веројатно преземен и во македонскиот јазик) е калка според герм. *Dampfschiff*, која во српските речници датира од 1835 година.

⁹² За СИ без фуга (составен вокал) сп. Марков (1979б, 3-12.).

⁹³ За продлабочување на тематиката сврзана со македонските калки и заемки од турско потекло упатуваме на публикациите на Јашар-Настева (1962/1963, 109-172; 1962; 1963, 10-11).

⁹⁴ Сп. исто така Helmut Schaller, „Zur Lexik des Makedonischen“ in: Die makedonische Sprache in Geschichte und Gegenwart, во: Lukan / Jordan (Hrsg.) (1998, 296/297).

⁹⁵ Посмртното издание е редактирано од д-р Олга Иванова.

⁹⁶ Се смета дека еманципацијата на македонскиот јазик од турските елементи се одвивала под влијание на словенските јазици, како на пр., рускиот, бугарскиот и српскиот (сп. Ајдуковиќ 2004, 63).

⁹⁷ Во врска со руско-македонските заемки од западноевропските јазици сп. Марков 1996, за англиските заемки во македонскиот јазик сп. Бабамова

1994/1995, а за романизмите во македонскиот јазик сп. Алексоска-Чкатроска (2010).

⁹⁸ Наместо заемката од англискиот јазик (*визиџинџ-џрофесор*) би можело како преводен еквивалент да се користи калката *џосџинџ-џрофесор*, која како таква е прифатена во германскиот јазик: *Gastprofessor*.

⁹⁹ По аналогија на *кафемаџ* е формиран *ледомаџ* (уред за мраз кај ладилници).

¹⁰⁰ СИ со прв КЧ *џраџис(-)* може да се третираат и како А+N-формации.

¹⁰¹ Наслов на текст во врска со пејачката Сузана Турунциева, која снима спот во латиноамерикански стил.

¹⁰² Кристофиду (Christofidou 1994, 25) посочува пример за т.н. „апозисицки СИ“ (*appositionelle Komposita*) од грчкиот јазик чиј прв КЧ е деклиниран во генитив.

¹⁰³ Во врска со Тополињска (1974) сп. приказ од Минова-Ѓуркова (1975).

¹⁰⁴ Последните два примера според Тополињска (1974, 38).

¹⁰⁵ Како *минисџер-џоеџ* (СТАРТ 5.10.2001, 12) е именуван актуелниот министер за внатрешни работи Љубе Бошковски.

¹⁰⁶ Овој зборообразувачки модел е застапен и во рускиот јазик. Овој модел германските русисти го нарекуваат „*Vinomina*“ (сп. Schade 1973).

¹⁰⁷ Интересна е паралелата меѓу оваа дефиниција на координативните СИ кај Кубеш (1992, 26) и дефиницијата за СИ кај К. Конески (1995, 75). Двајцата автори поаѓаат од два, ретко од повеќе КЧ, кои влегувале во составот на СИ, не наведувајќи притоа ниту еден пример за покомплексна формација од два члена.

¹⁰⁸ Во врска со националната јазична политика во контекстот на апроксимацијата кон ЕУ, сп. Симоска 2006.

¹⁰⁹ Поради нерегулираниот правопис СИ од овој вид се појавува во двојна форма, односно со и без цртичка: сп. крими роман (Вечер 22.12.2008).

¹¹⁰ Оваа појава е забележана и кај текстуални формации во германскиот јазик: *Kräuter-frisch*, *Bier-blau*, *Bier-schwarz*, *Edelstahl-Rostfrei* (сп. Симоска (1997, 77).

¹¹¹ Сп. Шлибс (Schliebs 1995, 14).

¹¹² На тој начин постапуваат на пр., Шокларова-Љоровска (1980, 33), Кубеш (1992, 104, 120-126), К. Конески (1995, 79).

¹¹³ Додека македонските егзоцентрични A+N-формации сè уште се користат во функција на именка и придавка, англиските кореспонденти ја надминале првобитната придавска фаза кон 16 век, така што денес се користат само во номинална функција (сп. Marchand 1969, 387). Германските егзоцентрични A+N-формации се користат исклучиво како именки. Соодветните придавки се изведени со суфиксот *-ig*: *dickköpfig*, *rothäutig*.

¹¹⁴ Специфична морфолошка форма имаат и глаголите во рамките на англиските СИ од моделот V+N. Тие се реализирани во *present continuous*: *playing-card*, *playing-field*, *writing-desk*, *eating-house*.

¹¹⁵ Во врска со императивните СИ спореди Шокларова-Љоровска (1980, 35).

¹¹⁶ Примерите *заваришџенцере*, *исџурибоза* се цитирани според В. Цветковски 1973, 53).

¹¹⁷ Кај V_{Imp.}+N се работи за СИ коишто сосема регуларно го почитуваат принципот на десната глава. Целокупната формација е истовремено и именка (N). (сп. RHR-rule, Williams 1981).

¹¹⁸ Императивните СИ може да се споредат со неменливи придавки од турско потекло, сп. *аирлија*, *аклија*, *седефлија*, *џурлија*, *мермерлија* (PMJ).

¹¹⁹ Редупликацијата како зборообразувачки процес е позната во македонскиот јазик кај прилозите: *зџора-зџора*, *брџу-брџу*, *брзо-брзо*, *лека-џолека*, *ден-денес*.

¹²⁰ Со оглед на тоа што во соседните словенски јазици не се познати сложени формации со двоен императив (V_{Imp.}+V_{Imp.}), може да се претпостави дека тие навлегле во македонскиот јазик преку влашкиот јазик, кој е единствен романски јазик што се говори на македонскиот географски простор. Но, оваа претпоставка бара, се разбира, дополнителни истражувања, кои не спаѓаат во средиштето на нашата дисертација.

¹²¹ Императивниот статус на француските СИ од составот V+N (*garde-malade*, *coupe-papier*, *cache-nez*, *chasse-mouches*, *presse-papiers*, *port-avions* и др.) го оспоруваат некои лингвисти, гледајќи во него глаголска основа. Претставник на императивната теза е Дарместетер (Darresteter 1972, 161; Schliebs 1995, 20)). Морфолошката хомонимија потенцијално важи и за германските V+N. Глаголот од формален аспект и таму може да се интерпретира како императивна форма или глаголска основа. Причина што глаголот кај германските V+N се идентификува како глаголска основа се крие, според наше мислење, во семантичката интерпретација (*Schreibtisch*, маса за

пишување' ПЕ *биро* / *рабойна маса*, *Esstisch* ,маса за јадење' ПЕ *йрџеза*, *Schlaf-tablette* ,таблета за спиење'). Кај француските V+N семантичкиот однос на глаголот кон именката налага императивна интерпретација, на пр., *ouvre-bouteille* *отвори-шише (,отворац за шишиња'). *tire-bouchon* *извлечи-тапа (,отворац за тапа').

¹²² Петрушева (2000, 117) разликува три вида италијански императивни СИ (итал. *conglomerati*): 1. со редупликација: *fuggifuggi* (,панично, хаотично бегање'), 2. од два различни глагола во императив (*saliscendi*, *parapiglia*), 3. од разни зборовни групи и со посложена синтаксичка структура (*misirizzi*, *saltamiaddosso*).

¹²³ К. Конески (1995, 71) ги супсумира овие формации под префиксни именски образувања (префиксација). Б. Кубеш (1992) не ги зема предвид овие формации во својот магистерски труд „Сложените зборови во македонскиот јазик“, класифицирајќи ги исто како префиксации.

¹²⁴ Кубеш (1992, 48) ги третира овие конструкции како композитуми бидејќи вторите членови *увереносѝ*, *убеденосѝ*, *дисциплинираносѝ* итн. според неа се фреквентни во јазикот и не се чувствуваат како необични.

¹²⁵ Шокларова-Љоровска (1980) успева да ги дефинира сите видови СЗ во македонскиот јазик без употреба на ниеден термин за сврзувачкиот елемент.

¹²⁶ Флајшер/Барц (Fleischer/Barz 1992) под влијание на руските лингвисти истовремено го користат терминот „интерфикс“ (стр. 32), како и германскиот термин „фуга“ (стр. 136-142), подразбирајќи под него „...семантички ,празни' сегменти...“ (стр. 32) во композициската и деривацииската фуга без карактер на знак (*Zeichencharakter*). Според нив, под овој термин спаѓаат следниве фонемски секвенции: *-e-*, *-(e)n-*, *-(e)s-*, *-ens-*, *-er-*, *-i-*, *-o-*. Со фуга располагаат, според нив, само комплексните именки и глаголи, додека компаративните и суперлативните маркери кај придавките не ги сметаат за фуги поради карактерот на знак (стр. 138). На оваа тематика се навраќа и Петрониевиќ (1994, 476) во својот приказ за книгата на Флајшер и Барц.

¹²⁷ Пол (Pohl 1977, 33) смета дека *йолу-* претставува падежна форма. Образувањата со *йолу-* ги третира за чисто словенски бидејќи не се оформени според грчки пример (Pohl 1977, 32).

¹²⁸ *о-*фугата е типично обележје на словенските јазици.

¹²⁹ Поаѓајќи од хипотезата – „Со колку повеќе супрасегментални средства располага еден јазик толку покуси се неговите лексички единици” - Себастијан Кемпген (Sebastian Kempgen 1990, 119) го истражува соодносот на

акцентот и должината на зборовите во македонскиот и во бугарскиот јазик. Бидејќи бугарскиот располага со едно супрасегментално средство повеќе од македонскиот, имено акцентот има дистинктивна функција во бугарскиот (*ȳara* ‚ȳara /Dampf‘, *ȳarà* ‚ȳara/Münze‘), би требало бугарскиот јазик да располага со покуси лексички единици. Резултатите од неговото истражување не ја верифицираат хипотезата бидејќи бугарскиот лексички фонд бележи само незначително помал процент покуси зборови од македонскиот. Според наше мислење, за должината на зборовите не е толку важно со колку супрасегментални средства располага еден јазик (за разлика од тонските јазици, на пр., кинескиот, виетнамскиот) колку што е важен карактерот на акцентот. Македонскиот акцент е динамичен и фиксиран за третиот слог од крајот на зборот. Детерминативни СИ со повеќе од девет слога тешко можат да се подведат под еден единствен акцент. Доколку ригорозно се применува ова правило не би требало подолги СИ да навлезат во македонскиот јазик. Но, како што истакнавме, тенденцијата оди во спротивна насока. Во текстуалните образувања економскиот критериум го потиснува прозодискиот, избегнувајќи ги неговите спреги со користењето на цртичка, сп. *ȳрик-решение*, *фоџо-изложба*.

¹³⁰ Во врска со оваа проблематика сп. Симоска 1999б.

¹³¹ Сп. Симоска (2000, 402).

¹³² За А+N-формации со фуга ги сметаме *дебеломесо*, *кусојџџле*, *џоломеше мрџвосело*. Тие се формирани аналогно на други образувања од овој модел, чиј втор КЧ не е именка од среден род (*сџаросваџџ*, *дивокоза*, *друџоселанец*). Совпаѓањето на -о-фугата (*џоломеше*) со морфолошкиот флексив во соодветна синтаксичка група (*џоло меше*) не е аргумент што оди во прилог на фуга. Изофонемскиот карактер на флексивот (-о) и -о-фугата е арбитражен во овие формации. *Мрџвосело* е резултат на конкатенација на придавката *мрџвов* од која регуларно се елиминира придавскиот суфикс -ов (останува коренот *мрџв-*) врз кој со претходно инфиксирање на -о-фугата се додава именката *село* (*мрџв-о-село*). Аналогно на оваа постапка е формиран *рамноаџосџол*.

¹³³ Овие формации во германската зборообразувачка литература наречени „Zusammenrückungen“ се сметаат за универбизации на цели реченици. Од тие причини има тенденција некои автори да ги супсумираат овие формации под зборообразувачкиот начин “конверзија”, така на пр. Флајшер/Барц (Fleischer/Barz 1992, 48).

¹³⁴ Панзова (1996) ги применува принципите на универзалната граматика на американскиот логичар Ричард Мотеџу (1934-1974) врз македонскиот јазик, чија „цел беше, во рамките на една општа, логичко-математичка теорија за јазикот да развие синтакса, семантика и прагматика погодни и за формалните и за природните јазици“ (Панзова, 1996, 15).

¹³⁵ Панзова (1996, 31; 1998, 198) го користи македонскиот ПЕ на меѓународниот термин ‚варијабила‘ ‚менлива‘ (vs. константа).

¹³⁶ За други предикати сп. Моч (Motsch 1999, 448-451)

¹³⁷ Моделот N+N чијшто прв член е материјал, а вториот конкретен предмет (*Holzindustrie*), освен со претставениов семантички образец, располага и со семантичкиот образец [N₁ & ПРАВИ (N₂_{тема}+N₁_{агенс})] (r) така што се парафразираат со ‚референти се N₁ коишто прават / произведуваат N₂‘. Во случајот на *Holzindustrie*, тоа би значело ‚индустрија што произведува дрво‘, а во превод *дрвна индустрија*. Издиференцираното значење на *Holztisch* и *Holzindustrie* се должи на различниот семантички образец. Различната релација меѓу првиот и вториот член на овие СИ се манифестира и во преводните еквиваленти во македонскиот јазик, кои во едниот случај го пренесуваат *Holz* со релативно (*дрвена маса*), а во другиот случај со квалитативно-описно значење (*дрвна индустрија*).

¹³⁸ Веројатно прогресивната секвенција е поедноставна за македонскиот изучувач на странски јазик со оглед на идентичната примарна позиција на главата (head) на странскиот СЗ и на соодветната македонска синтаксичка група, сп. *pause₁ café* vs. *џауза₁ за кафе*.

¹³⁹ Егзоцентричните СИ во германската и во англиската зборообразувачка литература се познати и под староиндискиот термин „Bahuvrihi“ (во превод ‚многу ориз‘) (англ. bahuvrihi compounds), а во германската се користи врз основа на посесивната релација меѓу КЧ и терминот „посесивни композитуми“ (Possessivkomposita).

¹⁴⁰ Егзоцентричните формации Марченд (1969) ги нарекува „pseudo compounds“ и ги дефинира како „combinations with a composite determinant and a zero determinatum“ (Marchand 1969, 380). Тој разликува три подгрупи: 1. „Substantives derived from a grammatical phrase (*pickpocket*), or a lexical verbal phrase (*showoff, blackout*) and bahuvrihi substantives (*hunchback/paleface/five-finger/scatterbrain*)“ (Marchand 1969, 380).

¹⁴¹ Класификацијата е според Моч (Motsch 1999, 389), но со исклучок на третиот вид СИ т.н. контекстуални. Тие, всушност, не претставуваат посебна можност за предикатско-аргументски структури, туку се создадени врз дополнителни информации од контекстот, кој е неопходен за нивната интерпретација.

¹⁴² *Verwandtenbesuch* ‚посета на роднини‘ има две интерпретации, сп. реченицата *Peter liebt Verwandtenbesuche*. 1. активна интерпертација: ‚Петар (агенс) ги посетува своите роднини‘, 2. пасивна интерпретација: ‚Петар (пациенс) е посетен од своите роднини‘. Сп. Ланг (Lang 1977, 48)

¹⁴³ Цитат според DWB 4, (149).

¹⁴⁴ Сп. Хенцен (Henzen 1965, 63).

¹⁴⁵ Примерите се цитирани според DWB 4 (202, 207, 203).

¹⁴⁶ Сп. во врска со афективен (афициран) и ефективен (ефициран) директен објект Минова-Ѓуркова (1994, 189). Сп. „affiziertes / effiziertes Objekt / Subjekt“ DUDEN (1984, 589).

¹⁴⁷ Сп. интерпретамент во речникот Wahrig: ‚süße, gewürzte Suppe aus Bier mit Ei u. Sahne‘ (слатка, зачинета супа од пиво со јајца и шлаг; превод С.С.).

¹⁴⁸ Семантичкиот опис на А+N е детално претставен во мојот магистерски труд, Симоска (1997а, 97-130)

¹⁴⁹ Други А+N-формации со идиосинкратични особини се следниве примери ексцерпирани од Симоска (1997, 114/115):

<i>Altbau</i>	= alter Bau (Wohnbau)	+ vor dem 1.12.1949 fertiggestellt‘; Ggs <i>Neubau</i>
<i>Altlasten</i>	= alte Lasten	+ ökonomische oder politische Verantwortlichkeiten, die abgetragen werden müssen
<i>Breitspur</i>	= breite Spur	+ mehr als 1, 435 m
<i>Derbholz</i>	= derbes Holz	+ Baumstämme und Äste, die am schwächeren Ende mindestens 7 cm Durchmesser haben (DW)
<i>Doppelbrief</i>	= (so schwer wie ein) doppelter Brief	+ mehr als 20 g schwer, kostet erhöhtes Porto
<i>Dunkelkammer</i>	= dunkle Kammer	+ zum Arbeiten mit lichtempfindlichen Stoffen
<i>Feinsprit</i>	= feiner Sprit	+ (unvergällter Alkohol für Genußzwecke) von mindestens 96% (DW)
<i>Fernbeben</i>	= fernes Beben	+ mehr als 1000 km entfernt
<i>Großbetrieb/ Großunternehmen</i>	= großer Betrieb	+ mit mehr als 1000 Beschäftigten bzw. landwirtschaftl. Betrieb mit mehr als 100 ha.
<i>Großfamilie</i>	= große Familie	+ Vater, Mutter und ihre Kinder + verheiratete Kinder und Kindeskinde
<i>Großgrundbesitz</i>	= großer Grundbesitz	+ von mehr als 100 ha.
<i>Großkredit</i>	= großer Kredit	+ der 15% des haftenden Eigenkapitals des kreditgebenden Instituts übersteigt u. der sofort der Deutschen Bundesbank anzuzeigen ist (BW)
<i>Großschanze</i>	= große Schanze	+ für Weiten bis zu 120 m
<i>Großstadt</i>	= große Stadt	+ mit mehr als 100.000 Einwohnern
<i>Hochdruck</i>	= hoher Druck	+ über 100 at‘

<i>Hochfrequenz</i>	= hohe Frequenz	+ mit einer Schwingungszahl zwischen 10 kHz u. 300 Mhz
<i>Hochhaus</i>	= hohes Haus	+ mit mehr als sechs Stockwerken
<i>Hochland</i>	= hohes Land	+ über 200 m hoch
<i>Hochspannung</i>	= hohe Spannung	+ über 250 V gegen Erde bzw. über 1000 V Transformationspannung
<i>Jungmädel</i>	= junges Mädels	+ (Angehörige einer Unterorganisation der Hitlerjugend für Mädchen) von 10 bis 14 Jahren (DW)
<i>Kalthaus</i>	= kaltes Haus	+ (Gewächshaus) mit einer Temperatur von 5-10 ⁰ C zum Überwintern südl. Pflanzen' (DW)
<i>Kleinbetrieb/ Kleinunternehmen</i>	= kleiner Betrieb	+ mit weniger als 1000 Beschäftigten
<i>Kleinbus</i>	= kleiner Bus	+ sechs bis acht Personen fassender Bus ¹⁴⁹
<i>Kleinfamilie</i>	= kleine Familie	+ Vater, Mutter u. wenig verheiratete Kinder
<i>Kleinkaliber</i>	= kleiner Kaliber	+ von 5,6 bis 6 mm
<i>Kleinkind</i>	= kleines Kind	+ vom 3. bis 6. Lebensjahr
<i>Kleinklavier</i>	= kleines Klavier	+ etwas über 1 Meter hoch
<i>Kleinwohnung</i>	= kleine Wohnung	+ aus einem Zimmer, Bad u. Küche bestehende Wohnung (DW)
<i>Kleinstwohnung</i>	= sehr kleine Wohnung	+ aus einem Zimmer, Bad bzw. Dusche u. Kochnische bestehende Wohnung (DW)
<i>Kleinstadt</i>	= kleine Stadt	+ 5.000 - 20.000 Einwohnern
<i>Kleinstkind</i>	= sehr kleines Kind	+ bis zum 2. Lebensjahr
<i>Kleinstwohnung</i>	= sehr kleine Wohnung	+ aus einem Zimmer Bad bzw. Dusche u. Kochnische bestehende Wohnung
<i>Kurzstunde</i>	= kurze Stunde	+ von 40 oder 45 Min
<i>Kurzwelle</i>	= kurze Welle	+ im Bereich von 12 bis 50 m
<i>Langwelle</i>	= lange Welle	+ im Bereich von 1 bis 10 km
<i>Leichtbenzin</i>	= leichtes Benzin	+ mit einem Siedepunkt von 60 bis 110 ⁰ C
<i>Leichtgut</i>	= leichtes Gut (Fracht)	+ von geringerem spezifischen Gewicht
<i>Leichtmetall</i>	= leichtes Metall	+ spezifisches Gewicht liegt unter 5, z.B. Magnesium, Aluminium (DW)
<i>Leichtöl</i>	= leichtes Öl	+ bei 100 bis 180 ⁰ C gewonnen
<i>Mittelöl</i>	= mittleres Öl	+ (Öl, das bei der Steinkohlenteerdestillation entsteht), siedet zwischen 180 u. 250 ⁰ C (DW)
<i>Magerkohle</i>	= magere Kohle	+ mit ca. 92% Kohlenstoff
<i>Neubau</i>	= neuer Bau (Wohnbau)	+ nach dem 1.12.1949 fertiggestellt
<i>Niederspannung</i>	= niedrige Spannung	+ bis 250 V
<i>Schmalfilm</i>	= schmaler Film	+ von 16 mm Breite
<i>Schweröl</i>	= schweres Öl	+ mit Siedepunkt von 230 bis 350 ⁰ C
<i>Schwergut</i>	= schweres Gut (Fracht)	+ mit mehr als 10 t Gewicht
<i>Tiefebene</i>	= tiefe (flache) Ebene	+ nicht mehr als 200 m Höhe
<i>Tiefland</i>	= tiefes (flaches) Land	+ geringe Höhe bis 200 m über dem Meeresspiegel
<i>Tiefsee</i>	= tiefe See	+ in 200 m Tiefe und darunter
<i>Schmalfilm</i>	= schmaler Film	+ 16 mm Breite

<i>Schmalspur</i>	=	schmale Spur	+	(Spurweite der Eisenbahnschienen) von weniger als 1,435 m
<i>Schwachstrom</i>	=	schwacher elektrischer Strom	+	mit einer Spannung bis 24 V
<i>Starkbier</i>	=	starkes Bier	+	mit einem Stammwürzegehalt von 12% u. mehr
<i>Starkstrom</i>	=	starker elektrischer Strom	+	mit einer Spannung von über 48 V
<i>Vollbier</i>	=	voll im Geschmack	+	mit 11-14% Stammwürze
<i>Weißgold</i>	=	weißes Gold	+	Legierung aus etwa 75% Gold, 15% Silber u. 10% Kupfer

¹⁵⁰ За дистинкција меѓу *Großstadt* и *große Stadt* се користени преводните еквиваленти *велеград* и *голем град*.

¹⁵¹ За други примери види Симоска (1997a, 117/118)

¹⁵² Морциниек (Morciniec 1992, 126) врз основа на Куриловиц (Kuryłowicz) смета дека кај егзоцентричните композитуми вториот КЧ на површина е секогаш именка, а секундарно врши семантичка функција на придавка.

¹⁵³ Како отстапување од трите референцијални класи (лице, животно, растение) може да се наведе *Spitzkant* ‚*Werkzeug mit spitzer Kante*‘ (‘алат со остар раб’); исто така *Dreikant*.

¹⁵⁴ *Долгонос* е креација од С.С. аналогно на *кривонос* (Шокларова-Љоровска 1982, 34).

¹⁵⁵ Сп. Кинпоинтнер (Kienpointner 1985, 77).

¹⁵⁶ Kienpointner 1985, 73.

¹⁵⁷ Првата жена-бискуп на Германската евангелистичка црква, Маргот Кесман (Margot Kävmann), не се прослави само со својата „машка“ професија туку и со управување на автомобил во асохиолизирана состојба. Како последица на овој прекршок таа на 24.2.2010 год. даде оставка.

¹⁵⁸ Се работи за СИ со лично име како прв КЧ (Namenkomposita) на германскиот физичар *Wilhelm Conrad Röntgen* (Рентген), 1845-1923.

¹⁵⁹ Во српскиот јазик, покрај *зубобола* и *главобола*, има и *душобола*, *грлобола*, *гушобола*, *крстиобола*, *враќиобола*. Се работи за калки според германските СИ со *Schmerz* како втор КЧ: *Seelenschmerz*, *Halsschmerzen*, *Rückenschmerzen* итн. (сп. Rammelmeyer 1975, 47). Потенцијалните македонски СИ **душобол*, **грлобол*, **гушобол*, **враќиобол* не се застапени ни во РМЈ ни во РМНП.

¹⁶⁰ КЧ *сујер*- всушност претставува амбивалентен зборообразувачки елемент. Може да се третира како придавка, односно како врзана аугментативна морфема, така што би требало да се сведе под A+N. Го прикажуваме под аугментативниот СО не поради својта форма, ами поради својата семантика.

¹⁶¹ Сп. интерпретамент на РМЈ: ‚металски прибор за греење вода за чај‘.

¹⁶² Интересно е што *водосвети* (N+V глаголка база)_N (синоним: *Водокрсти*) во српскиот јазик е формиран како синтетичка СИ (N+V)_{ње} и полесно се декодира значењето, сп. *водоосвећење*.

¹⁶³ Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 57) смета дека срп. СИ *ножомей*, *рукомей* и *вајромей* се калки според герм. СИ *Fußball*, *Handball* и *Feuerwerk* создадени со глаголски дел како втор КЧ наместо именка. Доколку би се имитирал германскиот модел, би се добиле N+N-формации, кои, според Рамелмајер, не соодветствуваат со традиционалните зборообразувачки модели во српскиот јазик. Од тие причини се избира зборообразувачки модел којшто е веќе застапен во српскиот јазик.

¹⁶⁴ Сп. спротивно мислење на бугарскиот лингвист Игов, кој го сведува овој зборообразувачки модел на „индоевропска прасинтагма“, застапувајќи ја хипотезата дека примарно е ендоецентричното значење, а секундарно се развило егзоцентричното значење (сп. Rammelmeyer 1975, 55).

¹⁶⁵ Покрај овие примери, Рамелмајер од српскиот јазик го наведува уште СИ *водојој* (1. Ort an dem das Vieh getränkt wird, 2. ‚das Tränken des Viehs‘; според речникот на Вук Караџиќ, егзоцентричната употреба е постара: ‚мјесто где се стока поји, die Tränke, locus aquandis pecoribus‘) и *водојок* (1. ‚Ort, wo Wasser fließt‘, 2. ‚Strom, das fließende Wasser‘) (сп. Rammelmeyer 1975, 55).

¹⁶⁶ Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 40) нагласува дека *веле*- како прв КЧ во СИ, синхронски гледано, претставува прилог, додека првобитно била придавка (редуцирана од *велико*-).

¹⁶⁷ *Сѵасовден* е преведен како *Spasov-Fest* (*Die Sippe*, VM, 2001, 148).

¹⁶⁸ Преводен еквивалент на *џаднисџани* е герм. *Stehaufmännchen* (буквално: ‚човече што постојано станува‘). Интерпретаментот во речникот Вариг гласи ‚jmd., der alle Niederlagen schnell wieder überwindet‘ (Wahrig). Кај преводните еквиваленти има паралела од морфолошки и семантички аспект. Двете формации содржат императив и се вбројуваат во лексикализираната народна лексика.

¹⁶⁹ Ѓуркова (1994, 59) овие заменки ги нарекува «општи (универзални) заменски зборови».

¹⁷⁰ Овие формации дозволуваат и локална интерпретација, в. СО (96).

¹⁷¹ Во врска со именки со значење носител на особина/својство во македонскиот јазик сп. Марков (1979а,17-65).

¹⁷² *Еврокомесар* може да се интерпретира како А+N или N+N.

¹⁷³ Сп. фуснота 145.

¹⁷⁴ Сп. фуснота 154.

¹⁷⁵ За преводните еквиваленти на германските СИ во францускиот јазик сп. Волф (Wolf 1990), а за преводните еквиваленти на германските СИ во шпанскиот јазик сп. Ангеле (Angele 1992). Со компарацијата на италијанските и македонските СИ се занимава Петрушевска (2000).

¹⁷⁶ За класичен пристап на декодирање на ПЕ сп. Алаѓозовски 1983.

¹⁷⁷ Хесе („Степскиот волк“) користи помалку вообичаен израз *Saxophonbläser* наместо *Saxophonspieler*, кој се вклопува во класата посочени референти.

¹⁷⁸ Во врска со деривациите на *-џија* / *-џија* во македонскиот јазик сп. Дучевска / Минова-Ѓуркова (1992/23).

¹⁷⁹ Алаѓозовски го посочува ПЕ „придев + именица“, во рамките на својот магистерски труд (одбранет во Белград), како најфреквентен кај германските СИ. Од вкупно 471 СИ со Ø-фуга, 37,8 % се пренесуваат на македонски со придавка и именка (сп. стр. 77). Но, самиот го релативизира овој податок со тоа што вели „Таква детаљнија испитивања спровела би се наравно обимнијим материјалима како би закључак био веродостојни“ (стр. 76).

¹⁸⁰ Вилемс (1990) разликува интерпретација со разговорен карактер и службена варијанта.

¹⁸¹ Сите идиосинкратични податоци се ексцерпирани од речникот *Wahrig*.

¹⁸² Има ред случаи во македонскиот јазик кога покрај предлогот *на* може да се употреби предлогот *за*. “Обата предлога [...] ја означуваат причината, мотивот на дејството.” (Корубин 1990, 216-218).

¹⁸³ Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 36) смета дека со оглед на композицискиот карактер на *вероучиџел* (срп. *вјероучиџел*) се работи за нов вид зборообразувачки образец во српскиот јазик, кој не е типичен за српскиот јазик.

Според него, типично српски образувања се синтетички СИ, т.е. со композициски суфикс.

¹⁸⁴ Тантуровска укажува на различните позиција на модификаторот на сложенките во законодавно-правниот потстил. (2009, 211-216).

¹⁸⁵ Сп. фуснота 151.

¹⁸⁶ Според Рамелмајер (Rammelmeyer 1975, 51) образувањата со *-градба* како втор КЧ се калки според германските СИ со *-bau* како втор КЧ.

¹⁸⁷ Петровиќ (Petrović 1984, 408) предлага како ПЕ за *кождер* „*Ausbeuter, Wucherer*“.

¹⁸⁸ ПЕ на *јавнибодни, скиниврзи, фашииушии* во срп. е *јевивјејар* (сп. Petrović 1984. 408).

¹⁸⁹ Според Пол (Pohl, 1977, 15) *лицемер* е чисто словенска формација, која е создадена од лексемата *лице* и глаголот *мѣниши*, т.е. „оној што го менува лицето“.

СРР - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'367.622.21:811.112.2'367.622.21
811.112.2'367.622.21:811.163.3'367.622.21

СИМОСКА, Силвана

Контрастивни проучувања - СИ во германскиот и во македонскиот
јазик / Силвана Симоска. - Скопје : Филолошки факултет "Блаже
Конески", 2011. - 452 стр. ; 23 см

Белешки: стр. 432-452. - Библиографија: стр. 353-368. - Регистри

ISBN 978-9989-724-93-0

а) Македонски јазик - Германски јазик - Сложени именки -
Контрастивни истражувања б) Германски јазик - Македонски јазик -
Сложени именки - Контрастивни истражувања
COBISS.MK-ID 87185162